

Nr 148

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.; given Stockholms slott den 17 april 1959.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Gösta Netzén

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen framlägges förslag rörande den framtida inriktningen och utformningen av den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering i syfte att denna verksamhet skall få en mera tidsenlig inriktning. Beträffande den yttre rationaliseringen förordas — i anslutning till den nyligen träffade överenskommelsen angående prissättningen å jordbrukets produkter för tiden intill den 1 september 1965 — att de statliga rationaliseringsorganen hädanefter skall verka för att sådana brukningsenheter bildas, som normalt kan skötas av två män utan anlåtande av arbetskraft utanför deras familjer och därtill kan bereda arbetsinkomst som erbjudes inom jämförbara näringsgrenar. I sammanhanget göres vissa uttalanden rörande verksamheten för arronderingsförbättringar. Därjämte föreslås vissa riktlinjer för prissättningen å skog som beröres av domänverkets medverkan i jordbrukets och bondeskogsbrukets yttre rationalisering. Domänverket föreslås samtidigt skola erhålla bemyndigande att under vissa förutsättningar för kronans räkning ingå i och svara för jämväl sådana markbyten, som ej sker jämlikt jorddelningslagstiftningen.

Vad angår statens stöd till jordbrukets inre rationalisering förordas sådana ändringar av bestämmelserna i ämnet att stöd kan utgå till åtgärder å brukningsenheter av högst tvåfamiljsjordbrukets storlek. Däremot föreslås en skärpning av de allmänna förutsättningar, under vilka statsstöd skall kunna beviljas. Statsbidragets storlek avses skola minskas till högst 25 procent av investeringskostnaderna för flertalet slag av inre rationaliseringsåtgärder. Bland annat då dylika åtgärder sker i samband med yttre rationa-

lisering skall dock ett förstärkt stöd kunna utgå. Vissa allmänna spörsmål angående jordbrukets driftsrationalisering beröres även i propositionen.

I anslutning till vad som föreslagits beträffande den yttre rationaliseringen förordas vissa jämkningar i bestämmelserna rörande den statliga jordbruksegnahemsverksamheten och garantigivningen för driftslån.

Vidare framföres i propositionen vissa förslag till åtgärder för att, främst av allmänt jordbruksekonomiska skäl, öka statens ekonomiska och administrativa insats för skogsodling å sämre jordbruksmark.

I avsikt att åstadkomma en intimare samverkan mellan vissa inom området för jordbrukets rationalisering verksamma myndigheter och statsunderstödda organisationer förordas regelbundna överläggningar inom länsrådets ram. Särskilda förfogandeorganisationer avses av lantmäteristyrelsen skola avdelas för att verkställa sådana av lantbruksnämnd eller enskild aktualiserade förrättningar som ej utan nämnvärd väntetid kan utföras av personal inom vederbörande lantmåteridistrikt. Vid förekommande behov bör lantmåteripersonal biträda inom lantbruksnämnderna med föredragning i ärenden, vilka i större utsträckning inrymmer lantmåteritekniska spörsmål eller som har särskild anknytning till av lantmåterimyndighet organiserade större fastighetsregleringar.

I propositionen framlägges härjämte — i avvaktan på resultaten av inom lantbruksstyrelsen pågående översyn av styrelsens och lantbruksnämndernas organisation — vissa förslag till personalförändringar vid dessa myndigheter, vilka förändringar redan nu anses böra genomföras. Vid lantbruksstyrelsen skall sålunda inrättas en skoglig sektion i syfte bland annat att intensifiera omarronderingen av skogsfastigheter och öka omsättningen av nämndernas innehav av skogsmark. Beträffande lantbruksnämnderna innebär förslagen bland annat å ena sidan en minskning av antalet tjänster på nämndernas lantbruksingenjörsavdelningar och avdelningar för inre rationalisering och å andra sidan en förstärkning av avdelningarna för yttre rationalisering genom inrättande av fasta assistenttjänster för skogligt utbildad personal.

För att effektivare och med mindre kostnader tillgodose den upplysningsverksamhet som för närvarande handhas av jordbrukets upplysningsnämnd förordas vidare att nämndens kansli i personellt och kameralt hänseende sammanföres med lantbruksstyrelsen. Någon förändring i nämndens nuvarande självständiga ställning skall ej ske.

Slutligen äskas i propositionen medel för nästa budgetår till lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas anslag å driftbudgeten samt till den å kapitalbudgeten redovisade jordfonden. Därjämte framlägges förslag beträffande de ramar, inom vilka statlig lånegaranti må beviljas för lån till yttre och inre rationalisering, till jordbruksegnahemslån och driftslån samt för lån till uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål samt till trädgårdsnäringsens rationalisering. Kostnaderna för de i propositionen föreslagna nya utgiftsändamålen rymmes väl inom ramen för nuvarande anslag till lantbruksorganisationen.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 17 april 1959.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Netzén, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågor rörande *statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.* samt anför följande.

I. Inledning

Med återopande av ett av 1957 års jordbruksutskott i anledning av väckta motioner gjort uttalande (JoU 1, p. 51), vilket riksdagen lämnat utan erinran, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 16 maj 1957 chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla högst 5 sakkunniga att verkställa utredning rörande möjligheterna att minska vissa anslag under nionde huvudtiteln genom ändrade bidragsbestämmelser.

Jämlikt nämnda bemyndigande tillkallades samma dag såsom sakkunniga överdirektören K. H. Olsson, ordförande, ledamöterna av riksdagens andra kammare, lantbrukarna S. O. Anthy och E. E. Hæggbloom samt ledamöterna av riksdagens första kammare rektorn S. Larsson och ombudsmannen E. G. V. Mossberger. Som expert åt utredningen förordnades den 6 juni 1957 budgetsekreteraren i jordbruksdepartementet U. Thorselius.

Sedan jordbruksutskottet vid 1958 års A-riksdag i utlåtande nr 19 uttalat, att utskottet ansåg det angeläget att bestämmelserna rörande statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering efter översyn erhöi en fullt tidsenlig inriktning, fick de sakkunniga, vilka antagit namnet jordbruksanslagsutredningen, i tilläggsdirektiv den 2 maj 1958 i uppdrag att i samband med utredningens prövning av bidragsverksamheten med anlitande av medel ur anslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering i samråd med lantbruksstyrelsen verkställa den av utskottet förordade översynen.

Jordbruksanslagsutredningen har den 19 december 1958 avlämnat *betänkande angående statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering* (SOU 1959: 1).

Över betänkandet har *remissyttranden* avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, lantmäteristyrelsen, statens jordbruksnämnd, skogsstyrel-

sen, styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, samtliga lantbruksnämnder, 1954 års fastighetsbildningskommitté, jordbruksupplysningskommittén, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, Skogsvårdsstyrelsernas förbund, Hushållningssällskapens förbund (efter hörande av hushållningssällskapen), Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Småbrukarnas riksförbund, Sveriges lantmätareförening samt Lantbruksdirektörernas förening. Därjämte har lantbruksstyrelsen yttrat sig rörande vissa anslagsfrågor m. m. samt fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, 1956 års fondutredning, Svenska bankföreningen, Sveriges allmänna hypoteksbank (efter hörande av Skånska hypoteksföreningen samt Östgöta, Mälardalens län och Älvsborgs m. fl. läns hypoteksföreningar) och Sveriges jordbrukskassförbund rörande en av utredningsledamoten Mossberger avgiven reservation angående ersättande av långivningen ur statens avdikningslånefond med lån mot statlig lånegaranti i enskilda kreditinrättningar.

Genom beslut den 21 mars 1958 uppdrog Kungl. Maj:t åt lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen att gemensamt verkställa utredning rörande möjligheterna att åstadkomma ett snabbare överförande av sämre jordbruksmark till skogsmark samt inkomma med av utredningen föranledda förslag även som med redogörelse för de åtgärder styrelserna må ha vidtagit i angivet syfte inom ramen för nuvarande befogenheter.

Den 20 december 1958 har styrelserna avlämnat *betänkande med utredning angående överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark* (stencilrat).

Över betänkandet har — i vissa fall efter hörande av underordnade organ — *remissyttranden* avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, lantmäteristyrelsen, statens jordbruksnämnd, domänstyrelsen, lantbruksnämnderna, skogsvårdsstyrelserna, 1958 års jordlagsutredning, Sveriges industriförbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, Skogsvårdsstyrelsernas förbund, Hushållningssällskapens förbund, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Småbrukarnas riksförbund, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet samt Sveriges lantmätareförening. Med anledning av uttalanden i vissa yttranden har särskilt utlåtande avgivits av lantbruksstyrelsen.

I ett den 19 september 1958 avlämnat *betänkande angående skogsvården å enskilda skogar* (SOU 1958: 30) har 1955 års skogsvårdsutredning bl. a. upptagit vissa frågor rörande behovet av dels förbättrad arrondering av skogsfastigheter (kap. 4), dels samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor (kap. 6). *Remissyttranden* över betänkandet har avgivits av ett stort antal myndigheter, organisationer och sammanslutningar. Här ifrågavarande

de spörsmål har därvid närmare berörts företrädesvis av domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, skogshögskolans lärarråd, ett flertal länsstyrelser, skogsvårdsstyrelser och hushållningssällskap, några landsting, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges industriförbund, Landsorgaisationen i Sverige, Svenska lantarbetsgivareföreningen, Föreningen Skogsarbeten, Riksförbundet Landsbygdens folk, Skogsindustriernas samarbetsutskott, Skogssällskapet, Skogsvårdsstyrelsernas förbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, Värmlands och Västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening, Tjänstemännens centralorganisation samt Sveriges lantmätareförening.

I det följande torde få lämnas en redogörelse för oförmälda utredningsförslag samt för innehållet i däröver avgivna yttranden. I anslutning härtill torde även få anmälas ett antal i skilda sammanhang gjorda framställningar, vilka har nära samband med de i förslagen behandlade spörsmålen. Härvid avses till en början följande av lantbruksstyrelsen ingivna skrivelser berörande de nuvarande reglerna för ekonomiskt statsstöd enligt dels kungörelsen 1948: 342 angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m., dels kungörelsen 1939: 431 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag, dels kungörelsen 1939: 432 angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond, dels ock kungörelsen 1948: 366 angående den statliga jordbruksegnahemsverksamheten.

1) Skrivelse den 16 augusti 1957 angående, såvitt här är i fråga, möjlighet för lantbruksorganisationen att i viss utsträckning bevilja statligt stöd även till sådana intressenter i jordbruksväg, som innehar icke-jordbruksfastighet. Över framställningen har yttrande avgivits av statskontoret.

2) Skrivelse den 31 december 1958 angående tolkningen av bestämmelserna i 5 § kungörelsen 1948: 342 i visst fall, då fråga uppkommit om att understödja tillkomsten av en fårsambetesförening.

3) Skrivelser den 29 augusti 1958 angående statsbidrag i vissa fall ur statens avdikningsanslag till kostnader i samband med översvämningar.

4) Skrivelse den 31 mars 1958 (i anledning av remiss) angående avsteg i vissa fall från bestämmelserna i kungörelsen 1939: 432 om amorteringstid m. m. för lån ur avdikningslånefonden. Remissyttranden har därjämte avgivits av statskontoret samt länsstyrelserna i Uppsala, Malmöhus, Skaraborgs och Norrbottens län.

5) Skrivelse den 16 januari 1959 angående förlängning av den i kungörelsen 1948: 366 angivna tiden för amortering av driftslån till sambruksföreningar. Över framställningen har yttranden avgivits av statskontoret, Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk.

I förevarande sammanhang torde vidare få upptagas den senast av 1956 års riksdag (L³⁹; rskr. 167) behandlade frågan om fördelning av kostnader för anordningar i korsning av järnväg och ägoväg eller annan icke all-

männeligen befaren väg med huvudsaklig betydelse för jordbruksfastighets driftsförhållanden.

I en till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet den 31 januari 1959 ställd skrivelse, varöver lantbruksstyrelsen efter remiss avgivit yttrande, har lantmäteristyrelsen framfört vissa synpunkter på lantmäteriorganisationens medverkan i verksamheten för yttre rationalisering på jord- och skogsbrukets område. Vidare må här nämnas, att domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen i skrivelser den 20 resp. 31 januari 1959 redovisat sina ståndpunkter i frågan om domänverkets medverkan med kronan tillhörig mark i nyssnämnda rationaliseringsverksamhet. För de nu omförmälda skrivelserna torde ävenledes redogörelser få lämnas i det följande.

I årets statsverksproposition (bil. 11 p. 5, 6 och 8—11; bil. 30 p. 11) har Kungl. Maj:t på min hemställan föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1959/60 beräkna dels under driftbudgeten

a) till Lantbruksstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 2 967 800 kr.;

b) till Lantbruksstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 402 000 kr.;

c) till Lantbruksnämnderna: Avlöningar ett förslagsanslag av 12 781 200 kr.;

d) till Lantbruksnämnderna: Omkostnader ett förslagsanslag av 2 994 500 kr.;

e) till Lantbruksnämnderna: Utrustning ett reservationsanslag av 70 000 kr. samt

f) till Lantbruksnämnderna: Utbildningskurser för viss personal ett reservationsanslag av 20 000 kr. dels ock under kapitalbudgeten

g) till Jordfonden ett investeringsanslag av 8 000 000 kr.

Jag torde nu få återkomma till dessa anslagsfrågor. Härvid kommer jag även att behandla frågan om storleken av bl. a. de ramar, inom vilka statlig kreditgaranti under nästa budgetår må beviljas för lån till yttre och inre rationalisering, för jordbruksegnahemslån m. m. och för driftslån. I anslutning till sistnämnda fråga torde jag även få anmäla en av lantbruksstyrelsen i skrivelse den 29 september 1958 gjord framställning angående bemyndigande för styrelsen att i vissa fall besluta om eftergift av statens fordran på grund av garantiåtagande. Över framställningen har yttranden avgivits av statskontoret och riksräkenskapsverket.

Innan jag övergår till att redogöra för de i det föregående berörda förslagen och framställningarna samt yttrandena däröver, skall jag något beröra de riktlinjer, som enligt 1947 års riksdagsbeslut gäller för den nuvarande jordbrukspolitiken, samt de bestämmelser, som gäller för statens ekonomiska medverkan i jordbrukets rationalisering m. m.

II. Riktlinjer för jordbrukspolitiken

1947 års allmänna målsättning. På grundval av betänkande som avgivits av 1942 års jordbrukskommitté (SOU 1946: 42, 46 och 61) framlades vid 1947 års riksdag proposition (nr 75) angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken. Propositionen hänsköts till behandling av ett särskilt utskott, vilket i sitt utlåtande (nr 2) tillstyrkte de i propositionen framlagda förslagen med vissa ändringar. Utskottets utlåtande godkändes sedermera i oförändrat skick av riksdagen (rskr. 424).

Rörande målsättningen för jordbrukspolitiken uttalade 1942 års jordbrukskommitté, att man under normala förhållanden borde söka uppehålla en jordbruksproduktion av den storlek, som behövdes för att folkförsörjningen inom landet i en avspärrningssituation skulle kunna uppehållas på en tillfredsställande nivå medelst landets egna resurser. Enär den produktion, som kunde tänkas bestå i fri konkurrens med den utländska produktionen, icke kunde väntas bli tillräcklig för detta ändamål, borde statsmakterna stödja den inhemska jordbruksproduktionen. Detta stöd borde syfta dels till att möjliggöra uppehållet av den ur det allmännas synpunkt önskvärda produktionen, dels till att den jordbruksbefolkning, som behövdes för att frambringa denna produktion, skulle kunna vid rationell jordbruksdrift uppnå en inkomstnivå, som var likvärdig med jämförliga befolkningsgrupper. Då man bedömde storleken av det stödbehov, som kunde komma att föreligga på lång sikt, borde man enligt jordbrukskommittén räkna med en utveckling inom jordbruket, som innebar, att förefintliga rationaliseringsmöjligheter tillvaratogs. Att staten skulle lämna sin medverkan till att underlätta och befrämja denna utveckling ansåg kommittén klart såväl med hänsyn till att det gällde att skapa bättre försörjningsmöjligheter åt en stor del av befolkningen som med hänsyn till att denna utveckling medförde en minskning av jordbrukets behov av stöd från det allmännas sida.

I anslutning till vad sålunda anförts fann kommittén, att statens verksamhet för främjande av en utveckling i riktning mot de uppställda målen borde ske enligt 2 huvudlinjer. Dels borde man främja jordbrukets rationalisering i syfte att nedbringa dess produktionskostnader och därigenom göra jordbruket mera konkurrenskraftigt i förhållande till världsmarknaden. Dels borde man vidare lämna jordbruket ett prisstöd i avsikt att uppehålla en jordbruksproduktion av den storlek, som behövdes för att trygga livsmedelsförsörjningen i en avspärrningssituation, ävensom i avsikt att bereda den för denna produktion erforderliga arbetskraften skäligen levnadsvillkor.

I fråga om jordbrukets rationalisering kunde man enligt jordbrukskommittén särskilja 3 olika slag av rationaliseringsåtgärder, nämligen åtgärder för yttre rationalisering, åtgärder för inre rationalisering samt åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena.

Vad angick genomförandet av yttre och inre rationalisering uttalade jordbrukskommittén, att man borde utgå ifrån att arbetet härpå även i fortsättningen skulle komma att utföras av jordbrukarna själva och på frivillighetens väg. Det allmännas uppgifter borde därför främst vara dels att genom upplysnings- och undervisningsverksamhet söka skapa ökad förståelse hos jordbruksbefolkningen för rationaliseringens betydelse och ökad insikt om de förefintliga rationaliseringsmöjligheterna, dels att genom lagstiftningsåtgärder och åtgärder av ekonomisk art skapa förutsättningar för rationaliseringsåtgärdernas genomförande. På frågan, vilka åtgärder som från det allmännas sida borde vidtagas för att främja rationaliseringen av jordbrukets driftsförhållanden, ingick däremot kommittén ej, bl. a. med hänsyn till att särskild utredning pågick beträffande driftsrationaliseringen närliggande spörsmål.

Beträffande avvägningen av det statliga prisstödet till jordbruksnäringen var det enligt jordbrukskommitténs uppfattning önskvärt, att denna avvägning skedde så att vid varje tidpunkt åtminstone större delen av det svenska jordbruket kunde uppnå en skälig inkomstnivå. I fråga om rationaliseringsgrad och lönsamhet förelåg emellertid en markant skillnad mellan jordbruk av olika storleksgrupper, huvudsakligen beroende på att de mindre jordbruken ej kunde utnyttja arbetskraften lika effektivt som de medelstora och större jordbruken och på att byggnadskostnaderna vid de mindre jordbruken blev oproportionerligt stora. Först i storleksgruppen 20—30 ha kunde sägas, att önskemålen om ett effektivt utnyttjande av arbetskraften och anordnande i övrigt av jordbruksdriften på ett driftsekonomiskt tillfredsställande sätt genomsnittligt blev uppfyllda. Jordbruk av denna storlek framstod även som en i och för sig önskvärd jordbrukstyp därigenom att de kunde bereda jämn sysselsättning åt 2 män med självständiga hushåll och därjämte åt kvinnlig arbetskraft i den utsträckning som motsvarar vad en kvinna kan prestera i lantushållningen. I så fall kunde nämligen brukaren så länge han ej hade egna barn i arbetsför ålder ha en fast anställd arbetare å brukningsenheten. Då barnen vuxit upp kunde dessa övertaga de sysslor den anställde och dennes hustru tidigare utfört och då sonen önskade bilda eget hem, kunde han göra detta genom att övertaga den bostad de anställda tidigare innehåft. Härigenom skulle en tidigare familjebildning på landsbygden främjas.

Antalet jordbruk i storleksgruppen 20—30 ha och däröver utgjorde emellertid en procentuellt ganska ringa del av samtliga brukningsenheter. Om man vid avvägningen av jordbruksstödet skulle utgå från driftsresultaten vid jordbruk i denna storleksgrupp, skulle detta därför enligt jordbrukskommittén innebära, att endast en mindre del av den egentliga jordbruksbefolkningen skulle kunna driva jordbruk med full lönsamhet. Härtill kom, att redan om man utgick från att prisavvägningen under avsevärd tid framåt skulle komma att baseras på rationaliseringsgraden vid jordbruk i storleksgruppen 10—20 ha, skulle det finnas ett arbetsfält för rationaliseringssträ-

vandena, som var så omfattande och svårbearbetat, att det måste beräknas komma att förflyta ett betydande antal år, innan detta rationaliseringsarbete blev i huvudsak fullbordat.

Dessa förhållanden ansågs således tala för att man i praktisk jordbrukspolitik under avsevärd tid framåt icke skulle kunna lägga jordbruk av storleksklassen 20—30 ha till grund för avvägningen av prisstödet. Samtidigt ansågs det emellertid att man borde kräva att de jordbruk, vilka skulle beredas full lönsamhet, skulle ha en någorlunda tillfredsställande rationaliseringsgrad. I beaktande härav förordade kommittén, att statsmakterna skulle avväga prisstödet så att det syftade till att bereda full lönsamhet åt jordbruk, som till storleken motsvarade genomsnittet i storleksgruppen 10—20 ha och som fyllde rimliga anspråk i fråga om arronderingens och de fasta anläggningarnas beskaffenhet (basjordbruk). Även vid en dylik avvägning av stödets storlek skulle detta leda till att under en övergångstid önskemålet om jämställdhet i inkomsthänseende med jämförliga befolkningsgrupper ej skulle kunna uppfyllas för en betydande del av den svenska jordbruksbefolkningen. Med hänsyn härtill borde det allmänna icke undandraga sig att söka bereda innehavarna av här avsedda brukningsenheter drägligare levnadsförhållanden än som skulle bli fallet, om jordbruksstödet omedelbart skulle avvägas efter de rationaliseringskrav man ansåg sig böra uppställa på lång sikt. Det statliga stödet borde således på kort sikt även få delvis social karaktär.

Enligt jordbrukskommitténs uppfattning kunde man å andra sidan på lång sikt tänka sig att höja jordbrukets rationaliseringsgrad på så sätt att man så småningom övergick till att avväga prisstödet med hänsyn till behovet i en annan storleksgrupp med genomsnittligt lägre produktionskostnader än den från början valda. Så borde framförallt kunna ske inom södra och mellersta Sveriges slättbygder, där man ej behövde räkna med att det i allmänhet skulle möta några topografiska hinder att av den åkerjord som fanns utslagen på mindre ägotter bilda jordbruk med en åkerareal av 20 ha eller mer och med tillfredsställande arrondering. I övriga delar av landet borde man däremot som regel även på lång sikt räkna med en avvägning av jordbruksstödet storlek efter behovet vid något mindre jordbruk, vilket dock ej fick innebära, att man i dessa landsdelar avstod från kravet på en successiv skärpning av rationaliseringsgraden.

Föredragande departementschefen sammanfattade i propositionen 1947: 75 sina synpunkter på huvudlinjerna för den jordbrukspolitik, statsmakterna borde föra under den tid som då kunde överblickas, sålunda. Det närmaste målet borde vara att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara jämställdhet i inkomsthänseende med andra, jämförliga befolkningsgrupper. För att detta skulle bli möjligt borde staten lämna jordbruksproduktionen ett gränsskydd gentemot utlandet. Vidare borde staten medverka till en omfattande rationalisering inom jordbruket i syfte att nedbringa jordbrukets produktionskostnader. Särskild uppmärksamhet borde

i rationaliseringsarbetet ägnas behovet av en förvandling av sådana brukningsdelar, som icke kunde anses lämpliga med hänsyn till storlek och form. Bl. a. på grund av vikten av att gränsskyddet skulle bli fullt effektivt borde man vid utformningen av rationaliseringsåtgärderna utgå från att produktionen ej borde vara större än att den väl låg inom ramen för de inhemska avsättningsmöjligheterna. Det vore dock nödvändigt, att man av beredskapskäl under normala förhållanden uppehöll en produktion av den storlek, som erfordrades för trygghet av landets försörjning i en avspärrningssituation även om en dylik produktion rent ekonomiskt sett ej skulle vara konkurrenskraftig i förhållande till utlandets.

I fråga om avvägningen av det statliga prisstödet framhöll departementschefen nödvändigheten av att hänsyn togs till den struktur och rationaliseringsgrad i övrigt, som jordbruket faktiskt hade och till de begränsningar i rationaliseringsmöjligheterna som topografiska och andra förhållanden medförde. Man borde således, som kommittén anfört, avväga stödet så att vid varje särskild tidpunkt åtminstone större delen av det svenska jordbruket kunde uppnå full lönsamhet. Å andra sidan fick man ej sätta anspråken så lågt, att prisstödet kom att verka konserverande på irrationella brukningsenheter. Som ett skäligen hänsynstagande till olika intressen borde enligt departementschefen kunna anses, om prisstödet avvägdes med beaktande av det genomsnittliga behovet vid jordbruk av den typ, som representerade och kunde väntas representera huvuddelen av de egentliga bondejordbruken. Från dessa utgångspunkter förklarade sig departementschefen kunna acceptera kommitténs förslag att avvägningen skulle ske på grundval av de genomsnittliga förhållandena vid jordbruk i storleksgruppen 10—20 ha.

I detta sammanhang berörde departementschefen även den av jordbrukskommittén upptagna frågan om att, där förutsättningar därför funnes — företrädesvis i södra och mellersta Sveriges slättbygder — från statens sida på längre sikt eftersträva bildandet av jordbruk av sådan storlek att de skulle kunna anses utgöra s. k. tvåfamiljsjordbruk. Departementschefen anförde härvid följande.

I viss mån delar jag kommitténs uppfattning om fördelarna med tvåfamiljsjordbruken. Särskilt synes det uppenbart, att möjligheterna att bereda arbetskraften ordnad ledighet och semester äro väsentligt större å dessa brukningsdelar än å de mindre jordbruken. Detta gäller dock endast under förutsättning att den för skötseln av dessa beräknade arbetskraften verkligen finns tillgänglig. Man får emellertid ej bortse från att det här föreligger ett betydande osäkerhetsmoment och att brukarna med hänsyn till svårigheterna att lösa arbetskraftsfrågan kunna komma att draga sig för en utvidgning av brukningsdelarna, som skulle medföra att de i en helt annan grad än tidigare bleve beroende av lejd arbetskraft. Även om jag anser det önskvärt, att utvecklingen i slättbygderna åtminstone i viss utsträckning skall gå i den av kommittén angivna riktningen, kan man därför, enligt min uppfattning knappast räkna med att detta skall ske i sådan omfattning eller så snabbt, att man nu kan förutsäga, om eller när en höjning av den storleksgrupp som skall ligga till grund för avvägningen av det allmänna prisstödet, skall kunna ske i slättbygderna.

Till dessa av departementschefen anförda allmänna synpunkter anslöt sig *särskilda utskottet* i huvudsak. Beträffande tvåfamiljsjordbruket ansåg sig emellertid utskottet böra understryka, att dess fördelar endast föreligger om tillräcklig arbetskraft finns att tillgå. Är så ej fallet blir situationen ofta i stället den att brukaren erhåller en oskäligen arbetsbörda. Enligt utskottets uppfattning bör därför statsmakterna i sin rationaliseringsverksamhet ej medverka till bildandet av dylika större jordbruk utan bör det ankomma på brukarna själva att bedöma, när förutsättningar föreligger därför och att vidtaga de åtgärder som erfordras för ändamålet.

1947 års beslut rörande den yttre rationaliseringen. Beträffande målsättningen för den yttre rationaliseringen framhöll *1942 års jordbrukskommitté*, att en av utgångspunkterna härför borde vara, att man sökte göra brukningsenheterna sådana, att den del av befolkningen, som erfordrades för att frambringa den ur det allmännas synpunkt önskvärda produktionen, skulle ha effektiv sysselsättning. Vidare skulle den yttre rationaliseringen liksom rationaliseringssträvandena i övrigt syfta till att nedbringa jordbrukets produktionskostnader och därmed även dess behov av stöd från det allmänna. Härvid skulle särskilt beaktas behovet av yttre rationalisering för de brukningsenheter, vilka var så beskaffade, att särskilda statliga stödåtgärder till deras brukare på kortare sikt ansetts böra komma i fråga vid sidan av det allmänna statliga prisstödet åt jordbruksnäringen. Slutligen borde den yttre rationaliseringen — därigenom att densamma möjliggjorde en övergång till en mer extensiv drift än som kunde bedrivas å de mindre brukningsdelarna — bli ett viktigt medel till förhindrande av den överproduktion, som eljest kunde befaras uppstå inom överskådlig framtid.

Jordbrukskommittén anförde vidare, att frågan hur länge den målsättning, som uppställts i ett visst läge, kunde komma att tillämpas, helt blev beroende på utvecklingen av de faktorer som varit avgörande för målsättningen. Skulle produktionsstegringen bli starkare än väntat, måste åtgärderna för att genom nedläggning av mindre god jord och övergång till mer extensiv drift bromsa produktionsstegringen bli av annan storleksordning än man från början räknat med. Skulle sysselsättningsmöjligheterna inom andra grenar av näringslivet bli bättre eller sämre än väntat, kunde detta även komma att påverka målsättningen för den yttre rationaliseringen.

I fråga om omfattningen av den statliga verksamheten för jordbrukets yttre rationalisering yttrade *föredragande departementschefen* i propositionen 1947: 75 bl. a. följande.

Det torde böra framhållas att man, därest det allmänna prisstödet åt jordbruket avväges enligt de grunder, som i det föregående har förordats, måste räkna med att det vid ett betydande antal brukningsdelar, även om möjligheterna till inre rationalisering och till rationalisering av driftsförhållandena tillvaratages i full utsträckning, icke kommer att bli möjligt att göra jordbruket fullt lönsamt eller att bereda brukaren full och effektiv sysselsättning å den egna brukningsdelen. Å många av dessa brukningsdelar kommer väl jordbrukets bristande lönsamhet att kompenseras av andra

inkomstkällor antingen å brukningsdelen eller utanför denna. Av inkomstkällorna å den egna brukningsdelen är det givetvis, fränsett jordbruket, skogen, som i praktiken har den största betydelsen. Härjämte måste man emellertid räkna med att det finnes många brukningsdelar, där brukaren ej har möjlighet att genom andra inkomstkällor få ersättning för jordbrukets bristande lönsamhet. Enligt kommitténs ståndpunkt är det på dessa jordbruk, av kommittén kallade övergångsjordbruk, som den statliga verksamheten för yttre rationalisering i första hand bör inriktas.

I stort sett delar jag denna kommitténs uppfattning. Jag anser sålunda, att från de statliga rationaliseringsorganens sida åtgärder ej bör vidtagas i det primära syftet att främja en utvidgning av fullständiga brukningsdelar, även om utvidgningen rent driftsekonomiskt skulle innebära en förbättring, och att sagda organ ej heller bör ha skyldighet att taga initiativ till en utvidgning av ofullständiga brukningsdelar i de fall, då brukaren ändock kan antagas ha möjlighet att på lång sikt erhålla en tillfredsställande bärgning.

Vad som bör anses som en angelägen uppgift för det allmänna är däremot att få till stånd en yttre rationalisering av sådana brukningsdelar där brukaren eljest vid den avvägning av det allmänna prisstödet å jordbruket, som statsmakterna bestämt sig för, ej kan påräkna att på lång sikt erhålla en tillfredsställande inkomst. En begränsning av den statliga verksamheten på detta område till att åtminstone huvudsakligen avse fastigheter av det slag, som nu nämnts, synes även motiverad därav att redan en på dylikt sätt inskränkt rationaliseringsverksamhet kommer att bli mycket arbetskrävande och taga en avsevärd tid i anspråk.

Departementschefen ansåg det dock ej möjligt att bland de icke bärkraftiga jordbruken uppdraga någon absolut fast skiljelinje mellan å ena sidan sådana brukningsenheter, där brukaren på lång sikt icke kunde väntas uppnå en tillfredsställande inkomst — övergångsjordbruk — och å andra sidan sådana brukningsdelar, som med hänsyn till de sammanlagda försörjningsmöjligheterna för brukaren kunde anses ha förutsättningar att bestå på lång sikt — bestående småbruk. Även om den statliga verksamheten för yttre rationalisering i huvudsak borde inriktas på de brukningsenheter, som vid en bedömning av försörjningsmöjligheterna kunde anses böra hänföras till övergångsjordbruk, borde rationaliseringsorganen i viss utsträckning medverka till en yttre rationalisering även av andra icke bärkraftiga brukningsenheter. Det kunde sålunda enligt departementschefen i vissa fall redan för genomförandet av yttre rationalisering av visst eller vissa övergångsjordbruk vara nödvändigt att rationaliseringsarbetet berörde även en eller flera närliggande brukningsenheter, vilka var att anse såsom bestående småbruk. I dylika fall borde rationaliseringsorganen tydligen söka få innehavarna av sistnämnda jordbruk att delta i rationaliseringsarbetet. Även i övrigt borde emellertid organen efter framställning från innehavaren av ett bestående småbruk medverka till en utvidgning av dennes brukningsenhet, om åtgärden skulle innebära en rationalisering av jordbruksdriften eller ge möjlighet till ett mera effektivt utnyttjande av brukarens arbetskraft eller över huvud taget förbättra brukarens ställning.

De rationaliseringsåtgärder, som planläggs beträffande övergångsjordbruken, måste enligt departementschefen å andra sidan i åtskilliga fall

komma att beröra även fullständiga brukningsdelar. Att, då ett övergångsjordbruk bör sammanläggas med en i och för sig bärkraftig fastighet, statligt stöd bör utgå till rationaliseringsåtgärden ansåg departementschefen som självklart, eftersom åtgärden motiverades av behovet att få till stånd en ändring i fråga om övergångsjordbruket. Men även eljest borde fall kunna uppkomma, då det kunde befinnas ändamålsenligt att i samband med yttre rationalisering av ofullständiga jordbruk söka genomföra vissa omregleringar av i och för sig bärkraftiga brukningsdelar. Till dylika omregleringar borde det allmänna lämna sin medverkan, såvida detta skulle underlätta genomförandet av den yttre rationaliseringen av de ofullständiga jordbruken.

I det yttre rationaliseringsarbetet borde enligt departementschefen en viss skillnad göras mellan slättbygderna och skogsbygderna. I de förra borde den yttre rationaliseringen i främsta rummet gå ut på att bilda brukningsenheter, där själva jordbruket kunde beräknas få full lönsamhet. Även i skogsbygderna borde den yttre rationaliseringen åtminstone i viss utsträckning inriktas på att åstadkomma en höjning av själva jordbrukets lönsamhet genom sammanslagning av mindre brukningsdelar eller komplettering av sådana med tillskott av jordbruksjord från angränsande brukningsdelar. De topografiska förhållandena skulle emellertid ej sällan komma att sätta en gräns för genomförbarheten av dylika utvidgningar. Departementschefen fann det därför naturligt, att i skogsbygderna arbetet med den yttre rationaliseringen av själva jordbruket också inriktades på att komplettera brukningsenheterna med skog, så att de brukningsenheter, där jordbruket utgör brukarens huvudsakliga sysselsättning, i största möjliga utsträckning blir bärkraftiga brukningsenheter. Vad som kunde brista i jordbrukets lönsamhet vid dessa brukningsenheter skulle således uppvägas av tillgången på egen skog. En dylik utveckling ansåg departementschefen utgöra en förutsättning för att man i dessa trakter skall kunna uppehålla jordbruket i önskvärd omfattning och på ett effektivt sätt utnyttja den till jordbruket knutna arbetskraften.

Som medel för genomförande av den yttre rationaliseringen föreslog departementschefen i propositionen 1947:75 statlig låne- och bidragsverksamhet, aktiv inköpspolitik från rationaliseringsorganens sida, förköpsrätt för kronan till jordbruksfastigheter samt i vissa fall expropriation. Här skall endast i korthet beröras frågorna om finansiellt stöd och aktiv inköpspolitik. I övrigt torde beträffande den närmare innebörden av förslagen få hänvisas till propositionen s. 221—253.

I fråga om den statliga låne- och bidragsverksamheten framhöll departementschefen, att ett ekonomiskt stöd från det allmännas sida ofta var nödvändigt för att i och för sig önskvärda yttre rationaliseringsåtgärder skulle kunna genomföras. Enligt departementschefen borde man i allmänhet ej räkna med att en jordbrukare skulle vare sig vilja eller kunna förvärva mark för rationaliseringsändamål, om kostnaderna för förvärvet översteg det värde marken objektivt sett har för honom. Även där priset för marken

i och för sig var skäligt ur köparens synpunkt, kunde det vidare, påpekade departementschefen, ej sällan erbjuda svårigheter för köparen att anskaffa de medel, som erfordrades för köpet. Det ekonomiska stödet föreslogs därför i propositionen bestå dels i bidrag till utjämnande av skillnaden mellan en fastighets eller fastighetsdels värde i fria marknaden och dess värde för sammanläggningsändamål, dels i lån för att underlätta finansieringen av fastighetsförvärv i rationaliseringssyfte. Beträffande obebyggd jord och skogsmark uttalade departementschefen, att man borde utgå från att det pris dylik mark betingar i allmänna marknaden i regel ej torde överstiga det värde densamma har för sammanläggningsändamål utan tvärtom snarare får anses ligga lägre med hänsyn till den förbättring av den köpande fastighetens lönsamhet som bör bli en följd av utvidgningen. I allmänhet torde därför, förklarade departementschefen, bidrag ej böra utgå vid dylika markförvärv.

Låne- och bidragsverksamheten borde enligt vad som uttalades i propositionen endast avse markförvärv inom ramen för den yttre rationalisering, som det allmänna bör direkt stödja. I enlighet härmed borde lån och bidrag i första hand utgå för yttre rationalisering av sådana brukningsenheter, som är att anse som övergångsjordbruk, samt i andra hand, på begäran av brukarna, för yttre rationalisering av andra ofullständiga brukningsenheter. Till innehavare av fullständiga jordbruk borde enligt propositionen utgå lån och bidrag endast för underlättande av yttre rationalisering av ofullständiga brukningsdelar i sådana fall, som nyss nämnts.

Enär bidragen ej skulle medföra någon ekonomisk vinst för mottagarna utan endast var avsedda att undanröja ett ekonomiskt hinder för rationaliseringen föreslogs de i propositionen utgå oberoende av brukarens inkomst- och förmögenhetsställning. Samma princip föreslogs gälla för lånen.

Beträffande den aktiva inköpspolitiken anförde departementschefen att denna ingalunda enbart bör taga sikte på att staten skall förvärva sådana brukningsenheter som behövs för den yttre rationaliseringens genomförande utan även på att förmedla överlåtelse av jord i rationaliseringssyfte. Den statliga låne- och bidragsverksamheten samt den aktiva inköpspolitiken är så förbundna med varandra att de enligt departementschefen är att betrakta såsom olika sidor av en och samma sak. Då vederbörande rationaliseringsorgan skall förmedla en överlåtelse av en brukningsenhet från en jordägare till en annan för komplettering av den senares fastighet torde i många fall frågan uppkomma, huruvida köparen kan påräkna något bidrag och hur stort detta kan bli. Omvänt kan ofta den aktiva inköpspolitiken, då inköp göres i statens eget namn, användas som en form för att lämna dylikt bidrag. Rationaliseringsorganet kan sålunda förvärva en fastighet som erfordras för komplettering av en annan brukningsdel, och sedan överlåta densamma till den senare brukningsdelens ägare till ett pris, som ligger under den av rationaliseringsorganet erlagda köpesumman men motsvarar det värde tillskottsmarken har för köparen. Enligt departementschefen borde det ankomma på rationaliseringsorganet att pröva, vilken form som i varje särskilt fall är mest lämplig.

Vad departementschefen uttalat om målsättningen för den yttre rationaliseringen vann anslutning från *särskilda utskottets* sida. Utskottet underströk, att man i arbetet med den yttre rationaliseringen bör utgå från att vårt lands jordbruk även i fortsättningen i huvudsak kommer att utgöra ett bondejordbruk och att rationaliseringssträvandena bör inriktas på att få till stånd brukningsenheter av bondejordbrukets storlekstyp ävensom att man i detta arbete ej bör vidtaga längre gående kompletteringsåtgärder än som behövs för bildandet av bärkraftiga brukningsenheter. Vad som skall anses såsom en med hänsyn till ortens förhållanden lämplig typ av ett bärkraftigt jordbruk fann utskottet ej kunna angivas i några för hela riket gällande arealsiffror utan i stor utsträckning vara beroende på förhållandena i varje särskild trakt. I enlighet härmed borde man enligt utskottet i strävandena att utvidga övergångsjordbruken med jord eller skog i sådan omfattning, att de förvandlas till bärkraftiga brukningsdelar, beakta förhållandena i varje särskild bygd och utforma åtgärderna med ledning av praktiska erfarenheter av vad som i orten utgör en lämplig jordbrukstyp.

Vid sin prövning av frågan om de medel, som bör användas för att få till stånd en yttre rationalisering av jordbruket enligt de riktlinjer som tidigare berörts, betonade särskilda utskottet starkt vikten av att denna rationalisering i största möjliga utsträckning genomföres på frivillighetens väg. En dylik ståndpunkt är, förklarade utskottet, en förutsättning för att rationaliseringsverksamheten skall framstå såsom en jordbrukets egen verksamhet och för att de statliga åtgärderna på detta område skall omfattas med förtroende av jordbrukarna och av dessa uppfattas som ett stöd i strävandena att förbättra jordbrukets ställning. Bl. a. ur denna synpunkt ville utskottet livligt tillstyrka vad i propositionen anförts om statlig låne- och bidragsverksamhet för främjande av den yttre rationaliseringen samt om en aktiv inköbspolitik från de statliga rationaliseringsorganens sida.

1947 års beslut rörande den inre rationaliseringen, m. m. 1942 års *jordbrukskommitté* hänförde till den inre rationaliseringen sådana åtgärder av mera permanent art i fråga om jord och byggnader, som har till ändamål att förbättra produktions- och driftförhållandena å till storlek och gränser givna brukningsenheter. Huvudsyftet med den inre rationaliseringen borde enligt kommittén vara att förbilliga produktionen och på så sätt möjliggöra en höjning av jordbruksbefolkningens inkomstnivå resp. en minskning av det allmännas kostnader för stöd åt näringen. I enlighet härmed borde i allmänhet en förutsättning för att en ifrågasatt förbättringsåtgärd skulle anses önskvärd ur det allmännas synpunkt vara, att åtgärden jordbruksekonomiskt sett kunde bedömas bli lönsam. I vissa fall borde emellertid även icke lönsamma investeringar kunna anses ur allmän synpunkt önskvärda. Så kunde exempelvis vara fallet i fråga om åtgärder å sådana brukningsenheter, där åkerarealen visserligen är för liten för att jordbruket skall kunna beräknas uppnå basjordbrukets rationaliseringsgrad, men där kombinationen av jordbruk och andra förvärvskällor i och för sig är lämpliga och kan väntas ge brukaren en skälig bärgning. Som ytterligare exempel angav

kommittén åtgärder avseende ekonomibygnader å brukningsenheter som enligt planerna för den yttre rationaliseringen ej bedöms bestå som självständig brukningsenhet men där dessa är nödvändiga för att ekonomibygnaderna skall kunna hållas i användbart skick under den nuvarande brukarens tid eller till den senare tidpunkt, då brukningsenheten enligt rationaliseringsorganets bedömande bör disponeras för den yttre rationaliseringens genomförande.

Enligt jordbrukskommittén kunde dock den inre rationaliseringen — även om den i och för sig bedömdes som lönsam — ej beräknas komma till stånd i önskvärd utsträckning utan särskilt ekonomiskt stöd. Härtill bidrog enligt kommittén förhållanden såsom att en tilltänkt investering i vissa fall ej kunde beräknas ge något nämnvärt utbyte förrän viss tid förflutit sedan åtgärden vidtogs eller osäkerhet beträffande prisutvecklingen på jordbrukets produkter. I fråga om övergångsjordbruken kunde det därjämte ofta hända, att den avsedda lönsamheten av åtgärden ej framträdde förrän brukningsenheten genom yttre rationalisering förvandlats till ett fullt bärkraftigt jordbruk.

I beaktande härav borde enligt jordbrukskommittén staten ekonomiskt medverka i jordbrukets inre rationalisering. Stödformerna borde vara dels amorteringslån, dels avskrivningslån och principiellt tillämpliga i fråga om all statens verksamhet för främjande av dylik rationalisering.

Amorteringslånen skulle endast vara avsedda att underlätta finansieringen av rationaliseringsåtgärderna och borde utformas så att de ej innefattade någon subvention från det allmännas sida. De borde i princip stå öppna för samtliga jordbrukare oavsett förmögenhetsställning och brukningsenhetens storlek samt kunna utgå med belopp, i förekommande fall med avdrag för beviljat avskrivningslån, motsvarande vad förbättringsåtgärden beräknades kosta utförd efter skälig standard.

Avskrivningslånen skulle främst tjäna som stimulans till utförande av inre rationaliseringsåtgärder. De borde endast utgå till innehavare av brukningsenheter på eller under basjordbrukets nivå. I praktiken borde gränsdragningen normalt ske genom en arealgräns. Denna gräns borde enligt kommittén bestämmas till 20 ha. Det borde dock vara möjligt att utlämna avskrivningslån till jordbruk över nämnda arealgräns om dessa var så beskaffade att de ur lönsamhetssynpunkt var jämförliga med jordbruk under arealgränsen. Avskrivningslånen skulle vara behovsprövade och beloppsmässigt borde de bestämmas till viss procent av den beräknade kostnaden för förbättringsåtgärden.

Till jordbrukskommitténs synpunkter och förslag i fråga om statens ekonomiska stöd till den inre rationaliseringen anslöt sig i stort *föredragande departementschefen* i propositionen 1947:75. Som en förutsättning för att staten skulle ekonomiskt medverka till åtgärder av ifrågasvarande slag borde enligt departementschefen gälla, att åtgärderna i första hand gagnade de syften, som hela rationaliseringsverksamheten skulle

tjäna. Detta innebar att åtgärden borde vara en ekonomiskt försvarlig investering med hänsyn till den förbättring av brukningsenhetens drifts-ekonomi och brukarens försörjningsmöjligheter, som densamma kunde väntas medföra. Vid bedömningen härav borde man taga hänsyn ej enbart till de för dagen föreliggande förhållandena utan även till den utveckling, som borde eftersträvas enligt de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för jordbrukspolitiken. Hänsyn borde sålunda tagas bl. a. till behovet av yttre rationalisering av brukningsenheten i fråga och till det sätt på vilket rationaliseringsåtgärderna borde genomföras. För övergångsjordbrukens del kunde en ifrågasatt förbättringsåtgärd visa sig nödvändig för att jordbruksdriften skulle kunna uppehållas och brukaren kvarbliva å fastigheten intill dess en yttre rationalisering kunde äga rum. Därför nödvändigjorde hänsynen till de nuvarande brukarna, att lån och bidrag kunde utgå även om förbättringsåtgärderna icke kunde väntas bli fullt räntabla. Åtgärderna fick emellertid ej göras mera omfattande eller kostsamma än som kunde anses erforderligt för vinnande av det angivna syftet.

Beträffande valet av former för statens ekonomiska medverkan tillstyrkte departementschefen i huvudsak kommitténs förslag. I fråga om den slutliga utformningen av amorteringslånen borde dock avgörandet anstå till påföljande år, enär närmare borde övervägas, om icke ifrågasatt långivning i stället för att handhavas av de statliga rationaliseringsorganen med anlåtande av statsmedel, borde ske i form av statlig lånegaranti och under kreditinstitutens medverkan. Vid behandlingen av de av kommittén föreslagna reglerna om avskrivningslånen storlek underströk departementschefen det önskvärda i att låneärendena i flertalet fall handlades efter tämligen likartade grunder men att rationaliseringsorganen likväl fick viss frihet att taga hänsyn till omständigheterna i de enskilda fallen. Av kommittén förordade bestämmelser för beräkning av avskrivningslånen storlek borde därför ha karaktären av normer, efter vilka lån regelmässigt skulle beviljas men vilka vid behov skulle kunna frångås.

Statens verksamhet för främjande av inre ävensom yttre rationalisering borde enligt departementschefens förslag anförtros lantbruksstyrelsen och särskilda inom varje län inrättade lantbruksnämnder.

Särskilda utskottet vid 1947 års riksdag fann i sitt utlåtande nr 2 ej anledning till erinran mot vad departementschefen anfört. *Riksdagen* anslöt sig till utskottets mening.

I propositionen nr 149 till 1948 års riksdag återkom *departementschefen* till spørsmålet om formerna för låneverksamheten till rationaliseringen. I samband med att medel äskades för utlämnande av statsbidrag — i form av avskrivningslån eller direkta bidrag — till yttre och inre rationaliseringsåtgärder föreslog departementschefen, att det statliga stödet till finansiering av dylika rationaliseringsåtgärder skulle utgå i form av statlig

kreditgaranti för lån, tagna i enskilda kreditinrättningar. Tillika begärdes bemyndigande att bevilja sådan kreditgaranti intill vissa i propositionen angivna maximibelopp.

I sitt utlåtande nr 27 tillstyrkte *jordbruksutskottet* att det statliga finansieringsstödet skulle lämnas genom statlig kreditgaranti. Ej heller *riksdagen* hade något att erinra häremot.

III. Gällande bestämmelser för statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m.

Bestämmelserna rörande den av lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna handhavda stödverksamheten för jordbrukets rationalisering återfinnes i kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342; omtryckt 1956:159; ändrad 1957:239; 1958:233) angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m., i det följande benämnd rationaliseringskungörelsen. Beträffande statsstöd till vissa inre rationaliseringsåtgärder finnes bestämmelser meddelade även i andra författningar. I kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 431; ändrad 1945:347; 1951:414; 1954:191) angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag och kungörelsen samma dag (nr 432; ändrad 1945:348; 1948:185; 1948:343; 1951:415; 1952:683; 1953:413; 1955:220) angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond stadgas sålunda om statligt stöd i form av statsbidrag och lån till större avdiknings- och torrlägningsföretag. Vidare upptar kungörelsen den 22 juni 1928 (nr 295; ändrad 1947:955; 1948:508; 1949:189; 1950:381) angående villkor för erhållande av statsbidrag till förrättningar enligt lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, i det följande kallad lantmäteribidragkungörelsen, bl. a. bestämmelser om statsbidrag till kostnader för utflyttning eller väganläggning, som beslutats vid skifte eller ägotutbyte samt för odling till åker och äng av mark, som vid sådant skifte eller ägotutbyte upptagits som odlingsmark. Slutligen må i detta sammanhang även nämnas kungörelsen den 30 juni 1943 (nr 530; omtryckt 1957:142) angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m. och kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 942; omtryckt 1953:143) angående lån från skogsväglånefonden, vari meddelas bestämmelser bl. a. om bidrag och lån till vägbyggnader å skog som står under skogsvårdsstyrelsens uppsikt samt kungörelsen den 19 december 1952 (nr 793; ändrad 1956:205) angående statsbidrag till enskild väghållning, vari föreskrives bl. a. om bidrag till byggande av enskilda vägar.

I det följande lämnas en redogörelse för det huvudsakliga innehållet i omförmälda kungörelser, såvitt angår bestämmelserna rörande statsstöd till med kungörelserna avsedda investeringsåtgärder.

Enligt *rationaliseringskungörelsen* § 1 skall lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna genom att lämna stöd till yttre och inre ra-

tionaliseringsåtgärder på jordbrukets område främja strävandena att höja jordbruksnäringens effektivitet och skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter för dess utövare. Med yttre rationalisering förstås enligt kungörelsens 4 § regleringsåtgärder, som avser att skapa ökade möjligheter till rationell jordbruksdrift genom förändring av brukningsenhets storlek eller förbättring av dess ägosammansättning eller genom förbättring i övrigt av ägoanordningen. Med inre rationalisering åter avses åtgärder, som avser att mera varaktigt förbättra jord eller ekonomibyggnader eller tekniska anordningar å en befintlig eller planerad brukningsenhet. Bestämmelserna rörande statsstöd till den yttre rationaliseringen återfinnes i kungörelsens 6—9 §§ och till den inre i 10—15 §§. I 16—23 och 24—33 §§ meddelas föreskrifter rörande de statliga stödformerna lånegaranti resp. statsbidrag. Lantbruksstyrelsen äger med stöd av kungörelsens 36 § meddela närmare bestämmelser rörande tillämpningen av densamma.

Beträffande jordbrukets yttre rationalisering föreskrives (§ 6), att lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas verksamhet skall ha till uppgift att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter genom sammanslagning eller komplettering med jordbruksjord eller skogsmark eller i övrigt främja yttre rationalisering av brukningsenheter, som ej är lämpade för sitt ändamål. I detta syfte skall lantbruksnämnderna bl. a. taga initiativ till och biträda vid planläggning av yttre rationaliseringsåtgärder samt verka för genomförandet av dylika åtgärder genom råd och upplysningar, markförmedling, ekonomisk stödgivning m. m. (§ 7). Endast om särskilda omständigheter föranleder därtill må lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas verksamhet omfatta åtgärder som är inriktade på att nybilda mer än bärkraftiga brukningsenheter eller, i fråga om åtgärder för förbättrad ägoanordning, enheter som är större än att de huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlitan av främmande arbetskraft. I fråga om finansiellt stöd till brukningsenheter som är större än nyss sagts gäller dock att beslut härom skall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Statligt ekonomiskt statsstöd till yttre rationalisering kan utgå i form av lånegaranti och statsbidrag. *Lånegaranti* må lämnas högst för ett belopp — i förekommande fall minskat med vad som åtnjutits i statsbidrag för åtgärden — motsvarande den av lantbruksnämnden betingade eller godkända kostnaden för förvärvet av tillskottsmarken (§ 8). *Statsbidrag* må utgå högst med belopp motsvarande skillnaden mellan nämnda kostnad och det värde fastigheten eller fastighetsdelen kan anses äga för den brukningsenhet, till vilken den skall läggas (§ 9). Såväl lånegaranti som statsbidrag må beviljas för kostnad hänförlig till bl. a. lantmåteriförrättning, lagfart och sammanläggning.

Enligt för jordbrukets inre rationalisering gällande bestämmelser (§ 10) må statligt stöd i form av lånegaranti och statsbidrag beviljas för nyodling, stenröjning, undanröjande av stengärdesgårdar, jordkörning, täckdikning, torrläggning, betesförbättring (däri inbegripet betes-

anläggning) samt andra därmed jämförliga jordförbättringsåtgärder. Stöd i samma former må vidare lämnas för anläggning av skyddsskog eller skyddshäckar för att motverka sand- eller jordflykt, åtgärd till förebyggande av skada genom vattenerosion, anläggning av jordbruksväg samt uppförande eller förbättring av för jordbruksdriften erforderliga ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar (däri inbegripet gödselvårds- och siloanläggningar samt utrymmen för förvaring av potatis och rotfrukter m. m.). Härjämte må lånegaranti beviljas för utförande av bevattningsanläggning, som är avsedd att höja avkastningen från åker, ständig slätter- eller betesvall eller trädgård. Stöd må ej beviljas till åtgärder, vilka är att hänföra till underhållsåtgärder eller för vilka lån eller bidrag av statsmedel kan erhållas enligt andra bestämmelser. I fråga om torrläggningsföretag samt anläggning till förebyggande av skada genom vattenerosion föreskrives vidare, att här avsett stöd ej heller må utgå om åtgärden är av mera omfattande eller kostnadskrävande beskaffenhet eller berör allmänna intressen av större betydelse.

I cirkulärskrivelse från år 1951 har lantbruksstyrelsen föreskrivit, att lantbruksnämnd icke i något fall må medge längre arbetstid för utförande av en förbättringsåtgärd än 4 år. Som regel bör dock längre tid än 2 år, eller vid större företag 3 år, ej medgivas. Enligt en tilläggsföreskrift av år 1953 skall här avsedd tid räknas från utgången av det kalenderår, under vilket bidrag beviljats.

Som förutsättning för statligt stöd gäller enligt rationaliseringskungörelsen överhuvudtaget (§ 11), att åtgärd, till vilken dylikt stöd avses skola utgå, skall framstå såsom ekonomiskt försvarlig med hänsyn till den förbättring av enhetens driftsekonomi och brukarens försörjningsmöjligheter, som åtgärden kan väntas medföra. Utan hinder härav må dock stöd beviljas till förbättringsåtgärd å brukningsenhet, vilken befinner sig sakna möjlighet att bestå på lång sikt som självständig enhet, om åtgärden är oundgängligen erforderlig för att jordbruksdriften å brukningsenheten skall kunna uppehållas till dess den kan bli sammanlagd med annan fastighet.

Beträffande samtliga åtgärder gäller vidare (§ 12), att *långgaranti* må beviljas envar ägare eller brukare av jordbruksfastighet. Samma är förhållandet beträffande statsbidrag till torrläggning. Är det uppenbart att behov av bidrag till sistnämnda åtgärd ej föreligger må dock bidrag endast utgå under förutsättning att det framstår som ett allmänt intresse av betydelse att torrläggningståtgärden kommer till stånd. I övriga fall får *statsbidrag* endast beviljas enskild person, som äger eller brukar jordbruksfastighet, under förutsättning att hans ekonomiska ställning ej är så god att bidragsbehov ej föreligger för utförande av åtgärden samt att den av honom brukade fastigheten ej heller innehåller mer än 20 ha åker samt till åker omräknad ängs- och betesmark. Är brukningsenheten större men på grund av mindre lämplig form eller beskaffenhet ur lönsamhetssynpunkt ej bättre än en genomsnittlig bärkraftig brukningsenhet under nämnda arealgräns, må bidrag likaledes kunna utgå.

Framstår det som ett allmänt intresse av betydelse att åtgärden kommer till stånd, kan dock undantag göras från bestämmelserna om behovsprövning och arealgräns när fråga är om statsbidrag till anläggande av jordbruksväg, anordnande av gemensamhetsbete för nötkreatur, anläggande av skyddsskog eller skyddshäckar för att motverka sand- eller jordflykt ävensom undanröjande av stengärdesgårdar för att möjliggöra dylika åtgärder, åtgärd till förebyggande av skada genom vattenerosion samt slutligen även till andra åtgärder för inre rationalisering om särskilda skäl därtill föranleder på grund av åtgärdens samband med genomförande av yttre rationalisering. Beslut i nu nämnda undantagsfall skall underställas lantbruksstyrelsens prövning.

För att en rationaliseringsåtgärd skall komma till full nytta, fordras särskilt i fråga om vissa åtgärder att även angränsande jordbruksfastigheter deltagar i åtgärden. Rationaliseringskungörelsen tar i sin nu gällande lydelse hänsyn härtill. Sålunda föreskrives (§ 5), att vad som i kungörelsen sägs om enskild jordbrukare även skall äga tillämpning, förutom beträffande sambruksförening, bl. a. i fråga om sammanslutning för anläggande av jordbruksväg, utförande av torrläggningsföretag, anordnande av gemensamhetsbete för nötkreatur, anläggande av skyddsskog eller skyddshäckar till motverkande av sand- eller jordflykt eller för åtgärd till förebyggande av skada genom vattenerosion.

Vad gäller de högsta belopp för vilka *lånegaranti* till inre rationalisering må beviljas, finns med undantag för lån till bevattningsanläggningar ej annan föreskrift än att beviljat lån — eller, då jämväl statsbidrag beviljats för åtgärden, sammanlagda låne- och bidragssumman — ej må överstiga den av lantbruksnämnden godkända kostnaden för åtgärden, däri inräknat utgift för upprättande av plan för företaget samt för sådan laga förrättning, som kan erfordras härför (§ 13). Statlig garanti må dock ej beviljas för lån, vilket sökanden kan erhålla såsom bottenlån i kreditanstalt (§ 17). För bevattningsanläggning gäller, att lånegaranti må beviljas intill 75 procent av den godkända kostnaden.

För lån skall sökande ställa säkerhet, som lantbruksnämnden finner tillfredsställande ur det allmännas synpunkt (§ 18). Erhållet lån är amorteringsfritt under högst 5 år och skall därefter amorteras med som regel lika annuiteter under högst 30 år (§ 21). Om särskilda förhållanden föranleder därtill må jämväl befrielse från erläggande av ränta medgivnas under högst 2 år efter första lyftningsdagen. Upplupen ränta skall dock vid anståndstidens slut läggas till den beviljade lånesumman.

Statsbidrag utgår till viss föreskriven procent av den godkända kostnaden. Sålunda stadgas (§ 14), att bidraget till nyodling, stenröjning, jordkörning, torrläggning, betesförbättring, anläggning av skyddsskog, skyddshäckar eller jordbruksvägar, undanröjande av stengärdesgårdar för att möjliggöra åtgärder mot sand- eller jordflykt samt anläggning till förebyggande av skada genom vattenerosion skall utgöra 40 procent av omförmälda kostnad. För täckdikning, undanröjande av stengärdesgårdar i

andra fall än nyss sagts ävensom för andra i rationaliseringskungörelsen ej särskilt nämnda jordförbättringsåtgärder skall bidraget utgöra 25 procent av kostnaden.

I fråga om ekonomibyggnader gäller särskilda bestämmelser i förevarande avseende. Sålunda föreskrives, att för uppförande eller förbättring av ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar för jordbruksdriften statsbidrag skall utgå med 25 procent av den godkända kostnaden upp till ett sammanlagt kostnadsbelopp av 15 000 kr. och 15 procent av överskjutande kostnad. Dock gäller den maximiregeln att statsbidrag för dylika åtgärder normalt ej får utgå med mer än 7 000 kr. för en och samma brukningsenhet. Vid bestämmandet av storleken av bidraget till sistberörda ändamål skall hänsyn tagas även till kostnader för dylika ändamål, till vilka bidrag tidigare utgått enligt rationaliseringskungörelsen.

I kungörelsen medges, att undantag i vissa fall får göras från bestämmelserna om beräkning av statsbidragens storlek. Bidrag må sålunda (15 §) beviljas med högre belopp om företag, till vilket statsbidrag avses skola utgå, på grund av planerad yttre rationalisering utföres på ett mera kostsamt sätt än som eljest varit erforderligt. Högre bidrag må också beviljas om så befinnes skäligt på grund av särskilda omständigheter. Å andra sidan bör statsbidrag utgå med lägre belopp i sådana fall, där visserligen bidragsrätt föreligger, men bidragsbehovet med hänsyn till brukningsenhetens avkastningsförmåga eller brukarens ekonomiska ställning måste anses ringa.

I anslutning härtill har lantbruksstyrelsen i cirkulärskrivelse år 1954 föreskrivit, att statsbidrag som regel ej bör beviljas företag avseende inre rationalisering som är av så ringa omfattning att bidraget ej skulle uppgå till 200 kr. Undantag bör dock kunna medges, därest sökanden har särskilt svag ekonomi eller eljest särskilda skäl föreligger att likväl stödja företaget, exempelvis då fråga är om anläggning som skall utföras av flera gemensamt och bidraget till någon av delägarna skulle understiga nämnda gräns.

Statsbidrag utgår antingen såsom avskrivningslån eller direkt bidrag (26 och 33 §§). För *avskrivningslån* skall ställas säkerhet, som lantbruksnämnden finner tillfredsställande ur det allmännas synpunkt (27 §). Överstiger avskrivningslånet ej 5 000 kr. må dock lån beviljas även utan säkerhet. Även beträffande lån å högre belopp äger lantbruksnämnden avstå från kravet på säkerhet, om det på grund av sökandens ekonomiska ställning erbjuder svårigheter för honom att ställa dylik säkerhet samt nämnden finner sannolikt att sökanden likväl skall uppfylla villkoren för lånet. Avskrivningslån skall (28 §), därest lantbruksnämnden icke annorledes bestämmer, avskrivas sedan 10 år förflutit från det lånet blev helt utbetalt.

Statsbidrag i form av *direkt bidrag* må av lantbruksnämnden beviljas (33 §), då nämnden med hänsyn till rationaliseringsåtgärdens beskaffenhet, bidragsbeloppets ringhet eller andra omständigheter ej finner erforderligt med avskrivningslån. Sådant bidrag må dock som regel utbetalas först sedan det styrkts att åtgärden blivit utförd.

I cirkulärskrivelse år 1956 har lantbruksstyrelsen meddelat följande bestämmelser till ledning i valet mellan avskrivningslån och direkt bidrag vid beviljande av stöd till inre rationalisering. Statsbidrag, som ej överstiger 3 000 kr., bör utlämnas i form av direkt bidrag, såvida ej lantbruksnämnden i visst fall finner särskilda omständigheter föranleda att avskrivningslåneformen bör väljas. Vad nu sagts gäller jämväl om statsbidraget överstiger 3 000 kr. men det med stödet avsedda företaget icke kräver något mera avsevärt underhåll. Om statsbidraget uppgår till högre belopp än 3 000 kr. och avser företag, vilket kräver något mera avsevärt underhåll för att syftet med detsamma ej skall förfelas, bör bidraget däremot regelmässigt utlämnas i form av avskrivningslån. Lantbruksnämnden må dock även i detta fall utlämna stödet i form av direkt bidrag, om nämnden på grund av särskilda omständigheter så finner lämpligt. Beträffande torrlägningsföretag gäller utöver det anförda, att statsbidrag, oavsett bidragsbeloppets storlek, må beviljas som direkt bidrag, om företaget handlagts vid syneförrättning enligt vattenlagen.

Beträffande statligt ekonomiskt stöd enligt kungörelserna 1939:431 och 432 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag resp. lån från statens avdikningslånefond, med däri gjorda ändringar, gäller rent allmänt (§ 1), att stöd i nämnda former endast må medges sådana företag, för vilka lånegaranti och statsbidrag ej kan beviljas enligt bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen. Om det med hänsyn till delägares ekonomiska ställning eller förhållandena i övrigt är uppenbart att behov av bidrag ej föreligger, skall dock som förutsättning för bidrag gälla, att det framstår som ett allmänt intresse av betydelse att företaget kommer till stånd. Som förutsättning för statsstöd föreskrives vidare att förslaget skall befinnas ur allmän och enskild synpunkt som nyttigt och önskvärt (§ 4). Vid bedömande härav skall bl. a. beaktas, att torrläggningen skall avse jord, som till huvudsaklig del redan är odlad eller som utgör lämplig tillskottsjord till ofullständiga jordbruk eller vars torrläggning eljest är av synnerlig betydelse för ett rationellt jordbruk. Värdet av jordförbättringen skall stå i skäligt förhållande till kostnaden för torrlägningsarbetets utförande.

Ansökan om statsbidrag och lån skall insändas till vederbörande lantbruksnämnd, som med egen utredning skall överlämna ärendet till lantbruksstyrelsen för avgörande (§ 3). Om företaget berör allmänna intressen av större betydelse eller fråga uppkommer att vid beviljandet av statsstöd göra avsteg från vedertagna principer eller att bevilja ökat statsstöd eller lantbruksstyrelsen eljest på grund av särskilda omständigheter finner ärendet icke böra avgöras av styrelsen, skall detsamma överlämnas till Kungl. Maj:t för prövning.

I fråga om bidragsbeloppens storlek ansluter förevarande bestämmelser huvudsakligen till dem som gäller beträffande torrläggning i samband med inre rationalisering. Statsbidrag må sålunda (§ 5) som regel utgå med 40

procent av den av lantbruksstyrelsen godkända kostnaden. Lån må (§ 5) beviljas intill sistnämnda kostnad efter avdrag för bidrag som må ha lämnats från avdikningsanslaget, dock med iakttagande av att lånet ej må för någon i företaget ingående fastighet överstiga 70 procent av det av lantbruksstyrelsen godkända värdet å den genom torrlägningsarbetet uppkommande jordförbättringen. Å uppburet lån beräknas för de 5 första åren från första lyftningsdagen 3,25 procent årlig ränta, vilken vid denna tids slut läggs till den beviljade lånesumman (§ 15). Å det sålunda uppkommande beloppet erlægges för lån beviljade efter den 1 juli 1955 fr. o. m. det sjätte året efter första lyftningsdagen annuitet med lika belopp under en tid av 24 år, samt för lån, beviljade efter den 1 juli 1948 men före den 1 juli 1955, under en tid av 24 år en annuitet om 6 procent. För lån, beviljade före den 1 juli 1948, gäller ytterligare andra bestämmelser.

För att undvika olägenheterna av lån med alltför små annuiteter har lantbruksstyrelsen år 1956 infört den avgränsningen, att avdikningslån till viss fastighet understigande 1 000 kr., motsvarande en annuitet av ca 60 kr., i regel ej beviljas.

Då torrlägningsarbete, till vilket beviljats lån från statens avdikningslånefond, blivit slutligen avsynat och av lantbruksstyrelsen godkänt, skall styrelsen underrätta länsstyrelsen därom (§ 13). Länsstyrelsen skall därefter meddela beslut om ordningen för lånets återbetalning samt, där flera fastigheter skall ansvara för återbetalningen, om lånets fördelning å dessa fastigheter. Sedan beslutet vunnit laga kraft, skall länsstyrelsen skyndsamt översända avskrift av beslutet till den lokala skattemyndigheten (§ 13). De årliga annuiteterna skall därefter i den mån de enligt beslutet förfallit eller förfaller till betalning, debiteras och uppbäras i samband med den allmänna skatteuppbörden såsom slutlig skatt. Debitering och uppbörd sker samtidigt med debitering och uppbörd av fastighetsskatt, skogsvårdsavgifter och annuiteter å förskott för avlösning av frälseräntor. Jordägare må dock (§ 15) när som helst under lånetiden, 6 månader efter hos lantbruksstyrelsen gjord uppsägning, inbetala hela det på hans fastighet belöpande skuldbeloppet jämte därå upplupen ogulden ränta. Lantbruksstyrelsen skall underrätta länsstyrelsen om sådan inbetalning.

Enligt lag den 14 juni 1929 om kronans förmånsrätt för avdikningslån äger kronan, sedan länsstyrelsen meddelat beslut om lånets återbetalning och fördelning å olika fastigheter, för de årliga avbetalnings- och räntebelopp, som sålunda bestämts, lika rätt i fastighet, vilken lånet blivit påfört, som för avgäld av fast egendom enligt handelsbalken 17 kap. 6 §, d. v. s. framför bl. a. alla i fastigheten beviljade inteckningar.

Beträffande fördelningen av torrlägningsärenden mellan lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna gäller enligt en av lantbruksstyrelsen år 1953 utfärdad cirkulärskrivelse, med däri år 1957 gjord ändring, att lån och bidrag alltid skall beviljas antingen uteslutande av lantbruksnämnderna enligt bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen eller också en-

bart av lantbruksstyrelsen enligt bestämmelserna i avdikningskungörelserna. Till styrelsen skall hänskjutas ärenden rörande statsstöd till företag, som berör 10 eller flera brukningsenheter (enhet vars kostnad ej överstiger 2 000 kr. medräknas ej), invallningsföretag, kombinerade diknings- och kloakledningsföretag samt vattenavledningar. Av styrelsen skall vidare handläggas stöd till företag, där bidrag för någon eller några brukningsenheter anses böra överstiga 40 procent, företag, beträffande vilka nämnden på grund av deras kostnadskrävande beskaffenhet eller av andra särskilda omständigheter ej anser sig kunna träffa avgörandet, samt slutligen företag, till vilka nämnden av särskilda skäl anser, att ytterligare bidrag bör utgå.

Statsbidrag kan enligt *lantmäteribidragskungörelsen* (§ 8, mom. 1) beviljas till kostnader för utflyttning eller väganläggning, som beslutats vid skifte eller ägoutbyte, eller för odling till åker och äng av mark, som vid skifte eller ägoutbyte upptagits såsom odlingsmark. Bidrag beviljas av lantmäteristyrelsen med belopp, motsvarande högst hälften av det belopp, vartill förrättningsmännen vid förrättningen uppskattat kostnaderna för åtgärden. Bidrag till utflyttning och väganläggning skall sökas inom 5 år samt bidrag till odling inom 10 år efter det förrättningen blivit fastställd.

Som villkor för bidrag är i övrigt bl. a. stadgat följande. Vid skifte må bidrag till utflyttning eller väganläggning ej utgå, med mindre åtgärden är till gagn ur jordbrukssynpunkt samt förrättningsmännen prövat utflyttningen vara erforderlig för att åstadkomma en lämplig jorddelning eller väganläggningen vara föranledd av förrättningen och huvudsakligen påkallad för att tillgodose det ändamål, som avses med densamma. Vid ägoutbyte må bidrag utgå endast om förrättningen avsett att främja en rationell ägoanordning beträffande jordbruksfastighet samt förrättningsmännen prövat åtgärden vara erforderlig härför.

Bidrag till *utflyttning* skall (§ 9, mom. 1) uppbäras och kvitteras av sakägare, som för sin fastighet blivit ålagd att verkställa åtgärden. Denne äger tillgodonjuta en tjugondel av det på hans fastighet eller ägolott belöpande understödet såsom särskild gottgörelse för besväret med utflyttningen. Återstoden av bidraget tillkommer alla i utflyttningskostnaden deltagande sakägare på det sätt, att avräkning sker å hela den utflyttningskostnad, som blivit bestämd för den utflyttande, och alltså endast återstoden av samma kostnad fördelas till gäldande av sakägarna. Beträffande bidrag till *väganläggningar* gäller att dylikt bidrag kan utgå till alla slag av enskilda vägar, sålunda till byvägar, skogsvägar och jordbruksvägar. Bidrag till *odling* må (§ 9, mom. 3) utlämnas till alla i förrättningen deltagande sakägare på det sätt att avräkning därför sker å den odlingskostnad, som blivit bestämd vid förrättningen, och alltså endast återstoden av samma kostnad fördelas till gäldande av sakägarna. Bidraget uppbäres och kvitteras av den sakägare, som fått odlingsmarken sig tillagd.

Beträffande statsbidrag och lån enligt kungörelserna 1943:530 och 1941:492 angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m. resp. lån från skogsväglånefonden gäller (§ 2) bl. a., att stöd endast må beviljas till företag, som avser nybyggnad av skogsväg eller sådan omläggning eller förbättring av förut befintlig skogsväg eller annan enskild väg, att denna först genom åtgärden kommer i sådant skick att utforsling av skogsprodukter kan äga rum å vägen, samt under förutsättning, att nyttan av företaget beräknas minst motsvara kostnaden därför. Vid beviljande av bidrag skall företräde givas åt företag, där deltagarna är många eller där behovet av bidrag med hänsyn till delägarnas ekonomiska ställning är särskilt stort. Avser ansökning lån eller bidrag till sådan väg, som kan beräknas få väsentlig betydelse jämväl såsom samfärdsled för en bygds befolkning eller för sådant ändamål som avses i 10 § första stycket 3 punkten rationaliseringskungörelsen skall vederbörande skogsvårdsstyrelse, innan plan för företaget upprättas, verkställa förberedande utredning om detsamma. Därvid skall erforderligt samråd ske med vägförvaltningen och lantbruksnämnden (§ 4).

Bidrag må av skogsvårdsstyrelse beviljas till byggande av stamväg med högst 50 procent av den godkända kostnaden för företaget samt till byggande av annan skogsväg med högst 40 procent av nämnda kostnad (§ 3). Efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall må dock bidrag beviljas med högst 75 procent, då synnerliga skäl förefinnes härför.

Lån beviljas av skogsstyrelsen (§ 1). Lån och bidrag må sammanlagt ej överstiga 80 procent av den godkända kostnaden för företaget eller den del därav, som lånet och bidraget avser (§ 2). Lån utlämnas ej till lägre belopp än 500 kr. För lån må amorteringsfrihet beviljas under högst 2 år från första lyftningsdagen (§ 6). Därefter skall lånet amorteras med lika årliga inbetalningar inom den tid, högst 20 år från första lyftningsdagen, som med hänsyn till företagets bärighet bestämmes vid lånets beviljande.

Bidrag enligt kungörelsen 1952:793 angående statsbidrag till enskild väghållning må utgå för sådan väg, som är av väsentlig betydelse såsom samfärdsled för en bygds befolkning (§ 3). Sådant bidrag beviljas av länsstyrelsen med beaktande av vägföretagets båtnad för berörda fastigheter, byggnadskostnadens storlek i förhållande till antalet väghållare samt företagets förutsättningar i övrigt. Ärendet skall dessförinnan ha beretts av vederbörande vägförvaltning, varvid erforderligt samråd skall ha ägt rum med lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen i länet (§ 8). Bidrag må utgå med 75 procent av kostnaden för utarbetande av arbetsplan samt med 60 procent av beräknad övrig kostnad för företaget (§ 3). Då synnerliga skäl föranleder därtill må, efter Kungl. Maj:ts medgivande i varje särskilt fall, bidrag med 75 procent utgå även för sistberörda kostnader.

IV. Jordbruksanslagsutredningens betänkande angående statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering

I sina förslag till ändrade bestämmelser rörande statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering understryker jordbruksanslagsutredningen till en början — efter att ha angivit utredningens allmänna motiv för att ändring av reglerna för statens medverkan till dylik inre rationalisering bör ske — behovet av att lantbruksorganisationens arbetsuppgifter klart kommer till uttryck i författningen. I en ny kungörelse bör sålunda enligt utredningen fastslås, att lantbruksnämnderna skall verka för och leda rationaliseringsverksamheten dels allmänt genom råd och anvisningar — i mån av behov innefattande även teknisk projektering — dels i de enskilda fallen genom ekonomisk stödgivning.

Beträffande de allmänna uppgifterna uttalar jordbruksanslagsutredningen, att den anser det vara en mycket betydelsefull uppgift för lantbruksnämnderna att genom rådgivnings- och upplysningsverksamhet aktivt medverka till en tidsenlig inriktning av rationaliseringsverksamheten inom jordbruket, oavsett om denna stödjdes genom ekonomiskt bistånd av staten eller ej. Utredningen förutsätter därför att rådgivningsverksamheten blir en väsentlig del av lantbruksnämndernas uppgifter. Beträffande ifrågavarande verksamhets bedrivande uttalar utredningen, att nämnderna starkt bör betona angelägenheten av att noga överväga räntabiliteten av en investering, innan den genomföres, liksom även framhålla möjligheterna att öka avkastningen per produktionsenhet och effektiviteten i produktionen genom inre rationaliseringsåtgärder och därigenom nedbringa produktionskostnaderna. Utredningen anser det bl. a. vara av vikt, att skilda investeringsalternativ väges mot varandra. Nämnderna bör därför — oavsett om statligt stöd söktes eller avses sökas för åtgärderna — på begäran bistå jordbrukarna med upprättandet av investeringskalkyler för planerade åtgärder. I en till utredningens betänkande fogad bilaga 16, vartill här torde få hänvisas, redovisas på utredningens uppdrag utarbetade exempel på hur dylika investeringskalkyler kan utföras.

I förevarande sammanhang upptar jordbruksanslagsutredningen även frågan om behovet av fast organiserat samarbete mellan olika av jordbrukets rationalisering berörda organ. Utredningen uttalar härvid att lantbruksnämnderna bör — såväl då deras medverkan till inre rationalisering enbart hänför sig till meddelande av råd och anvisningar som då verksamheten i fråga även innefattar ekonomisk stödgivning — verka i intimt samarbete med andra organ, vars verksamhet delvis sammanfaller med eller gränsar till nämndernas verksamhetsområde. Sålunda bör de nära samarbeta med hushållningssällskapet, som bedriver upplysningsverksamhet för att främja den fortsatta drifts-rationaliseringen inom jordbruksnäringen. Likaså bör de klart beakta sam-

bandet mellan behovet av inre och yttre rationalisering, varför god kontakt bör finnas jämväl med lantmåteri- och skogsvårdsmyndigheterna. För utredningen framstår det som angeläget, att ett fast samarbete organiseras såväl centralt som regionalt mellan lantbruks- och lantmåteriorganisationerna, hushållningssällskapen, skogsvårdsmyndigheterna samt andra myndigheter, som kan beröras av jordbrukets rationaliseringsverksamhet. På det regionala planet kan för nämndernas del ett dylikt samarbete ordnas exempelvis genom att överlantmätare och länsjägmästare knytes till lantbruksnämnderna på samma sätt som nu är fallet med direktörerna i hushållningssällskapen. Samma syfte bör kunna uppnås genom organiserandet av länsråd i någon form, vari lantbruksnämnden och övriga här berörda lokala myndigheter är representerade. En dylik organisationsform bör, slutar utredningen, även kunna genomföras centralt.

Jordbruksanslagsutredningen övergår härefter till att behandla de särskilda reglerna för ekonomiskt statsstöd till jordbrukets inre rationalisering och uttalar därvid att som allmän förutsättning för statlig ekonomisk medverkan bör gälla, dels att investeringsåtgärden kan bedömas bli av bestående nytta för jordbruket, dels att den är räntabel. Beträffande den närmare innebörden av nämnda förutsättningar anför utredningen.

Med den avsevärda nedläggning av mindre jordbruk, som årligen förekommer och som till följd av den höga medelåldern bland brukare av dylika enheter kan beräknas bli än större under kommande år, är givetvis riskerna för felinvesteringar framträdande. Dessa risker är särskilt påfallande i fråga om investeringar i ekonomibyggnader, vilka som regel är inrättade för att direkt tjäna den fastighet, varå de uppförts, och ofta ej med fördel kan komma till nytta för annat ändamål. *Ekonomiskt stöd till dylika investeringar bör därför endast utgå i fall det kan bedömas vara uppenbart sannolikt att den fastighet, varå byggnaden finns eller avses uppförd, kommer att bestå som självständig jordbruksfastighet på längre sikt sett samt detta befinns önskvärt.* Som exempel på omständigheter som lantbruksnämnden torde böra beakta vid sin prövning av ärenden angående bidrag till ekonomibyggnader, må nämnas fastighetens belägenhet, bruksbetingelserna, kommunikationsförhållandena samt sannolikheten för att en ny jordbrukare efter den nuvarande innehavaren kan komma att vilja slå sig ner å fastigheten och där fortsätta med jordbruksdrift. När det gäller övriga rationaliseringsåtgärder, är tillgodogörandet av desamma icke på samma sätt som de fasta anläggningarna beroende av fastighetens bestånd som särskild bruksenhet. Det bör därför i flertalet dylika fall kunna vara tillfyllest att för statligt stöd till förestående investeringar uppställa det kravet att den mark, varå åtgärden avses bli utförd, under överskådlig tid kan antagas komma att bli nyttjad som jordbruksjord. Därest anledning till dylikt antagande ej föreligger bör således ekonomiskt bistånd — bortsett från stöd i samband med skogsodling å sämre jordbruksjord, vartill utredningen återkommer i det följande — ej beviljas.

Lika viktigt som det nu angivna kravet beträffande investeringarnas bestående nytta för jordbruket är enligt utredningens uppfattning kravet på räntabilitet. Detta bör innebära att kostnaderna för rationaliseringsåtgär-

derna, oavsett eventuella bidrag, icke får vara större än de merintäkter, som i olika avseenden erhålles genom att åtgärderna kommer till utförande. Anledning finns ej att i fråga om investeringar i jordbruk och skogsbruk upp-
rätthålla lägre räntabilitetskrav än vad som i allmänhet gäller inom närings-
livet i övrigt. Jordbrukets nuvarande och framtida marknadsläge sådant det
i dag bedöms av jordbruksekonomiska experter, föreliggande kostnadsläge
och jordbrukarnas många gånger höga skuldsättning understryker jämväl
angelägenheten av att så ej sker. Det är givetvis betydelsefullt, att ränta-
bilitetskravet hålles intakt, även när statens ekonomiska medverkan är
ifrågasatt. Därför bör — så vitt ej är fråga om rationaliseringsåtgärd av
ringa omfattning och till ringa kostnad eller om ej densamma likväl odisku-
tabelt framstår såsom lönsam — som villkor för statsstöd uppställas, att en
utförd investeringskalkyl utvisar att de tilltänkta rationaliseringsåtgärderna
oavsett bidraget bedömts räntabla icke endast på kort utan även på rimligt
lång sikt.

Det kan enligt jordbruksanslagsutredningen i vissa fall vara motiverat att
bevilja statsstöd till rationaliseringsföretag även om de nämnda allmänna
förutsättningarna för dylikt stöd ej skulle vara till fullo uppfyllda. Utred-
ningen avser därvid fall, där antingen är fråga om brukningsenhet, som
enligt lantbruksnämndens planer inom en närliggande framtid skall bli
föremål för sådan yttre rationalisering att den planerade investeringen blir
lönsam eller också om brukningsenhet som visserligen icke är av sådan be-
skaffenhet, att den kan bedömas som bestående på längre sikt men särskilda
sociala eller andra skäl gör att det likväl framstår som önskvärt att ekono-
miskt stöd kan utgå.

En förutsättning för statsstöd i förstnämnda undantagsfall bör enligt
jordbruksanslagsutredningen vara att härigenom oekonomisk drift eller
värdeförstörelse uppenbarligen förhindras under den tid som återstår till
dess strukturrationaliseringen fullgjorts. Utredningen understryker i sam-
manhanget betydelsen av att nämnderna vid prövningen av rationaliserings-
ärenden i görligaste mån söker uppskatta samt vid stödgivningen tar hän-
syn till omfattningen av de ytterligare investeringsbehov beträffande jord-
bruksjord och byggnader, som kan beräknas föreligga å brukningsenheten
i fråga under en efter förhållandena lämpligt avvägd tidsperiod. Som regel
bör, då rationaliseringsåtgärden icke är en från andra dylika åtgärder fri-
stående åtgärd eller endast utgör påbörjande av ett rationaliseringsprojekt,
kalkyl över de totala rationaliseringsbehoven å den eller de berörda bruk-
ningsenheterna uppgöras av nämnden. Såväl i detta som i andra fall anser
utredningen det jämväl angeläget, att även lönsamheten av alternativa ra-
tionaliseringsåtgärder bedömes.

I fråga om de fall, då statsstöd motiveras av särskilda sociala eller andra
skäl anför utredningen följande.

Ett strikt upprätthållande av nu nämnda allmänna förutsättningar för
ekonomiskt statsstöd synes även i andra fall väl strängt. Av särskilda so-
ciala eller andra skäl kan det nämligen ibland framstå såsom önskvärt att
stöd kan utgå även om brukningsenheten i fråga icke är av sådan beskaffen-
het, att den kan bedömas som bestående på längre sikt, eller då lönsamhets-
kravet icke kan anses tillfullo uppfyllt. Enligt utredningens uppfattning bör

därför avsteg från här ovan angivna allmänna förutsättningar kunna efter prövning av det enskilda fallet i undantagsfall medgivnas av vederbörande lantbruksnämnd, nämligen då investeringsbehovet är trängande och då samtidigt brukarens ålder är relativt hög eller han förete partiell arbetsförmåga eller andra personliga omständigheter gör att han svårigen kan vinna sin utkomst genom annan sysselsättning. Lantbruksstyrelsen bör ha sin uppmärksamhet riktad på att nämnderna icke missbruka denna undantagsregel samt på att en enhetlig praxis tillämpas av de enskilda nämnderna. Utredningen anser det därvid ändamålsenligt om nämnderna minst en gång årligen tillställer lantbruksstyrelsen uppgift beträffande nämndens beslut i dylika ärenden. Finner lantbruksnämnd i fall varom här är fråga särskilt ömmande omständigheter vara för handen men saknar nämnden i beaktande av vad förut anförts möjlighet att bevilja ekonomiskt stöd, bör nämnden överlämna ärendet till Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, till lantbruksstyrelsen, som må kunna förklara vederbörande sökande bidragsberättigad.

Beträffande frågan vilka rationaliseringsåtgärder som bör kunna erhålla finansiellt statsstöd förklarar jordbruksanslagsutredningen, att dylikt stöd i princip bör kunna utgå *till alla slag av åtgärder, som av vederbörande myndighet bedöms medföra en inre rationalisering av den stödsökandes brukningsenhet* och som ej är att hänföra till underhållsåtgärder. I enlighet härmed bör enligt utredningen uppräkningsenheten i rationaliseringskungörelsen av de åtgärder, som kan bli föremål för statsstöd, endast ges karaktären av en exemplifiering. Det bör emellertid ankomma på lantbruksstyrelsen att genom anvisningar till lantbruksnämnderna tillse att en så klar gränsdragning som möjligt erhålles mellan vad som är att hänföra till åtgärder för inre rationalisering och för driftsrationalisering liksom också en gränsdragning gentemot åtgärder, vilka närmast måste anses medföra rationalisering inom skogsnäringen eller trädgårdsnäringen. Alltjämt bör gälla, att ekonomiskt stöd ej må utgå till åtgärder, för vilka lån och bidrag av statsmedel eller under statlig medverkan kan erhållas enligt andra bestämmelser. Utredningen förutsätter dock, att de myndigheter som härvidlag berörs samordnar sin handläggning av hit hörande ärenden på sådant sätt, att den administrativa apparaten ej onödigt betungas eller enskild person blir lidande på att beslutanderätten i vissa bidragsfrågor ligger hos skilda statliga organ.

Vad gäller den närmare tillämpningen av förevarande principer understryker utredningen, att det givetvis *inte är lika angeläget att stödja alla slag av inre rationaliseringsåtgärder*. Utredningen anför härvid till en början följande allmänna synpunkter på den inre rationaliseringsverksamheten.

Den inre rationaliseringen syftar, liksom andra typer av rationaliseringsåtgärder, enligt sin natur till att åstadkomma största möjliga produktionsresultat vid en viss insats av produktionsfaktorer eller, annorlunda uttryckt, ett visst produktionsresultat med minsta möjliga insats av produktionsfaktorer. Vid avvägningen av medelsanvändningen mellan olika slag av statsunderstödda rationaliseringsåtgärder bör uppenbarligen sådana åtgärder främst komma i fråga, som bäst svarar mot detta syfte. I en överskotts-

situation kan givetvis icke bortses från rationaliseringsåtgärdernas avkastningsfrämjande verkningar. Genom en lämplig avvägning av produktions-sänkande och produktionshöjande åtgärder bör emellertid angelägna kostnadsbegränsande rationaliseringsåtgärder ej behöva förhindras. Såsom redan anförts är det dock av vikt att ansträngningar härutinnan endast insättes på åtgärder som ger verklig effekt.

När det gäller de enskilda rationaliseringsåtgärderna anför utredningen i fortsättningen, att lantbruksnämnderna bör vara mycket återhållsamma med statsstöd till nyodling. Dyligt stöd bör sålunda endast komma i fråga då nyodlingen medför bättre arrondering för angränsande åker och därigenom ett bättre utnyttjande av produktionsmedlen åstadkommes. Även beträffande betesanläggning och stenröjning anser utredningen, att stor återhållsamhet bör iakttagas. I fråga om betesanläggning å åker förklarar utredningen, att den som regel kan hänföras till driftsrationalisering. Innan betesförbättring utanför den odlade jorden ifrågakommer bör det regelmässigt undersökas, om den avsedda förbättringen av brukningsenheten icke kan nås genom yttre rationalisering, varvid bete kan anordnas på redan odlad jord. Stenröjning anser utredningen företrädesvis motiverad i sådana fall, då denna blir lönsam huvudsakligen på grund av att den minskar brukningskostnaderna. Även undanröjande av stengärdesgårdar är på sina håll en angelägen åtgärd för att skapa bättre brukningsförhållanden.

Med hänsyn till vikten av att redan befintlig åker av god beskaffenhet görs så odlingsbar som möjligt och att den maskinella utrustningen kan utnyttjas i full utsträckning, framstår det å andra sidan för utredningen som betydelsefullt att täckdikningsverksamheten stödjdes. I vilken takt detta bör ske blir ytterst beroende av en bedömning av de framtida avsättningsmöjligheterna. En dylik bedömning bör enligt utredningens uppfattning ligga till grund för medelsanvisningarna för detta ändamål.

I detta sammanhang tar jordbruksanslagsutredningen även upp frågan om skogsodling å s ä m r e j o r d b r u k s j o r d. Utredningen anför härvid följande.

Såväl ur produktions- som kostnadssynpunkt torde en sådan odling ofta utgöra ett alternativ att föredraga framför andra inre rationaliseringsåtgärder på mark av nyssnämnt slag. Frågan om möjligheterna att åstadkomma en snabbare överföring av sämre jordbruksjord till skogsmark är f. n. föremål för särskild utredning genom lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen, varför jordbruksanslagsutredningen icke anser sig böra upptaga densamma till mera ingående prövning. Emellertid vill utredningen som sin mening uttala, att enär spørsmålet om skogsplantering å jordbruksjord i första hand är en jordbruksekonomisk och endast i mindre mån en skogsekonomisk fråga, beslutanderätten beträffande ekonomiskt stöd till här avsedda åtgärder främst bör ligga hos lantbruksnämnderna, givetvis efter fast organiserat samråd med skogsvårdsstyrelserna. Huruvida beviljat statsstöd skall utgå såsom statsgaranterade lån samt statsbidrag ur anslaget till jordbrukets rationalisering eller i form av lån ur skogslånefonden och bidrag ur skogsförbättringsanslaget anser sig utredningen ej böra taga ställning till, innan nyss berörda särskilda utredning slutförts. Bortsett härifrån

anser utredningen att det bör vara möjligt för lantbruksnämnderna att i sådana fall, där ekonomiska betingelser därför föreligger, med medel ur rationaliseringsanslaget finansiellt stödja anordnandet av mindre plantskolor på enskilda fastigheter enligt samma grunder som de nu kan bistå vid tillskapandet av materiella förutsättningar för annan specialproduktion.

Jordbruksanslagsutredningen ingår härefter på förutsättningarna för lånegaranti och statsbidrag till inre rationaliseringsåtgärder. Vad först angår *statsbidragen* konstaterar utredningen, att den nu i rationaliseringskungörelsen stipulerade arealgränsen i många fall lett till att denna blivit i huvudsak avgörande för utfallet av prövningen av bidragsansökningar. Arealgränsen har sålunda bl. a. medfört, att många jordbrukare, som ansetts vara i behov av bidrag till inre rationaliseringsåtgärder, ej kunnat erhålla sådant, enär åkerarealen å deras brukningsenheter överstigit 20 ha. Å andra sidan anser utredningen det inte kunna uteslutas, att bidrag utgått till brukningsenheter, som visserligen omfattat mindre än 20 ha åker, men där brukaren på grund av skogsinnehav eller andra omständigheter inte varit i behov av bidrag. En vägande anmärkning mot arealgränsen är enligt utredningen att den inte tar hänsyn till de inom de olika landsdelarna skiftande produktionsbetingelserna. Mot arealgränsen kan enligt utredningen även anföras, att den verkar bromsande på den yttre rationaliseringen genom att en fastighet, i den mån den genom sådan rationalisering föres upp i storleksgruppen över 20 ha, uteslutes från möjligheten att erhålla bidrag för andra inre rationaliseringsåtgärder än sådana som företages i direkt anslutning till storleksrationaliseringen.

Jordbruksanslagsutredningen anför vidare.

Den nu tillämpade arealgränsen bestämdes år 1947 så att under densamma skulle falla basjordbruk och jordbruk med mindre storlek än basjordbruket. Man utgick därvid ifrån att vid jordbruken å 20 ha och därunder lönsamhetsförhållandena och kapitaltillgångarna i allmänhet var sådana, att behov av stimulans i genomsnitt kunde bedömas föreligga. Basjordbruket representerade dessutom den storleksgrupp, som omfattade flertalet av de s. k. familje- eller bondejordbruken. De förändrade lönsamhetsförhållandena och jordbruksnäringens ändrade situation samhällsekonomiskt sett ävensom den snabba mekaniseringen inom jordbruket under den tid, som förflutit sedan 1947 års beslut, innebär emellertid, att betingelserna för den då uppställda arealgränsen numera i väsentliga hänseenden har förändrats.

Utredningen vill i sammanhanget ånyo fästa uppmärksamheten på att det redan år 1947 framhölls som önskvärt, att en jordbrukstyp av större storleksordning än basjordbrukets kunde uppnås inom områden, där naturliga betingelser härför förelåg. Utvecklingen har också gått i denna riktning, vilket redan tidigare föranlett en viss ändring av bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen. Utredningen åsyftar härvid den ändring av kungörelsens § 6, som skedde år 1956 och som innebär, bl. a., att den statsunderstödda rationaliseringsverksamheten, om särskilda omständigheter därtill föranleder, må omfatta jämväl åtgärder, som är inriktade på att nybilda eller förbättra större brukningsenheter än sådana som kan

skötas huvudsakligen av brukaren och hans familj utan anlitan- de av främ- mande arbetskraft. Allting tyder på att en fortsatt dylik utveckling måste äga rum och att densamma bör stödjas av statsmakterna. I överensstäm- melse härmed finner utredningen det angeläget, att bestämmelserna om stöd till jordbrukets inre rationalisering utformas så, att de innebär ett aktivt stöd för den pågående utvecklingen mot större brukningsenheter.

Med hänsyn till det anförda finner jordbruksanslagsutredningen, att den nuvarande regeln om en arealgräns av 20 ha åker bör ändras. Vid sina över- väganden hur en ny bestämmelse lämpligen bör utformas, tar utredningen upp de av 1942 års jordbrukskommitté anförda synpunkterna om ett bonde- jordbruk av sådan storlek, att det kan bereda jämn sysselsättning åt 2 män med självständiga hushåll och därjämte åt kvinnlig arbetskraft i den ut- sträckning, som motsvarar vad en kvinna kan prestera i lantushållningen. Utredningen anför härvid först följande.

Utvecklingen synes enligt utredningens mening visa, att jordbruk i stor- leksgruppen över 20 ha blivit alltmera eftertraktade. Intresset för jord- bruk av tvåfamiljstyp synes öka, och det måste antagas att sådana jord- bruk av såväl lönsamhets- som arbetskraftsskäl kommer att i växande ut- sträckning bli eftersträvansvärda både ur den enskilde jordbrukarens och ur samhällets synpunkt. Utredningen finner det under sådana förhållanden önskvärt, att arealgränsen för bidrag till jordbrukets inre rationalisering nu anknytes till tvåfamiljsjordbruket, i huvudsak definierat på det sätt som skedde av 1942 års jordbrukskommitté.

När det gäller den närmare utformningen i rationaliseringskungörelsen av anförda princip har jordbruksanslagsutredningen efter en avvägning av olika synpunkter mot varandra funnit sig böra förorda en mera allmänt hål- len föreskrift rörande den fastighetstyp som bör kunna komma in fråga för statsbidrag framför en modifierad regel om fix arealgräns. Sina övervägan- den redovisar utredningen sålunda.

Vid sina överväganden rörande den närmare utformningen i rationalise- ringskungörelsen av denna princip har utredningen haft att väga olika syn- punkter mot varandra. Å ena sidan innebär det ur administrativa synpunkter ostridigt bestämda fördelar, om gränsdragningen mellan bidragsberät- tigde och icke bidragsberättigade jordbruk kan göras så klar som möjligt. Från denna utgångspunkt kan alltså vägande skäl anföras för att i kungörel- sen införes en bestämd, siffermässigt fixerad arealgräns, exempelvis 40 ha åker. Å andra sidan kan mot varje sådan gräns riktas många av de invänd- ningar, som lantbruksnämnderna så gott som genomgående anført mot den nuvarande 20-hektarsgränsen. Oavsett var en siffermässigt fixerad gräns dra- ges, kommer den nämligen icke att beakta de vittgående skillnaderna i fråga om klimat, jordmån och andra produktionsbetingelser mellan olika jord- bruksområden. Om gränsdragningen baseras allenast på åkerarealen kom- mer den icke heller att beakta en för brukningsenhetens lönsamhet så vik- tig faktor som skogsinnehavet.

Vid sin vägning av de nu anförda synpunkterna mot varandra har utred- ningen stannat för att icke föreslå bibehållandet av en siffermässigt angiven arealgräns i rationaliseringskungörelsen. Ifrågavarande bestämmelser bör i stället enligt utredningens mening utformas på det sättet, att bidrag till åt-

gärder, som är att betrakta som inre rationalisering, må kunna utgå till brukningsenheter av högst sådan storlek att de normalt kan skötas av brukaren och en annan vuxen man — familjemedlem eller anställd — i huvudsak utan anlåtande av annan arbetskraft utanför familjen samt av sådan ekonomisk bärkraft att de kan bereda denna arbetskraft samma ersättning som andra jämförbara näringsgrenar erbjuder, sedan lantbrukskapitalet uppnått normal förräntning. Utredningen understryker, att jordbruk av denna storleksordning skall vara att betrakta som en högsta gräns, till vilken lantbruksnämnderna efter prövning i de enskilda fallen kan gå i sin bidragsgivning. Vid tillämpningen av bestämmelserna får sålunda tvåfamiljsjordbruket icke tolkas på sådant sätt, att en tänjning sker av detta begrepp. Utredningen pekar särskilt på att det är det normala arbetskraftsbehövet, som skall vara vägledande för prövningen av frågan om en brukningsenhet är bidragsberättigad. En på kortare sikt genomförd minskning av användningen av arbetskraft ned till den angivna nivån bör sålunda inte få åberopas som skäl för bidrag.

Även vid en sådan tillämpning av den föreslagna gränsdragningen, som i det föregående förutsatts, kvarstår, anför jordbruksanslagsutredningen i fortsättningen, givetvis det förhållandet, att 2-familjsjordbruket ur inkomst- och lönsamhetssynpunkt rymmes inom tämligen vida gränser. F. n. gäller enligt rationaliseringskungörelsen, att bidrag utgår under förutsättning att sökandens ekonomiska ställning ej är så god, att han tydligen ej är i behov av bidrag för att utföra åtgärden. En dylik allmänt hållen bestämmelse blir enligt utredningens mening ej tillfyllest efter ett genomförande av den ändring rörande storleken av de brukningsenheter som kan erhålla bidrag, som utredningen föreslagit. Enligt utredningens uppfattning bör därför sagda ändring förutsätta mera preciserade bestämmelser rörande den inverkan, som de bidragssökandes ekonomiska förhållanden bör ha på möjligheten att erhålla bidrag. Utredningen föreslår härvid att *en övre förmögenhetsgräns* motsvarande vad som gäller för högsta skattefria belopp vid den statliga förmögenhetstaxeringen skall tillämpas, f. n. 80 000 kr. Beloppet bör enligt utredningen ej anges i författningen, utan endast i av lantbruksstyrelsen utfärdade anvisningar till lantbruksnämnderna. Vid förmögenhetsprövningen bör även vederbörande stödsökandes genomsnittliga inkomster under de senaste 3 åren beaktas, så att bidrag ej utlämnas därest inkomstställningen ej motiverar stimulansbidrag till genomförande av den planerade investeringen.

För att bilda sig en uppfattning om hur en förmögenhetsgräns av 80 000 kr. arealmässigt kan beräknas komma att verka har utredningen från statistiska centralbyrån låtit inhämta uppgifter rörande bl. a. den genomsnittliga taxerade behållna förmögenheten vid brukningsenheter i olika storleksgrupper åren 1953—56. Av därvid erhållna uppgifter, vilka finns redovisade i bilaga 15 till betänkandet, utläses enligt utredningen, att en förmögenhetsgräns å 80 000 kr. i södra och mellersta Sveriges slättbygder i genomsnitt

bör innebära att bruksenheter över 30 ha åker icke kommer i fråga för statsbidrag, medan motsvarande gräns i södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder samt i norra Sverige i genomsnitt ligger vid 20 ha åker.

Beträffande de nuvarande möjligheterna att i vissa fall göra avsteg från reglerna om arealgräns och behovsprövning vid beviljande av statsbidrag till inre rationalisering som sker i samband med yttre samt till vissa angivna rationaliseringsföretag under förutsättning dels att företaget berör ett flertal jordbruksfastigheter, dels att det framstår som ett allmänt intresse av betydelse att företaget kommer till stånd, anför jordbruksanslagsutredningen, att en dylik undantagsbestämmelse otvivelaktigt är förenad med vissa olägenheter. Även vid en försiktig tillämpning av densamma torde nämligen enligt utredningen knappast kunna undgås, att bidrag i vissa fall kommer att utbetalas till jordbrukare, för vilka behov därav icke föreligger. Å andra sidan kan man enligt utredningens uppfattning icke bortse från de olägenheter, som kan tillskyndas andra jordbrukare därigenom att icke bidragsberättigade grannar ej önskar delta i rationaliseringsåtgärder, som berör ett flertal jordbruksfastigheter. Utredningen har därför kommit till den uppfattningen att en undantagsbestämmelse av liknande innehåll som den nu gällande även i fortsättningen bör ingå i rationaliseringskungörelsen. En förutsättning för att densamma skall kunna åberopas bör dock enligt utredningen vara, att det avsedda rationaliseringsföretaget uppenbarligen är av allmänt intresse. Vidare bör i syfte att ernå en restriktiv tillämpning av bestämmelsen i fråga ärenden av denna beskaffenhet underställas lantbruksstyrelsens prövning.

Vad slutligen angår *förutsättningarna för statlig kreditgaranti* till inre rationalisering erinrar jordbruksanslagsutredningen om att enligt nuvarande regler möjligheten att erhålla lån mot sådan garanti står öppen för alla jordbrukare. Enligt utredningens uppfattning kan dock ifrågasättas om staten bör åtaga sig sådan garanti, om behov därav icke föreligger. Enligt utredningens uppfattning bör i överensstämmelse härmed i rationaliseringskungörelsen införas en föreskrift av innebörd att garanti ej bör beviljas, därest det sökta lånet endast avser ett mindre belopp eller det eljest är uppenbart att lånegarantin icke kan anses utgöra en förutsättning för att åtgärden skall kunna komma till stånd.

Jordbruksanslagsutredningen behandlar i fortsättningen frågan om statsbidragens storlek och utredningen framhåller härvid som sin uppfattning att, med hänsyn dels till bidragens karaktär av stimulansbidrag, dels till den förut angivna förutsättningen, att bidrag — bortsett från de s. k. socialfallen — ej skall utgå med mindre investeringen är fullt räntabel, det ej kan anses motiverat att staten bidrager med en så stor del av kostnaderna som med den nu för flertalet rationaliseringsåtgärder an-

givna procentsatsen 40. Som en ytterligare synpunkt i sammanhanget anför utredningen, att det icke är rimligt att bidrag skall kunna utgå med 40 procent för åtgärder som exempelvis nyodling, betesförbättring och stenröjning, medan procentsatsen för täckdikning är fastställd till 25. Enligt utredningens uppfattning bör sistnämnda procenttal normalt tillämpas för *samtliga rationaliseringsåtgärder utom ekonomibyggnader*, för vilka senare utredningen anser att särskilda regler liksom hittills bör gälla.

Avsteg från den av utredningen föreslagna procentsatsen bör dock kunna medges i vissa fall. Utredningen anför härom följande.

Skäl för *högre procentsats* än angivna 25 anser utredningen dock föreliggande i vissa fall, då den inre rationaliseringen sker i samband med den yttre. Redan i den nuvarande rationaliseringskungörelsen finnes en bestämmelse, enligt vilken lantbruksnämnderna kan medgiva att bidrag skall utgå med högre belopp än: eljest stadgats, bl. a. om den inre rationaliseringen på grund av planerad yttre rationalisering utföres på ett mera kostsamt sätt än som eljest varit erforderligt. Regler av likartad innebörd synes även i fortsättningen böra ingå i kungörelsen, men desamma bör enligt utredningens mening närmare preciseras i olika hänseenden. Sålunda bör, till skillnad från vad nu är fallet, en övre procentsats angivas, utöver vilken den bidragsbeviljande myndigheten ej får gå. Vidare bör karaktären av den yttre rationalisering, som skall få motivera förhöjt bidrag till en inre rationaliseringsåtgärd, likaledes närmare preciseras. I sistnämnda hänseende vill utredningen framhålla, att en mera betydande storleksrationalisering ofta drar med sig tämligen vittgående behov även av inre rationaliseringsåtgärder. Även om dessa i och för sig väl motsvarar de krav på lönsamhet, som utredningen i det föregående uppställt, kan det på en gång uppkommande behovet av åtgärder av olika slag medföra finansieringssvårigheter, som kan lägga hinder i vägen för eller fördröja en ur allmän synpunkt önskvärd rationalisering. Det bör därför enligt utredningens uppfattning förskrivs, att förhöjt bidrag skall kunna utgå till en inre rationaliseringsåtgärd, som är föranledd av och i tiden förknippad med förvärv av tillskottsjord, som innebär en mera väsentlig utökning av fastighetens jordbruksjord, såväl absolut som relativt sett. Hur stort ett dylikt förvärv bör vara för att motivera ett förhöjt bidrag, måste givetvis i viss utsträckning bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, men i regel torde det samma icke böra understiga ungefär 5 ha. Den förhöjning, som i sådant fall efter myndighetens prövning skall kunna ske, bör enligt utredningens uppfattning begränsas på så sätt, att bidrag under de angivna förutsättningarna får utgå med högst 40 procent av den godkända kostnaden.

Utredningen vill understryka, att dylikt förhöjt bidrag givetvis icke bör beviljas därest det endast rör sig om mera begränsade och föga kostnadskrävande åtgärder utan förbehållas sådana fall då till följd av tillköpet uppkommer behov av mera omfattande, för den yttre rationaliseringens nyttiggörande nödvändiga inre rationaliseringsåtgärder och då kostnaderna härför måste bedömas som så ekonomiskt betungande för brukaren, att åtgärderna kan beräknas icke komma till utförande eller avsevärt fördröjas vid normalt bidrag.

På enahanda skäl som dem jordbruksanslagsutredningen anfört för en sänkning av bidragsprocenten från 40 till 25 för i det föregående avsedda rationaliseringsåtgärder, anser utredningen det ej motiverat, att staten i

fortsättningen lämnar ett så stort stöd till *ekonomibyggnader* som 25 procent av byggnadskostnaderna upp till en kostnad av 15 000 kr. Syftet att stimulera till genomförandet av lönsamma nybyggnader eller förbättringar av ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar anser utredningen kunna vinnas även vid en sådan begränsning av bidragsbeloppen, att bidrag utgår med 25 procent av kostnaderna allenast för ett belopp upp till 5 000 kr., medan för överskjutande kostnad bidrag utgår med 15 procent. Utredningen anför vidare följande.

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om sitt ovan framförda förslag att den nu gällande 20-hektarsgränsen för beviljande av bidrag skall slopas och ersättas med en bestämmelse att bidrag må utgå till brukningsenheter av högst den storlek, som motsvarar ett på visst sätt definierat 2-familjsjordbruk. Behovet av förbättringar av byggnadsbeståndet är utan tvivel förhållandevis betydande inom den grupp av bidragsberättigade jordbruk, som tillkommer genom en sådan ändring av bestämmelserna. Även om den härav följande ökningen av ansökningar om bidrag till ekonomibyggnader kommer att i viss utsträckning motverkas genom de krav på rationaliseringsåtgärdernas lönsamhet, som utredningen föreslagit, torde det — för att anspråken på bidrag skall kunna tillgodoses inom högst nuvarande anslagsram — vara erforderligt att minska det belopp, på vilket bidrag utgår efter den högre bidragsprocenten. Att utredningen föreslår en så pass hög bidragsprocent som 25 för det angivna bottenbeloppet sammanhänger bl. a. med dess uppfattning att det är motiverat att lämna ett förhållandevis högt bidrag till exempelvis vissa för fastighetens hela byggnadsbestånd gemensamma projekterings- och anläggningskostnader, som utgör en relativt kännbar belastning i samband med en upprustning av byggnadsbeståndet.

Beträffande det totala bidragsbelopp, som må kunna utgå för ekonomibyggnader å samma brukningsenhet, föreslår utredningen att detsamma med hänsyn till byggnadskostnadernas ökning höjes från 7 000 till 8 000 kr. En dylik höjning av den övre gränsen för bidraget är procentuellt något större än den höjning av byggnadskostnaderna, som ägt rum sedan år 1952, då siffran 7 000 kr. fastställdes. Den motsvarar däremot icke fullt den byggnadskostnadsstegring, som ägt rum sedan rationaliseringskungörelsens tillkomst år 1948. En gränsdragning vid 8 000 kr. och med tillämpning av de bidragsprocenter, som utredningen föreslagit, kommer enligt utredningen att innebära, att bidrag kan beräknas å en sammanlagd byggnadskostnad å en och samma brukningsenhet av upp till 50 000 kr. Å den del av byggnadskostnaderna som överstiger detta belopp bör enligt utredningens mening bidrag ej kunna utgå.

I likhet med vad föreslagits beträffande övriga former av inre rationalisering bör enligt utredningen rationaliseringsåtgärd avseende ekonomibyggnad eller annan fast anläggning för jordbruksdriften, som är föranledd av och i tiden förknippad med yttre rationalisering, kunna beviljas ett något *större bidrag* än nyss förordats. Utredningen föreslår därför att bidraget i berörda fall bör kunna utgå med 25 procent av den del av byggnadskostnaderna, som understiger 10 000 kr. Det maximala bidraget bör dock även

i detta fall begränsas till högst 8 000 kr. för samma brukningsenhet. Utredningen understryker, att denna undantagsbestämmelse bör tillämpas endast i sådana fall, då behovet av ekonomibyggnader uppenbart förändrats däri-genom att den berörda fastigheten undergått en mera betydande yttre ra-tionalisering såväl absolut som relativt sett.

Jordbruksanslagsutredningen anför härefter följande *allmänna synpunkter på byggnadsverksamheten inom jordbruket*.

I detta sammanhang vill utredningen understryka vikten av att bidrag till jordbrukets ekonomibyggnader icke lämnas på sådant sätt att de stimu-lerar till större investeringar i sådana byggnader än som ur ekonomisk syn-punkt är fullt motiverat. Vid de dryga kostnader som byggnaderna be-tingar framstår en noggrann undersökning av de planerade byggnadsföre-tagens lönsamhet som synnerligen angelägen. Vid upprättandet av de in-vesteringskalkyler, som för detta ändamål erfordras, bör lantbruksnämnd-erna icke anlägga ett alltför långt perspektiv på investeringarna eller räkna med alltför lång varaktighet för de anläggningar som avses. Vid prövningen av ansökningar om bidrag eller lånegaranti för byggnader bör lantbruks-nämnderna därför omsorgsfullt undersöka de alternativa möjligheter, som kan komma i fråga för att tillgodose det föreliggande behovet. Icke minst med tanke på den omvandlingsprocess, vari jordbruksnäringen befinner sig, torde det i många fall även på längre sikt vara mera ekonomiskt att välja billigare och mera kortvariga åtgärder framför mera varaktiga men dyr-barare anläggningar. Det torde sålunda ofta vara fördelaktigt att föredraga om- eller tillbyggnadsalternativet framför nybyggnader. Vilken väg man än väljer i det enskilda fallet ligger det vikt uppå att den statliga lånegaranti-och bidragsverksamheten på detta område handhaves på ett sådant sätt, att densamma icke medverkar till att jordbruket belastas med större in-vesteringar i fasta anläggningar än näringen på längre sikt förmår bära.

Beträffande frågan om en *nedre gräns för statsbidrag* understryker jord-bruksanslagsutredningen, att bidrag ej bör utgå, om de framräknade bi-dragsbeloppen blir alltför små för att inrymma någon verklig stimulans. Olägenheten av alltför små bidrag har redan beaktats av lantbruksstyrelsen, som i en anvisning till lantbruksnämnderna år 1954 föreskrivit, att bidrag som regel ej må utgå därest detsamma ej uppgår till minst 200 kr. Utredningen förutsätter att en dylik regel kommer att gälla även i fortsätt-ningen. En viss uppjustering av minimibeloppet anser utredningen vara på-kallad dels med hänsyn till förändringarna i penningvärdet under den tid som gått sedan beloppet fastställdes, dels av administrativa skäl. Utred-ningen föreslår därför, att bidrag i fortsättningen i regel ej må utgå, om detsamma icke uppgår till minst 300 kr.

Jordbruksanslagsutredningens förslag i fråga om utformningen av be-stämmelserna rörande bidragets storlek i vissa fall, då den inre rationalise-ringen sker i samband med yttre biträdes ej av *ledamoten Hæggbloom*. I en till betänkandet fogad *reservation* har herr Hæggbloom i stället förorddat, att i fråga om rätt att avvika från den av utredningen som norm angivna bi-dragsprocenten 25 (och lägre för byggnadskostnader över 5 000 kr.) den hittillsvarande regeln, som medger lantbruksnämnd att i vissa fall bevilja

bidrag efter såväl högre som lägre procentsats även i fortsättningen bör gälla. Herr Hæggbloom motiverar sitt ställningstagande sålunda.

Skälen för min avvikande mening är inte att jag inte anser att intresset för den yttre rationaliseringen bör stimuleras jämväl genom mera liberala villkor vid bidragsgivning till därmed sammanhängande inre rationalisering. Tvärtom delar jag den uppfattning som bland annat kommit till uttryck i kongresshandlingarna från konferensen i Zürich 1958 om »Bärkraftiga brukningsenheter» att av alla åtgärder för skapande av bärkraftiga brukningsenheter kommer under en lång följd av år ökningen av brukningsenheternas storlek att vara det väsentligaste. Ur den synpunkten är den fördelning av rationaliseringsanslaget som vi i vårt land hamnat i inte tillfredsställande. Att diskutera detta fördelningsproblem ligger emellertid utanför jordbruksanslagsutredningens kompetens. Utredningen kan endast ge tillkänna sin önskan att den yttre rationaliseringen bör gynnas genom bättre bidragsvillkor för samtidig inre rationalisering.

Ur den synpunkten anser jag den föreslagna gränsdragningen vid en övre gräns på högst 40 procent och den uppställda huvudregeln, att utökning av en brukningsenhets jordbruksjord i regel icke bör understiga ungefär 5 ha, mindre ändamålsenliga. Den övre gränsen för procentsatsen kan — och det torde också varit utredningens syfte — verka begränsande på möjligheterna att erhålla bidrag och detsamma gäller kravet på en viss minimimängd tillskotts jord. Det kan befaras att dessa gränser i praktiken kommer att omöjliggöra annars lämpliga och önskvärda rationaliseringsåtgärder.

Särskilt torde siffran för arealtillskottets storlek kunna bli hindersam, då vid sammanläggning av fastigheter den ena komponenten i sin helhet inte når upp till 5 ha jordbruksjord. Under denna storleksgräns befinner sig omkring 175 000 brukningsdelar. Jag anser det inte lämpligt att utforma gränsbestämmelser, som så uppenbart riskerar att inte passa, då de skall appliceras på verkligheten.

Beträffande den övre bidragsgränsen vid 40 procent anser jag den i och för sig inte låg. Då det gäller stimulansbidrag knutna vid åtgärder, vilka förutsättes vara räntabla även utan statsbidraget, är givetvis ett bidrag på 40 procent högt och kan innebära avsevärd förbättring av mottagarens förmögenhetsställning. Den begränsade tillgången till medel för rationaliseringens genomförande måste begränsa möjligheterna att ge så höga bidrag. Under sådana förhållanden kan det ligga en viss fara i att en procentsats överhuvudtaget är nämnd för de fall, då inre rationalisering sker i samband med yttre. I verkligheten kan dock sannolikt fall inträffa, då på grund av särskilda omständigheter rationaliseringsåtgärders vidtagande kan förhindras, om den av utredningen föreslagna gränsen inte får överskridas.

I till jordbruksanslagsutredningens betänkande fogat *särskilt yttrande* framlägger *lantbruksstyrelsen*, med vilken — såsom förut anförts — utredningen enligt direktiven haft att samråda vissa synpunkter på de föreslagna reglerna för statsbidrag till inre rationalisering, som sker i samband med yttre. Styrelsen konstaterar därvid att de föreslagna bestämmelserna innebär, att i samband med ren storleksrationalisering som övre gräns för förhöjt bidrag skall gälla 40 procent av kostnaderna; dock ej beträffande ekonomibyggnader, där särskilda regler innebärande en maximal höjning av bidraget med 500 kr. skall gälla. Enligt styrelsens uppfattning är dessa bestämmelser onödigt stela. Styrelsen delar uppfattningen att det lämpligen

kan anförtros åt lantbruksnämnderna att besluta om tillämpning av undantagsreglerna intill sagda gränser. Det är emellertid angeläget att en möjlighet hålles öppen att då synnerliga skäl därtill föranleder göra avsteg från gränserna i fråga. Styrelsen föreslår därför för sådana fall en undantagsregel liknande den i nuvarande 15 § kungörelsen. Därvid bör enligt styrelsen lämpligen kunna stadgas att beslut, varigenom bidrag utöver de av utredningen föreslagna beloppen för förhöjda bidrag beviljas, skall underställas styrelsens prövning.

Lantbruksstyrelsen anser vidare, att gränsdragningen att förhöjt bidrag som regel endast skall utgå vid utökning av brukningsenhets jordbruksjord med minst 5 ha, icke bör inflyta i författningen och inte heller får tolkas alltför bokstavligen. Det torde exempelvis ofta kunna inträffa att vid en sammanslagning sämre eller illa arronderade jordar inom de berörda fastigheterna utsluts ur jordbruksdriften. Utslagsgivande för statligt stöd bör, anför styrelsen, inte vara arealtillväxten utan den faktiska förändring, som brukningsenheten undergår, och de kostnader, som därvid behöver nedläggas.

Lantbruksstyrelsen gör slutligen ett par påpekanden i anslutning till särbestämmelserna om undantag från behovsprövning i vissa fall, då åtgärder för inre rationalisering berör ett flertal fastigheter och det framstår som ett allmänt intresse av betydenhet att åtgärderna kommer till stånd. De nu gällande bestämmelserna har, framhåller styrelsen, tillkommit sedan det vid olika tillfällen påvisats, att det var till avsevärd olägenhet för verksamheten att sådana undantagsregler saknades. Styrelsen anser det inte minst ur administrativ synpunkt vara en betydande fördel, att det statliga stödet till företag med ett stort antal intressenter kan beviljas till företaget som sådant och disponeras av dess styrelse i stället för att bidrag beviljas intressenterna enskilt efter individuell behovsprövning för envar av dem. Den angivna regeln om »allmänt intresse» medför att undantagsregelns tillämpning begränsas till sådana företag, som huvudsakligen berör fastigheter upp till 1 å 2-familjsjordbruk. Det synes styrelsen sålunda angeläget, att dessa särbestämmelser bibehålles. Styrelsen understryker därjämte, att det av praktiska skäl är behövt att kunna göra vissa undantag även från normerna för bidragens belopp, bl. a. för att nå god samordning med andra myndigheters bidragsgivning.

Förevarande av lantbruksstyrelsen berörda undantagsregler täcks nu av bestämmelserna i 12 och 15 §§ i rationaliseringskungörelsen.

Vid sin genomgång och granskning av bestämmelserna rörande statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering har jordbruksanslagsutredningen i överensstämmelse med utredningsdirektiven även upptagit till bedömning den ekonomiska stödverksamhet för detta ändamål som sker jämlikt andra författningar än rationaliseringskungörelsen. Utredningen visar härvid på den bidrags- resp. låneverksamhet som sker dels med stöd av kungörelsen den 22 juni 1928 (nr 295) angående villkor för erhållande av statsbidrag till

förrättningar enligt lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet (lantmäteribidragskungörelsen), dels med stöd av kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 431) angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag och kungörelsen samma dag (nr 432) angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond.

Vad först angår lantmäteribidragskungörelsen erinrar jordbruksanslagsutredningen att författningen inrymmer bestämmelser om bidrag med upp till 50 procent till kostnader för utflyttning eller väganläggning som beslutats vid skifte eller ägoutbyte, eller för odling till åker eller äng av mark, som vid sådant skifte eller ägoutbyte upptagits såsom odlingsmark. Bidragen beviljas av lantmäteristyrelsen.

Utredningen erinrar vidare att bidrag enligt rationaliseringskungörelsen kan beviljas till likartade åtgärder avseende odling samt anläggande av jordbruksvägar ävensom i viss utsträckning i samband med yttre rationalisering till utflyttning. Därjämte kan bidrag till by- och skogsbilvägar beviljas av länsstyrelserna resp. skogsstyrelsen enligt kungörelsen den 19 december 1952 (nr 793) angående statsbidrag till enskild väghållning och den 30 juni 1943 (nr 530) angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m.

Enligt utredningens uppfattning bör icke av skilda statliga myndigheter tillämpas olika bidragsregler för ett och samma slag av åtgärder. Utredningen anser vidare att en uppdelning av ensartad bidragsgivning å olika anslag strider mot moderna budgettekniska principer. Som ytterligare skäl för en samordning av förevarande verksamhetsgrenar anför utredningen, att uppgörandet av erforderliga investeringskalkyler för bedömning av rationaliseringsåtgärdernas lönsamhet i regel bör underlättas, om handläggningen av hithörande bidragsärenden sker hos en myndighet, samt såvitt avser by- och skogsbilvägar, att de av riksdagen till dessa ändamål anvisade anslagen helt eller i huvudsak avräknas mot automobilskattemedlen.

Utredningen anser det önskvärt, att bidragsgivningen till inre rationalisering, byvägar och skogsbilvägar samlas hos resp. lantbruksnämnderna, länsstyrelserna och skogsstyrelsen. Eftersom utredningens uppdrag endast avser den inre rationaliseringen begränsar den sig dock till att föreslå en överflyttning av lantmäteristyrelsens bidragsverksamhet i denna del. I rationaliseringskungörelsen bör därvid intagas en undantagsregel, vari sägs att, oavsett bestämmelserna om statsbidragets storlek och bidragssökandens ekonomiska ställning såsom förutsättning för erhållande av statsbidrag, dylikt bidrag bör av lantbruksnämnd kunna beviljas — i förekommande fall efter gemensam behandling med och efter tillstyrkan av vederbörande lantmäterimyndighet — till sådana inre rationaliseringsåtgärder, som har samband med fastighetsregleringar omfattande ett flertal, dock ej ett alltför ringa antal brukare (laga skifte, ägoutbyte eller fastighetsreglering i annan form) med upp till 50 procent av de kostnader härför, som godkänts i samband med fastighetsregleringen. Som förutsättning för dylikt högre bidrag bör enligt utredningen gälla dels att det framstår som ett allmänt intresse

av betydelse att fastighetsregleringen kommer till stånd, dels att åtgärderna är erforderliga för att tillgodose ändamålet med fastighetsregleringen. Om särskilda skäl därtill föranleder, bör slutligen Kungl. Maj:t kunna medge, att bidrag må utgå med större belopp än angivna 50 procent.

Jordbruksanslagsutredningen tillägger härutöver, att likartade bestämmelser bör upptagas i rationaliseringskungörelsen rörande utflyttning, där de närmast hör hemma under stadgandena om statligt stöd till yttre rationalisering. Vad beträffar utflyttning i samband med laga skifte eller ägoutbyte, bör härvid vissa specialregler i lantmäterikungörelsen uppmärksammas.

I en gemensam *reservation* yrkar *ledamöterna Hæggblom och Antby* avslag på jordbruksanslagsutredningens förslag om att överflytta bidragsgivningen till inre rationalisering i samband med laga skifte m. m. från lantmäteritill lantbruksorganisationen. Enligt reservanternas bör frågan om bidrag till fastighetsbildningar i sin helhet prövas av 1954 års fastighetsbildningskommitté. Reservanternas motiverar sitt ställningstagande sålunda.

Skälen till att vi ej ansett oss kunna biträda detta förslag är delvis av formell natur. Utredningen har vid behandlingen av ärendet inte haft någon kontakt eller samråd med lantmäteristyrelsen, som nu disponerar anslaget. Vi har därför vid bedömning av den föreslagna överflyttningen inte haft kännedom om de synpunkter, som från lantmäteriets sida kunnat läggas på frågan, och anser därför inte frågan tillräckligt allsidigt belyst för ett ståndpunkttagande. Vidare har ingen hänsyn tagits till att 1954 års fastighetsbildningskommitté enligt sina direktiv har att behandla frågor om bidrag till fastighetsbildningar. Ett samråd med denna kommitté hade varit motiverat, men har ej ifrågakommit.

Ur sakliga synpunkter är vi vidare inte övertygade om att ett överflyttande av detta anslag från lantmäteristyrelsen till lantbruksnämnderna är motiverat. Lantmäteriet kommer, så vitt vi kan bedöma saken, att inom överskådlig tid vara medverkande vid genomförande av jordbrukets strukturrationalisering. Sammanläggning av fastigheter i oförändrat skick kan naturligtvis förekomma, men oftast torde tillfredsställande resultat inte kunna uppnås utan ägodelningar och ägobyten. Inom vissa områden av vårt land förekommer också alltjämt avsevärda jordbruksområden, där laga skiften förestår och där lantmäteriets möjlighet att göra sin insats är av avgörande betydelse.

Så vitt vi kan bedöma saken kan det vara av mycket stor betydelse för ett skiftes genomförande att förrättningsmannen själv kan beräkna och till skiftesdelägarna utlova åtminstone en del av de bidrag, som kan ställas till deras förfogande, om skiftet göres på ena eller andra sättet. Då tiden för ett skiftes genomförande i hög grad är beroende av om delägarna kan enas om skiftet, är förrättningsmannens inflytande på bidragsgivningen säkert av mycket stor betydelse. Därtill kommer att reglerna i ifrågavarande kungörelse den 22 juni 1928, nr 295, är utformade med beaktande av de speciella förhållanden i fastighets- och äganderättsligt avseende, som råder under fastighetsregleringsförrättningar. Att även andra bidragsgivande myndigheter kan behöva kopplas in som bidragsgivare, förringar inte betydelsen av att just förrättningsmannen har möjlighet att genom lantmäteristyrelsen avgöra bidragsgivningen.

Då enligt vad vi förut anfört såväl lantmäteri- som lantbruksorganisationen kommer att ha bestående viktiga uppgifter vid jordbrukets strukturrationalisering, finner vi ingen anledning föreligga för att endast en av dessa organisationer skall förvalta bidragsmedel till rationaliseringens genomförande. Mångårig erfarenhet talar för att dessa bidrag i den form de förvaltats, varit av stor betydelse. Något minskat behov synes inte heller föreligga. Tvärtom har medelsförbrukningen avsevärt överstigit förslagsanslaget.

I berörda spörsmål förklarar sig *lantbruksstyrelsen* i det *särskilda yttrandet* ej ha anledning till uttalande om utredningsförslagen eftersom det anbefallda samrådet icke berör detsamma. Styrelsen anser sig dock böra framhålla, att de särbestämmelser som möjliggör undantag i samband med fastighetsreglering från huvudreglerna rörande behovsprövning avseende inre rationalisering ävensom statsbidragens storlek, erfordras i rationaliseringskungörelsen oavsett om lantmäteribidragskungörelsen kommer att bibehållas med sina nuvarande regler eller ej. Styrelsen erinrar härvid att dylika bestämmelser finns i nu gällande rationaliseringskungörelse (12 och 15 §§) och har påtaglig praktisk betydelse för den verksamhet för jordbrukets rationalisering, som ankommer på lantbruksnämnderna.

Vad härefter angår *stödgivningen med anlåtande av statens avdikningsanslag och statens avdikningslånefond* anför utredningen, att den i och för sig funnit det önskvärt, om jämväl detta stöd kunde utgå i de former och efter i huvudsak de regler, som gäller för övrig inre rationalisering. Utredningen som i princip är positiv till tanken på att, då så lämpligen kan ske, ersätta statliga utlåningsfonder med utlämnande av statliga kreditgarantier för lån upptagna i allmänna kreditinrättningar, har därför till en början övervägt möjligheterna att ersätta långivningen ur *avdikningslånefonden* med statliga kreditgarantier för samma ändamål. Utredningen har emellertid funnit en omläggning av låneverksamheten förenad med sådana tekniska svårigheter att frågan icke kunnat tillfredsställande lösas i förevarande sammanhang. Vissa förslag till jämkningar i nuvarande regler om ränta å utestående lånebelopp samt om uteslutande av lån å mindre belopp framlägges dock. Sina överväganden i berörda fråga redovisar utredningen sålunda.

För förevarande långivning gäller f. n. bl. a., att lånen beviljas och utbetalas av lantbruksstyrelsen. Lånen, vilka är amorteringsfria under de 5 första åren, amorteras fr. o. m. sjätte året efter första lyftningsdagen oavsett lånets storlek genom erläggande av annuitet med lika belopp under en tid av 24 år, därvid som ränta räknas 3,25 procent å utestående kapital. De årliga annuiteterna påföres vederbörande låntagares debetsedel och uppbäres sålunda av länsstyrelserna i samband med skatteinbetalningarna.

Som säkerhet för de årliga annuiteterna har staten enligt lag säkerhet i form av särskild förmånsrätt i låntagares fasta egendom. Denna förmånsrätt gäller endast för lån ur avdikningslånefonden. För av lantbruksnämnd utfärdade lånegarantier har staten i allmänhet säkerhet i form av inteckning inom uppskattade värdet i den stödsökandes fastighet. Eftersom antalet delägare i många torrlägningsföretag är relativt stort, skulle en övergång till kreditgarantier, därest inteckningssäkerhet av varje enskild del-

ägare skulle ställas, innebära betydande besvär och kostnader för såväl det allmänna som den enskilde. Utredningen har därför övervägt, om icke säkerhetsfrågan skulle kunna lösas på annat sätt men därvid icke kommit till sådant resultat att kraven på tillfredsställande säkerhet och enkel administrativ handläggning samtidigt kunnat anses bli tillbörligt tillgodosedda. I beaktande härav har utredningen icke ansett sig böra framlägga förslag till avveckling av avdikningslånefonden utan begränsar sig till att förorda, att nu gällande bestämmelser för utlåning ur sagda fond ändras såtillvida, att utlåningsräntan anpassas efter genomsnittlig marknadsränta för en viss tidsperiod samt att långivningen förenklas genom bortgallring av sådana mindre lån, där de årliga annuiteterna endast skulle komma att uppgå till ett förhållandevis ringa belopp. Enligt vad utredningen erfarit har framställning i sistberörda spörsmål av lantbruksstyrelsen ingivits till Kungl. Maj:t, varför utredningen icke ansett sig böra framlägga närmare förslag i denna fråga.

När det gäller statsbidragen ur *avdikningsanslaget* bör emellertid enligt utredningen en samordning ej möta några större svårigheter, eftersom delvis samma bestämmelser redan nu gäller för dessa bidrag som för bidrag till torrläggning ur rationaliseringsanslaget. Enligt utredningens åsikt bör därför den särskilda anslagsanvisningen under avdikningsanslaget kunna upphöra fr. o. m. den 1 juli 1959 och medel för förevarande bidragsverksamhet i fortsättningen beräknas under rationaliseringsanslaget. Kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 431) angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag bör samtidigt upphävas, varvid dock erforderliga särbestämmelser bör upptagas i rationaliseringskungörelsen.

I en av *ledamoten Mossberger* tillsammans med *experten Thorselius* avgiven reservation förordas, att avdikningslånefonden avvecklas per den 1 juli 1959 och ersättes med ett system av statliga lånegarantier, i huvudsaklig överensstämmelse med vissa i reservationen skisserade riktlinjer. Som motiv för sitt ställningstagande uttalar herrarna Mossberger och Thorselius bl. a., att det framstår för dem som betydelsefullt såväl ur allmän jordbrukspolitisk som finansiell synpunkt att på den inre rationaliseringsverksamhet, som nu stödjdes med medel ur avdikningslånefonden, tillämpas samma bedömningsgrunder och att densamma sker under samma administrativa former som gäller för övriga slag av inre rationaliseringsåtgärder. I reservationen anföres vidare, att statens kreditgarantiverksamhet på den inre rationaliseringens område är av sådan storleksordning varje år att ett tillskott genom införande av ett garantisystem jämväl för avdikningslån upptagna i allmän kreditinrättning i allmänhet inte bör medföra någon avsevärt ökad arbetsbelastning för lantbruksnämnden. I sammanhanget nämnes, att lantbruksstyrelsen under år 1957 beviljade lån ur avdikningslånefonden till ett sammanlagt belopp av 3 209 460 kr., medan lantbruksnämnderna samtidigt medgav lånegarantier avseende torrläggning och täckdikning med ungefär samma belopp eller sammanlagt 2 901 955 kr.

Av betydelse för herrarna Mossbergers och Thorselius' ställningstagande har härjämte varit, att enligt deras uppfattning tillräckliga skäl för bibehållan-

framställning från kreditorganet till företagets styrelse och därefter, om delägaren uppenbarligen icke kan fullgöra sin skyldighet, av staten efter framställning från företagets styrelse till lantbruksnämnden, som i sådant fall äger att förfoga över ifrågavarande delägars avlämnade in-teckning, uppsäga lånet och föranstalta om eventuella rättsliga åtgärder. Det bör åligga lantbruksnämnden att icke utställa utbetalningsbevis för delar av eller helt beviljat lån förrän kreditorganet meddelat att föreskrivna in-teckningar — återförsäkringsin-teckningar — deponerats. Lånegaranti bör enligt vår uppfattning av lantbruksnämnden beviljas torrläggningsförening för avdikningsåtgärder till högst det belopp som kvarstår sedan statsbidrag till företaget avdragits den totalt beräknade kostnaden, alltså inklusive förrättningskostnader som alltid i dessa fall avser laga syneförrättning och som i sin tur innehålles av statsbidraget och omföres till vederbörligt konto i lantbruksnämndens räkenskaper.

Då fråga är om särskilt stora torrläggningsföretag med avsevärda kostnads-, bidrags- och lånebelopp bör ärendena därom i regel efter lantbruksstyrelsens principiella prövning av räntabilitet och angelägenhetsgrad underställas Kungl. Maj:t för godkännande. Ärenden av dylik art och omfattning torde att döma av de senare årens utveckling komma att bli relativt fåtaliga. Vanligen brukar de kräva så lång förberedelse- och förrättnings-tid — ibland upp till 3 å 5 år — att prövningen hos lantbruksstyrelsen och underställningsförfarandet icke kan nämnvärt fördröja vederbörande torrläggningsföretags genomförande.

I sitt förenämnda *särskilda yttrande* ansluter sig däremot *lantbruksstyrelsen* till utredningsförslagen. Styrelsen gör härvid följande uttalande.

Vad beträffar frågan om formerna för statens låneverksamhet till understödjande av torrläggningsföretag vill styrelsen understryka, att den nuvarande anordningen med dess smidigt fungerande inskrivning av lånesäkerheten ävensom formen för utdebitering och återbetalning har visat sig praktisk och lämplig särskilt vid större företag med ett flertal delägare. Lånefondformen är i administrativt hänseende arbetsbesparande även på så sätt, att särskild förvaltning av säkerheten för lånet icke behöver förekomma under lånets löptid. Denna låneform användes numera företrädesvis vid torrläggningsföretag med ett relativt stort antal delägare. Såsom utredningen framhållit skulle en övergång till kreditgarantier, därest in-teckningssäkerhet av varje enskild delägare skulle ställas, innebära betydande besvär och kostnader för såväl det allmänna som den enskilde.

Då de olika uppslag till andra lösningar av kreditfrågan, som övervägts under utredningsarbetet, icke lett till sådant resultat, att kraven på tillfredsställande säkerhet och enkel administrativ handläggning samtidigt kunnat anses tillbörligt tillgodosedda, bör den nuvarande formen för kreditgivning till torrläggningsföretag i form av avdikningslån enligt styrelsen bibehållas.

Det är emellertid anledning att ändra bestämmelserna i vissa detaljer. Styrelsen anser liksom utredningen, att det föreligger anledning att höja den ränta, som enligt nu gällande bestämmelser utgår på avdikningslån. Utlåningsräntan för nya lån bör anpassas efter en genomsnittlig marknadsränta. Av praktiska skäl bör räntan på ett lån bibehållas oförändrad under lånets löptid; en annan anordning skulle medföra betydande administrativt merarbete och det är tveksamt, om den lämpligen skulle kunna förenas med den för lånen gällande förmånsrätts- och inskrivningsordningen. Styrelsen föreslår sålunda, att räntefoten för nya avdikningslån fastställas på sätt,

som nyss sagts, varvid statens normallåneränta torde kunna vara till viss ledning.

Bestämmelsen i 15 § avdikningslånekungörelsen enligt vilken räntan under de första fem åren från första lyftningsdagen icke skall inbetalas utan vid denna tids slut läggas till lånesumman, torde lämpligen kunna utgå.

I fråga om fastställande av en gräns, under vilken avdikningslån icke må beviljas — med andra ord frågan om bortgallring av sådana mindre lån, däri de årliga annuiteterna skulle uppgå till förhållandevis ringa belopp — har styrelsen i utlåtande till Kungl. Maj:t den 31 mars 1958 över viss framställning ifrågasatt, att avdikningslån som regel icke skulle få beviljas, om lånesumman till en fastighet understiger 2 500 kr. Ett lån å 2 500 kr. skulle med nu gällande villkor medföra en annuitet på ca 150 kr. Styrelsen förordar, att en dylik gräns för långivning ur avdikningslånefonden införes. Emellertid kan det i undantagsfall vara sakligt motiverat att bevilja intressent, som ingår i ett torrlägningsföretag med ett stort antal delägare och som har små ekonomiska resurser, lån understigande 2 500 kr. För sådana fall kunde en kortare amorteringstid, exempelvis 10 år, vara lämplig.

Vad angår den bidragsverksamhet som hittills skett med anlitande av medel ur statens avdikningsanslag anför lantbruksstyrelsen bl. a., att även efter den av utredningen föreslagna omläggningen bör gälla, att bidrag till torrlägningsföretag av större omfattning bör ankomma på styrelsen.

I ett avslutande avsnitt av sitt anförande behandlar jordbruksanslagsutredningen vissa anslagsfrågor. Vad därvid först angår anslagsbehovet under *reservationsanslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering* förklarar utredningen, att de förslag till ändrade bestämmelser för statsbidrag till inre rationalisering som utredningen framfört kan beräknas påverka ifrågavarande behov i såväl sänkande som höjande riktning. Att med någon högre grad av säkerhet beräkna förändringarna låter sig dock, anför utredningen, knappast göra på grund av svårigheter att mera i detalj bedöma verkningarna av de föreslagna författningsändringarna. En relativt grov uppskattning bör emellertid härvidlag vara tillfyllest, enär det totala belopp, som för ett visst budgetår ställes till förfogande för denna bidragsverksamhet, i sista hand kommer att bestämmas icke endast av det teoretiskt möjliga bidragsbehovet utan även — och i första hand — av vad statsmakterna på grundval av en allmän ekonomisk och budgetmässig bedömning finner sig böra anvisa för ändamålet. Härav anser utredningen böra följa att, därest de sammanlagda anspråken på bidrag under ett budgetår kan befaras bli större än vad som motsvarar den medgivna bidragsramen, detta icke får föranleda en växande ansamling av bidragsansökningar. En anpassning till det faktiska utrymmet för bidragsgivningen bör i dylika fall ske genom en minskning av bidragsprocenten, vilken är högstbetecknad.

Utredningens överväganden rörande anslagsbehovet för statsbidrag till inre rationalisering redovisas i betänkandet sålunda.

De allmänna villkor, som av utredningen uppställts för att statsstöd skall kunna utgå till inre rationaliseringsåtgärder, innebär en betydande skärpning i förhållande till nu gällande regler. Sålunda skall enligt utredningens förslag bidrag till ekonomibyggnader i regel få utgå endast om det kan bedömas vara uppenbart sannolikt att ifrågavarande fastighet kommer att bestå på längre sikt samt att detta befinnes vara ur allmänna synpunkter

önskvärt. För övriga rationaliseringsåtgärder skall krävas, att den jord, varå förbättringen skall äga rum, kan antagas bli nyttjad som jordbruksjord under överskådlig tid. Vidare skall krävas att rationaliseringsåtgärderna, oavsett eventuellt bidrag, skall vara räntabla. Enligt utredningens uppfattning bör dessa villkor medföra en icke obetydlig nedgång i medelsbehovet. Hur stor densamma blir kan givetvis icke med säkerhet bestämmas. Det bör emellertid erinras om att även om effekten skulle begränsa sig till ett så jämförelsevis ringa bortfall som 10 procent skulle detta, beräknat på 1957/58 års medelsförbrukning, innebära en besparing av ca 1 250 000 kr. I verkligheten torde bortfallet, även sedan hänsyn tagits till de modifikationer, som bl. a. av sociala skäl kan komma att göras vid tillämpningen av de av utredningen angivna allmänna riktlinjerna, bli större än nyss angivits.

En annan faktor, som kommer att minska medelsåtgången, är den sänkning av bidragsprocenten från 40 till 25 beträffande ett flertal rationaliseringsåtgärder, som utredningen förordat. För de förbättringsåtgärder, beträffande vilka utredningen föreslagit den nyss angivna sänkningen av bidragsprocenten (dikning, jordbruksvägar, nyodling, betesförbättring och stenröjning) skulle medelsbehovet härigenom minskas med i runt tal 2 300 000 kr., om man antager att bidrag tidigare regelmässigt utgått med 40 procent och i fortsättningen kommer att utgå med 25 procent. I båda fallen får man emellertid räkna med modifikationer såväl uppåt som nedåt av bidragsprocenten. Siffran blir därför tämligen osäker.

Med hänsyn till den av utredningen förordade högre bidragsprocenten i sådana fall, då inre rationaliseringsåtgärder företages i samband med yttre rationalisering av mera betydande omfattning, torde besparingen komma att stanna vid ett något lägre belopp än nyss angivits. Härtill kommer emellertid de besparingar, som bör vinnas genom den av utredningen förordade starkare restriktiviteten i fråga om bidrag till nyodling, stenröjning och betesförbättring samt genom den föreslagna höjningen av bidragens minimibelopp från 200 till 300 kr.

Man torde vid en bedömning av det fortsatta medelsbehovet för bidrag till inre rationalisering inom den storleksgrupp, som hittills varit berättigad, även böra beakta den successiva nedgång i de för detta ändamål disponerade beloppen, som ägt rum under senare år. Även om denna till en del berott på sådana på kortare sikt verkande omständigheter som kreditåttstramningen och det i stora delar av landet svaga skördeutfallet, torde även vissa på längre sikt verkande faktorer ha bidragit, bl. a. den relativt höga medelåldern hos brukare av mindre och medelstora jordbruk, vilken kan förmodas föranleda ett uppskov med i vart fall mera kapitalkrävande förbättringsåtgärder till dess ett ägareskifte blir aktuellt. Det synes enligt utredningens mening därför knappast föreligga någon anledning att räkna med att denna tendens under de närmaste åren skall på ett mera avgörande sätt förändras. Det torde därför vara realistiskt att räkna med att de nu berörda faktorerna bör för de grupper av jordbruk, som hittills varit bidragsberättigade, föranleda en minskning av bidragsbeloppen med sammanlagt lägst 4 000 000 och måhända bortåt 5 000 000 kr.

Å andra sidan bör man räkna med att de av utredningen förordade ändringarna i reglerna för bidrag till ekonomibyggnader kan föranleda en viss ökning av medelsbehovet. Den föreslagna höjningen av maxibeloppet för dessa bidrag torde nämligen komma att ge ett något kraftigare utslag än sänkningen av det belopp, varå bidrag får utgå med 25 procent, även om förskjutningen torde bli relativt liten. Utredningen har vidare förutsatt att bidragsgivningen till täckdikning efter hand kommer att öka. Härvid torde

det dock bli nödvändigt att ta hänsyn till utsikterna att finna löande av-sättning för den härigenom ökade produktionen.

Den viktigaste av de faktorer, som kommer att påverka medelsbehovet i ökande riktning, är givetvis de ändrade regler för arealgränsen för bidragsberättigade jordbruk, som utredningen föreslagit. Effekten härav bör emellertid enligt utredningens mening icke överdrivas. Man måste nämligen ta hänsyn icke endast till det förhållandet, att antalet jordbruk inom den storleksgrupp, som härigenom blir berättigad till bidrag, är vida mindre än antalet inom tidigare bidragsberättigade grupper, utan framför allt till att en icke ringa del av dessa jordbruk kommer över den förmögenhetsgräns, som utredningen föreslagit. Vidare kommer givetvis även beträffande denna grupp av jordbruk de av utredningen förordade kraven på rationaliseringsåtgärdernas lönsamhet att få en viss restriktiv effekt.

Totalt kan måhända den ökning av medelsbehovet, som föranledes av nu senast berörda förslag, uppskattas till 2 000 000 å 3 000 000 kr.

Mot bakgrunden av vad sålunda anförts uttalar jordbruksanslagsutredningen, att medelsbehovet för de inre rationaliseringsåtgärder som hittills erhållit statligt stöd med anlitande av anslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering i fortsättningen bör kunna beräknas till i runt tal (12 500 000 — ca 4 500 000 + ca 2 500 000 =) 10 500 000 kr. Härtill bör läggas medelsbehovet för de bidrag, som f. n. bestrides ur statens avdikningsanslag samt från den under förslagsanslaget Bidrag till kostnader i samband med lantmäteri- och vägförrättningar m. m. upptagna posten Bidrag till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader i sammanhang med skiften. Detta behov har av utredningen beräknats till ca 1 250 000 resp. ca 450 000 kr. Sammanlagt bör sålunda enligt utredningen ett anslagsbelopp av 13 000 000 kr. vara tillfyllest vid en tillämpning av de av utredningen förordade bidragsreglerna. Med hänsyn till svårigheten att bedöma verkningarna i olika riktning av de av utredningen föreslagna ändringarna i reglerna för bidragsgivningens ävensom till ovissheten i fråga om de ekonomiska konjunkturer-nas effekt på rationaliseringsåtgärdernas omfattning och därmed på bidragsbehovet stannar utredningen emellertid vid att förorda, att ramen för bidrag till jordbrukets inre rationalisering för budgetåret 1959/60 fastställs till 14 000 000 kr. Inom denna ram skall även rymmas de bidrag, som f. n. utgår från statens avdikningsanslag samt från posten Bidrag till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader i sammanhang med skiften.

Beträffande omfattningen av den statliga lånegarantivningen till inre rationalisering bör man enligt utredningens uppfattning räkna med en garantiram av nuvarande storlek, d. v. s. 15 000 000 kr. för budgetår. Också på lånesidan kommer de allmänt skärpta fordringarna att göra sig gällande så att en minskad efterfrågan uppstår på statsgarantier. Denna effekt anser utredningen dock i stort sett komma att uppvägas av återverkningarna av den föreslagna sänkningen av bidragsprocenten för flertalet inre rationaliseringsåtgärder, vilken kan väntas medföra att en större del av investeringskostnaderna behöver täckas med lån. Utredningen har i sammanhanget även beaktat, att de slag av åtgärder, beträffande vilka utredningen förutsatt att

viss restriktivitet i fortsättningen skall tillämpas, vid stödgivningen hittills endast i mindre utsträckning finansierats med lån.

Mot jordbruksanslagsutredningens beräkningar rörande anslagsbehovet till inre rationalisering under anslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering har *ledamoten Larsson* i en till betänkandet fogad *reservation*, vari han inledningsvis anfört vissa emot kommittémajoritetens avvikande åsikter i fråga om de allmänna jordbruksekonomiska bedömandena, förordat att för bidragsverksamheten under anslaget beräknas ett totalbelopp av 17 225 000 kr., varvid reservanten utgått från att utrymme för bidrag bör lämnas i samma utsträckning som under innevarande budgetår. I enlighet härmed anser herr Larsson att utredningens anförande i anslagsfrågorna m. m. borde haft följande lydelse.

Hur belastningen å reservationsanslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering kommer att påverkas av ett genomförande av de ändringar i bestämmelserna för statligt ekonomiskt stöd till jordbrukets inre rationalisering, vilka utredningen föreslagit, är knappast möjligt att på förhand beräkna. Vissa av de föreslagna nya bestämmelserna kommer sannolikt att verka höjande och andra sänkande på medelsåtgången. Slopandet av 20-hektarsgränsen, höjningen av maximigränsen för statsbidrag till ekonomibyggnader samt andra fasta anläggningar och den föreslagna intensifieringen av täckdikningen torde väsentligt höja anspråken på bidragsmedel. Å andra sidan är det sannolikt att den minskning i stödgivningen för nyodling, betesförbättring och stenröjning, som kunnat konstateras under senare år, kommer att fortsätta. Sänkningen av bidragsprocenten från 40 till 25 procent kommer givetvis under för övrigt lika förhållanden att minska anspråken på statsbidrag. Utvecklingen mot större brukningsenheter, vilken inte minst är markant inom basjordbrukets arealgränser, innebär emellertid en höjning av det totala investeringsbehovet för varje brukningsenhet, varigenom bidragsbeloppen inte minskas i samma proportion som bidragsprocenten. Det i de föreslagna bestämmelserna starkt understrukna lönsamhetskriteriet kan möjligen verka något sänkande på bidragsanspråken. Denna effekt bör dock inte överskattas, då lantbruksnämnderna redan nu låter lönsamhetsprincipen få ett avgörande inflytande vid beslut om bidragsgivning. Antalet brukningsenheter över 20 ha, vilka enligt de föreslagna bestämmelserna skall kunna erhålla statsbidrag, är visserligen betydligt mindre än antalet brukningsenheter under denna arealgräns men det är sannolikt att en mycket stor procent av dessa något större brukningsenheter kommer att begagna sig av stödmöjligheter, som de ej tidigare haft. Att så sker är också ur allmän synpunkt önskvärt emedan bland dessa finnes många 2-familjsjordbruk, vilka enligt utredningens mening är en fördelaktig företagsform.

Den pågående strukturrationaliseringen innebär ett nedläggande i stor omfattning av brukningsenheter under 10 ha. Till följd härav kommer genom yttre rationalisering att skapas nya fastigheter, sannolikt ofta med arealer liggande omkring 20-hektarsgränsen. Utredningen har föreslagit att i samband med yttre rationalisering skall statsbidrag för inre rationalisering kunna utgå med upp till 40 procent av den godkända kostnaden. Av allt att döma kommer nämnda strukturrationalisering att fortsätta och därför torde i många fall denna högre procentsats komma att tillämpas, vilket innebär stora anspråk på statsbidrag.

I samband med övergången till nya bestämmelser är det angeläget att effekten av dessa blir den avsedda. Det är därför betydelsefullt att tillgången på statsmedel för stimulansbidrag är tillräcklig. Ur denna synpunkt

kan det ifrågasättas om inte, med tanke på bl. a. penningvärdets fall, bidragsramen borde vidgas. Med hänsyn till det statsfinansiella läget har utredningen dock icke ansett sig böra föreslå detta utan stannat för att förorda samma bidragsram för kommande budgetår som gäller för 1958/59 nämligen 15 000 000 kr. jämte avdikningsanslaget å 2 000 000 kr. och 225 000 kr. från anslaget Bidrag till kostnader i samband med lantmåteri- och vägförrättningar m. m. Enligt vad utredningen i det föregående föreslagit bör nämligen de båda sistnämnda anslagen redovisas under Bidrag till jordbrukets rationalisering. Denna budgetpost kommer därigenom att uppgå till 17 225 000 kr., vilket innebär oförändrat statsbidrag.

Beträffande omfattningen av den statliga lånegarantivningen anser utredningen att det finnes skäl som talar för en ökning av den nuvarande garantiramen, även om vissa av de föreslagna ändringarna i kungörelsen kan medföra en minskad efterfrågan på statsgarantilån. Någon säker bedömning av behovet anser sig dock utredningen icke kunna göra. Sedan erfarenheter vunnits om hur de nya bestämmelserna verkar får övervägas om behov föreligger att ändra ramen. Utredningen föreslår därför för nästkommande budgetår oförändrad ram för garantilånegivningen eller 15 000 000 kr.

I anslutning till vad i reservationen angående lantmåteribidragsverksamheten anförts förordar *ledamöterna Hæggblom och Antby*, att den av utredningen föreslagna anslagsramen för bidrag till inre rationalisering minskas med 450 000 kr. till 13 550 000 kr. för budgetåret 1959/60.

V. Yttranden över jordbruksanslagsutredningens betänkande

Jordbruksanslagsutredningens i samråd med lantbruksstyrelsen utformade synpunkter och förslag rörande det framtida statliga stödet till jordbrukets inre rationalisering har i allmänhet erhållit ett välvilligt mottagande från remissinstansernas sida. I det stora flertalet yttranden godtogs sålunda i stort de av utredningen framlagda förslagen. Hit hör bl. a. *statskontoret, statens jordbruksnämnd*, det övervägande antalet *lantbruksnämnder, styrelsen för Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, styrelsen för Kooperativa förbundet, Tjänstemännens centralorganisation* och *Lantbruksdirektörernas förening*. I vissa detaljfrågor föreligger emellertid divergerande meningar. Redovisning härför kommer att lämnas i det följande.

En i åtskilliga avseenden från utredningen avvikande inställning till kommittéförslagets huvuddrag redovisas företrädesvis av *Småbrukarnas riksförbund* och av *lantbruksnämnderna i de båda nordligaste länen*.

I ett relativt stort antal yttranden begränsas behandlingen till endast vissa i betänkandet upptagna frågor. Detta gäller förslagen rörande dels bibehållandet eller slopandet av avdikningslånefonden, dels bidragsgivningen enligt lantmåteribidragskungörelsen.

Rörande yttrandena från lantbruksnämnderna torde helt allmänt kunna sägas att nämnderna — med nyssnämnda undantag — anser förslagen väl ägnade att eliminera de brister som är förenade med nuvarande regler men

att de nya bestämmelserna i vissa avseenden bör utformas mindre kategoriskt än utredningen förordat.

I några av remissyttrandena upptages inledningsvis vissa mera allmänna synpunkter på de av utredningen behandlade frågorna.

Sveriges lantbruksförbund understryker bl. a., att behovet av stöd åt den inre rationaliseringen lämpligen bör bedömas i belysning av och samtidigt med stödbehovet åt den yttre rationaliseringen. Den senare ter sig enligt förbundet numera angelägnare att befrämja än så väl den inre rationaliseringen som driftsrationaliseringen vid befintliga brukningsenheter. En omprövning av stödet åt den inre rationaliseringen ter sig vansklig utan en samtidig granskning av rationaliseringsverksamheten i hela dess vidd. En dylik granskning, framhåller förbundet, är emellertid inte möjlig att föreläggas på grundval av föreliggande betänkande.

Tjänstemännens centralorganisation finner det likaledes beklagligt, att det fallit utanför utredningens uppdrag att framlägga förslag även rörande den närmare utformningen av bestämmelserna för stöd till jordbrukets yttre rationalisering.

Även *styrelsen för Kooperativa förbundet* understryker behovet av samordning i berört avseende. Sina allmänna synpunkter på denna och vissa andra frågor rörande jordbrukspolitiken uttalar förbundsstyrelsen sålunda.

Kooperativa förbundets styrelse har i olika sammanhang givit uttryck åt sin uppfattning om att jordbruksbefolkningen bör ha en levnadsstandard likvärdig med den för andra befolkningsgrupper gällande, samt att en anpassning av produktionsapparaten till avsättningsutrymmet i första hand bör ske genom produktionsbegränsande åtgärder såsom arealminskning etc. Samtidigt härmed måste kostnadssänkande rationaliseringsåtgärder vidtagas, varvid statlig hjälp i viss utsträckning är nödvändig, särskilt i samband med den inre rationaliseringen. Beträffande den yttre rationaliseringen har styrelsen i tidigare sammanhang med eftertryck hävdad, att denna bör vara en av svenska jordbrukarnas frivilliga angelägenhet och att lagstiftningen ej får lägga onödiga hinder i vägen härför. Det är å andra sidan oomtvistligt, att verkligt radikala åtgärder — ett slags enskifte i modern upplaga — skulle behöva vidtagas för att få en fullt ändamålsenlig ägofiguration till stånd i vårt land. Frivillighetsprincipen får det ändock icke rubbas på, varför den aktiva upplysningsverksamheten måste intensifieras på det lokala planet. Åtgärder för den inre rationaliseringen och driftsrationaliseringen är nödvändiga komplement till strukturrationaliseringen och måste därför även i viss mån samordnas med denna. Även i hithörande frågor torde behovet av upplysning vara synnerligen stort och enär syftet är att förbilliga produktionen är dessa åtgärder till direkt fördel för den enskilde jordbrukaren, t. o. m. på kort sikt. För att möjliggöra genomförandet av inre rationaliseringsåtgärder torde statligt stöd, särskilt till de mindre jordbruken, vara nödvändigt i viss utsträckning. Styrelsen vill dock understryka vikten av att den långsiktiga lönsamhetsbedömningen blir den vägledande principen för statsstödet så att risken för felinvesteringar reduceras till ett minimum. En inriktning av det statliga stödet så att mindre rationella jordbruk understöddes tenderar att med konstlade medel konservera oekonomiska driftsformer.

Riksförbundet Landsbygdens folk är kritiskt mot uttalanden av innebörd att utvecklingen främst bör medföra en minskning av de i jordbruket insatta produktionsresurserna och att detta skall tagas till intäkt för en minskning av stödet till jordbrukets rationalisering. Huvudinnebörden i de pågående förändringarna inom jordbruket är, anför riksförbundet, ett utbyte av vissa produktionsmedel, främst mänsklig arbetskraft, mot andra. Riksförbundet anser det därför föga följdriktigt att då föreslå en minskning av de anslag som avses skola underlätta och påskynda genomförandet av sådana åtgärder, varigenom detta utbyte skall möjliggöras på det för jordbruket och landet fördelaktigaste sättet. Jordbruksproduktionen har under senare tid stagnerat och även minskat. Enligt statens jordbruksnämnds beräkningar var självförsörjningsgraden under produktionsåren 1955/56 och 1956/57 resp. 91 och 100 procent. Självförsörjningsgraden beräknad på detta sätt är emellertid enligt riksförbundet ett bristfälligt uttryck för jordbrukets produktionskapacitet eller för bedömning av produktionsutvecklingen. För detta ändamål torde produktionsindex, grundat på värdevolymer, vara väsentligt mera rättvisande. En sådan beräkning med 1938/39 som bas (= 100) visar, att jordbruksproduktionen minskat alltsedan 1949/50, då index låg på 109,6, för att 1958/59 enligt en beräkning i november 1958 stanna på 103. Med hänsyn till att de olika faktorer som hittills verkat i denna riktning, bl. a. arbetskraftsminskning, extensifiering av produktionen och arealminskning, kan väntas göra sig alltmera gällande, anser sig riksförbundet böra räkna med en nedgång i jordbruksproduktionen i landet under de kommande åren. Detta hindrar inte att tillfällig överskottsproduktion på enskilda produkter alltjämt kan förekomma.

Närliggande synpunkter anföres av *lantbruksnämnden i Västerbottens län*, som visar på att jordbruksproduktionen och framför allt mjölkproduktionen på senare år undergått en påtaglig minskning inom övre Norrland och att denna utveckling skett i väsentligt snabbare takt än i riket i övrigt. Med hänsyn till den omfattande nedläggning av jordbruk, som under senare år skett inom Västerbottens län, och med beaktande av svårigheterna att finna annan lämplig sysselsättning för den från jordbruket friställda arbetskraften är det enligt *lantbruksnämndens* mening f. n. inte påkallat att ytterligare påskynda jordbruksunderlagets krympning, då detta lätt kan medföra betydande såväl sociala som befolkningspolitiska olägenheter. Det statliga stöd, som under senare år utgått till inre rationaliseringsåtgärder har, såvitt nämnden för sitt vidkommande kan bedöma, ej på något ödesdigert sätt verkat hämmande på strukturrationaliseringen.

Även *lantbruksnämnden i Norrbottens län* upptar dessa spørsmål till belysning ur norrländska aspekter. Nämnden anför därvid bl. a. följande.

Vad storleksrationaliseringen beträffar, måste den på grund av jordbrukets struktur taga lång tid, vilket även förutsattes i 1947 års riksdagsbeslut. Därtill kommer de i regel stora kostnaderna i samband med en storleksrationalisering, såsom kostnader för inköp av jord och maskiner samt utbyggnad av ekonomibygnaderna. De flesta jordbrukarna saknar ekonomiska

resurser att genomföra detta på kort tid. Det är därför också ytterst få fastigheter inom länet, som uppnått den storlek, som man 1947 strävade mot. Antalet fastigheter över 10 hektar åker var enligt jordbruksräkningarna år 1944 4,4 %, år 1951 6,0 % och år 1956 7,7 % av totala antalet enheter inom länet. Det totala antalet enheter har i det närmaste varit oförändrat omkring 20 000 st. under denna tidsperiod.

Det säger sig självt, att under sådana förhållanden har icke de norrbottniska jordbrukarna kunnat tillgodogöra sig vare sig någon rationaliseringsvinst eller vinst med hänsyn till den utgångspunkt man haft vid prissättningen på jordbruksprodukterna.

I olika sammanhang har det emellertid anförts, att de norrbottniska jordbrukarna har sin skog, som skulle komplettera vad som fattas i åker. Om man även tar hänsyn till skogsinnehavet finner man emellertid såsom tidigare sagts, att icke mer än 9 % av jordbruksenheterna har karaktären av familj jordbruk. På de flesta av dessa enheter är åkerarealen emellertid så liten eller så arronderad att någon rationaliseringsvinst ej kan erhållas. De flesta enheterna i länet är ofullständiga i såväl jord som skog. Följden har också blivit, att förutsättningarna för det norrbottniska jordbruket försämrats.

Man kommer då in på frågan om det överhuvudtaget är motiverat med jordbruk inom länet. Nämnden vill då först framhålla, att det i olika rikssammanhang fastslagits, att en jordbruksproduktion bör upprätthållas i olika delar av landet, även om de naturliga förutsättningarna ej alltid är desamma. Det står också för nämnden såsom självklart, att en jordbruksproduktion och jordbruksbefolkning erfordras i Norrbotten. Länet utgör icke ett överproduktionsområde. Även de vanligaste jordbruksprodukterna som mjölk och framförallt kött har länet ett icke obetydligt underskott av. Man bör enligt nämndens bestämda uppfattning som målsättning för länets jordbruk sikta mot en självförsörjning av de vanligaste jordbruksprodukterna, som det uppenbarligen finns förutsättning för att producera.

Andra starka motiv finnes även för att upprätthålla ett jordbruk inom länet. Länets näringsliv är föga differentierat och förutsättningar att göra det differentierat är icke goda. En i förhållande till övriga Sverige stor del av befolkningen lever alltså av jordbruk i kombination med skog. En alltför långt gående uttunning av jordbruksbefolkningen inom länet skulle dels förorsaka besvärande sysselsättningsproblem, dels åstadkomma stora områden inom länet, där all bosättning skulle riskera att upphöra. Jordbruksbefolkningen utgör alltså i stor utsträckning kärnan i den norrbottniska landsbygden och den erfordras för att ge en bygd av Norrbottens karaktär stabilitet. Skulle jordbruket upphöra, föreligger också uppenbar risk för att den för skogsbruket erforderliga arbetskraften ej skulle kunna erhållas eller rekryteras.

Med anledning av vad sålunda bl. a. anförts avstyrker nämnden bestämt utredningens förslag om att skärpa kraven för det statliga stödet. Nämnden framhåller därvid särskilt, dels jordbrukets begränsade utvecklingsmöjligheter inom länet, dels begränsad lönsamhet, som beror på produktionsbetingelser och i samband därmed svårigheter att bära kostnaderna för erforderliga investeringar, dels de höga arbets- och materialkostnaderna i länet, dels behovet ur allmän synpunkt att i länet bibehålla en jordbruksproduktion och en jordbruksbefolkning samt dels att länet icke är ett överskottsområde när det gäller jordbruksprodukter. För Norrbottens del är förhål-

landena alltjämt sådana som förutsattes i 1947 års beslut och kommer uppenbart att förbli det under lång tid. Det är enligt nämnden uppenbart, att i vart fall för Norrbotten och andra jämförbara områden i övre Norrland med liknande särförhållanden bestämmelser måste finnas i likhet med vad som tidigare gällt.

De av jordbruksanslagsutredningen i fråga om lantbruksnämndernas allmänna uppgifter för den inre rationaliseringen upptagna spörsmålen rörande dels rådgivnings- och upplysningsverksamhetens ställning i nämndernas arbete, dels behovet av ett fast organiserat samarbete såväl centralt som regionalt mellan olika av jordbruksrationaliseringen berörda organ har upptagits i ett stort antal yttranden.

Vad först angår rådgivnings- och upplysningsverksamheten har behovet av en intensifiering av densamma icke från något håll satts i fråga. Beträffande lämpligheten av att verksamheten även i fortsättningen förläggas till lantbruksnämnderna har emellertid vissa erinringar i en del fall anförts.

Styrelsen för Hushållningssällskapens förbund framhåller för sin del, att den allmänna upplysningsverksamheten på den inre rationaliseringens fält bör ske i sällskapens regi även i det fall att den ekonomiska stödgivningen åt inre rationalisering handhas av lantbruksnämnderna. Sällskapens organisatoriska uppbyggnad och deras utrustning för och vana vid att handha upplysningsverksamhet talar för att bästa effekten av upplysningsverksamheten ernås, om den bedrivs genom sällskapens försorg. Detta anser förbundsstyrelsen även gälla beträffande den allmänna upplysningsverksamheten på den yttre rationaliseringens område. Förbundsstyrelsen anför vidare.

Med den stora erfarenhet, som hushållningssällskapen och förbundsstyrelsen erhållit i frågor av hithörande slag, synes det uppenbart, att den allmänna upplysningen på jordbrukets område ej bör spaltas upp på många regionala organ utan samordnas och sammanhållas av ett enda organ. Härigenom vinner man både i effekt och kostnader. Att detta organ bör vara hushållningssällskapet torde vara ställt utom diskussion. Att sällskapen vid bedrivande av denna upplysningsverksamhet i erforderlig utsträckning skall anlita expertis från olika håll, är självklart och heller ingen nyhet för sällskapen. Detta sker redan inom vissa avsnitt på driftsrationaliseringens områden. Såväl lantbruksnämnder som skogsvårdsstyrelser och lantmåteri är här aktuella organ, från vilka sällskapen bör anlita expertis i upplysningsverksamheten.

Under hänvisning till att gränsdragningen mellan den av lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen bedrivna upplysningsverksamheten är under behandling inom jordbruksupplysningskommittén stannar förbundsstyrelsen likväl vid att förorda, att ställning i frågan ej bör tagas förrän nämnda kommitté slutfört sitt arbete. Liknande synpunkter anföres av *Riksförbundet Landsbygdens folk*. Enligt riksförbundets uppfattning bör sålunda den mera omfattande och kontinuerliga rådgivningsverksamheten

bedrivs av sällskapen. För en överflyttning av rådgivnings- och upplysningsverksamheten rörande såväl den yttre som den inre rationaliseringen till sällskapen uttalar sig även *lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område*.

Jordbruksupplysningskommittén bekräftar i sitt yttrande, att gränsdragningen mellan lantbruksnämnder och hushållningssällskap — ävensom samarbetet dem emellan — varit föremål för ingående studier inom utredningen och att utredningen i samband med redovisandet av sitt uppdrag avser avgiva förslag i ämnet. Med anledning härav avstyrkes bestämt att vad som anförts av jordbruksanslagsutredningen i förevarande fråga lägges till grund för något statsmakternas beslut. Sin inställning till spörsmålet redovisar kommittén ytterligare sålunda.

Förslaget synes grundat på ett olyckligt användande av de i och för sig ganska misslyckade schablonmässiga termerna yttre och inre rationalisering samt driftsrationalisering på så sätt att man betraktat dem såsom helt isolerade och artskilda företeelser. I själva verket förhåller det sig ju så att den, som i verkligheten vill diskutera jordbrukets rationalisering eller driva allmän upplysning och rådgivning i ämnet, inte kan undgå att taga i betraktande alla rationaliseringsaspekter, som döljer sig bakom de anförda schematiska termerna. Handhavandet av den allmänna rådgivnings- och upplysningsverksamheten för jordbruket måste enligt kommitténs mening åvila ett organ, hushållningssällskapen. Med andra ord deras upplysnings- och rådgivningsprogram bör täcka hela fältet för teknisk och ekonomisk rådgivning inklusive brukningsenheternas struktur och utrustning. Vid realisandet av detta program måste helt naturligt bl. a. lantbruksnämnderna medverka. Lantbruksnämnderna bör det åligga för det första att i samband med frågor om statligt stöd till vad man kallar yttre och inre rationalisering och i samband med projektering på området lämna all den rådgivning, som de har möjlighet till, och för det andra att medverka vid hushållningssällskapens allmänna upplysnings- och rådgivningsverksamhet på kurser, konferenser, möten etc. i alla de frågor, vari nämnderna har expertis.

I några yttranden har ifrågasatts, om lantbruksnämnderna har tillräckliga personella resurser för handläggningen av en utvidgad rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Så är fallet beträffande bl. a. *Riksförbundet Landsbygdens folk* och *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund*. *Lantbruksnämnden i Malmöhus län* framhåller, att eftersom utredningens förslag angående villkoren för erhållande av statligt stöd till inre rationalisering torde medföra en minskning av vissa arbetsuppgifter — framförallt i fråga om nyodlings- och stenröjningsföretag — bör nämnderna i fortsättningen erhallå större möjligheter att ägna sig åt rådgivningsverksamhet. Nämnden anser det dock möjligt, att om verksamheten skall bedrivs i den av utredningen angivna omfattningen, viss personalförstärkning kan bli erforderlig.

Nödvändigheten av att de tjänstemän som skall syssla med rådgivningsverksamheten, bereds ökade möjligheter att genom fortbildningskurser m. m. hålla sig à jour med utvecklingen inom jordbruket understrykes bl. a. av *styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader* och *lantbruksnämnden i Gävleborgs län*.

Lantbruksnämnden i Jönköpings län anser, att rådgivningsverksamheten bör vara kostnadsfri även om den föranleder resor för förrättningsmannen. Enligt nämnden bör nämligen en teknisk och ekonomisk rådgivning i exempelvis byggnadsfrågor vara av stort värde för alla, som har för avsikt att reparera eller bygga nytt, även om något bidrag ej kan utgå på grund av för stor areal eller för god ekonomi. En kostnadsfri rådgivning på platsen för investeringen kan enligt nämnden säkerligen inbespara så stora belopp för den enskilde lantbrukaren, att en sådan är motiverad även ur allmän synpunkt.

Lantbruksnämnden i Värmlands län ifrågasätter i sammanhanget, om det inte skulle vara ur många synpunkter mera tilltalande om verksamheten för inre rationalisering kunde glida över från en behandling av ansökningar till en initiativverksamhet, vilket är det vanliga arbetet med den yttre rationaliseringen.

Vad härefter angår frågan om ett fast organiserat samarbete på länsplanet mellan av rationaliseringsarbetet berörda organ har behovet härav framhållits i åtskilliga yttranden. Den av jordbruksanslagsutredningen antydda möjligheten att vinna detta syfte genom att knyta länsjägmästarna och överlantmästarna fastare till nämnderna på samma sätt somushållningssällskapens sekreterare har emellertid mött invändningar från flera håll. Sålunda anser exempelvis *lantbruksnämnderna i Stockholms, Örebro och Kopparbergs län*, att nämndernas karaktär av lekmannainstitutioner skulle äventyras om ytterligare tjänstemän skulle bli ledamöter. Skulle det anses sakligt motiverat att ändra nämndernas sammansättning bör detta i så fall enligt *lantbruksnämnden i Värmlands län* prövas i ett vidare sammanhang. Samma motiv bör därvid föreligga för att lantbruksdirektörerna skall vara ledamot i bl. a. skogsvårdsstyrelserna. F. n. anser nämnden det dock ej påkallat med någon förändring. Den nuvarande ordningen, som medger överlantmätaren och länsjägmästaren att närvara vid nämndens sammanträden, anses likaledes tillfyllest av *lantbruksnämnderna i Gävleborgs och Norrbottens län*. *Nämnden i Kopparbergs län* ifrågasätter, om inte även överjägmästare och länsbostadsdirektör bör närvara vid större planeringar för lokala jordbruksområden. *Lantbruksnämnden i Stockholms län* framhåller i sammanhanget som sin uppfattning att uppgiften att besluta om statsbidrag till åtgärder av förevarande slag knappast är lämpad att vara enbart en tjänstemannauppgift utan bör i regel handhas av institutioner av klar nämndkaraktär.

Till den av jordbruksanslagsutredningen framförda tanken på särskilda länsråd för behandling av olika frågor på jordbrukets och skogsbrukets område har bl. a. *lantbruksnämnderna i Stockholms, Västerbottens och Norrbottens län* anslutit sig. Sistnämnda nämnd betonar härvid vikten av att även en samverkan utåt åstadkommes, som kan komma jordbrukarna direkt till nytta. Tveksam till frågan om ett utbyggt länsråd ställer sig däremot *lantbruksnämnden i Gävleborgs län*.

Vad angår inställningen till samarbetsfrågan från skogligt håll framhåller *skogsstyrelsen*, att den i tidigare sammanhang icke ställt sig främmande för en anordning, som innebär en fastare anknytning av bl. a. länsjägmästare till lantbruksnämnderna. *Skogsvårdsstyrelsernas förbund* avstyrker däremot utredningens förslag i sistberörda hänseende.

1954 års *fastighetsbildningskommitté* anför, när det gäller överlantmätarens inträde i lantbruksnämnden, att ledamotskap i nämnden icke torde vara förenligt med dennes egenskap av fastställelsemyndighet i fastighetsbildningsärenden.

Lantmäteristyrelsen yttrar bl. a. följande.

De överlantmätare, som yttrat sig till lantmäteristyrelsen över jordbruksanslagsutredningens förslag i nu berörda avseende har nära nog enhälligt uttalat, att den år 1947 beslutade ordningen varit lämplig och nu borde bibehållas. Det har bl. a. framhållits, att överlantmätarnas möjligheter att vinna förståelse för sina synpunkter i de frågor, i vilka de kallats att delta, redan är fullt tillräckliga. Deras ställning såsom fastställelsemyndighet har också vidgats sedan 1947 och olägenheterna av ett eventuellt ledamotskap har därigenom ökats. Ett ledamotskap torde också med hänsyn till överlantmätarens befattning med ärendet vid senare fastställelseprövning komma att skärpa kraven på den utredning och förberedande genomgång, som överlantmätaren torde anse sig böra behöva innan han deltar i ett beslut i nämnden. Av nu anförda skäl anser sig styrelsen icke kunna tillstyrka förslaget att överlantmätaren skall ingå som självskriven ledamot i lantbruksnämnden. Detta utesluter emellertid icke att en viss vidgning av de ärendegrupper, vid vilka överlantmätaren medverkar, synes vara motiverad och böra återspegla sig i en ändring av lantbruksnämndsinstruktionen. För lantmäteriets verksamhet är det således bl. a. av vikt att erhålla kännedom om lantbruksnämndernas aktuella projekt och intentioner i de frågor som påverkar lantmäteriverksamheten, samtidigt som det för nämnderna borde vara av värde att få förekommande frågor av gemensamt intresse belysta ur fastighetsbildningsmyndigheternas synpunkt. I främsta rummet kommer därvid alla frågor, som avser yttre rationalisering och riktlinjerna för den aktiva inköpspolitiken samt sådana frågor som på ett eller annat sätt berör pågående eller kommande lantmäteriförrättningar. Bland andra frågor av intresse med hänsyn till fastighetsbildningen kan nämnas sådana av större vikt som berör lokaliseringsproblem, m. m.

I fråga om de av utredningen ifrågasatta länsråden anför styrelsen, att det torde ligga i sakens natur, att desamma inte kan få några beslutande befogenheter. Länsrådets värde ligger i stället i att olika myndigheter får tillfälle att diskutera frågor av gemensamt intresse redan på ett så tidigt stadium att de beslutande organen kan beakta framförda synpunkter vid de slutliga ställningstagandena. Därest samarbete i länsråds form anses böra prövas beträffande nu aktuella förvaltningsuppgifter anser styrelsen det inte lämpligt att genom föreskrifter binda formerna och omfattningen av länsrådets verksamhet. Helt naturligt bör verksamheten främst inriktas på de principiella riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten och på frågor av mera allmän betydelse. Med en sådan inriktning förefaller det styrelsen också naturligt att länsrådet ledes av landshövdingen eller av landssekreteraren.

Enligt styrelsen för Kooperativa förbundet bör konsumenterna bli representerade i lantbruksnämnderna. Enahanda yrkande framföres av *Tjänstemännens centralorganisation*.

Jordbruksanslagsutredningens uppfattning att såsom allmän förutsättning för statlig ekonomisk medverkan i jordbrukets inre rationalisering normalt skall gälla dels att åtgärden kan bedömas bli av bestående nytta för jordbruket, dels att den är räntabel icke endast på kort utan även på rimligt lång sikt delas av bl. a. *styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk, styrelsen för Hushållningssällskapens förbund, Lantbruksdirektörernas förening, styrelsen för Kooperativa förbundet och Tjänstemännens centralorganisation* ävensom i allmänhet av *lantbruksnämnderna*. Vissa kompletterande synpunkter anföres dock i en del yttranden. De föreslagna undantagsreglerna för de s. k. socialfallen har ävenledes allmänt lämnats utan erinran.

Styrelsen för Kooperativa förbundet understryker behovet av att tillämpningen av förevarande bestämmelser blir enhetlig i olika delar av landet och för olika kategorier av brukningsenheter, vilket förutsätter viss central kontroll. Termen bestående nytta är nämligen, framhåller förbundsstyrelsen, ett i hög grad relativt begrepp och beroende av en mångfald lokala och individuella faktorer. Enahanda problem påvisas även av *lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län*, som fastslår att ställningstaganden i enskilda fall utom annat förutsätter en regionalplanering, vid vilken de ungefärliga rammarna för jordbruksproduktionen för riket och för större riksområden bör fastställas.

Småbrukarnas riksförbund ställer sig tveksamt till formuleringen bestående nytta för jordbruket, emedan det enligt riksförbundets mening inte ligger i mänsklig förmåga att klart kunna bedöma frågan i hela dess vidd.

Sistnämnda formulering har även föranlett *lantbruksnämnderna i Jönköpings och Norrbottens län* till vissa uttalanden rörande kombinationsjordbrukens ställning i sammanhanget. Nämnden i Jönköpings län anför bl. a., att i ett skogsbygds-län som Jönköpings finns ett mycket stort antal kombinerade jordbruk, där varken jordbruket eller skogsbruket var för sig lämnar full räntabilitet, men där sammanlagda avkastningen är tillräcklig att ge innehavaren en fullgod ersättning för presterat arbete. Enligt nämndens uppfattning är denna kombination mycket lämplig, och dessa kombinerade jord- och skogsbruk utgör kärnan i länets lantbruk. Att enbart lämna statligt stöd till sådana jordbruk, där jordbruksdelen visar full räntabilitet, måste innebära, att endast de till åkerarealen största fastigheterna blir bidragsberättigade. Dessa kan å andra sidan i flertalet fall ej komma i fråga på grund av ägarnas förmögenhetsförhållanden. Nämnden anser rimligt, att fortsatt stöd må utgå till nödvändiga förbättringsåtgärder, även om jordbruksdelen ej visar full räntabilitet, men där jordbruket i förening med skogen ger en fullgod bärgning för brukaren-ägaren. Även bör bidrag till stöd-

jordbruk under liknande förutsättningar kunna utgå, om det med hänsyn till ortens näringsliv är önskvärt att de bibehålles.

Lantbruksnämnden i Norrbottens län ser på problemet sålunda.

Det norrbottniska jordbruket kommer med all sannolikhet att inom över-skådlig tid vara ett kombinationsjordbruk, där den andra faktorn i de flesta fallen är skogen. Storleken av jordbruksdelen kommer av naturliga skäl endast i ringa utsträckning att uppgå till de arealer, som utredningen siktar mot för ett lönsamt jordbruk. Prissättning och statligt stöd i form av lån och bidrag till inre åtgärder sättes med hänsyn till dessa större arealer. Följden måste bli, att jordbruksdelen i kombinationsjordbruket som regel aldrig kan bli fullt lönsam. Skall i så fall vad som brister i lönsamhet på jorden ersättas av skogen? Det kan icke vara en riktig princip. Det förutsätter då, att skogen i en eller annan form måste subventioneras för att bära upp jordbruket. En allvarlig brist i utredningen synes vara den, att man icke har tagit hänsyn till kombinationsjordbruket och utrett dess ekonomiska förutsättning. Ej heller har man beaktat stödjordbruket.

Staten har ända intill den senaste tiden genom ekonomiskt stöd och jordlagstiftning uppmuntrat tillkomsten av det för Norrbotten så typiska småjordbruket. Det har skett under en tidrymd av över 50 år. De nya riktlinjer, som drogs upp år 1947, måste för Norrbottens del innebära en mycket stor omvälvning av jordbruket. Omvandlingsprocessen måste, som det tidigare framhållits, på grund av jordbrukets struktur och bristen på kapital hos jordbrukarna komma att ta lång tid. Om man därför redan efter 10 år minskar möjligheterna till ekonomiskt stöd måste det för jordbruket och jordbruketsbefolkningen få allvarliga konsekvenser främst med hänsyn till de investeringar, som redan påbörjats på fastigheterna och till att arbetstillfällena utanför jordbruket i stor utsträckning saknas.

I fråga om de av utredningen i anslutning till lönsamhetsbedömningen förordade investeringskalkylerna synes det stora flertalet remissinstanser i princip inte ha något att erinra mot kalkylerna som sådana och att, i varje fall vid större investeringar, upprättandet av dylik kalkyl uppställs som villkor för bidrag. Samtidigt präglas dock yttrandena av stor försiktighet, när det gäller frågan vilka slutsatser som kan dragas av de enskilda kalkylresultaten.

Sveriges lantbruksförbund anser det i och för sig riktigt, att investeringskalkyler utarbetas i och för bedömning av bidragsfrågor men understryker, att kalkylerna måste i olika avseenden betraktas som mycket osäkra och att de därför endast bör användas som ett hjälpmedel till vägledning vid bidragsprövningen. *Riksförbundet Landsbygdens folk* påtalar särskilt svårigheterna i många fall att erhålla tillförlitliga kalkyldata, särskilt om räntabilitetsbedömningen skall göras på lång sikt. Av vikt i sammanhanget är enligt riksförbundet även att tillse, att en stelbent och formalistisk tillämpning av bestämmelserna inte medför, att ett med hänsyn till de lokala förhållandena berättigat stöd uteblir och att ökade svårigheter för redan hårt drabbade avfolkningsbygder i landet därmed uppstår. *Styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader* påpekar, att när man bedömer mjölkproduktionens och foderväxtodlingens lönsamhet måste hänsyn tagas till resp. produktionsgrenars komplementära och supplementära relationer till

övrig produktion. Anstaltsstyrelsen anser det därför vara omöjligt att med hjälp av enbart schablonkalkyler bedöma dessa produktionsgrenars lönsamhet. Visserligen kan enkla kalkylmodeller underlätta beräkningsarbetet, men man kan enligt anstaltsstyrelsen inte bortse från de i varje speciellt fall förefintliga förutsättningarna.

Lantbruksnämnden i Värmlands län redovisar sina synpunkter på investeringskalkylerna bl. a. sålunda.

Enligt lantbruksnämndens mening kan investeringskalkylerna visserligen vara en god hjälp vid ärendenas bedömning, men det torde vara farligt att tillskriva dem allt för stort inflytande. Teoretiskt sett är det enkelt att ställa upp en sådan kalkyl. Svårigheten är att kalkylen innehåller ett flertal faktorer, som måste bedömas subjektivt och som ofta varierar inom ganska vida gränser. Därtill kommer att t. ex. genom täckdikning vinnes en rad fördelar, som icke går att ange i siffror såsom längre vegetationsperiod och större förmåga att bära tunga maskiner. Det kommer i följd därav att fordras mycket ingående jordbruksekonomiska kunskaper, praktisk erfarenhet och ett gott omdöme av den som upprättar kalkylen. Hur noggrant och omdömesgillt han än har utfört arbetet, kan en missnöjd sökande på grund av faktorernas variationer lätt prestera en motkalkyl med helt annat slutresultat. Kontroversiella situationer kan således lätt uppkomma.

Liknande synpunkter anföres av bl. a. *lantbruksnämnderna i Hallands, Älvsborgs och Skaraborgs län*.

Lantbruksnämnderna i bl. a. Uppsala och Gävleborgs län anser, att en strängare bedömning i förevarande avseende bör kunna äga rum inom ramen för gällande bestämmelser i 11 § rationaliseringskungörelsen och efter erfarenhetsmässiga grunder.

Vissa betänkligheter framföres även av *skogsstyrelsen*, som erinrar att för skogsbrukets del frågan om riktig räntesats vid lönsamhetsberäkningar är av mycket komplicerad natur. Anledning saknas därför enligt styrelsen att okritiskt godtaga förutsättningar för räntabilitetskalkyler, som gäller för näringslivet i övrigt. Även för jordbrukets del bör lönsamhetsprövningen, särskilt ur samhällets synvinkel, i hög grad bli en avvägning mellan å ena sidan ekonomiska och å andra sidan beredskaps-, befolkningspolitiska och sociala synpunkter.

Enligt *lantbruksnämnden i Västerbottens län* kommer en bestämmelse om investeringskalkyler att medföra högst betydande svårigheter samtidigt som de väntas leda till en synnerligen stark beskärning av den inre rationaliseringsverksamheten i övre Norrland. Nämnden anför härom.

Investeringskalkylerna måste av naturliga skäl komma att vila å mycket osäkra grunder. De personliga insatserna, som i själva verket har mest att betyda, kan vidare icke tillräckligt noga beaktas. Samtidigt medför kravet på dylika beräkningar ett högst avsevärt merarbete vid förrättningarnas handläggning. Då kalkylerna måste grundas på approximativa uppgifter och lösa antaganden och då deras hållbarhet i hög grad blir beroende av en utveckling, som ej med någon större grad av sannolikhet kan överblickas, torde värdet av desamma allvarligt kunna ifrågasättas. Lantbruksnämnden vill därför vad övre Norrland beträffar avstyrka utredningens förslag om att bidragsbeviljandet skall göras beroende av resultatet av dylika investerings-

kalkyler. Förslaget innebär enligt nämndens mening en överbärdering av dylika ekonomiska beräkningars värde. Företagens genomförande torde utan större risk liksom hittills kunna göras beroende av den bedömning som verkställles av jordbrukaren själv, förrättningsmannen samt nämnden eller den delegation, som har att besluta i hithörande ärenden.

Motståndare till tanken på investeringskalkyler är även *lantbruksnämnden i Kalmar läns norra område*.

Frågan rörande investeringskalkylerna bör enligt bl. a. *lantbruksnämnden i Gävleborgs län* även ses mot bakgrunden av nämndernas nuvarande personaluppsättning. Kravet på investeringskalkyler aktualiserar anställandet av ekonomikonsulenter vid lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen anser bl. a. *lantbruksnämnderna i Östergötlands och Hallands län* samt *Kalmar läns södra område*.

Personalfrågan upptages i förevarande sammanhang även av *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund*, som yttrar.

Utredningens ifrågavarande förslag har otvivelaktigt ett gott syfte, men det synes verklighetsfrämmande att — i likhet med vad utredningen synes göra — förutsätta att kalkylerna skall kunna medhinnas av lantbruksnämndernas personal. Enligt styrelsens mening — och denna framkommer också i vissa hushållningssällskaps yttranden — kan denna uppgift icke medhinnas av nämnderna ens i fråga om de företag, till vilka statligt stöd avses bliva sökt. Än mindre lär det bliva möjligt för nämnderna att i enlighet med utredningens rekommendationer påtaga sig att upprätta kalkyler även för övriga företag. Skall kalkyler åtfölja ansökningarna om statligt stöd — och att så sker är uppenbarligen önskvärt — måste man säkerligen utgå från att de skall vara upprättade av jordbrukarna själva, vilka ju bör ha att taga initiativet till alla rationaliseringsåtgärder. Det stödbeviljande organet måste kunna begränsa sina uppgifter i fråga om kalkylerna till att avse justeringar och komplettering. Men — såsom nyss sagts — innebär ett stegrad krav på kalkylmässigt redovisad räntabilitet vid statsstödd inre rationalisering också ett ökat krav på utbyggd ekonomisk upplysningsverksamhet bland jordbrukarna. Att man härvid kan nå ett stycke på väg genom ökat samarbete mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnder är uppenbart, varför förbundsstyrelsen delar utredningens uppfattning på denna punkt. Härtill återkommer dock förbundsstyrelsen i det följande. Skall ett gott resultat i fråga om upplysningsverksamheten uppnås, kräves emellertid att företags-ekonomisk expertis — ekonomikonsulenter — ingår i sällskapens personalstab. Dessa befattningshavare skulle givetvis icke heller kunna medhinna — och därför inte heller ha till uppgift — att åt alla jordbrukare, som söker statligt stöd till inre rationalisering, upprätta investeringskalkyler på sätt utredningen synes ha avsett. Ekonomikonsulenterna skulle däremot genom kollektiv och enskild upplysning och rådgivning ha i uppgift att verka för höjande av jordbrukarkårens kunnighet och vana i att själv kalkylera och beräkna i företagsekonomiska spörsmål. En sådan verksamhet framstår som nödvändig, om föreskrifter rörande investeringskalkyler i samband med statsstöd till inre rationalisering icke skall riskeras stanna på papperet.

Att de tjänstemän som skall handlägga kalkylfrågan måste ha möjlighet att kontinuerligt följa utvecklingen på byggnadsområdet understrykes av *styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader*. De i utred-

ningsförslaget omnämnda investeringskalkylerna bör, anför anstaltsstyrelsen, upprättas på grundval av de senaste rönen och erfarenheterna. Därför torde en intensifierad forskning rörande de byggnadsekonomiska och jordbruksekonomiska frågorna vara nödvändig. Vidare måste nyheterna på hit hörande område förutom genom studier vid forskningsanstaltens försöksgårdar även följas upp ute i landet så att underlag erhålles för upprättande av nämnda investeringskalkyler.

En praktisk fråga som upptages av *lantbruksnämnderna i Stockholms och Gotlands län* gäller, huruvida nämndernas medverkan till upprättandet av kalkyler, såväl i anslutning till ansökan om ekonomiskt statsstöd som utan dylikt samband, skall vara avgiftsbelagd eller ej. Nämnden i Stockholms län anser därvid för sin del, att i varje fall kalkyler föranledda av ansökningar skall vara kostnadsfria. Beträffande nämndernas medverkan i övriga fall bör emellertid enligt nämnden gälla, att verksamheten ej göres så kostnadskrävande för jordbrukarna att de avstår från att betjäna sig av densamma.

Beträffande frågan vilka rationaliseringsåtgärder som bör kunna erhålla finansiellt statsstöd ansluter sig det stora flertalet remissinstanser till utredningens synpunkter och förslag. *Riksförbundet Landsbygdens folk* anser riktigt, att statsstöd i princip bör kunna utgå till alla slag av åtgärder, som bedömes medföra en inre rationalisering av den stödsökandes brukningsenhet men att det vid tillämpningen av bestämmelserna bör beaktas, att alla åtgärder inte är lika angelägna. I nuvarande läge kan det sålunda vara befogat att tillämpa en restriktiv stöd-givning till exempelvis nyodling, medan i stället en större andel av medlen fördelas till täckdikningsverksamhet och fasta anläggningar. Även i fråga om betesanläggning och stenröjning instämmer riksförbundet i de av utredningen anförda synpunkterna. *Statens jordbruksnämnd* understryker vikten av att i främsta rummet sådana åtgärder för den inre rationaliseringen vidtages, som icke leder till ökad produktion med höga marginalkostnader. Nämnden anser, att stor återhållsamhet bör iakttagas när det gäller nyodling och betesförbättringar, vilka i huvudsak endast bör företagas, om en bättre arrondering därigenom åstadkommes. De fördelar, som nås genom rationaliseringen innebär bl. a. möjligheter att bättre utnyttja tekniska hjälpmedel och därigenom friställa arbetskraft. Detta innebär — om icke lokalt sett andra arbetstillfällen finns för denna arbetskraft — ofta att någon större ekonomisk vinst för jordbruket inte erhålles, om ej samtidigt en yttre rationalisering företages. Det statliga stödet för den inre rationaliseringen bör enligt nämndens mening bedömas som mera angeläget, om den sker i sammanhang med en yttre rationalisering.

Lantbruksnämnden i Västerbottens län anser, att utredningens förslag om att i rationaliseringskungörelsen endast skall lämnas exempel på åtgärder, som bör kunna stödjas, kan komma att vålla betydande svårigheter. Enligt nämndens mening är det bättre, om åtgärderna liksom hittills direkt angives i bestämmelserna. Härigenom undvikas kostnader för en hel del an-

sökningar och förrättningar, som icke kan leda till något ekonomiskt stöd. För den enskilde jordbrukaren är det icke så lätt att exempelvis skilja mellan inre rationaliseringsåtgärder och driftsrationalisering. Nämnden anger som exempel härpå att enligt utredningen betesanläggning på odlad jord som regel utgör driftsrationalisering under det att samma åtgärd på ängsmark eller i hagmark ansetts tillhöra inre rationalisering.

Utredningens uttalande att statsstöd till nyodling endast bör komma i fråga då odlingen medför bättre arrondering anser *lantbruksnämnderna i de båda nordligaste länen* alltför kategoriskt. Nämnderna erinrar härvid om att i vissa fall nyodlingen är den enda utvägen att förstärka en brukningsenhets bärkraft.

Även uttalandena rörande betesförbättringen och stenröjningen har föranlett påpekanden från ett par nämnder. *Nämnden i Norrbottens län* framhåller, att de flesta av länets brukningsenheter saknar ordnade beten. Med hänsyn till att kreatursskötsel är och kommer att bli den viktigaste produktionsgrenen inom länet, är det enligt nämnden av mycket stor vikt att betesfrågan snarast ordnas. Utredningen har föreslagit, att beten företrädesvis bör läggas på åker. Åkerarealerna är emellertid, framhåller nämnden, relativt små på länets kombinationsjordbruk, varför den odlade arealen ej alltid räcker till, även om man tar hänsyn till kommande sammanslagningar. På många håll är även förutsättningarna goda för anläggning av bete på annan mark än åker. Liknande synpunkter anföres av *nämnden i Kalmar läns norra område*. *Lantbruksnämnden i Södermanlands län* anser betesförbättringen ej så betydelslös som utredningen tycks finna, särskilt som överförande av dåligt arronderad åkerjord till bete bör kunna stimuleras genom bidragsgivningen.

En modifiering av uttalandet rörande stenröjningen förordas av *nämnderna i Kalmar läns norra område* och *Kronobergs län*. Även *skogsstyrelsen* har gjort uttalande av sådan innebörd.

Lantbruksnämnden i Skaraborgs län anlägger en mera allmän syn på spörsmålen och anför.

Skaraborgs län är ett typiskt slättbygdsområde med förhållandevis stort behov av inre rationaliseringsåtgärder. Dikning och täckdikning intar en dominerande ställning bland dessa. Den väsentligaste produktionsökningen genom täckdikningen beror främst på att vegetationsperiodens längd ökas, samt att möjligheter beredes för effektivare brukning av åkerjorden. Övriga produktionsfaktorer, såsom gödsling, får en säkrare verkan. De inre rationaliseringsåtgärderna är sålunda av grundläggande betydelse och bör enligt nämndens mening genomföras oavsett tillfälliga perioder av överskott på jordbruksprodukter. En eventuell framtida anpassning till minskad jordbruksproduktion torde sålunda ej böra ske genom minskade anslag till inre rationalisering på de bättre jordbruken utan genom en restriktiv bidragsgivning till jordbruk med sämre produktionsbetingelser. Avsteg från denna regel synes vara motiverad endast av sociala skäl.

Skogsstyrelsen anser, att utredningen — liksom tidigare 1947 års beslut — alltför litet sett till skogens roll i sammanhanget. Styrelsen anför där-

vid särskilt förhållandena inom skogsbygderna i övre Norrland, där enligt styrelsens mening bl. a. arbetskraftshänsyn bör kunna motivera statligt rationaliseringsstöd till fastigheter även om jordbruket endast i mindre grad bidrager till innehavarens försörjning. Styrelsen anför härom följande.

I anknytning till utredningens förslag, som väl i sina allmänna grunddrag och särskilt vad beträffar slättbygdernas jordbruksförhållanden är riktigt och rättsyttande, vill styrelsen — mot bakgrunden av de nyss refererade hittills vedertagna kriterierna på brukningsvärda och bestående enheter — något belysa vissa förhållanden inom mera skogsdominerade bygder, särskilt i övre Norrland. Där har skogsbruket alltmera börjat uppfattas som den egentliga huvudnäringen, och jordbruket representerar en förhållandevis krympande andel i brukarnas årsintäkter. Parallellt härmed har brukandet av odlad jord fått en extensiv inriktning och på sina håll närmast antagit karaktären av husbehovsdrift. Åtskilliga fastigheter fyller numera icke de krav i fråga om areal nöjaktigt hävdad åker och rationella anordningar i övrigt, som hittills ansetts böra ställas på en ur jordbrukssynpunkt bärkraftig och bestående brukningsenhet. Reellt sett borde emellertid en fastighet i dessa bygder, där försörjningen i ökad omfattning frikopplats från jordbruket, bedömas som bärkraftig i den mån fastighetens eget skogsbruk och traktens försörjningsmöjligheter i övrigt ger underlag härför. Ägaren av en sådan egendom har småningom mera blivit »skogsbrukare» än jordbrukare, även om fastigheten i statistik och officiella sammanhang betecknas som jordbruksfastighet. Skogsstyrelsen har tidigare i yttrande över lantbruksstyrelsens betänkande med förslag till ändringar i lagstiftningen angående uppsikt å jordbruk (SOU 1956: 62) berört denna fråga och gjort följande uttalande: »För vissa delar av landet, i synnerhet i övre Norrland, där skogsbruket utgör den väsentligaste grundvalen för jordbrukarnas försörjning, kan emellertid en egendom, vars areal understiger fyra hektar (odlad jord), ändå utgöra en bärkraftig brukningsdel.»

Med det sagda har styrelsen inte avsett att rikta någon kritik mot principerna i utredningens förslag till stödverksamhet utan mera velat påpeka, att användandet av åkerarealen som grund för en lönsamhetsbedömning och därigenom uteslutning av vissa fastigheter från statlig bidragshjälp, stundom kan få icke önskvärda konsekvenser för andra näringar, som i väsentligt avseende utgör grundvalen för en bygds försörjning. Ifrågavarande bidragsverksamhet bör därför inte arbeta med så snäva och kategoriskt utformade tillämpningsnormer, att exempelvis en utpräglad skogsbygds försörjningsbetingelser försämras (med hänsyn till bl. a. arbetskrafttillgången) till följd av åtgärder, som i allt för hög grad kan befaras påskynda avfolkningen. Av här antydda skäl bör statligt stöd för inre rationalisering avseende i synnerhet byggnation, vatten, avlopp och elektrifiering — men eventuellt även andra åtgärder — kunna utgå till innehavare av sådan fastighet, som här åsyftas.

Vad jordbruksanslagsutredningen anfört angående möjligheten att jämväl finansiellt stödja anordnandet av mindre plantskolor å enskilda fastigheter har endast föranlett uttalanden i ett begränsat antal yttranden. *Skogsstyrelsen* uttalar för sin del, att anställda odlare i många fall med fördel kan engageras för att få till stånd en snabbare ökning av plantproduktionen, förutsatt att de har tillgång på lämpliga jordar. Särskilt lämpligt är det därvid för dem att omskola material inköpt från skogsvårdsstyrelserna, vilka senare efter 1 å 2 år kan återköpa de då fältdugliga plan-

torna. En sådan rörelse är emellertid enligt styrelsens uppfattning föga kapitalkrävande och behöver knappast stödjas med särskilda statsbidrag.

Skogsvårdsstyrelsernas förbund tar i och för sig ej avsteg från tanken på småplantaskolor hos enskilda men anser ej att produktionen av skogsplanter bör stödjas i den av utredningen föreslagna ordningen. Förbundet erinrar härvid om 1955 års skogsvårdsutrednings förslag i förevarande avseende, vilket tillstyrkts av förbundet.

Lantbruksnämnderna i Kronobergs, Värmlands, Gäbleborgs och Västerbottens län är av uppfattningen, att statligt stöd till anordnandet av plantaskolor ej bör utlämnas genom lantbruksnämnderna utan genom skogsvårdsstyrelserna.

Beträffande förutsättningarna för statsbidrag till inre rationalisering råder bland remissinstanserna i stort enighet om att den nuvarande 20-hektarsgränsen bör ändras. I det stora flertalet yttranden har jordbruksanslagsutredningens förslag rörande 2-familjsjordbruket även godtagits. När det gäller den föreslagna förmögenhetsgränsen är man i allmänhet i princip enig med utredningen om behovet av en dylik gräns. Beträffande den lämpliga nivån är emellertid meningarna delade.

Statens jordbruksnämnd anser det angeläget, att den ökade inre rationaliseringen i främsta rummet kommer till stånd på sådana brukningsenheter, som kan förväntas ge brukaren och hans familj tillfredsställande inkomstförhållanden. Med hänsyn till den fortsatta mekaniseringen anser nämnden vidare, att den nuvarande gränsen 20 ha åker är för låg. Tvåfamiljsjordbruket — som redan 1942 års jordbrukskommitté rekommenderade — bör enligt nämnden vara lämpligare som mått för bondejordbruket. En väsentlig fördel med denna av utredningen föreslagna bidragsgräns är också att möjlighet till variationer finnes, så att en viss anpassning kan ske till den tekniska utvecklingen. Nämnden finner det i och för sig motiverat att som förutsättning för bidrag uppställas, att hänsyn skall tagas till jordbrukarens ekonomiska ställning. Det av utredningen föreslagna förmögenhetsstrecket kan dock enligt nämnden leda till att något större utrymme för åtgärder ovanför den nu gällande arealgränsen knappast erhålles. Den till utredningen fogade tabellen avser ett genomsnitt för åren 1953—1956. Resultatet av 1957 års fastighetstaxering har sålunda ej kunnat påverka bilden. När de nya fastighetstaxeringsvärdena lägges till grund för beräkningen av den skattepliktiga förmögenheten, kan denna förväntas avsevärt höja de uppgivna medeltalen. Nämnden ifrågasätter, om icke fördelen med den slopade arealgränsen till större delen skulle gå förlorad, om man samtidigt inför en förhållandevis låg förmögenhetsgräns. Enligt nämndens uppfattning bör denna gräns stå i bättre överensstämmelse med de nya taxeringsvärdena, enär den åsyftade stimulansen till rationaliseringsåtgärder inom bondejordbruket i ett stort antal fall eljest ej uppnås.

Landsorganisationen i Sverige anser, att de praktiska förslagen i utredningens betänkande rimmer illa med det behjärtansvärda syftet med för-

ändringarna. Varje engångsbidrag, som möjliggör bildandet av ett bärkraftigt familj jordbruk, minskar enligt landsorganisationen konsumenternas kostnader för jordbruksstödet med minst 2 000 kr. årligen om det möjliggör en uppflyttning av normen för prissättningen till denna storleksgrupp. Med hänsyn till de jordvärden prispolitiken framdrivit, måste jordbrukarna ha en betydande förmögenhet låst i sina fastigheter. Att byta en arealgräns för bidrag till rationaliseringsåtgärder på 20 ha mot en förmögenhetsgräns på 80 000 kr. är därför i dagens läge närmast att ge med ena handen och ta med den andra. Åtgärden kan inte väntas få någon betydande effekt på rationaliseringens omfattning. Detsamma gäller enligt landsorganisationens uppfattning även de övriga av jordbruksanslagsutredningen föreslagna rent tekniska förändringarna.

Sveriges lantbruksförbund är medvetet om att den av utredningen föreslagna regeln om 2-familjsjordbruket kan bli svår att praktiskt tillämpa. Förbundet anser dock en sådan gräns vara att föredraga framför en ny arealgräns, vilken i så fall visserligen fått förskjutas uppåt. Det av utredningen förordade förmögenhetsstrecket kommer emellertid, framhåller förbundet, att medföra att bidragsansökningar, som med hänsyn till den förut angivna gränsen bort föranleda bifall, i betydande och av utredningen ej avsedd utsträckning kommer att avslås. Förbundet anför härom.

Före senaste fastighetstaxering låg, såsom framgår av bilaga 15 till betänkandet, den behållna förmögenheten på brukningsenheter med 10—20 ha åker vid ca 50 000 kr. Genom 1957 års nya fastighetstaxering beräknas av arvsskattesakkunniga fastigheter av ifrågavarande typ bli upptaxerade med något sådant som 20 000 kr i medeltal. Härigenom skulle den behållna förmögenheten för innehavare av fastigheter med 10—20 ha åker komma att i genomsnitt stiga till ca 70 000 kr (för 20-hektarsgårdar beräknas en behållen förmögenhet av ca 90 000 kr och för 30-hektarsgårdar ca 125 000 kr), alltså ett belopp liggande ganska nära det föreslagna förmögenhetsstrecket. Denna värdeökning har skett utan att lånemöjligheterna i motsvarande mån ökats. Visserligen är spridningen i förhållande till angivet medeltal stor (bl. a. är den behållna förmögenheten hos nytillträdande brukare regelmässigt mindre än hos äldre), men detta hindrar icke, att den nyss angivna och av utredningen icke avsedda effekten riskerar att uppkomma. Utredningen synes i sitt resonemang felaktigt ha utgått från förmögenhetsförhållandena före 1957 års allmänna fastighetstaxering. Under sådana förhållanden anser förbundet starka skäl föreligga att ompröva förmögenhetsstrecket eller i varje fall meddela bemyndigande åt lantbruksstyrelsen att utfärda direktiv åt lantbruksnämnderna av innebörd att resultaten av 1957 års fastighetstaxering i rimlig utsträckning beaktas, ävensom att i fortsättningen hänsyn tas till förändringarna i penningvärdet mellan fastighetstaxeringarna.

Riksförbundet Landsbygdens folk biträder utredningsförslagen men påpekar, att det av utredningen redovisade siffermaterialet avser tiden före den senast genomförda höjningen av jordbrukets taxeringsvärden.

Styrelsen för statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader, som likaledes tillstyrker förevarande förslag, understryker att det inte är enbart arealen som är avgörande för ett jordbruks lönsamhet. I åtskilliga fall finns det enligt anstaltsstyrelsen exempel på hur en specialinriktad växtodling

eller en omfattande fjäderfä- eller svinproduktion kan bidra till ett gynnsamt ekonomiskt resultat vid ett mindre jordbruk. Lika väl som vi har ett livskraftigt hantverk och en livskraftig småindustri jämsides med våra stora industriföretag i landet bör det också vara önskvärt att bibehålla och stödja de mindre jordbruk, som genom sin produktionsinriktning utnyttjar de speciella resurser, som står till buds och som visar god lönsamhet även om den allmänna tendensen går mot större jordbruk. Jordbruk med nyss antydda förutsättningar bör därför, anför anstaltsstyrelsen, kunna erhålla statligt rationaliseringsstöd.

I sitt ävenledes tillstyrkande yttrande anför *Lantbruksdirektörernas förening* bl. a. vissa praktiska synpunkter på tillämpningen av ifrågavarande regler.

Ur företagsekonomisk synpunkt är utredningens förslag att inom tvåfamiljsjordbrukets ram slopa arealgränsen för statsbidrag av för utvecklingen avgörande betydelse. Det har för föreningen under senare år alltmer framstått som i längden ohållbart, att en jordbrukare, som genom tillköp ökat sin åkerareal, och som därmed följt det allmännas intentioner i 1947 års riksdagsbeslut, plötsligt sedan han passerat den magiska 20-hektarsgränsen, ställts utanför allt statligt stöd till inre rationalisering med undantag för torrläggningssåtgärder under vissa förhållanden. I många fall har denna irriterande gränsdragning ytterligare understrukits av åtgärder i orter, där lantbruksnämnden kunnat stödja till arealen mindre företagsenheter, men tvingats avslå ansökningar från företagare med över 20 hektar åker, tyngda av en skuldsättning till följd av tillköpsåtgärder och därför många gånger sämre ekonomiskt ställda än de andra som fått stöd. Föreningen vill således varmt tillstyrka borttagandet av arealgränsen för statsbidrag till inre rationalisering och har inget att invända mot att gränsen i stället sättes vid förmögenhetsbeloppet undantaget från beskattning. Dock borde även vid det föreslagna taket viss hänsyn kunna få tagas till sökandens familjeförhållanden och brukningsenhetens samlade investeringsbehov. Sökandens ekonomiska ställning efter genomförd förbättringsåtgärd synes böra tillmätas betydelse vid prövningen av hans ansökan, där det gäller ekonomiskt betungande åtgärder. Under alla förhållanden vill föreningen tillstyrka stimulans genom statligt stöd såväl i form av bidrag som lån, där man kan förutsätta såväl ökad produktion som ökad produktivitet, alltså bästa företagsekonomi. Det synes icke få ankomma på den enskilde att svara för initiativ till den produktionskrämpning totalt sett, som torde vara ofrånkomlig, för att prismässigt ge vårt lands jordbruk optimala, ekonomiska förutsättningar.

Att hänsyn skall tagas jämväl till förmögenhetens sammansättning, försörjningsbördan m. m. hävdas även av *styrelsen för Kooperativa förbundet*. Beträffande jordbruk är enligt förbundsstyrelsen också relationen mellan byggnads- och jordvärde av intresse.

Praktiska synpunkter på utredningsförslagen i förevarande del anlägges allmänt även av lantbruksnämnderna. Dessa ser därvid särskilt till tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna. Vissa svårigheter konstateras härvidlag. *Lantbruksnämnden i Värmlands län*, som i princip godtar de föreslagna reglerna, anför bl. a.

Vissa svårigheter kan antagligen uppkomma vid avgörande av frågan om en brukningsenhet skall anses för stor för att vara bidragsberättigad. Vid kreaturslös drift kan tvåfamiljsjordbruket innehålla större areal jordbruks-

jord än där kreatursdrift förekommer. Inom Värmlands slättbygder blir för närvarande den kreaturslösa driftsformen allt vanligare. I mellanbygden och skogsbygden kan dock fortfarande hävdas att kreatursdrift bör vara det normala och arbetskraftsbehovet beräknas därefter. Skulle kreaturslös drift kunna anses normal för slättbygden, kommer större brukningsenheter där än i övriga bygder i fråga till bidrag. Avstånden mellan jordbruk, där olika tillämpning av bidragsreglerna skulle gälla, bli här i länet icke större än att det för jordbrukarna skulle förefalla vara orättvisa bestämmelser. I ett annat avseende kan den föreslagna regeln få olika tillämpning. Om en brukningsenhet innehåller så mycket åker och skogsmark att mer än två familjer normalt behövs för skötseln, blir brukaren icke bidragsberättigad. Om jordbruket emellertid är utarrenderat och ägaren själv brukar skogen, blir kanske arrendatorn bidragsberättigad. Särskilt i det fall att ägare och arrendator äro anhöriga kan mindre tilltalade konsekvenser uppkomma. Den föreslagna gränsdragningen för bidragsrätt kan sålunda bli vanskelig att tillämpa och kontroverser med de bidragssökande kunna lätt uppkomma. Närmare anvisningar för tillämpningen torde behöva utfärdas.

Även *lantbruksnämnden i Jämtlands län* ställer sig i viss mån tveksam till utredningens formulering av gränsregeln. Enligt nämndens mening skulle det av utredningen föreslagna kompetenskravet, att de brukningsenheter som beviljas bidrag skall ha en sådan ekonomisk bärkraft att de bereder arbetskraften samma ersättning som andra jämförbara näringsgrenar erbjuder, i vart fall under nuvarande lönsamhetsläge medföra en mycket stark begränsning i de bidragsberättigade brukningsenheterernas antal inom nämndens verksamhetsområde. Nämnden anser det för övrigt vara förenat med betydande svårigheter att bedöma, huruvida ett sådant villkor uppfylls eller ej. Den av utredningen i detta avseende utformade bestämmelsen bör därför enligt nämndens mening helt utgå eller formuleras mindre kategorisk. Däremot anser nämnden att förslaget i övrigt rörande 2-familjsjordbruket bör medge en smidig och rättvis tillämpning.

Statskontoret hade helst sett, att arealgränsen höjts men motsätter sig ej mot bakgrunden av vad utredningen anfört ett tillmötesgående av utredningens förslag. Bifalles förslaget, bör emellertid utvecklingen noga följas och de ändringar snabbt vidtagas som förhållandena kan visa sig böra föranleda.

Lantbruksnämnderna i Östergötlands och Västerbottens län samt *Kalmar läns norra område* fäster sådant avseende vid tillämpningssvårigheterna, att de ej anser sig kunna biträda de föreslagna reglerna. *Förstnämnda nämnd* motiverar sitt ställningstagande med att tillämpningen av en dylik regel lätt påverkas av subjektiva synpunkter och att en oenhetlig behandling därigenom kan bli följden. Nämnden förordar därför — trots de olägenheter som är förenad därmed — en fast arealgräns framför utredningsförslagets 2-familjsgräns. *Lantbruksnämnden i Kalmar läns norra område* anser regeln så diffus, att den med största sannolikhet kommer att leda till mycket besvärliga och ömtåliga avväganden. En höjning av arealgränsen till 30 ha bör enligt nämnden täcka de flesta förekommande fall. *Lantbruksnämnden i Västerbottens län* hyser den uppfattningen, att en viss justering av nu gällande arealgräns kan vara motiverad. Den förordade gränsdragningen i

avseende på möjligheten till bidrag innebär emellertid enligt nämndens mening en alltför stor utvidgning av bidragsrätten. Eftersom tillgängliga medel för inre rationalisering är begränsade bör tillses, att stödet i första hand kommer de arealmässigt mindre jordbruksenheter till del, då dessa som regel har sämre lönsamhetsbetingelser och mindre resurser för förbättringsåtgärdernas genomförande än de något fullständigare fastigheterna. Även om fastställandet av en arealgräns medför vissa olägenheter bör en dylik bestämmelse dock vara enklast att tillämpa. Enligt nämndens mening kan en höjning av arealgränsen för bidragsberättigande till 25 ha anses lämplig att genomföra.

Utredningens uttalanden om förmögenhetsgränsen har i allmänhet godtagits av nämnderna med framhållande av att de i huvudsak ansluter till av åtskilliga av dem redan tillämpad praxis. En mindre kategorisk utformning av bestämmelserna än som följer av utredningens förslag förordas dock relativt allmänt. Sålunda anför exempelvis *lantbruksnämnden i Jönköpings län* bl. a. följande.

Enligt nämndens uppfattning blir en sådan gränsdragning lätt en källa till missnöje bland allmänheten, då tillbörlig hänsyn inte kan tagas till vare sig kostnaden för investeringsåtgärden eller sökandens innehav av likvida tillgångar. Det synes inte rimligt att samma förmögenhetsgräns skall följas när det gäller att bedöma bidragsbehovet till en liten dikning eller stenröjning, som kanske inte kostar mer än 3—4 000 kr., som när det gäller ett ladugårdsbygge, som kanske kostar 50—70 000 kr. eller mer. Mellan dessa båda ytterligheter finns en lång rad av mer eller mindre kostnadskrävande företag bl. a. dikning och vägbyggnadsföretag. Särskilt bör vägarna och torrläggningen observeras i detta sammanhang. Bidrag till vägar utgår även från andra anslag och beviljas av skogsstyrelsen och resp. länsstyrelse. I de anvisningar som nu finnes förordas en så långt möjligt likartad handläggning av ansökningarna om bidrag till byggande av vägar. Gränserna mellan en jordbruksväg och en skogsbilväg eller utfartsväg med bidrag från länsstyrelse är mycket flytande, varför likartade bestämmelser bör råda vid gränsområdena för resp. myndigheters kompetensområden. Då vare sig länsstyrelsen eller skogsstyrelsen nu har någon skyldighet att pröva varken sökandens ekonomi eller inkomst och lantbruksnämnden får skyldighet härtill, kan detta lätt bli en källa till irritation. Vad beträffar torrläggningsföretag anser nämnden alltjämt att de speciella förhållanden bör beaktas, som på sin tid angavs av departementschefen i propositionen 1951: 31. En liberalare behovsprövning synes därför böra beaktas beträffande dessa företag. Nämnden vill förorda att i författningen intages en bestämmelse, som klart medger nämnden rätt att bevilja bidrag, om förmögenheten är högre än den angivna, dels om förmögenheten efter åtgärdens genomförande på grund av dennas kostnadskrävande karaktär ligger under 80 000 kronorsgränsen, dels om bidraget avser byggande av jordbruksväg, som huvudsakligen är till nytta som utfartsväg, eller också torrläggningsföretag, som berör flera delägare.

Lantbruksnämnden i Älvsborgs läns södra område anser visserligen, att genom utredningsförslaget möjligheterna att lämna bidrag till större jordbruksfastigheter vidgas. Genom höga taxeringsvärden i synnerhet å skogsgårdarna synes det dock nämnden troligt att en hel del ej kan komma i åtnjutande av bidrag även om en ekonomisk kalkyl visar, att vederbörande

har svårt att framskaffa kapital och är i behov av statsstöd. Med hänsyn härtill förordar nämnden, att ett nedsatt bidrag i undantagsfall skall, efter särskild prövning, kunna utgå vid en förmögenhet över 80 000 kr.

Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län anser å andra sidan, att den angivna förmögenhetsgränsen är för hög, när det gäller mindre omfattande åtgärder. Nämnden finner det därför angeläget, att särskilda anvisningar utarbetas så att bidraget kommer att variera alltefter företagets omfattning och förmögenhet. Tröskelproblem bör undvikas så långt detta är möjligt.

Några nämnder påpekar vissa tillämpningssvårigheter, som kan uppstå, då brukningsenhet har mer än en ägare eller då enhet är upplåten på arrende. *Lantbruksnämnden i Gävleborgs län* anför som exempel i förstnämnda fall 2 likadana jordbruk, varav det ena drives av ägaren och en anställd och det andra av 2 brukare, vilka äger jordbruket tillsammans. Vid en fix förmögenhetsgräns kan då enligt nämnden den situationen inträffa, att ägaren av det första jordbruket blir bidragsberättigad vid en förmögenhet strax under förmögenhetsgränsen, medan vid det senare de båda ägarna, om deras förmögenhet tillsammans något överstiger 80 000 kr., ej kommer i fråga för bidrag, trots att deras ekonomi, sett för varje enskild familj, är sämre än ägarens på grannfastigheten.

Att förmögenhetsgränsen kan förorsaka arrendator svårigheter i sådana fall då brukningsenhetens ägare har avsevärd förmögenhet påpekas bl. a. av *lantbruksnämnderna i Södermanlands, Östergötlands och Jönköpings län*. Förstnämnda nämnd anför härom följande.

Inom Södermanlands län utgör arrendejordbruken ca 42 % av samtliga brukningsenheter. Såsom bestämmelserna hittills varit utformade för anslag till inre rationalisering och även för annan anslagsgivning t. ex. till bostadsförbättringar äro arrendegårdarna härvidlag i stort sett utestängda. Endast när det gäller täckdikning och gödselvårdsanläggningar kunna arrendatorer erhålla procentuellt bidrag till arbetskostnaden. Detta är av flera anledningar beklagligt. Jordägarna göra ofta och troligen med rätta gällande att på grund av de höga investeringskostnaderna äro åtminstone s. k. sociala arrenden oräntabla och en allmän strävan har också varit att komma ifrån dessa till men för mången nystartande jordbrukare, som ansett ett arrende av detta slag vara en lämplig språngbräda inom yrket. Kan man genom den stimulans, som bidragen beräknas utgöra, få arrendatorerna att genomföra nödvändiga förbättringsåtgärder på arrendegårdarna, vinner man dels att kostnaderna hållas nere, dels att jordägarna få större intresse för att bibehålla sociala arrenden. Nämnden hemställer därför att utredningen överväger frågan, huruvida arrendatorerna kan beredas möjligheter till statliga bidrag och lån efter i stort sett samma principer som gälla för jordbrukare som äga sin gård. Bidragsgivningen bör begränsas till brukningsenheter under 50,0 ha åker, alltså till den arealstorlek som gäller för sociala arrenden. Därjämte böra särskilda bestämmelser reglera förhållandena, när arrendatorn skall frånträda arrendet.

Vad härefter angår förutsättningarna för lånegaranti har jordbruksanslagsutredningens förslag om viss behovsprövning tillstyrkts eller lämnats utan erinran av nära nog samtliga remissinstanser.

Lantbruksnämnden i Stockholms län föresätter dock, att den föreslagna regeln kommer att tillämpas så liberalt, att det endast skall ske en bortgallring av de fall, där statlig garanti är uppenbart överflödigt. *Nämnden i Gotlands län* anser, att den nuvarande bestämmelsen att lånegaranti ej må beviljas för lån, vilket sökanden kan erhålla såsom bottenlån, är tillfyllest när det gäller att avgöra om behov av lånegaranti föreligger. Samma uppfattning redovisas av *nämnden i Västmanlands län*. En bestämmelse i överensstämmelse med utredningens förslag skulle enligt nämndens uppfattning försvåra möjligheterna att stimulera till önskvärda rationaliseringar.

Beträffande frågan om statsbidragens storlek ansluter sig *statens jordbruksnämnd, styrelsen för Hushållningssällskapens förbund, Lantbruksdirektörernas förening, styrelsen för Kooperativa förbundet* och *Tjänstemännens centralorganisation* ävensom *flertalet lantbruksnämnder* i stort till utredningens förslag om ändring av bidragsprocenten från 40 till 25 för det större antalet stödbara rationaliseringsåtgärder. Ej heller *Sveriges lantbruksförbund* motsätter sig detta förslag. Däremot anser *Riksförbundet Landsbygdens folk* det inte motiverat att under föreliggande omständigheter sänka det statliga stödet till en önskvärd rationalisering. Enligt riksförbundets mening bör i stället bidragskvoten 40 gälla för samtliga inre rationaliseringsåtgärder utom ekonomobyggnader. Även *lantbruksnämnderna i Kalmar läns norra område* och i *Västerbottens län* motsätter sig en sänkning av bidragsprocenten. *Lantbruksnämnden i Västerbottens län* anför, att utredningens förslag beträffande bidragens storlek liksom också den vidgade gränsen för bidragsrätt kan befaras komma att medföra en högst avsevärd reducering av det statliga anslagsbelopp, som i fortsättningen kan påräknas för stöd åt den inre rationaliseringen inom länet. Kravet på upprättandet av lönsamhetskalkyler liksom den förordade återhållsamheten vid prövningen av bidragsgivningen kommer likaledes att verka synnerligen ogynnsamt för de många innehavarna av småjordbruk i Norrland. Den ökade spännvidden i lönsamhet mellan småbruk och fullständigare brukningsenheter liksom norrlandsjordbrukets försämrade lönsamhetsbetingelser i allmänhet kan enligt nämnden ej motivera en dylik minskning av det statliga stödet till förbättringsåtgärder. Nämnden anser sig därför icke kunna förorda en så påtaglig sänkning av bidragskvoten, som av utredningen föreslagits. Bidragskvoten för inre rationaliseringsåtgärder med undantag för vägar och byggnader bör enligt nämndens mening under inga förhållanden sättas lägre än 30 procent. Ett bifall till utredningens förslag skulle vidare, påpekar nämnden, medföra att olika bidragsregler blir gällande för exempelvis jordbruksvägar och skogsvägar. Hittills har samma bidragskvot i fråga om dessa 2 vägtyper tillämpats, vilket också varit ändamålsenligt, inte minst med hänsyn till att gränsdragningen mellan jordbruks- och skogsvägar i många fall är ganska oklar. Stödet åt jordbruksvägar bör därför enligt nämndens mening även i fortsättningen utgå med en högsta bidragskvot å 40 procent.

Frågan om statsbidrag till gemensamhetsföretag upptages även i yttran-

dena från bl. a. *lantbruksnämnderna i Stockholms, Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs södra och Värmlands län*, varvid de av nämnden i Västerbottens län påtalade olägenheterna framhålles. Procentsatsen 40 bör enligt nämnden i Jönköpings län bibehållas för jordbruksvägarna och enligt nämnden i Värmlands län för dikningen. Enligt *lantbruksnämnden i Västmanlands län* bör genomförandet av gemensamma åtgärder såsom diknings- och vägföretag givas visst företräde framför åtgärder som endast berör en enskild fastighet. Dessa gemensamma anläggningar är ofta av så grundläggande betydelse för jordbruksdriften att, om bedömningen av jordbruksområdet som sådant är positiv, kravet på samband med yttre rationalisering ej bör vara avgörande för bidraget storlek. Ytterligare ett motiv för att genomförandet av gemensamma anläggningar bör underlättas genom bättre möjlighet till statsunderstöd anser nämnden vara den tvångsdelaktighet, som finns fastställd i vattenlagen resp. lagen om enskilda vägar. Bestämmelserna beträffande gemensamma företag avseende torrläggning och vägar — i den mån ej än generösare bestämmelser motiveras av kravet på likformighet med övriga bidragsbeviljande myndigheter — bör jämlikt nämnden utformas i enlighet med utredningens förslag men med det tillägget, att *lantbruksnämnden*, där särskilda skäl föreligger, må beviljas bidrag upp till 40 procent. Som exempel på sådant särskilt skäl anför nämnden det fall, där detta högre bidrag uppenbarligen är nödvändigt för genomförande av ett på alla sätt nyttigt och önskvärt företag.

Lantbruksdirektörernas förening anför i spörsmålet följande.

Föreningen har i princip intet att erinra mot att samma bidragsprocent skall gälla för samtliga inre rationaliseringsåtgärder utom byggnader, men vill vad beträffar vägar och vissa större torrläggningföretag föreslå att undantag från bestämmelsen om förmögenhetsgräns får göras där åtgärden uppenbart framstår som ett allmänt intresse av betydenhet samt att, vad vägföretag beträffar, samma bidragsprocent tillämpas, som gäller för jämförbara vägar, till vilka bidrag beviljas genom dels länsstyrelse, dels skogsstyrelsen. För den enskilde bidragssökanden till vägföretag måste det framstå såsom svårförståeligt att bidrag genom länsstyrelsen kan utgå med 60 procent och genom skogsstyrelsen med 40 procent, i båda fallen utan behovsprövning, samtidigt som *lantbruksnämndernas* bidrag till vägföretag, som sökanden många gånger svårligen kan till typ och standard avgränsa från t. ex. skogsbilvägarna, stannar vid 25 procent. Det är icke ovanligt att i en bygd och t. o. m. inom samma större vägsamfällighet samtidigt förekommer byggande av såväl jordbruks- som skogsbilväg. Det synes därför föreningen önskvärt, att bidragsreglerna åtminstone för de 2 sistnämnda vägtyperna samordnas.

I fråga om bidragens storlek till ekonomibyggnader förordar *Riksförbundet Landsbygdens folk* ett bibehållande av nuvarande regler, dock att maximigränsen för bidrag till en och samma brukningsenhet höjes från 7 000 till 8 000 kr. Detta förslag biträdades även av *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund*, som anser att utredningens lösning i många fall skulle komma att premiera onödigtvis kostsamma företag på bekostnad av fullt tillfredsställande men enklare och billigare problem-

lösningar. *Statens jordbruksnämnd* framhåller i fråga om bidragsbestämmelserna för ekonomibyggnader att om man i stället för det föreslagna högre procenttalet för de första 5 000 kr. av kostnaden inför ett 15-procentigt bidrag av hela kostnaden — dock högst 8 000 kr. — påverkas bidragsbeloppet med endast 500 kr. Eftersom denna summa ofta torde vara obetydlig jämfört med hela bidraget ifrågasätter nämnden, huruvida inte, om en ändring av procenttalen anses böra ske, man borde utgå från ett genomsnittligt tal, beräknat på den totala byggnadskostnaden.

Vad angår utredningens förslag om förhöjt statsbidrag för sådan inre rationalisering som sker i samband med yttre har desamma överlag hälsats med tillfredsställelse. I fråga om den närmare utformningen av denna princip har emellertid talrika erinringar gjorts. Dessa avser såväl den föreslagna regeln om en fix högre procentsats vid 40 som bestämmelsen, att den vid den yttre rationaliseringen förvärvade tillskottsmarken som regel bör omfatta en areal av minst 5 ha, alltså samma spörsmål som upptagits i den av ledamoten Hæggbloom avgivna reservationen.

Sveriges lantbruksförbund ifrågasätter starkt lämpligheten av en gränsdragning. I likhet med lantbruksstyrelsen och reservanten befarar förbundet, att dessa gränser i praktiken kan visa sig vara för stela samt komma att omöjliggöra eljest lämpliga och önskvärda rationaliseringsåtgärder. Rätten att avvika från den som norm angivna bidragsprocenten bör enligt förbundet i fortsättningen liksom hittills få bedömas efter den allmänna formulering, som återfinnes i rationaliseringskungörelsens § 15, andra stycket, eventuellt efter prövning av lantbruksstyrelsen. Förbundet förordar för sin del vidare, att undantag från den nya förmögenhetsgränsen särskilt skall få ske i fråga om inre rationaliseringsåtgärder, som står i samband med en mer omfattande yttre rationalisering. En ändring av bestämmelserna i enlighet härmed skulle enligt förbundets mening vara ägnad att främja förvärven av tillskottsjord. *Riksförbundet Landsbygdens folk* är av i huvudsak samma uppfattning i fråga om arealgränsen. För tillämpningen av förevarande bestämmelser såväl när det gäller storleksrationalisering som mera omfattande fastighetsreglering anser riksförbundet det lämpligt med en enhetlig högsta procentsats av 50, vilken bör få överskridas endast om särskilda skäl därtill föranleder. Sådana undantagsfall anses böra avgöras av lantbruksstyrelsen. Enligt *skogsstyrelsens* mening bör mera betydande arronderingsfall ges samma förmån i bidragshänseende som storleksrationaliseringsfallen, då de förra ofta är lika betydelsefulla och kostnadskrävande som de senare. Styrelsen är vidare icke övertygad om lämpligheten att införa den stela 5-hektarsgränsen. Frågan om förhöjt eller inte förhöjt bidrag i dylika sammanhang bör enligt styrelsen kunna avgöras med hänsyn till de utgifter, som drabbar sakägaren. Även *lantmäteristyrelsen* är betänksam mot en begränsning av tillämpningen av den högre procentsatsen till storleksrationaliseringsfallen. Enär arronderingsförbättringarna ofta ej kan genomföras

utan betydande kostnader, driftsstörningar och andra olägenheter anser styrelsen, att i vart fall de mera betydande företagen bör ges samma gynnade ställning som storleksrationaliseringarna.

Lantbruksdirektörernas förening yttrar i fråga om 5-hektarsgränsen följande.

Utredningens förslag om förhöjt bidrag från 25 procent till 40 procent av kostnaden till inre rationaliseringsåtgärder i tiden förbundna med visst arealtillskott till brukningsenheten — minst 5 ha jordbruksjord — är i princip av stort värde och tillstyrkes. Föreningen vill dock som sin synpunkt framföra förslag om att arealgräns vid 5 ha för sådant förhöjt bidrag ersättes med bestämmelsen, att den yttre rationaliseringsåtgärden skall ha »väsentlig betydelse» för brukningsenhetens ekonomiska förutsättningar. Det kan nämligen inträffa att arealtillskottet i åker visserligen uppgår till 5 ha, men att större delen av denna tillskottsareal överföres till skog, samtidigt som brukningsenheten blir bättre arronderad och lättbrukad och därigenom driftsekonomisk. I detta läge är i allt fall angeläget att jordbruksdriftens förutsättningar förbättras. Nämnderna bör i sådant läge vara oförhindrade att med förhöjt bidrag stödja inre förbättringsåtgärder, som kan göra den samlade brukningsenheten till ett fullvärdigt försörjningsobjekt, även om arealtillskottet i åker efter genomförd, företagsekonomisk markdispositionsplan icke når upp till föreslagna 5 ha.

Kooperativa förbundet hävdar, att man ej bör överbetona tillskottsförvärv på minst 5 ha, eftersom en sådan gräns lätt får karaktären av norm. *Styrelsen för Hushållningssällskapens förbund* biträder den av herr Hæggbloom reservationsvis framförda uppfattningen.

Även *lantbruksnämnderna* har i allmänhet uttalat sig i överensstämmelse med de i reservationen anförda tankegångarna. Enligt *lantbruksnämnden i Uppsala län* bör möjligheterna till förhöjt bidrag vidgas till att avse jämväl fall då den inre rationaliseringen kan förväntas bli av betydelse för kommande yttre rationalisering. *Lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län* anser ytterligare böra beaktas, att det ur samhällets synpunkt kan vara lika angeläget att snabbt bringa upp lönsamheten vid redan befintliga enheter till en hög nivå. Det kan vidare vara nödvändigt, att investeringarna utföres medan arbetskraft finnes tillgänglig ute på de mindre gårdarna. Denna försvinner nämligen delvis i samband med yttre rationalisering, varjämte arbetskraften på den gård, som utökas, blir tagen i anspråk för andra viktiga uppgifter i samband med omläggning av driften m. m. på samma gång som tillgängliga kapitalresurser hårt anlitas. Genom premiering av tidig och fullständig inre rationalisering, som bör gå ut på tillskapande av maskinfält, kan enligt nämnden en senare yttre rationalisering därför underlättas. Med hänsyn härtill förordar nämnden att förhöjt bidrag skall kunna lämnas vid omfattande (»fullständig») inre rationalisering, vare sig denna sker med eller utan samband med yttre rationalisering.

I anslutning till förevarande spørsmål tar *lantbruksnämnden i Norrbottens län* upp ett annat problem. Nämnden yttrar.

Det har förutsatts att det högre bidraget skall utgå i samband med den yttre rationaliseringen. Här vill nämnden som sin åsikt framhålla att det är

nödvändigt, att bidraget till den inre rationaliseringen i samband med den yttre rationaliseringen bör kunna utgå under en tillräckligt lång period, så att ej den jordbrukare, som exempelvis genom inköp av lämplig närliggande åkerjord för sammanläggning med tidigare innehavd fastighet, under en kort tidsperiod tvingas skuldsätta sig mer än nödvändigt för att kunna utnyttja den högre bidragsprocenten. Resultatet av en sådan alltför forcerad rationalisering, med sämre utnyttjande av den egna arbetskraften och höjda kostnader för lejd arbetskraft kan då i många fall bli en alltför betungande skuldsättning med åtföljande oförmåga att klara ränte- och amorteringsbetalningarna. En sådan längre tidsperiod finns i jorddelningslagen för inre rationaliseringsbidrag i samband med laga skifte. Tidsperioden är där 10 år, men den synes kunna inskränkas till 5 år, varvid dock om åtgärderna är av större omfattning eller eljest skäl därtill finns, tidsperioden bör kunna förlängas till 10 år. Det skulle genom en dylik bestämmelse bli möjligt att i samband med en yttre rationalisering erhålla statligt lån och bidrag efter de generella bestämmelserna men med förhöjd bidragsprocent för sådana inre rationaliseringsåtgärder, som planlägges och påbörjas inom den tidsperiod, som fastställts i varje särskilt fall och vilka åtgärder är förorsakade av den genomförda yttre rationaliseringen.

Vad angår förslaget om en höjning av minimigränsen för bidrag från 200 till 300 kr. har detta biträtts eller lämnats utan erinran av nära nog samtliga remissinstanser. I beaktande av att bidragsprocenten samtidigt sänkes har dock *lantbruksnämnderna i Gotlands och Hallands län* samt i *Älvsborgs läns södra område* funnit sig böra föreslå endast en mindre skärpning. De båda förstnämnda lantbruksnämnderna stannar därvid närmast vid ett oförändrat belopp av 200 kr. medan nämnden i Älvsborgs län föreslår 250 kr. Enligt *lantbruksnämnden i Västmanlands län* bör ett mindre bidrag än 300 kr. kunna beviljas till delägare i gemensamhetsföretag. *Lantbruksnämnden i Gävleborgs län* föreslår, att begränsningarna ej preciseras till beloppet i den blivande författningstexten, utan att beloppet får anges i av lantbruksstyrelsen utfärdade anvisningar. Dessa bör därvid formuleras så, att avsteg kan göras från huvudregeln i de fall, nämnden finner det motiverat.

I frågan rörande bibehållandet eller slopandet av statens avdikningslånefond redovisas i remissyttrandena skilda meningar. För ett bibehållande av lånefonden uttalar sig på av jordbruksanslagsutredningen och lantbruksstyrelsen anförda skäl *riksräkenskapsverket, statens jordbruksnämnd, fullmäktige i riksgäldskontoret, styrelsen för Kooperativa förbundet, Sveriges jordbrukskassförbund* och *Sveriges allmänna hypoteksbank*. På utredningens linje har jämväl bl. a. följande lantbruksnämnder gått, nämligen *nämnderna i Stockholm, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Västmanlands, Västerbottens och Norrbottens län*. Enligt *lantbruksnämnderna i Örebro och Gävleborgs län* bör frågan bli föremål för ytterligare utredning. Förstnämnda lantbruksnämnd erinrar bl. a. att när låneformen tillskapades kunde det anses fullt adekvat att staten gavs bästa förmånsrätt eftersom staten samtidigt bidrog med i regel 50 procent av anläggningskostnaden. I dagens läge är och blir förhållandena helt annorlunda dels genom

den föreslagna begränsningen av bidragsprocenten till 25, dels genom att ett stort antal fastigheter genom behovsprövningen helt utesluts från bidrag. Lånebehovet bör sålunda öka samtidigt som statens insatser för bättre förmånsrätt minskar.

Bifall till den av ledamoten Mossberger avgivna reservationen tillstyrkes å andra sidan av *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund*, *Lantbruksdirektörernas förening*, *Svenska bankföreningen* och *1956 års fondutredning* samt av *lantbruksnämnderna* i bl. a. *Östergötlands*, *Kalmar*, *Kristianstads* och *Kopparbergs län*.

Statens jordbruksnämnd anser med tanke på att i torrlägningsföretagen ofta ingår ett stort antal jordbruk med olika ekonomiska förutsättningar, att betydande administrativa svårigheter skulle uppstå, om utlåningen från fonden skulle ersättas med garantikrediter. *Fullmäktige i riksbanken* anför, att det med hänsyn till den ringa utlåningen ur avdikningslånefonden kan betecknas som av mindre betydelse ur kreditpolitisk synpunkt om medel för avdikningsföretag upplånas direkt hos allmänna kreditinrättningar mot statlig garanti eller som hittills av staten och av staten ställes till ifrågavarande företags förfogande. I valet mellan kreditgarantier och direkt utlåning i vad avser avdikningslånen anser fullmäktige det avgörande därför bli, vilket förfarande som är det administrativt lämpligaste. Enligt *Sveriges jordbrukskassaförbund* kräver det i reservationen föreslagna tillvägagångssättet en rätt betydande administrativ apparat utan att medföra sådana fördelar i andra avseenden att en ändring av gällande bestämmelser förefaller motiverad. *Sveriges allmänna hypoteksbank* är av samma uppfattning och anser systemet opraktiskt och tungrott, inte minst för kreditinrättningarna.

Styrelsen för Hushållningssällskapens förbund å sin sida anser, att i reservationen anförts bärande skäl för att gå radikalare fram än vad utredningen ansett möjligt. *Lantbruksdirektörernas förening* framhåller bl. a., att det är angeläget att bedömningsgrunderna för varje form av bidrag och lån blir så likformiga som möjligt. *Svenska bankföreningen* framhåller, att även de nuvarande avdikningslånen medför en högst betydande arbetsbelastning, särskilt för uppbornds- och inskrivningsmyndigheterna samt att garantilåneformen ända sedan år 1951 begagnats i fråga om flertalet torrlägningsföretag av mera begränsad omfattning, utan att detta veterligen givit upphov till några egentliga olägenheter. Administrationen av garantilån till större företag med många delägare måste uppenbarligen bli mera besvärlig men bör enligt bankföreningen likväl kunna ordnas tämligen smidigt, om delägarna, såsom förordats i reservationen, bildar en torrlägningsförening, som får ställning som låntagare i förhållande till kreditinstitutet och ombesörjer anskaffande av säkerheter och uppörd av annuiteter. *1956 års fondutredning* anser uppenbart, att den särskilda förmånsrätt, som är förenad med formerna för lån ur avdikningslånefonden, medför ett icke obetydligt administrativt merarbete. I hög grad belastar detta merarbete domstolarna. Men även bortsett från den särskilda förmånsrätten torde arbetet med de statliga avdikningslånen, som bl. a. åvilar länsstyrelserna och de lokala skattemyndig-

heterna, vara betungande i förhållande till långivningens omfattning. Införandet av en statlig kreditgaranti i enlighet med reservationen, innebär därför enligt fondutredningen i och för sig en värdefull förenkling. Även det av reservanterna föreslagna inteckningsförfarandet kan dock beräknas medföra ett tämligen omfattande administrativt arbete för föreningarna i förhållande till de stundom relativt blygsamma inteckningsbeloppen på varje fastighet. Eftersom det föreslagna systemet för statens del i fråga om säkerhet inte kan sägas ligga i nivå med vad som presteras i övrigt, ifrågasätter fondutredningen om inteckningsförfarandet bör väljas. I stället synes det fondutredningen böra övervägas huruvida inte, i likhet med vad som gäller t. ex. beträffande vägsamfälligheter, en uttaxeringsrätt för torrläggningsföreningar borde införas. Den ifrågasatta uttaxeringsrätten förutsätter en lagstiftning på området.

Fondutredningen anför härefter avslutningsvis.

Fondutredningen vill slutligen som sin åsikt framhålla, att ersättandet av den nuvarande statliga långivningen till avdikningsändamål med en skäligen utvidgad ram för garantigivning för jordbrukets inre rationalisering bör kunna leda till en rationellare avvägning mellan alternativa åtgärder på detta område, av vilket avdikning endast är en. Förekomsten av en specialbudget för detta avgränsade område innebär risk för att statens insatser inte anpassas till den fortlöpande strukturuomvandlingen inom jordbruket. I och för sig är detta en invändning av sådan art som generellt kan riktas mot systemet med statligt stöd i form av revolverande utlåningsfonder, men fondutredningen föreställer sig att argumentet äger särskild tyngd i förevarande fall.

Lantbruksnämnden i Östergötlands län motiverar sitt ställningstagande sålunda.

Den för avdikningslånen lagstadgade inteckningssäkerheten med bästa förmånsrätt kan bl. a. ha den konsekvensen att företag, som icke klart framstår såsom räntabla, genom enkelheten att kunna ställa godtagbar säkerhet genom botteninteckning i kanske redan högbelånade fastigheter, blir föremål för en ur rationaliseringshänseende mildare bedömning än om säkerheten skulle utgöras av inteckning med det inomläge som kan erhållas med hänsyn till fastighetens förutvarande inteckningar. Det har vidare inträffat att medel ur avdikningslånefonden ej varit tillgängliga och att sökande därvid hänvisats till att söka garantilån, varvid de ej fått förmånen av den lägre räntan som gäller för avdikningslånen. Vid prövning av erbjuden inteckningssäkerhet i den ifrågavarande fastigheten har nämnden måhända ej funnit denna godtagbar även med hänsyn tagen till den värdestegring fastigheten genom åtgärden skulle undergå. Investeringen torde därvid komma att löpa risk bli bedömd såsom felaktig. Det har vidare någon gång inträffat att vid brist på medel i avdikningslånefonden sökande hänvisats att söka interimistisk lånegaranti liksom det inom länet ofta förekommer att större dikningsföretag, för vilka det framstår såsom angeläget att omedelbart få sätta i gång i avvaktan på lån ur avdikningslånefonden, anskaffar nödvändigt kapital genom vanliga banklån, vilka sedan löses in, när avdikningslånet utanordnats. Genom att ett avdikningslån ur säkerhetssynpunkt bedömes såsom riskfritt kan detta förhållande komma att få ett alltför dominerande inflytande, varigenom bedömningen av ett företags berättigande ur räntabilitets- och andra rationaliseringssynpunkter lätt kan komma i skymundan. För att få större enhetlighet i jordbrukets

låneformer, bättre klarhet och riktighet synes det nämnden därför angeläget att avdiktningsslåneformen ersättes med statlig lånegaranti, varvid ävenledes, vilket utredningen kraftigt understryker, en överblick av att räntabilitetskravet hålles intakt, lättare ernås.

I fråga om den av utredningen förordade höjningen av räntan å de nuvarande avdiktningsslånen uttalar *riksräkenskapsverket*, att om en dylik höjning anses böra komma till stånd, bör räntan antingen sättas lika med statens normalränta eller anges i ett bestämt förhållande till denna. En motsvarande ståndpunkt intages av *fullmäktige i riksgäldskontoret*.

Jordbruksanslagsutredningens förslag rörande den bidragsgivning till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader i sammanhang med skiften, som enligt bestämmelserna i lantmäteribidragskungörelsen handläggas av lantmäteriorganisationen har lämnats utan erinran av bl. a. *statskontoret*, *statens jordbruksnämnd*, *Sveriges lantbruksförbund*, *Riksförbundet Landsbygdens folk* och *Lantbruksdirektörernas förening*. Förslaget har vidare tillstyrkts av *lantbruksnämnderna i Blekinge* och *Västernorrlands län*. Ett bibehållande av den nuvarande ordningen för förevarande bidragsverksamhet åtminstone intill dess 1954 års fastighetsbildningskommitté slutfört sitt uppdrag har å andra sidan förordats förutom av *lantmäteristyrelsen*, *fastighetsbildningskommittén* och *Sveriges lantmätareförening*, av *skogsstyrelsen*, *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund* samt av *lantbruksnämnderna i Jönköpings*, *Kronobergs*, *Kalmar*, *Örebro*, *Gävleborgs* och *Västerbottens län*.

Lantmäteristyrelsen anför för sin del, att det förefaller styrelsen som om jordbruksanslagsutredningen icke tillräckligt beaktat förevarande investeringars beroende av fastighetsregleringsprocessen, när utredningen tagit ställning till frågan om de av styrelsen nu disponerade bidragsanslagen. Styrelsen anför härvid bl. a.

Utmärkande för inre rationalisering i dess mest renodlade form synes vara, att åtgärden företages inom en enskild fastighets gränser, samt utgör en individuell åtgärd utan grannelagsberoende. Utöver sådana renodlade inre rationaliseringsåtgärder torde i praktiken även sådana fall, där ett visst grannelagsberoende föreligger eller ett kollektivt företagande förekommer, få hänföras till inre rationalisering blott fastighetsindelningen lämnas intakt. I de fall däremot, då åtgärderna ingår såsom ett led i en fastighetsreglering och utgör en integrerande del av denna (d. v. s. ej blott en lösligt i tiden med fastighetsregleringen samordnad åtgärd) torde hela åtgärdskedjan få bedömas som yttre rationalisering.

Styrelsen vill understryka, att denna ståndpunkt icke är dikterad av principiella överväganden utan främst av att åtgärderna blir inflätade i fastighetsregleringens planeringssammanhang och ekonomiska mekanism på ett sätt, som endast undantagsvis medger en separat bedömning av en viss åtgärd. I vart fall gäller vid nuvarande laga skifte sådana regler, att det icke omedelbart utan först efter skiftets avslutande är möjligt att urskilja vem av parterna i skiftet som verkställer, vem av dem som bekostar och vem som svarar för riskerna beträffande en viss investering. Det råder vid skifte i motsats till förhållandet vid renodlad inre rationalisering icke

någon automatisk identitet mellan verkställare, investerare och risktagare även om det t. ex. gäller en ur teknisk synpunkt enkel jordbruksväg.

Lantmäteristyrelsen kan ej heller finna de av utredningen anförda skälen tillräckligt bärande för att av utredningen föreslagen överflyttning av bidragen till utflyttning, väganläggning och odling från lantmäteristyrelsen till annan myndighet skall framstå som ändamålsenlig. Därtill kommer enligt styrelsen att utredningen icke i något avseende berört olägenheterna av en överflyttning. Ej heller har de ofrånkomliga övergångsproblem, som uppstår därest förslaget skulle genomföras, berörts i betänkandet. Styrelsen anser sig för den skull böra beröra vissa av dessa frågor.

Vid laga skiften prövas beslut om utflyttningar, väganläggningar och odlingar i judiciell ordning. En delägare i skiftet kan därvid mot sin vilja tvingas att deltaga i kollektiva investeringar. Mot bakgrunden av denna formella karaktär av tvångsinvesteringar med rättslig överprövning av besluten är det naturligt och nödvändigt att bindande utfästelser i bidragsfrågan kunna föreligga då beslut skall fattas. Bedömningen av bidragsfrågan måste grundas på överväganden av teknisk och ekonomisk art. Samtidigt måste emellertid också åtgärdens betydelse med hänsyn till möjligheterna att vid skiftet åstadkomma lämpliga fastigheter beaktas liksom den därur härledda angelägenheten av att åtgärden eventuellt skall kunna genomföras även mot sakägares bestridande. Det bidragsbeviljande organet måste därför kunna bedöma investeringens roll i skiftesproceduren. Det förefaller icke rimligt att förutsätta att länsstyrelse, skogsstyrelse eller lantbruksnämnd regelmässigt skola ha möjlighet att göra en sådan bedömning.

Det moderna skiftesförfarandet tenderar alltmer mot att åtskilliga åtgärder av grundläggande betydelse för den genom skiftet åstadkomna fastighetsindelningen verkställas redan under skiftets gång. Detta gäller särskilt väganläggningar men har och borde i än högre grad ha sin motsvarighet även i fråga om t. ex. markanvändningen. Fördelarna av en sådan koordination av verkställighet och förrättning äro många och både av teknisk, arbetsekonomisk och psykologisk art. En förutsättning för förfarandet är dock f. n. i praktiken att frivillig anslutning från delägarnas sida till verkställigheten uppnås. Detta i sin tur torde förutsätta att bidragen ha karaktär av s. k. företagsbidrag, att delägarna själva få välja tidpunkt för verkställigheten och att utlovade bidrag då omedelbart stå till förfogande. Tidrymden mellan förprovning och verkställighet (bidragsutbetalning) varierar avsevärt och kan i vissa fall uppgå till åtskilliga år.

Styrelsen erinrar i fortsättningen, att f. n. åtgärder motsvarande kostnader på mellan 2 och 3 miljoner kr. förprovats och att utlovade ej uppburna bidrag uppgår till storleksordningen 1 miljon kr. Styrelsen påpekar vidare att den anslagspost, varifrån bidragen nu bestrides är förslagsvis betecknad, något som styrelsen anser nödvändigt för att bidragen skall kunna utlämnas utan kördning. Varje intressekonflikt vid ett skifte tynger skiftesproceduren och tvingar in denna i en tids- och arbetskrävande formbundenhet. Det är först på grundval av samförstånd mellan berörda parter, som radikala förändringar av skiftesförfarandet är möjligt utan att gällande rättsgrundsatser trädes för när.

Därest en överflyttning av bidragen skall ske till annan myndighet uppstår med nödvändighet vissa övergångsproblem. Hur dessa frågor än löses anser styrelsen det uppenbart, att ett administrativt merarbete kommer att uppstå under övergångstiden. Detta merarbete väntas bli relativt betungande under åtminstone 3 å 4 år framåt. Samtidigt förutsätter styrelsen att hur frågan nu än löses måste en radikal överarbetning av bidragsfrågorna ske relativt snart i anslutning till det väntade förslaget till ny fastighetsbildningslag.

I beaktande av vad sålunda anförts finner styrelsen, att de frågor, som sammanhänger med en överflyttning av nu berörda bidrag från styrelsen till lantbruksnämnderna, resp. skogsvårdsmyndigheterna och länsstyrelserna inte är utredda så att slutlig ställning till dessa frågor nu kan tagas. Med hänsyn därtill och till att fastighetsbildningskommittén enligt vad styrelsen försport kan väntas komma att inom en relativt snar framtid framlägga förslag till ny fastighetsbildningslag anser sig styrelsen böra föreslå, att berörda frågor får anstå till dess fastighetsbildningskommittén slutfört sitt utredningsuppdrag.

Till enahanda slutsatser kommer *fastighetsbildningskommittén* och *Sveriges lantmätareförening* i sina yttranden. Fastighetsbildningskommittén anför bl. a.

Enligt meddelade direktiv skall fastighetsbildningskommittén, i anslutning till de nya regler för förfarandet vid ändringar i fastighetsindelningen som kommittén har att föreslå, ompröva hela frågan om stödåtgärder för att främja mera genomgripande fastighetsregleringar. Därvidlag skall kommittén beakta de principer som i andra sammanhang tillämpas för det allmännas stöd åt åtgärder av motsvarande art och eftersträva en samordning i lämpliga former av den verksamhet som utövas av olika myndigheter och andra organ på detta område.

Det av jordbruksanslagsutredningen framlagda förslaget beträffande de av lantmäteristyrelsen disponerade bidragen till vissa åtgärder i samband med fastighetsregleringar berör således frågor som f. n. är under utredning. Vid detta förhållande torde ett genomförande av förslaget icke nu böra ifrågakomma, om icke särskilda skäl kan åberopas till stöd för en omedelbar ändring av bidragsgivningen och dessutom anledning finnes till antagande att ändringen icke kommer att menligt påverka det fortsatta kommittéarbetet, vilket nu fortskridit så långt att det torde kunna slutföras under år 1960. Ingendera av dessa båda förutsättningar föreligger emellertid enligt kommitténs mening. På grund av allmänna överväganden som föranlett jordbruksanslagsutredningen att förorda en omdisponering av bidragen kan icke den slutsatsen dragas att en sådan åtgärd bör komma till stånd medan bidragsfrågan ännu behandlas av kommittén. Utredningen har i övrigt icke påvisat och kan knappast heller anses ha gjort gällande att den nuvarande bidragsgivningen är behäftad med brister som omedelbart måste undanröjas. Den av utredningen föreslagna ordningen för bidragsgivningen är vidare oförenlig med de principer som enligt kommitténs åsikt bör vara vägledande för fastighetsregleringarnas framtida bedrivande och läggas till grund för den kommande fastighetsbildningslagstiftningen. Ett genomförande av förslaget skulle därför försvåra kommitténs slutliga ställningstaganden beträffande utformningen av såväl fastighetsregleringsinstitutet som en till detta

institut på lämpligt sätt anpassad bidragsgivning. Kommittén måste på grund härav ställa sig avvisande till förslaget.

Ett genomförande av förslaget skulle emellertid icke blott medföra olägenheter med avseende på det fortsatta kommittéarbetet. Det torde även få mindre gynnsamma verkningar på jordbrukarnas möjligheter att erhålla bidrag till åtgärder, som är föranledda av fastighetsregleringar, och kan därmed komma att hämma den icke minst ur allmän synpunkt önskvärda regleringsverksamheten. Detta synes främst sammanhånga med att de understöd varom här är fråga konstruerats såsom bidrag till åtgärder för jordbrukets inre rationalisering eller föreslagits bli anordnade på motsvarande sätt, ehuru syftet med understöden i första hand är att främja en förbättring av brukningsheternas storlek, ägosammansättning och arrondering. Den omständigheten att de här ifrågakvarande stödberättigade åtgärderna ingår som ett led i en omreglering, för vars ändamålsenliga genomförande de utgör en förutsättning, har icke till fullo kunnat beaktas genom att de, låt vara med vissa modifikationer, likställts med åtgärder, avsedda att förbättra produktions- och driftsförhållandena å till storlek och utformning givna brukningsenheter. När jordbruksanslagsutredningen som stöd för den föreslagna anordningen åberopat att olika bidragsregler icke bör gälla ett och samma slag av åtgärder och att en uppdelning av ensartad bidragsgivning på olika anslag strider mot moderna budgettekniska principer, har utredningen förbisett att de av utredningen åsyftade åtgärderna ingalunda är av samma slag och att krav på ensartad bidragsgivning därför icke kan uppställas på det sätt utredningen tänkt sig. Kommittén delar eljest utredningens principiella uppfattning i detta avseende men vill därav draga den slutsatsen att bidrag till åtgärder som sammanhänger med fastighetsregleringar i största möjliga utsträckning bör utgå från ett enda anslag och att frågan om sådana bidrag prövas av en och samma myndighet, oavsett om åtgärderna, betraktade var för sig såsom isolerade företeelser, är av det ena eller andra slaget.

Vad slutligen angår *anslagsfrågan* m. m. förordar *lantbruksstyrelsen*, att ramen för bidrag till inre rationalisering för nästa budgetår fastställs till 15 miljoner kr. Styrelsen anför härvid att — även om varje uppskattning av anslagsbehovet måste vara förenad med en betydande grad av osäkerhet — det är av stor vikt, att den pågående rationaliseringsverksamheten inom jordbruket inte bromsas av att otillräckliga medel står till förfogande för att stimulera till önskvärda inre rationaliseringsåtgärder, särskilt sådana som är av betydelse för den yttre rationaliseringen.

Ökad anslagsram för bidrag till den inre rationaliseringen förordas även av *Sveriges lantbruksförbund* och *Riksförbundet Landsbygdens folk*. Förstnämnda förbund stannar därvid liksom lantbruksstyrelsen vid ett belopp av 15 miljoner kr., medan riksförbundet för sin del ansluter sig till den av ledamoten Larsson anförda reservationen för en total ram av 17 225 000 kr.

Småbrukarnas riksförbund anser någon anslagsminskning ej möjlig.

Lantbruksstyrelsen upptar i anslutning till anslagsfrågan även det av utredningen gjorda uttalandet att därest de sammanlagda anspråken på bidrag under ett budgetår kan befaras bli större än vad som motsvarar den medgivna bidragsramen en anpassning av bidragsgivningen till det faktiska utrymmet bör ske genom en minskning av bidragsprocenten. Styrelsen anför

härvid att ett dylikt förfaringssätt skulle förutsätta, att nämnderna fick samla de under ett budgetår inkomna ansökningarna till en tidpunkt framemot budgetårsskiftet och då avgöra dem i ett sammanhang. Härav skulle betydande olägenheter följa. De sökande skulle ofta få vänta en avsevärd tid på nämndens beslut samtidigt som arbetsordningen på nämnden bleve otillfredsställande. Med hänsyn härtill finner sig styrelsen icke kunna förorda det av utredningen föreslagna förfaringssättet. Handläggningsordningen bör i stället vara den, att ansökningarna behandlas successivt under året. Vid otillräcklig medelstillgång bör mindre angelägna ansökningar få avslås eller bordläggas, men de mera angelägna företagen få sådan stimulans, att de verkligen kommer till utförande. Uttalande av samma innebörd göres även av *skogsstyrelsen*.

Beträffande den ram, inom vilken statlig kreditgaranti skall få beviljas under nästa budgetår, föreslår *lantbruksstyrelsen* en minskning från 15 till 13 miljoner kr. Styrelsen, som utgår ifrån att avdikningslån även i fortsättningen kommer att stå till förfogande för finansiering av vissa torrläggningföretag, motiverar sitt förslag med att den nuvarande ramen icke utnyttjats helt under de gångna åren.

VI. Övriga framställningar berörande jordbrukets inre rationalisering

Statsstöd till byggande av jordbruksvägar i vissa fall. Y r k a n d e. I sin förut omförmälda skrivelse den 16 augusti 1957 hemställer *lantbruksstyrelsen*, såvitt här är i fråga, efter samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, om åtgärder i syfte att möjliggöra för lantbruksorganisationen att lämna statligt stöd jämväl till sådan intressent i jordbruksväg, som är innehavare av icke-jordbruksfastighet, i samma utsträckning som om ansökan om iståndsättningsbidrag söktes hos länsstyrelsen.

M o t i v. Enligt tillämpade bidragsgrunder kan lantbruksnämnd ej bevilja bidrag till byggande av till jordbruksväg hänförlig enskild väg till den del kostnaden för vägen faller på annan fastighet. En motsvarande begränsning finns ej i fråga om dylikt stöd till byggande av skogsbilväg eller enskild väg. Enligt *lantbruksstyrelsens* mening framstår det — i beaktande av att avgränsningen mellan olika vägkategorier är i viss mån flytande — som mindre tillfredsställande, att i förekommande fall ägare till vissa deltagningsskyldiga fastigheter blir utestängda från bidragsmöjligheter endast av den orsaken, att vägen hänföres till jordbruksväg.

Jordbruksväg, som bedömes vara av mera väsentlig betydelse såsom samfärdsled eller utfart, kan beviljas underhållsbidrag av länsstyrelsen enligt kungörelsen 1952: 793 angående statsbidrag till enskild väghållning. Sådant bidrag utgår ur sjätte huvudtitelns reservationsanslag Enskild väghållning: Bidrag till underhåll av enskilda vägar m. m. Som villkor för att underhållsbidrag skall beviljas får väghållarna förbinda sig bl. a. att icke utan läns-

styrelsens medgivande avstänga vägen för trafik och att på tillfredsställande sätt underhålla vägen. I samband med att underhållsbidrag beviljas kan även ur samma anslag medgivas bidrag med högst 60 procent till vissa begränsade åtgärder för iordningställande av vägen, vilka prövas erforderliga ur trafiksäkerhetssynpunkt, t. ex. ombyggnad av brotrummor, rätning av kurvor och åtgärder för att åstadkomma bättre sikt. Dessa bidrag beviljas till hela företaget, d. v. s. samtliga intressenter kommer i åtnjutande av dem, oavsett vilka slag av fastigheter de innehar och oavsett deras ekonomiska ställning.

Intressenterna i en jordbruksväg torde f. n. ha att välja mellan att anlingen söka bidrag till hela ombyggnaden från lantbruksnämnden eller att, i samband med att underhållsbidrag sökes, också hemställa om bidrag till iståndsättning i den utsträckning sådant kan utgå ur nyssnämnda anslag. Intressenter i vägföretaget, vilka ej innehar jordbruksfastigheter, kommer därvid i ett sämre läge, om bidrag till ombyggnaden beviljas av lantbruksnämnden, än om bidraget utgår i form av s. k. iståndsättningsbidrag från länsstyrelsen. De får nämligen inte alls något bidrag från lantbruksnämnden. För de intressenter, som i egenskap av innehavare av jordbruksfastigheter deltagit i vägföretaget, torde det däremot som regel vara förmanligare, att bidrag beviljas av lantbruksnämnden. Deras bidrag torde då beräknas till viss procent av hela kostnaden, under det att de från länsstyrelsen skulle få bidrag endast till vissa begränsade åtgärder. Avgörande för jämförelsen är dock, hur stor del av totala vägbyggnadskostnaden, som är av beskaffenhet att kunna hänföras till åtgärder, vartill iståndsättningsbidrag må beviljas.

Den lämpligaste lösningen av bidragsfrågan i förevarande fall är enligt styrelsens mening, att lantbruksnämnden dels vid beviljande av bidrag till ombyggnad av jordbruksväg ställer samma krav på förbättringsåtgärder, som länsstyrelsen vid beviljande av bidrag till underhåll av enskild väg, dels ock att lantbruksnämnden får befogenhet att lämna bidrag även till sådana intressenter, som innehar icke-jordbruksfastighet, i den utsträckning, vari dessa intressenter skulle erhålla statsbidrag, om s. k. iståndsättningsbidrag söktes hos länsstyrelsen. Styrelsen anser ej, att den ifrågasatta ordningen skall komma att medföra något anslagsbehov, utan endast att den skall göra det möjligt att handlägga de ifrågavarande ansökningarna om bidrag till byggande av jordbruksvägar inom en myndighet, lantbruksnämnden, utan att därför vissa delägare blir försatta i en sämre ställning än om bidrag till vägföretaget skulle utgå i form av s. k. iståndsättningsbidrag från länsstyrelsen.

Y t t r a n d e n. *Statskontoret* har ej något att erinra mot lantbruksstyrelsens hemställan, då den synes innebära en administrativ förenkling utan att medföra ökat anslagsbehov.

Framställningen har även remitterats till *jordbruksanslagsutredningen*, som ansett remissen besvarad med vad i utredningens betänkande om statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering anförts.

Statsstöd till fårsambetesförening. Gällande bestämmelser. I 5 § rationaliseringskungörelsen stadgas, att bl. a. sammanslutning för drivande av andelsladugård eller för anordnande av gemensamhetsbete för nötkreatur, fränsett vissa särskilda bestämmelser, skall vara jämställd med enskild jordbrukare vad beträffar möjligheterna att erhålla statligt stöd till jordbrukets rationalisering. Härav följer att sådana sammanslutningar kan beviljas såväl avskrivningslån som statlig lånegaranti i enlighet med vad som i övrigt är stadgat i kungörelsen. Bidrag och lån till bl. a. sammanslutning för drivande av andelsladugård beviljas dock av lantbruksstyrelsen. För statsbidrag till sådan sammanslutning för uppförande eller förbättring av ekonomibyggnad eller annan fast anläggning för jordbruksdriften gäller vidare särskilda bestämmelser. Härom föreskrives sålunda i 34 §, 3) rationaliseringskungörelsen, att bidrag för sådant ändamål må utgå med 15 procent av den godkända kostnaden, dock högst med belopp motsvarande 280 kr. för varje ha åker samt till åker omräknad ängs- och betesmark som brukas av medlemmarna i den för ändamålet bildade föreningen eller bolaget.

Y r k a n d e. I en av lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område till lantbruksstyrelsen med eget yttrande den 7 februari 1958 överlämnad ansökning har *Bredinge fårsambetesförening* i Kastlösa socken på Öland anhållit, bl. a., om största möjliga bidrag och statlig lånegaranti för uppförande av fårstängsel och fårstall för ca 500 tackor. Av handlingarna i ärendet inhämtas bl. a. följande.

Bredinge fårsambetesförening bildades den 29 december 1957 och tillkom som en följd av ett av hushållningssällskapet anordnat sammanträde i syfte att informera om förutsättningarna för en ökad fårhållning på Öland. Vid sammanträdet närvar bl. a. representanter för, förutom hushållningssällskapet, länsarbetsnämnden och lantbruksnämnden. Fårsambetesföreningen utgöres av 24 jordbrukare i Bredinge, Rösslösa och St. Dalby byar i Kastlösa socken och Mörbylånga kommun. Det i ansökningen angivna fårstängslet avses för inhägnad av ca 1 260 ha alvarsmark. Alvarsmarken har tidigare begagnats bl. a. för uppfödning av hästar. F. n. har hästuppfödningen i det närmaste upphört och fårhållningen på den eljest numera obetydligt begagnade alvarsmarken bedöms av jordbrukarna vara en mycket lämplig och naturlig ersättning för hästarna. Byggnadskonsulenten i länet har beräknat den sammanlagda kostnaden för fårhuset till 60 000 kr. och kostnaden för fårstängslet till likaledes sammanlagt 60 000 kr. Fårhuset skall helt nyuppföras, medan fårstängslet till större delen skall stödjas på befintliga stenmurar.

Lantbruksnämnden tillstyrker, såvitt här är i fråga, statsbidrag till föreningen med 15 procent av den godkända kostnaden. Även *hushållningssällskapet i länsområdet* tillstyrker i ett av nämnden inhämtat yttrande bifall till föreningens ansökning. *Länsarbetsdirektören* har under hand meddelat, att det enligt länsarbetsnämndens uppfattning är angeläget, att anläggningen kommer till stånd av näringslokaliseringspolitiska skäl och med hänsyn till att dess uppförande kan bidra till att minska den vintertid årligen återkommande säsongarbetslösheten på Öland.

I sin förut omnämnda skrivelse den 31 december 1958 anför *lantbruks-*

styrelsen bl. a. att den nu ifrågavarande fårsambetesföreningen närmast torde vara att jämföra med en sammanslutning för drivande av andelsladugård. Då emellertid fårsambetesförening icke finnes omnämnd i 5 § i rationaliseringskungörelsen finner sig styrelsen böra hänskjuta frågan, huruvida fårsambetesföreningen må beviljas avskrivningslån och statlig lånegaranti, till Kungl. Maj:ts prövning.

Bidrag i vissa fall ur statens avdikningsanslag till kostnader i samband med översvämningar. Y r k a n d e. I skrift den 21 mars 1958 har *Norr Gerdsbo invallningsföretag*, Västerfärnebo kommun, Västmanlands län, anhållit om största möjliga statsbidrag till täckande av kostnader å tillhopa 18 000 kr., som företaget åsamkats till följd av den onormalt stora nederbörden hösten 1957. Av handlingarna i ärendet inhämtas följande.

Norr Gerdsbo Invallningföretag, som är beläget utmed Svartån och sjön Gorgen, tillkom år 1932. Det omfattar en areal om 185 ha och har 23 delägare. Den uppförda skyddsvallen har en längd av 3 650 m, samlingskanalen är 2 900 m lång och sidoloppen har en sammanlagd längd av 6 750 m. Underhålls- och driftskostnaderna uppgår under normala år till 3 000 å 4 000 kr. År 1950 utfördes ett omfattande underhållsarbete, innebärande en förstärkning av skyddsvallen i hela dess längd och särskilt av dess svagare delar samt en upprepning av samlingskanalen och sidodikena. Kostnaden härför uppgick till 35 000 kr., och erforderliga medel anskaffades genom ett 10-årigt amorteringslån. Hösten 1957 genombröts skyddsvallen och så gott som hela det invallade området sattes under djupt vatten, vilket medförde, att grödan, med obetydliga undantag, förstördes. En ny vall har därefter uppförts på en sträcka av ca 250 m, varvid projekteringen, ledningen och kontrollen av arbetena utförts av lantbruksingenjören i länet. Den nya anläggningen har enligt lantbruksingenjören kostat 17 650 kr., vartill kommer ett belopp på 3 000 å 5 000 kr. för rensning, förorsakad av vallbrottet.

Y t t r a n d e n. I sitt förut berörda remissyttrande den 29 augusti 1958 vitsordar *lantbruksstyrelsen*, att intressenterna hållit invallningen i gott skick och gjort vad som stått i deras makt för att förebygga vallbrottet. Det inträffade bör enligt styrelsen betecknas som katastroffall, väsentligen föranlett av att den allt mer igenväxta Svartån företett allt högre flödestoppar. Styrelsen anser det därför sakligt motiverat, att bidrag med skäligt belopp utgår till sakägarna till kostnaderna för den förstörda anläggningens återställande. Styrelsen ifrågasätter, om icke medel för ändamålet bör kunna beviljas från statens avdikningsanslag. Härför kräves att de berörda åtgärderna är att hänföra till utförande av företag för torrläggning av mark för jordbruksändamål. För underhållsåtgärder kan däremot bidrag inte utgå. Motsvarande bestämmelser gäller för lån ur statens avdikningslånefond. Då i förevarande fall är fråga om en anläggning, som utan sakägarnas förvållande blivit delvis förstörd och måst ersättas med en ny anläggning, anser styrelsen det inte uteslutet, att bidrag ur avdikningsanslaget beviljas. För den händelse gällande bestämmelser icke skulle finnas tillåta att bidrag utgår ur avdikningsanslaget bör enligt styrelsen en ändring av kungörelsen

1939:431 angående villkoren för statsbidrag ur statens avdikningsanslag övervägas.

Statskontoret anser för sin del, att på området gällande bestämmelser ej medger att bidrag utgår ur statens avdikningsanslag på grund av det inträffade vallbrottet. Därest bidrag anses böra utgå till särskild delägare i företaget med hänsyn till vederbörandes ekonomiska förhållanden bör enligt statskontorets mening medel för ändamålet anvisas från det senast för budgetåret 1957/58 å riksstaten under nionde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget Bidrag vid förlust på grund av naturkatastrof m. m.

Till jordbruksdepartementet har *Hörnsjöfors invallningsföretag*, Västerfärnebo, Västmanlands län, den 18 mars 1958 ingivit en ansökning av enahanda innebörd som den förut omförmälda. I sitt över denna ansökning avgivna yttrande har *lantbruksstyrelsen* ävenledes ansett, att bidrag till kostnaderna för att sätta anläggningarna i betryggande skick bör kunna utgå ur avdikningsanslaget. De avsedda åtgärderna innebär enligt styrelsen, att en befintlig anläggning, som på grund av ändrade vattenförhållanden i ett utanförlliggande vattendrag (Svartån) blivit otillräcklig, utökas genom påbyggnad av vallar och införande av ytterligare pumpaggregat.

Ändrade bestämmelser rörande amortering av lån från statens avdikningslånefond. Y r k a n d e n. I anledning av remiss av en till jordbruksdepartementet ingiven skrivelse angående en undre gräns för lån från statens avdikningslånefond har *lantbruksstyrelsen* i skrivelse den 31 mars 1958 förordat,

1. att möjlighet införes dels att i fråga om lån å lägre belopp föreskriva kortare amorteringstid än nu gällande 24 år, dels i fråga om samtliga lån göra avsteg från reglerna om amorteringsfrihet under de 5 första åren av lånets löptid;

2. att det likaledes göres möjligt, att i vissa fall bevilja statlig lånegaranti jämlikt rationaliseringskungörelsen oavsett bestämmelsen i kungörelsens 10 § om att dylik garanti ej må utgå till torrlägningsföretag, som är av mera omfattande eller kostnadskrävande beskaffenhet eller berör allmänna intressen av större betydelse.

M o t i v. 1. Lantbruksstyrelsen har infört den avgränsningen, att avdikningslån till viss fastighet understigande 1 000 kr., motsvarande en annuitet av ca 60 kr., i regel ej beviljas. Även vid denna gränsdragning kan den invändningen göras, att administrationen belastas med en del alltför små, långsiktiga lån. Enligt styrelsen låter det sig emellertid knappast göra att utan vidare höja minimigränsen för avdikningslån. Dikningsföretagen kan nämligen i många fall, särskilt då dikningen rör mindre jordbruk, beröra intressenter med mindre goda ekonomiska resurser, som har svårt att utan lånehjälp klara kostnaderna. Styrelsen anser därför att en lösning bör sökas på andra vägar. Den lämpligaste anser styrelsen därvid vara, att man bibehåller de mindre låntagarna vid möjligheten att erhålla avdikningslån men

föreskriver kortare amorteringstid. Styrelsen belyser sitt förslag med ett par exempel. Ett lån på 1 000 kr. återbetalas enligt nu gällande bestämmelser (räntefot 3,25 procent, 5 amorteringsfria år och därefter amortering under 24 år) med en annuitet av 71 kr. Om amorteringstiden, med i övrigt oförändrade förutsättningar, bestäms till 10 år, blir annuiteten i stället 138 kr. Ett lån på 2 000 kr. skulle — om man vill bestämma annuiteten till 100—150 kr. — avbetalas under en 20-årig amorteringstid. Beträffande frågan om de mindre lånen i ett och samma företag skall löpa med olika amorteringstider, allt efter deras storlek, eller om man inom ett och samma företag endast bör tillåta 2 olika amorteringstider anför styrelsen, att den senare linjen i regel torde vara att föredraga men att frågan lämpligen kan lämnas åt praxis att lösa. Några föreskrifter anser styrelsen inte vara påkallade.

Styrelsen anser vidare i vissa fall obehövt, att beviljat lån göres amorteringsfritt under de första 5 åren av dess löptid. Enligt styrelsens uppfattning torde det för övrigt icke alltid vara ett önskemål från låntagarnas sida att få dröja några år med amorteringarna och låta skulden växa genom att räntan läggs till kapitalet under samma tid.

Om möjlighet öppnas till kortare amorteringstid och till avsteg från regeln om amorteringsfrihet under de första åren, bör den stå öppen för alla låntagare och inte endast vid smålånen. För att önskemålet om kortare löptid å lån skall kunna tillgodoses, erfordras enligt styrelsen ett tillägg till 15 § avdikningslånekungörelsen. Detta bör kunna utformas så, att undantag från huvudregeln må ske, då särskilda skäl därtill föranleder.

2. Enligt lantbruksstyrelsen är det i en del fall ej möjligt att bevilja avdikningslån till alla intressenter i ett torrlägningsföretag. Styrelsen avser därvid exempelvis ett sådant fall, då arrendator skall bekosta den andel i dikning som faller på hans arrendelott. Enligt styrelsens uppfattning bör det finnas möjlighet att undantagsvis bevilja viss intressent lånegaranti till dikningskostnad, oaktat övriga intressenter fått avdikningslån. Sistnämnda anordning anser styrelsen förutsätta, att den i rationaliseringskungörelsens 10 § givna bestämmelsen, att lånegaranti ej må utgå till torrlägningsföretag, som är av mera omfattande eller kostnadskrävande beskaffenhet eller berör allmänna intressen av större betydelse, ändras och erhåller sådan lydelse, att den ifrågasatta kombinationen icke uteslutes.

Y t t r a n d e n. *Statskontoret* ansluter sig till den av lantbruksstyrelsen föreslagna avkortningen av amorteringstiden i vissa fall. Det förefaller dock ämbetsverket som om den regelmässiga amorteringstiden borde vara längst 20 år och den nu gällande amorteringstiden komma till användning endast vid mycket stora lån. Det bör emellertid kunna överlämnas åt styrelsen att besluta i detta avseende. Enligt statskontorets mening förtjänar vidare att övervägas, om icke möjligheter föreligger för en sanering även beträffande äldre lån. Besvär och kostnader för en omläggning måste emellertid noga vägas mot fördelarna i administrativt hänseende av ett slopande av de små annuiteterna. Därest befrielse skulle meddelas från återbetalningsskyldighet av annuiteter understigande förslagsvis 5 kr., kan antalet debiteringspos-

ter beräknas minska med över 10 000. Vad slutligen angår förslaget till ändring av 10 § rationaliseringskungörelsen bör denna fråga enligt statskontorets mening upptagas i ett större sammanhang.

Lantbruksstyrelsens förslag har vidare tillstyrkts av *länsstyrelserna i Uppsala, Malmöhus, Skaraborgs och Norrbottens län*. Länsstyrelsen i Skaraborgs län förordar dock att bestämmelsen om 5-årig amorteringsfrihet skall kvarstå.

Ändrade bestämmelser rörande amortering av driftslån till sambruksföreningar. G ä l l a n d e b e s t ä m m e l s e r. Enligt 26 § andra stycket kungörelsen 1948: 366 angående den statliga jordbruksegnahemsverksamheten i dess lydelse jämlikt kungörelsen 1956: 160 bör amorteringstiden beträffande driftslån ej överstiga 12 år. Bestämmelsen i fråga tillkom genom kungörelsen 1954: 185, som trädde i kraft den 1 juli 1954. Dessförinnan gällde en tidsbestämning av 10 år. Enligt angivna författningsrum må vidare, då särskilda omständigheter därtill föranleder, i fråga om driftslån amorteringsfrihet medges under högst 2 år från första lyftningsdagen. De nämnda bestämmelserna är tillämpliga även på driftslån till föreningar, bildade och registrerade enligt föreskrifterna i lagen 1948: 218 om sambruksföreningar. Samtliga nu verksamma dylika föreningar har registrerats före den 1 juli 1954. Beträffande de driftslån, för vilka föreningarna i samband med registreringen beviljats statlig garanti, gäller följaktligen enligt lånebesluten och garantihandlingarna de äldre amorteringsbestämmelserna.

Y r k a n d e. I skrivelse den 16 januari 1959 har *lantbruksstyrelsen* hemställt om förlängning av den i nyssnämnda kungörelse 1948: 366 angivna tiden för amortering av driftslån, såvitt angår lån till sambruksförening.

M o t i v. Lantbruksstyrelsen anför till en början följande.

Det har under lantbruksstyrelsens sysslande med hithörande ärenden, bl. a. vid försök att biträda vid upprättandet av ekonomisk plan för ifrågasatt nytt sambruk å Gudhems kungsgård i Skaraborgs län, visat sig att så stränga amorteringsvillkor för driftskredit, som nu sagts, över huvud icke kunna inrymmas i en förnuftig uppläggning av jordbruksdrift. Detta torde gälla vilken inriktning av driften som än väljes. Det måste också enligt styrelsens mening framstå som orealistiskt att räkna med att en förening av nu ifragavarande slag, som merendels startar med mycket begränsade kontantinsatser från medlemmarnas sida, under de första åren av sin verksamhet och med alla de investeringar, som nutidens mekaniserade jordbruk kräver, skulle kunna redovisa sådana resultat av driften, att de möjliggöra en amortering i nyss angiven omfattning beträffande de ganska avsevärda lån, som det här rör sig om. Det kan i sammanhanget framhållas, att driftslånen till sambruksföreningar kan uppgå till 200 å 300 000 kr. och att följaktligen en amortering av lånen enligt såväl de nu gällande som tidigare amorteringsföreskrifter skulle innebära att medlemmarna på en period av 10 å 12 år skaffade sig en samlad förmögenhet på ca 1/4 miljon kr. Med de villkor som numera är rådande för jordbruket är en dylik snabb kapitalbildning icke möjlig annat än rent undantagsvis.

Om föreningsjordbruk skall kunna inrättas och varaktigt drivas, är det enligt styrelsens mening trängande nödvändigt att regler tillskapas, som

gör det möjligt för styrelsen att meddela sambruksföreningarna längre driftskrediter än nu må ske. Erforderliga lättnader i berörda avseende kan enligt styrelsen ej åvägabringas, med mindre amorteringstiden för ifrågasvarande lån utökas till 20 år. Då särskilda omständigheter därtill föranleder bör styrelsen liksom hittills därutöver kunna bevilja 2 amorteringsfria år. Styrelsen bör vidare äga befogenhet att, på därom gjord ansökning, bevilja jämväl nu verksam sambruksförening, som erhållit driftslån enligt tidigare gällande bestämmelser, nytt lån med de förmånligare amorteringsföreskrifterna. Det nya lånet skall därvid användas för inlösen av det äldre. F. n. anser styrelsen ett sådant förfaringsätt knappast möjligt med hänsyn till föreskrifterna i 19 § 1 mom. kungörelsen 1948:366. Enligt detta författningsrum torde nämligen driftslån till sambruksförening kunna beviljas endast i samband med upplåtelse av jorden.

Styrelsen upptar i sammanhanget jämväl frågan om behovet av uppjukning av amorteringsföreskrifterna för driftslån även i andra fall. Åtskilliga enskilda jordbrukare, som erhållit driftskredit enligt gällande och tidigare föreskrifter, brottas f. n. med stora svårigheter att inom föreskriven tid fullgöra sina skyldigheter i förevarande avseende. Särskilt gäller detta sådana jordbrukare, som förutom driftslån också erhållit stödlån på grund av skördeskador och har att amortera dessa lån tillsammans med driftslånen. Styrelsen ifrågasätter, att möjligheter öppnas för lantbruksnämnderna att under angivna förhållanden i trängande fall medgiva viss förlängning av amorteringstiden för driftslånen, med skyldighet för nämnden att underställa besluten lantbruksstyrelsens prövning.

Y t t r a n d e n. *Statskontoret* finner vad som i framställningen framhållets kunna ge anledning till överväganden, om icke en omläggning av driftskrediten till föreningsjordbruk är motiverad. Med den frihet, som gällande bestämmelser medger i fråga om storleken av driftslån till dessa jordbruk, kan en väsentligt större del av krediten än för en enskild jordbrukare komma att hänföra sig till levande inventarier och maskinell utrustning. Den genomsnittligt avvägda amorteringstiden, som enligt statskontorets mening är väl avpassad för lån till den enskilde jordbrukaren, kan av denna anledning framstå som väl knapp för ett föreningsjordbruk. Det synes ämbetsverket därför kunna övervägas, om detta förhållande kan utgöra tillräckligt motiv för särregler beträffande dessa jordbruk. Närmare uppgifter än de i ärendet föreliggande bör emellertid härvid stå till buds och övervägandena bör främst inriktas på att möjliggöra särskilda driftslån med olika amorteringstider för de skilda ändamål, krediten avser att tillgodose, t. ex. för levande inventarier, för maskinutrustning och mera kostnadsdragande döda inventarier samt för andra ändamål. För sistnämnda ändamål, avseende det egentliga behovet av driftskredit såsom för foder och utsäde m. m., bör enligt statskontorets mening amorteringstiden i så fall vara mycket kort, förslagsvis 3 år. I överensstämmelse med vad som gäller för lån till maskinanskaffning ur jordbrukets maskinlånefond bör vidare driftskrediten för maskinutrustningen återbetalas inom högst 8 år. För anskaffandet av djurbe-

sättning anser ämbetsverket däremot en väsentligt längre amorteringstid kunna ifrågakomma, dock knappast överstigande 20 år efter en högst 3-årig amorteringsfri lånetid. För de båda övriga lånetyperna bör liksom f. n. lånevillkoren kunna, i mån av behov, medge en amorteringsfri lånetid å förslagsvis 1 resp. 2 år. Det bör enligt statskontoret få ankomma på lantbruksstyrelsen att undersöka, huruvida en sådan omläggning av systemet med driftslån till föreningsjordbruk kan vara motiverad. Eventuella nya regler bör enligt statskontorets mening icke tillämpas beträffande äldre lån.

Vad lantbruksstyrelsen i övrigt anfört och föreslagit i ärendet har icke föranlett erinran från statskontorets sida. Ämbetsverket biträder således förslaget om möjligheter för lantbruksnämnderna att i trängande fall medge enskilda jordbrukare, vilka erhållit stödlån på grund av skördeskador, viss förlängning av amorteringstiden för driftslån. Då riksbanken övertagit förvaltningen av de utlämnade stödlånen, förutsätter statskontoret, att nämnderna härvid handlar i samråd med resp. riksbankskontor.

Sveriges lantbruksförbund tillstyrker lantbruksstyrelsens förslag om förlängning av amorteringstiden för driftslån till 20 år men föreslår, att denna längre tid skall tillerkännas även enskild jordbrukare. Lantbruksförbundet erinrar härvid bl. a., att för båda driftsformerna gäller, att behovet av driftskredit är större i det moderna jordbruket än vad förr var fallet samt att skördeskador och ogynnsamma marknadsförhållanden förorsakat ett dåligt ekonomiskt utbyte under senare år. I anslutning till 2 vid årets riksdag väckta motioner, I: 182 och II: 227, vari förordats, att det nuvarande maxibeloppet för driftslån till enskild jordbrukare höjes från 14 000 till 20 000 kr., förordar lantbruksförbundet en ändring av nuvarande bestämmelser även såtillvida att lika villkor kommer att gälla i fråga om bestämmelserna för maximering av driftskrediten.

Enahanda synpunkter på förevarande spörsmål anföres av *Riksförbundet Landsbygdens folk*.

Statsstöd till kostnader för breddnings- eller andra ändringsåtgärder i korsning av järnväg och ägoväg. H i s t o r i k. I anledning av 2 vid 1948 års riksdag väckta motioner (I: 189 och II: 319) hemställde riksdagen i skrivelse den 17 april 1948 (nr 116) att Kungl. Maj:t måtte låta utreda frågan om fördelning av kostnaderna för anordningar vid korsning mellan järnväg och ägoväg samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Den begärda utredningen verkställdes genom särskild inom justitiedepartementet tillkallad utredningsman, som avgav betänkande den 10 december 1951 (SOU 1951: 52). Något på betänkandet grundat förslag har icke framlagts.

Frågan aktualiserades åter genom 3 vid 1956 års riksdag väckta motioner (I: 126, II: 169 och II: 290). I anledning av dessa motioner anhöll riksdagen på hemställan av tredje lagutskottet (utlåtande nr 9) genom skrivelse den 17 april 1956 (nr 167) hos Kungl. Maj:t, att frågan om fördelning av kostnaderna för anordningar i korsning av järnväg och ägoväg eller annan icke

allmänneligen befaren väg med huvudsaklig betydelse för jordbruksfastighets driftsförhållanden — efter i huvudsak de riktlinjer, som uppdragits i 1951 års betänkande, och så snart detta är möjligt — antingen, såvitt avser de statliga järnvägarna, regleras av Kungl. Maj:t i administrativ ordning eller beträffande samtliga järnvägar och spårvägar göres till föremål för lagförslag.

För gällande rätt och den tidigare behandlingen av förevarande fråga har en utförlig redogörelse lämnats i tredje lagutskottets förenämnda utlåtande nr 9 till 1956 års riksdag, vartill här torde få hänvisas.

Departementspromemorian. Under den fortsatta departementsbehandlingen av förevarande ärende utarbetades en promemoria, vari ifrågasattes om icke frågan om fördelning av kostnaderna för breddnings- eller andra ändringsåtgärder i korsning av järnväg och ägoväg i huvudsak borde kunna lösas genom en liberal tolkning av bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen. I promemorian konstaterades, att författningarna om statsbidrag till enskild väghållning inte ger möjlighet till bidrag i förevarande fall. Där fråga är om åtgärder i trafiksäkerhetens intresse, kan bidrag dock utgå till järnvägen med 90 procent av kostnaden. Vid statens järnvägar bestrider staten i praktiken även återstående kostnadsandel. Beträffande rationaliseringskungörelsen anfördes, att denna ger de tillämplande myndigheterna stora möjligheter till självständiga bedömanden vid handhavandet av den statliga låne- och bidragsverksamheten. Det ansågs därför icke möjligt att enbart på grund av bestämmelsernas utformning bedöma kungörelsens betydelse i förevarande hänseende. Enligt promemorian syntes det emellertid tydligt, att låne- och bidragsbestämmelserna enligt sin ordalydelse kunde tänkas tillämpade på ett sätt som högst avsevärt skulle minska behovet av en särskild lagstiftning eller administrativ reglering av fördelningsfrågan.

Yttrandet. Över promemorian har remissyttrandet avgivits av *lantbruksstyrelsen*, *statskontoret*, *Sveriges lantbruksförbund*, *Riksförbundet Landsbygdens folk* och av *jordbruksanslagsutredningen*. De båda förstnämnda myndigheterna har därvid ställt sig positiva till tankegångarna i promemorian, medan däremot Sveriges lantbruksförbund intagit en negativ ståndpunkt. Riksförbundet Landsbygdens folk har för sin del i första hand förordat en lösning av frågan lagstiftningsvägen. Jordbruksanslagsutredningen har förklarat att den i ärendet upptagna frågan innefattas i de förslag, som utredningen framlagt i sitt betänkande angående statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering.

Enligt *lantbruksstyrelsen* måste en enskild ägovägsövergång alltid anses innebära en olägenhet såväl för järnvägsdriften som för den berörda fastighetens brukning. I vissa fall torde breddning av en övergång ej vara den enda tänkbara lösningen. Genom yttre rationalisering av det berörda jordbruket, såsom tillköp av ytterligare mark på samma sida av järnvägen som driftsbyggnaderna och försäljning av den på motsatta sidan belägna marken torde i ej få fall ändringsarbeten kunna bli onödiga och övergångar

slopas. Olägenheten — såväl för järnvägsdriften som jordbruksdriften — med en ägovägsövergång över järnväg får enligt styrelsen anses mycket olika alltefter trafikintensiteten och tåghastigheterna på järnvägen. Vid de trafiksvaga banorna får olägenheterna anses obetydliga. Vid tätt och snabbt trafikerade järnvägar får däremot riskerna och olägenheterna anses vara så betydande även för järnvägens del, att denna skäligen bör kunna med icke oväsentliga belopp understödja yttre rationaliseringsåtgärder medförande att ägovägsövergångar kan indragas. Efter hand som tåghastigheterna ökar torde det bli allt mera angeläget för driften å dessa järnvägar att antalet icke oundgängligen nödvändiga ägovägsövergångar nedbringas.

Styrelsen anser, att bärande skäl föreligger att söka lösa frågan om reglering av kostnaderna för anordningen mellan järnväg och ägoväg på det i promemorian ifrågasatta sättet genom statsbidrag beviljade enligt reglerna angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. Såsom förutsättning för att riksdagens önskemål i frågan skall kunna tillgodoses erfordras, att lantbruksnämnderna gives befogenhet att i förevarande fall göra undantag från bestämmelserna om arealgräns och behovsprövning. För att uppnå enhetlighet i handläggningen bör vidare särskilda anvisningar utarbetas för lantbruksnämndernas handläggning av dessa ärenden. I dessa anvisningar bör även möjligheterna att genom yttre rationaliseringsåtgärder göra ägovägsövergångar överflödiga beaktas. Därest bidragsmöjlighet införes, bör denna enligt styrelsens mening även omfatta sådana nu befintliga övergångar, som tillkommit efter det järnvägen byggdes.

Styrelsen påpekar avslutningsvis, att den skogsbrukstekniska utvecklingen kan komma att aktualisera breddning även av skogsvägsövergångar. De åtgärder, som må komma att vidtagas i anledning av ifrågavarande förslag bör därför enligt styrelsen täcka även skogsvägar.

Statskontoret framhåller, att en lösning av förevarande spörsmål efter i huvudsak de i departementspromemorian uppdragna riktlinjerna via statsbidrag ställer sig mindre kostnadskrävande för statsverket än de alternativa lösningarna på judiciell eller administrativ väg samtidigt som den tillgodoser de önskemål som förestavat hemställen om åtgärder på ifrågavarande område. Statskontoret tillstyrker därför i sak förslaget om att för ändamålet anlita statsbidragsvägen och föreslår att detsamma framlägges för riksdagen. Lantbruksstyrelsens förslag om att vid tillämpning av ett statsbidragssystem även låta nu befintliga järnvägsövergångar, som tillkommit efter resp. järnvägs framdragande, omfattas av bidragsrätt anser sig statskontoret emellertid icke kunna stödja.

Sveriges lantbruksförbund anser inte det i promemorian framlagda förslaget om statsbidrag vara tillfredsställande ur jordägaresynpunkt. Enligt rationaliseringskungörelsen kan statsbidrag för anläggande av jordbruksväg endast beviljas under förutsättning dels att åtgärden är ekonomiskt försvarlig, dels att sökandens ekonomiska ställning är sådan att behov av bidrag föreligger dels ock att egendomens storlek ej överstiger 20 ha åker.

Lantbruksstyrelsen har därjämte intagit den ståndpunkten, att bidrag ej bör beviljas med mindre belopp än 200 kr., vilket medför, att den godkända kostnaden måste vara minst 500 kr. Under dessa förutsättningar och eftersom kostnaden för breddning av övergång enligt 1951 års betänkande i allmänhet ej överstiger 500 kr. kan en mycket stor del av landets jordägare ej komma ifråga för statsbidrag. Lantbruksförbundet anser ej heller, att statsbidragens storlek är tillfredsställande. Sålunda vidhåller förbundet sin tidigare hävdade uppfattning att genom lagstiftning bör fastslås skyldighet för innehavare av järnväg att bekosta inrättande, underhåll och ändringar av övergångar, som tillkommit i samband med järnvägens framdragande eller senare såsom ersättning för en i samband med järnvägens framdragande anordnad övergång.

Riksförbundet Landsbygdens folk föreslår för sin del att frågan om kostnadsfördelningen löses lagstiftningsvägen. Skulle detta emellertid inte befinnas lämpligt, har förbundet intet att erinra mot en lösning med statsbidrag enligt reglerna i rationaliseringskungörelsen. Lantbruksnämnderna måste därvid medgivas rätt att göra undantag från bestämmelserna om arealgräns och behovsprövning. Bidrag bör enligt förbundets uppfattning kunna utgå jämväl för sådana övergångar, som tillkommit efter järnvägs anläggande, samt för järnvägsövergångar, avsedda för skogskörslor.

VII. Vissa av lantmäteristyrelsen väckta frågor

I det följande beröres dels ett av lantmäteristyrelsen i anslagsskrivelse för budgetåret 1959/60 framlagt förslag om ändring i lantmäteribidragskungörelsen, dels av styrelsen i skrivelse den 31 januari 1959 lämnade synpunkter på lantmäteriets medverkan i verksamheten för yttre rationalisering på jordbrukets och skogsbrukets område. I sistnämnda skrivelse framlägges även vissa förslag, vilka — om de genomföres — enligt styrelsens mening bör kunna underlätta en intensifiering av lantmäteriets medverkan i berörda rationalisering.

Vissa ändringar i lantmäteribidragskungörelsen. *Lantmäteristyrelsen* inför inledningsvis, att det under senare år vid tillämpningen av lantmäteribidragskungörelsens regler blivit alltmera påtagligt att densamma är behäftad med vissa brister. Detta beror till en del av den utveckling i fråga om villkoren för det statliga stöd, som i annan ordning kan utgå till åtgärder av ifrågavarande art utan sammanhang med fastighetsreglering. Styrelsen avser härvidlag bl. a. vissa av de ändringar som under senaste åren vidtagits i föreskrifterna i rationaliseringskungörelsen och i kungörelsen angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m. samt tillkomsten av kungörelsen angående statsbidrag till enskild väghållning. Brister i lantmäteribidragskungörelsen är dock till en större del av teknisk art.

Angivna förhållanden medför att lantmäteribidragskungörelsen enligt styrelsens mening är i stort behov av en mera tekniskt betonad översyn. I nu förevarande sammanhang föreslår dock styrelsen endast vissa särskilt angelägna justeringar i kungörelsen. Styrelsen har därvid beaktat att 1954 års fastighetsbildningskommitté har att till omprövning upptaga frågan om utformningen av det statliga stödet till fastighetsregleringar. De förslag, som styrelsen framlägger, föregriper emellertid enligt styrelsens mening icke kommitténs ställningstaganden, samtidigt som ändringarna får anses vara av stor praktisk betydelse under de år som återstår innan en ny fastighetsbildningslag kan träda i kraft.

Huvuddragen av lantmäteristyreliens förslag återges i det följande.

Bidrag till väganläggning skostnader. Styrelsen anför, att i praxis hinder har ansetts föreligga att bevilja bidrag till annan del av anläggningskostnaderna för vägar i sammanhang med skiften och ägoutbyten än den som belöper å fastigheter ingående i vederbörande förrättning. Andra fastigheter, som har sådan nytta av dylika vägars byggande, att de har att deltaga i anläggningskostnaderna, har således icke erhållit bidrag ur styrelsens bidragsanslag till dem åvilande kostnader. Styrelsen framhåller, att förutsättning för att ett i sammanhang med skifte eller ägoutbyte beslutat vägföretag skall komma till stånd i allmänhet är att även fastigheter, som ej ingår i förrättningen, kan erhålla statsbidrag. I vissa fall torde enligt styrelsen möjlighet härtill föreligga enligt kungörelsen angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m. eller kungörelsen angående statsbidrag till enskild väghållning. Förhållandet medför emellertid att av 2 myndigheter disponerade, skilda bidragsanslag kommer att anlitas för bidragsgivning till skilda fastigheters andelar i anläggningskostnaderna för en och samma väg. Detta medför ett omfattande besvär och merarbete för fastighetsägarna. Enligt styrelsens mening talar starka skäl för att bidrag enligt lantmäteribidragskungörelsen får lämnas även till kostnader för anläggning av väg i sammanhang med skiften eller ägoutbyten som belöper å fastigheter som icke omfattas av förrättningen. Styrelsen hemställer därför om ändring i kungörelsen i detta syfte.

Bidrag till odlingskostnader. Styrelsen framhåller, att det vid tiden för lantmäteribidragskungörelsens tillkomst knappast förekom omföring av mark från ett ägoslag till annat sådant annat än genom odling av s. k. odlingsmark till åker eller äng. Ej heller synes uppmärksamheten på samma sätt som nu ha varit inriktad på behovet av ägoslagsförbättrande åtgärder. Enligt styrelsens mening är det en allvarlig brist att bidrag enligt kungörelsen icke kan beviljas till åtgärder för annan ägoslagsomföring än odling till åker och äng av mark, som vid skifte upptagits såsom odlingsmark eller till åtgärder för ägoslagsförbättring. Visserligen kan bidrag till här åsyftade åtgärder i vissa fall utgå i annan ordning. Den uppdelning av bidragsgivningen som på grund därav blir följden föranleder emellertid, såsom i det föregående framhållits beträffande bidragsgivningen till väganläggningskostnader, olägliga konsekvenser i flera hänseenden. Styrelsen föreslår därför sådan ändring i lantmäteribidragskungörelsen att bidrag förutom till förekommande fall av odling till åker och äng av odlingsmark även kan lämnas till övriga för ägoslagsomföring eller ägoslagsförbättring i sammanhang med skiften och ägoutbyten erforderliga åtgärder. Såsom förutsättning för bidrag bör därvid uppställas villkor av samma innebörd som för bidrag till utflytning och väganläggning.

Bidragsproucenten. Styrelsen anför, att de i sammanhang med fastighetsreglering erforderliga investeringarna i tekniska anläggningar eller förbättringar i övrigt i många fall uppgår till betydande belopp. Kostnaderna för själva förrättningen är också vanligen av avsevärd storlek. Vidare nödvändiggöres icke sällan nyanskaffningar av maskiner m. m. I princip åvilar samtliga här berörda kostnader fastighetsägarna. Med hänsyn härtill och då de kostnadskrävande åtgärderna bör verkställas inom en förhållandevis begränsad tid, medför en fastighetsreglering vanligen stora påfrestningar på berörda fastighetsägarers ekonomi. Enligt styrelsens mening är det på grund härav erforderligt att det statliga stödet till åtgärder vid fastighetsregleringar utgår med förhållandevis stor del av kostnaderna. Vid vissa fastighetsregleringar är emellertid nu utgående bidrag med hälften av kostnaderna för tekniska anläggningar otillräckligt för att erforderliga dylika anläggningar skall kunna komma till stånd. Detta gäller särskilt i trakter där de naturliga förutsättningarna för ett lönsamt jord- och skogsbruk är mindre goda t. ex. i övre Norrland och där fastighetsägarnas ekonomi redan tidigare är hårt pressad. Styrelsen anser det därför angeläget att i lantmäteribidragskungörelsen liksom i bl. a. kungörelserna angående statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader m. m. och angående statsbidrag till enskild väghållning införes möjlighet att, då synnerliga skäl därtill är och efter medgivande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, lämna bidrag med större belopp än hälften av kostnaderna. Övre bidragsgränsen bör i likhet med vad som stadgas i angivna kungörelser sättas till 75 procent av kostnaderna.

Förskott. Stadgandena i 8 § 2 mom. lantmäteribidragskungörelsen medger ej att bidrag till annat än kostnaderna för väganläggning utgår, innan förrättning blivit fastställd. Av i det föregående angivna skäl ävensom med beaktande av att större fastighetsreglerande förrättningar oundvikligen tager tämligen lång tid i anspråk anser styrelsen det motiverat, att även bidrag till kostnaderna för åtgärd för omföring av äga från ett ägoslag till annat sådant och åtgärd för varaktig förbättring av äga, må utgå innan vederbörande förrättning blivit fastställd. I likhet med vad som stadgats i fråga om bidrag till väganläggning bör dock gälla, att åtgärden är av allmän betydelse. Styrelsen hemställer följaktligen att lantmäteribidragskungörelsen ändras i angivet avseende.

I remissyttrande har 1954 års *fastighetsbildningskommitté* tillstyrkt de av lantmäteristyrelsen framförda ändringsförslagen. I ett till utlåtandet fogat särskilt yttrande av överdirektören H. Wetterhall och lantbruksdirektören E. Larsson har förordats en samtidig översyn av gällande bidrags- och lånebestämmelser i lantmäteribidrags- och rationaliseringskungörelserna i syfte att undvika att under likartade förutsättningar avsevärt olika bestämmelser skall komma att gälla.

Lantbruksstyrelsen har i remissutlåtande över lantmäteristyrelsens förenämnda skrivelse den 31 januari 1959 även berört förevarande förslag. Lantbruksstyrelsen konstaterar därvid att den föreslagna utvidgningen av lantmäteribidragskungörelsen till att omfatta även åtgärder för omförande av äga från ett ägoslag till ett annat och åtgärder för förbättring av äga skulle innebära, att kungörelsen kommer att omfatta alla åtgärder för jordförbättring och förbättring av tekniska anläggningar, eller allt vad som är hänförligt till inre rationalisering, i den mån det sker i samband med fastighetsreglering genom laga skifte eller ägoutbyte. Bidragsgivningen skulle

således komma att täcka alla de åtgärder, till vilka bidrag i dylika sammanhang kan beviljas av lantbruksnämnderna enligt rationaliseringskungörelsen. En dubbling av bidragsverksamheten i sådana sammanhang måste enligt lantbruksstyrelsen befaras medföra icke önskvärda konsekvenser, särskilt om det under likartade förutsättningar kommer att gälla olika bestämmelser rörande bidragsprocent m. m. för de olika myndigheternas bidragsgivning. Styrelsen, som ej anser sig kunna tillstyrka en sådan anordning, anför vidare.

Härtill må framhållas, att den föreslagna ändringen synes komma att medföra att för en betydande del av verksamheten för inre rationalisering skulle gälla att bidrag kunde sökas hos lantbruksnämnden eller hos lantmäteristyrelsen. Dubblingen enligt den föreslagna ändringen komme icke att begränsa sig till de mycket stora fastighetsregleringarna av typen omskifte av by utan skulle även avse successiv rationalisering. Ägoutbyten torde exempelvis ofta avse markbyten mellan ett par eller några få fastigheter. Med få undantag torde ändringarna i fastighetsbildningen komma till på det sättet, att parterna efter förhandlingar enas om överlåtelse, varpå fastighetsbildningen ofta sker genom kombinerade åtgärder, till en del bestående av ägoutbyten. Det torde bli nära nog omöjligt att finna en naturlig eller något så när klar gränsdragning mellan sådana fall, där lantbruksnämnd resp. lantmäteristyrelse skulle lämna bidrag. Vidare bör beaktas, att bidrag enligt lantmäteribidragskungörelsen icke är begränsade till att avse åtgärder under själva fastighetsbildningen. Sålunda kan bidrag enligt sagda kungörelse uppbäras till nyodling, som sker inom tio år från det lantmäteriförrättningen fastställts.

Mot bakgrunden av att en samlad ekonomisk bedömning och en överblick över finansieringsmöjligheterna bör föreligga vid prövningen av de olika bidragsfrågorna skulle en anordning enligt den föreslagna ändringen f. ö. få en påtaglig svaghet därigenom, att lantmäterimyndigheterna ändock icke kommer att kunna behandla finansieringen av ett företag i dess helhet, utan endast bidrag men inte lån. Lantmäteriet torde i praktiken icke heller komma att behandla ens bidrag till alla investeringar, som kan befinnas önskvärda. Bidragsbeviljandet i anslutning till en och samma större fastighetsreglering skulle därför bli delad mellan lantmäteristyrelsen och lantbruksorganisationen. I fråga om lantmäteribidrag följes nämligen den regeln att bidrag utgår endast till åtgärder, som är erforderliga för lämplig jorddelning eller i övrigt är föranledda av fastighetsbildningsförrättningen. Det förekommer emellertid ofta att olika andra åtgärder bör utföras för att enheterna i den nya indelningen skall få goda produktionsbetingelser. Som exempel kan nämnas sådan byggnadsåtgärd (exempelvis utökning av driftsbyggnad, ombyggnad för nya ändamål, nybyggnad), som icke avser utflyttning, samt dränering och därför grundläggande dikning, som ju också kan sträcka sig utanför fastighetsregleringsområdet. Vidare torde det inte sällan vara praktiska fördelar av att utföra åtgärder såsom större dikning samtidigt med vid lantmäteriförrättning beslutat vägbyggande.

I förevarande sammanhang anknyter lantbruksstyrelsen även till jordbruksanslagsutredningens förslag om att överföra lantmäteristyrelsens bidragsverksamhet på förevarande område till lantbruksorganisationen och anför därvid bl. a. följande.

Vad jordbruksanslagsutredningens förslag beträffar, må framhållas, att det icke medför uppgifter av nytt slag för lantbruksorganisationen. Lantbruksnämnderna resp. lantbruksstyrelsen har i ett flertal fall beviljat bidrag enligt rationaliseringskungörelsen för inre rationalisering av betydande omfattning i samband med genomförande av laga skiften och större ägo-utbyten. Handläggningen sker normalt i den ordningen att lantbruksnämndens expertis medverkar i planläggning av jordförbättring, byggnadsåtgärder m. m. Förrättningslantmätaren upprättar förslag till åtgärder i den mån de är avsedda att genomföras i direkt samband med skiftet och föreslår därpå bidrag till åtgärderna. Lantbruksstyrelsen har rekommenderat att lantmäteriets medverkan — förutom vad som följer av stadgandena om samråd med överlantmätaren och om hans närvaro vid nämndens sammanträden — ordnas så att förrättningslantmätaren är närvarande vid nämndens sammanträden och där framlägger sina bidragsförslag i samband med större fastighetsregleringar. Ärendet anmäles därvid lämpligen av förrättningslantmätaren. I åtskilliga fall äger lantbruksnämnden befogenhet att fatta slutgiltigt beslut i bidrags- ävensom lånefrågorna. I vissa fall skall ärendena underställas lantbruksstyrelsens eller Kungl. Maj:ts prövning. Vid handläggningen i lantbruksstyrelsen sker alltid samråd med lantmäteristyrelsen och framställningar till Kungl. Maj:t göres i förekommande fall gemensamt av ämbetsverken eller av lantbruksstyrelsen i samråd med lantmäteristyrelsen.

Det torde vara regel vid större fastighetsregleringar att sådana bidragsfrågor, som ligger inom lantbruksorganisationens avgörande, föredras och behandlas i lantbruksnämnden på ett tidigt stadium, så att förrättningsmän och sakägare vid ställningstagandet till omfattningen av fastighetsregleringen och därmed sammanhängande åtgärder har ett bindande besked om de bidrag som utgår. Vad beträffar bidragskonstruktionen kan bidrag till inre rationalisering, som sker i anslutning till yttre rationalisering, utgå som företagsbidrag. Det må framhållas som ett angeläget önskemål att även en liknande form för lånegaranti tillskapas för finansiering av åtgärder av gemensam natur.

Det synes lantbruksstyrelsen uppenbart att detta förfaringssätt har betydande fördelar. De ekonomiska insatserna och deras finansiering, såväl genom lån som genom bidrag, kan behandlas och överblickas i ett sammanhang. Finansieringen kan också väl samordnas med sådana övriga förbättringsåtgärder, som behöver genomföras efter själva fastighetsregleringen. Beslutanderätten ligger till stor del decentraliserad till länsplanet, vilket möjliggör snabba beslut utan att myndigheterna belastas med ingående skriftliga redogörelser etc. Avgörandet ligger hos en sådan nämndsinstitution, som enligt statsmakternas bedömning vid 1947 års riksdagsbeslut bör handha verksamheten med statligt ekonomiskt stöd. Några svårigheter att handlägga ärenden i den ordning som ovan redovisats har icke mött.

Avslutningsvis anför lantbruksstyrelsen, att om bidragsgivningen ej, såsom styrelsen förordat, samlas hos lantbruksnämnden kommer det att bli ofrånkomligt att överse bestämmelserna i lantmäteribidragskungörelsen i syfte att samordna dem med de bestämmelser, som i anledning av jordbruksanslagsutredningen må fastställas för bidragsgivning enligt rationaliseringskungörelsen. Därjämte blir det enligt styrelsen angeläget, att i förstnämnda kungörelse införes föreskrift om att lantmäteriet vid tillämpning av kungörelsen skall samråda med lantbruksnämnd resp. lantbruksstyrelsen.

Betydelsen av lantbruksnämndernas aktiva inköpspolitik för lantmäteriets medverkan i verksamheten för den yttre rationaliseringen. *Lantmäteristyrelsen* framhåller, att det är av mycket stor betydelse för genomförandet av lantmåteriförrättningar avseende yttre rationalisering av jordbruks- och skogsbruksfastigheter att äga tillgång till en s. k. rationaliseringsreserv. Med äganderätten till en fastighet följer formell initiativrätt till sådana lantmåteriförrättningar, som berör fastigheten. En följd av lantbruksnämndernas fastighetsinnehav kan därför bli att fastighetsregleringar många gånger kan komma till stånd, även i sådana fall, då de enligt gällande rätt skulle ha strandat på att ingen av de egentligen berörda fastighetsägarna vill stå för ansvaret av att ha sökt förrättningen. Viktigare med hänsyn till den yttre rationaliseringen är emellertid enligt styrelsen, att ökade förutsättningar kan skapas för en förstärkning av ofullständiga brukningsenheter, för mera radikala lösningar av markanvändningsproblemet och för förenklade förfaranden vid de förrättningar, som erfordras för rationaliseringens genomförande.

Beträffande förstärkningssyftet anför styrelsen, att detta åtminstone i viss utsträckning kan vinnas redan genom ett kortvarigt fastighetsinnehav eller i vissa fall utan att nämnden formellt inträder som köpare. I många fall, då ett sådant tillvägagångssätt skulle vara ur saklig synpunkt möjligt och lämpligt, kan dock formella eller psykologiska hinder föreligga, som motiverar att nämnderna inträder som ägare under en övergångsperiod. Därtill kommer alla de fall, då en utbjuden fastighet lämpligen bör fördelas på flera förstärkningsbehövande enheter men någon av dessa ej för tillfället biträder förvärvet.

Med fixering av markanvändning förstås enligt styrelsen vid fastighetsregleringar en plan för hur olika markområden i framtiden lämpligen bör utnyttjas med hänsyn till naturlig beskaffenhet, läge i förhållande till brukningscentra och vägnät, samt behovet av ägor av olika slag totalt och relativt. En ändamålsenlig fixering av markanvändningen kan endast ske oberoende av fastighetsgränserna. Den åker, som slås ut, kommer därigenom i regel att fördela sig både på brukningsenheter som skall bestå och på sådana enheter som skall läggas ner. En rationell lösning för ett större område — t. ex. en by — förutsätter enligt styrelsen fastighetsreglering, vid vilken inägojorden till fastigheter i rationaliseringsreserven samt andra fastigheter å vilka jordbruksdriften skall läggas ner eller redan nedlagts kan utnyttjas för att kompensera de bestående brukningsenheter för inägo bortfall i samband med regleringen. Även om det nu avsedda syftet till en del kan uppnås genom att vissa vid regleringen bestående fastigheter, t. ex. av bolag ägda fastigheter, omvandlas till rena skogsfastigheter, föreligger enligt styrelsens uppfattning större förutsättningar för ett lämpligt resultat om en rationaliseringsreserv av inägojord anskaffats i förväg genom en aktiv inköpspolitik från nämndens sida eller på annat sätt. Möjligheterna att förenkla fastighetsregleringsförfarandet sammanhänger enligt styrelsen i

stor utsträckning med möjligheterna att på frivillighetens grund göra avsteg från ett stelt och formbundet fördelningssystem. I princip skall t. ex. var och en vid ett skifte erhålla ägor efter visst delaktighetstal, vanligen bestämt av innehavet. Om marginalerna för avsteg från delningsgrunden är stora, kan fastighetsindelningen utformas mera efter tekniska synpunkter än efter den formella delningsgrunden. Styrelsen anser det i regel lättare att uppnå frivilliga och formellt giltiga överenskommelser härom om de bestående enheterna, givetvis mot vederlag i pengar, erhåller större tilldelning än vad delningsgrunden anger. Tillgången på en rationaliseringsreserv, som kan utnyttjas för detta ändamål, kan för den skull i hög grad främja ett snabbare och enklare förfarande utan att någons rätt trädes för när.

Det är enligt styrelsen vanskligt att ange något visst mått på hur stor rationaliseringsreserven bör vara vid en större fastighetsreglering. Behovet växlar givetvis från fall till fall. Styrelsen håller dock före att reserven för de sist berörda syftena bör uppgå till minst 5 à 10 procent av arealen för att åsyftad nytta skall vinnas. Dessutom gäller givetvis som förutsättning, att reserven i tillräcklig utsträckning får disponeras för nu avsedda ändamål.

Lantmäteristyrelsen anför avslutningsvis, att de av styrelsen framförda synpunkterna närmast leder till slutsatsen, att det kan finnas skäl för att bedöma den aktiva inköpspolitiken olika för de sannolika regleringsområdena och för landsbygden i övrigt. För regleringsområdena bör inköpspolitiken syfta till att en rationaliseringsreserv av lämplig omfattning åstadkommes och finnes tillgänglig vid den framtida tidpunkt, då fastighetsregleringen bedömes kunna ske. För övriga områden bör däremot på sätt riksdagsrevisorerna ifrågasatt i sin berättelse för verksamhetsåret 1958 (§ 35) inköpsverksamheten eventuellt kunna begränsas eller till större delen ersättas med en förmedlingsverksamhet, varvid köpare och säljare sammanföres utan att lantbruksnämnden formellt inträder som part. Lantmäteristyrelsen framhåller dock, att även i sistnämnda fall en aktiv inköpspolitik inriktad på en relativt snabb förmedling av tillskottsjord kan vara ett verksamt medel att förenkla och underlätta rationaliseringar.

Lantbruksstyrelsen yttrar i sitt förenämnda remissutlåtande i förevarande fråga bl. a. följande.

Lantbruksstyrelsen vill understryka lantmäteristyrelsens påpekande att möjligheterna att förenkla ett fastighetsregleringsförfarande i stor utsträckning sammanhänger med möjligheterna att på frivillighetens grund göra avsteg från ett stelt och formbundet fördelningssystem och att tillgången på en rationaliseringsreserv, som kan möjliggöra ökad tilldelning till svaga fastigheter, i hög grad kan främja ett snabbare och enklare förfarande utan att någons rätt trädes för när. Det är därför angeläget att lantbruksnämnderna i intimt samarbete med lantmäterimyndigheterna sammanskaffar reserver före avsedda fastighetsregleringar. Å andra sidan måste givetvis en viss försiktighet härvid iakttagas med hänsyn till ovissheten om en fastighetsreglering verkligen kommer till stånd. Däremot kan styrelsen icke ansluta sig till lantmäteristyrelsens uttalande att inköpsverksamheten i områden,

för vilka en större genomgripande fastighetsreglering inte bedömes behöblig, skulle kunna begränsas och till större delen ersättas med en förmedlingsverksamhet, varvid köpare och säljare sammanföres utan att lantbruksnämnden formellt inträder som part. Såsom lantbruksstyrelsen framhållit i sitt yttrande över riksdagsrevisorernas berättelse (35 §) är inriktningen redan nu att så långt det är praktiskt möjligt använda förmedling mellan säljare och köpare i syfte att främja den yttre rationaliseringen. Men styrelsen har där även närmare exemplifierat hur det av olika skäl ofta kan vara nödvändigt att nämnden inträder som ägare till fastigheten temporärt under tiden för förhandlingar, uppdelning, markbyten m. m. och till dess berörda jordbrukare med hänsyn till sina personliga och ekonomiska förhållanden är beredda att förvärva kompletteringsmark.

Samarbetet mellan lantmäteriets distriktsorganisation och lantbruksnämnderna, m. m. *Lantmäteristyrelsen* framhåller, att lantmäteriets inneliggande arbetsbalans — skiftesorganisationerna oräknade — vid årsskiftet 1957/58 motsvarade ca 1,2 års arbete. I genomsnitt skulle vid ett jämviktsförhållande tiden från ansökningsdagen för en förrättning till dagen för dess avslutande ungefär motsvara genomsnittsbalansen. Eftersom en del av balansen t. ex. bostadsavstyckningar måste ges viss förtur kommer handläggningstiden för andra förrättningar att förlängas i motsvarande grad. Även andra faktorer som förrättningens omfattning, beroendet av mätningssäsonger och tillfälliga hinder av olika slag (oklara äganderättsförhållanden etc.), medverkar här till.

Mot bl. a. denna bakgrund är det enligt lantmäteristyrelsen helt naturligt, att även den sektor av förrättningsverksamheten som berör jordbrukets yttre rationalisering uppvisat en betydande arbetsbalans och att många gånger en alltför lång tidsutdräkt uppstått mellan en förrättnings tillkomst (ansökningsdag) och dess avslutande. Därtill kommer det dröjsmål med förrättingarnas fastställelse, som ofta föranledes av handläggningen i domsagorna och de sammanläggningar med vilka förrättningarna är förknippade. Det är också, anför styrelsen, klart att nämnda förhållanden lett till att rationaliseringsprocesserna ofta blivit mera utdragna än önskvärt.

Med hänsyn till önskvärdheten av ökad takt i jordbrukets yttre rationalisering och i skogsrationaliseringen har lantmäteristyrelsen ansett sig böra försöka olika utvägar att åstadkomma snabbare handläggning och ökad kapacitet inom förevarande sektor av förrättningsverksamheten. Detta är dock enligt styrelsen endast till viss del möjligt med nuvarande resurser utan att andra på lantmäteriet ankommande uppgifter eftersättes. Därest förrättning för yttre rationalisering skulle ges en allmän prioritetställning framför förrättningar för andra ändamål skulle arbetsplanläggningen inom lantmäteridistriktet bli lidande och många angelägna förrättningar, t. ex. sådana av betydelse för bostadsförsörjningen, lätt kunna bli eftersatta. Styrelsen anser sig därför icke kunna förorda en sådan linje. Att begränsa prioritetställningen till sådana förrättningar för yttre rationalisering, som begäres av lantbruksnämnd, medan förrättningar av samma art, begärda av enskilda,

skulle sättas i efterhand, anser styrelsen inte kunna komma i fråga. Ett bättre resultat bör i stället uppnås genom att förrättningar för yttre rationalisering, sökta av lanbruksnämnd eller enskilda, uppdrages åt särskilda organisationsenheter, vilka huvudsakligen koncentrerar sig på uppgifter av detta slag. Styrelsen har därför fortsatt en delvis tidigare påbörjad utbyggnad och förändring av förfogandelantmätareorganisationerna till specialorganisationer för viss verksamhet. Förfogandelantmätareorganisationer för yttre rationalisering, däri inräknat skogsrationalisering, har således redan inrättats eller kommer under första halvåret 1959 att inrättas i Uppsala, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län. Detta är ett led i styrelsens pågående strävanden att söka i möjligaste mån omfördela arbetskraften för att främja verksamheten för yttre rationalisering i landets olika delar. Dessa organisationsenheter avses huvudsakligen skola ägna sig åt förrättningar för yttre rationalisering samt andra förrättningar som aktualiseras i samband därmed. Styrelsen framhåller emellertid, att med hänsyn till det aktuella personalläget även detta sätt att lösa problemet medför att handläggningen av vissa av lantmäteriets övriga ärenden blir i viss utsträckning ytterligare fördröjd.

De inrättade nya förfogandeorganisationerna bör enligt styrelsen främst avlasta arbetsbalansen å de mest arbetstyngda distrikten samt ombesörja brådskande rationaliseringsuppgifter, som icke lämpligen kan passas in i distriktsrutinen. Till dessa enheters arbetsuppgifter bör också räknas sådana förrättningar för andra ändamål än yttre rationalisering, som aktualiseras i samband med av enheten handlagda rationaliseringsförrättningar eller som eljest äger sådant samband därmed att de icke lämpligen bör anförtros andra enheter. De normalt belastade distrikten bör i regel kunna liksom hittills handlägga inom distriktet förekommande, icke alltför omfattande förrättningar för yttre rationalisering.

Styrelsen anmäler i sammanhanget, att styrelsen som ett led i strävandena att söka intensifiera förrättningsverksamheten för yttre rationalisering avser att i anslutning till nästa års petita framlägga synpunkter på en begränsning av lantmäteriets engagemang i vissa avseenden. Såvitt styrelsen nu kan förutse torde en sådan begränsning få avse viss verksamhet inom städer och samhällen.

Även vissa andra åtgärder skulle enligt styrelsens uppfattning vara ägnade att kunna effektivisera lantmäteriets medverkan i rationaliseringsverksamheten. Efter att bl. a. ha erinrat om sina i petitaskrivelsen för budgetåret 1959/60 framförda förslag om inrättande vid lantmäteriet av tjänster för skoglig personal (se IX ht 1959 s. 387), ingår styrelsen bl. a. på frågan om viss utvidgning av användningsområdet för under lantmäteristatens omkostnadsanslag posten till kostnader i samband med lantmäteriförrättningar anvisade medel. Detta förslag har föredragande departementschefen i årets statsverksproposition (IX ht s. 402) förklarar sig icke vara beredd att i dåvarande sammanhang tillstyrka. Styrelsen anför i den nu förevarande skrivelsen följande.

Innan ett fastighetsregleringsföretag avseende yttre rationalisering av jordbruks- eller skogsbruksfastigheter igångsättes kräves ofta bedömanden av skilda slag i avsikt att klarlägga huru rationaliseringen lämpligen bör genomföras. Dessa bedömanden måste i vissa fall ske innan ansökan om förrättningar ingivits. Det kan nämligen förhålla sig så att ingen sakägare kan förmås att taga det initiativ, som en ansökan om fastighetsreglering innebär, förrän han bildat sig en uppfattning om vad resultatet av regleringen torde komma att bli. För genomförandet av de nyss angivna bedömandena krävs ofta ått kartor och flygbilder över berörda område anskaffas, att vissa inventeringar verkställas samt att andra dylika åtgärder, som medför utgifter av expensnatur, vidtages.

För bestridande av de utgifter av expensnatur i samband med förrättningar och uppdrag, för vilka statsverket sedermera erhåller gottgörelse i samband med uppbörden av statsverket enligt lantmäteritaxan tillkommande ersättningar för förrättningar och uppdrag, finnes under lantmäteristatens omkostnadsanslag upptagen en särskild anslagspost av förslagsnatur benämnd »Kostnader i samband med lantmäteriförrättningar». Denna anslagspost anser sig styrelsen emellertid endast kunna utnyttja för förut berörda utgifter av expensnatur i anledning av fastighetsregleringsföretag i de fall då ansökan om regleringsförrättning föreligger och sålunda full säkerhet finnes för att utgifterna återföras till statsverket i samband med taxeuppbörden. I de fall någon ansökan om regleringsförrättning icke föreligger vid tiden för nämnda expensutgifter, har lantmäteristyrelsen hitintills bestridit sådana utgifter från den under lantmäteristatens omkostnadsanslag upptagna posten till övriga expenser. Uppenbart är emellertid att det material, vars anskaffande föranlett expensutgifter av nu berörd art, oavsett att förrättning icke ännu sökts vid tiden för utgifterna, varit erforderligt att anskaffa i och för verkställandet av fastighetsbildningsåtgärderna. Dylika utgifter före det ansökan om förrättning gjorts motsvaras sålunda så gott som regelmässigt av en besparing i fråga om expensutgifter som direkt kunna hänföras till viss sökt förrättning. — Givetvis torde dock ibland kunna inträffa att någon förrättning icke kommer till stånd eller att betydande tid förflyter innan så sker, men riskerna härför är enligt lantmäteristyrelsens mening att betrakta såsom ringa. — Då sålunda expensutgifter av här avsedd art äro av samma karaktär som de utgifter som bestridas från anslagsposten till kostnader i samband med lantmäteriförrättningar, föreslog lantmäteristyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60 att sagda anslagspost fortsättningsvis skulle få anlitas för ändamålet. Någon uppräknig av anslagsposten med anledning därav ansåg styrelsen icke erforderlig. I årets statsverksproposition (IX ht s. 402) har emellertid Herr Statsrådet förklarat sig i då förevarande sammanhang icke vara beredd att tillstyrka förslaget.

Med hänsyn till att möjligheterna för en intensiviering av lantmäteriets medverkan i den yttre rationaliseringen av jordbruks- och skogsbruksfastigheter direkt påverkas av nu berörda spörsmål, anser sig lantmäteristyrelsen i detta sammanhang ånyo böra framföra nyssnämnda förslag.

Avslutningsvis anför lantmäteristyrelsen följande synpunkter på tillämpningen av lantmäteritaxan i vissa fall i samband med yttre rationalisering av jordbruks- och skogsbruksfastigheter.

Ersättningen till statsverket för förrättningar och uppdrag som utföras av lantmäteriet regleras av lantmäteritaxan (SFS 1952: 475 med ändringar). I denna taxa förekommer två taxenivåer, taxa A, som är subventionerad

med upp till 60 procent av statsverkets självkostnader, samt taxa B, som motsvarar självkostnaderna. De lantmåteriförrättningar, som äro aktuella i samband med rationalisering av jordbruks- och skogsbruksfastigheter, äro alla hänförliga till dem som innefattas i den subventionerade sektorn. I allmänhet utgår ersättningen för sådana förrättningar såsom sakersättning beräknad efter antal ägolotter, berörd areal eller dylikt och ej efter tidsåtgången i det enskilda fallet. Sakersättningstarifferna äro avvägda mot bakgrunden av den förrättningsmetodik, som tillämpas då fråga är om enstaka förrättningar under normala förhållanden.

I verksamheten för rationalisering av jordbruks- och skogsbruksfastigheter är det ofta lämpligt att i fråga om ett och samma förrättningsobjekt på skilda sätt kombinerade förrättningsförfaranden tillämpas. Exempelvis kan det befinnas lämpligt att beträffande en del av förrättningsobjektet genomföra laga skifte och i fråga om en annan del ägoutbyte i kombination med avstyckning. Vid sådana förrättningsförfaranden ge lantmåteritaxans sakersättningstariffer ofta ett resultat, som påtagligt överstiger den ersättning som svarar mot arbetsinsatsen för förrättningarna och avsedd subventionsgrad. För att undvika dylika avsteg från den avsedda taxenivån kan väljas den utvägen att ersättningen utgår såsom tidsersättning enligt den subventionerade taxa A. Ett sådant förfarande innebär icke någon avvikelse från grunderna för taxan och kan formellt ske med stöd av nedsättningsbestämmelserna i 6 kap. i lantmåteritaxan. Enligt lantmåteristyrelsens mening synes i regel i här avsedda fall sådan nedsättning böra ske.

I vissa fall förekommer dock, särskilt i samband med rationalisering av skogsbruksfastigheter, att en del av de åtgärder som utföras av lantmåteriet äro av den art att de helt eller till en del kunna anses falla utanför lantmåteriförrättningarnas ram och därmed också utanför den subventionerade taxesektorn. Så har exempelvis varit fallet i fråga om lantmåteriets medverkan i vissa stora skogsbyten som under senare år genomförts i Västerbottens och Norrbottens län. Även framdeles torde fall kunna uppstå, där visserligen arbetsinsatsen för förrättningarna understiger den varå sakersättningstarifferna äro grundade men där arbetsmoment utanför förrättningarnas ram komma till utförande. I dessa fall hör, såsom också skett vid nyssnämnda skogsbyten, nedsättning av sakersättningarna icke ske helt till den subventionerade taxa A utan till en nivå mellan denna och självkostnadsnivån.

Enär i det föregående berörda fall, då nedsättning av enligt lantmåteritaxan utgående sakersättningar enligt styrelsens mening är befogad, torde kunna förväntas uppkomma i betydligt större omfattning vid en intensifiering av lantmåteriets medverkan i verksamheten för rationalisering av jordbruks- och skogsbruksfastigheter, har lantmåteristyrelsen i detta sammanhang ansett sig böra anmäla de principer som styrelsen därvidlag anser sig böra tillämpa.

Lantbruksstyrelsen, som med tillfredsställelse hälsar att ytterligare organisationsenheter för skogs- och jordbruksrationaliseringen är under inrättande, anför i sitt remissyttrande bl. a. följande synpunkter på de av lantmåteristyrelsen upptagna spörsmålen.

Från ett län, där förfogandelantmätare under ett par år medverkat vid genomförande av förrättningar, som tillkommit genom lantbruksnämndens medverkan, har mycket starkt understrukits, att det för denna verksamhet är ytterligt angeläget att vederbörande lantmätare icke alltför ofta bytes ut. Eftersom det ofta är frågan om genomförande av projekt som föranleder en rad successiva men sammanhängande åtgärder är det angeläget att en med

ortens förhållanden förtrogen lantmätare får ägna sig åt sådan verksamhet under relativt lång tid. Det skulle ur dessa synpunkter vara värdefullt om förrättningsverksamheten kunde omhänderhavas av vederbörande distriktslantmätare eller ske under hans ledning. Å andra sidan är lantbruksstyrelsen väl införstådd med att det på en hel del håll torde vara nödvändigt att lösa frågan genom att ställa särskilda lantmätare till förfogande. Med hänsyn till arten av hithörande arbeten och de krav, som de ställer på förrättningsmannen, är det önskvärt att sådan förfogandelantmätare får en sådan ställning att man kan räkna med att han för en längre tid kommer att stanna vid verksamheten.

Lantmäteristyrelsen har nämnt, att en del av den nuvarande balansen, t. ex. bostadsavstyckningar, måste ges viss förtur, varför handläggningstiden för andra förrättningar kommer att förlängas i motsvarande grad. Lantmäteristyrelsen har bl. a. med hänsyn till sådana angelägna förrättningar, som har betydelse för bostadsförsörjningen, icke ansett sig kunna sätta förrättningar för yttre rationalisering i prioritetsställning. Ej heller har lantmäteristyrelsen ansett sig kunna förorda prioritetsställning för sådana förrättningar, som begäres av lantbruksnämnd. Det synes lantbruksstyrelsen icke sannolikt att tidsutdräkten för genomförande av fastighetsbildning för yttre rationalisering skall nämnvärt kunna minskas om man fasthåller vid att vissa grupper av andra förrättningar äger prioritet. Å andra sidan ifrågasätter styrelsen icke en allmän prioritetsställning för förrättningar begärda av lantbruksnämnd. Däremot bör det praktiska samarbetet kunna ordnas så att lantbruksnämnd och vederbörande lantmätare och då så erfordras även överlantmätaren överenskommer om förtursrätt för sådana angelägna förrättningar, som icke utan betydande olägenheter för det allmänna eller för enskilda kan anstå.

VIII. Lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens betänkande angående överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark

Lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen framhåller inledningsvis bl. a., att utredningsuppdraget — att undersöka möjligheterna till ett snabbare överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark — får ses mot bakgrunden av strävandena till en långsiktig anpassning av produktionsfaktorerna till avsättningsförhållandena under bibehållande av inkomstlikställighetskravet. Styrelserna erinrar om att detta spörsmål ägnats särskild uppmärksamhet i flera tidigare sammanhang. Redan 1942 års jordbrukskommitté förutsåg sålunda att ett viktigt problem inom jordbrukspolitiken kunde bli, hur en överproduktion i möjligaste mån och på lämpligaste sätt skulle kunna undvikas på längre sikt. Då de på jordbrukskommitténs förslag grundade riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken utformades år 1947 (prop. nr 75, särsk. utsk. nr 2), uttalade statsmakterna bl. a., att det med hänsyn till risken för överproduktion ej borde läggas hinder i vägen för en sådan utveckling av jordbruket, som innebar en anpassning till de rådande betingelserna för jordbruksnäringen, även om denna anpassning skulle medföra en minskning av jordbruksarealen. Nedläggande av jordbruksdriften å vissa ägor borde sålunda ej förhindras. Ej heller borde en viss beräknad nedgång av produktionen per arealenhet betraktas som hinder för en sammanläggning av olika brukningsdelar, därest sammanläggningen skulle framstå

som önskvärd ur driftsekonomiska och andra synpunkter. Det ansågs emellertid i det dåvarande ovissa läget ej påkallat att vidtaga statliga åtgärder i direkt syfte att minska jordbruksproduktionen. Det framhölls emellertid såsom angeläget att utvecklingen följdes noga. Om risken för överproduktion ryckte närmare, borde åtgärder vidtagas för att motverka denna risk. Man borde emellertid härvid undvika sådana åtgärder, som skulle verka hämmande på jordbrukets effektivisering. Den åtgärd, som i första hand borde vidtagas, skulle vara en minskning av importen av fodermedel. I den mån en dylik minskning jämte den produktionsminskning, som kunde bli en följd av vissa av jordbrukarna vidtagna rationaliseringsåtgärder, exempelvis sammanläggning av brukningsenheter, övergång till extensiv drift å vissa brukningsenheter och nedläggning av jordbruk å olämpliga ägor, ej visade sig tillräckliga för att hålla produktionen inom avsedd ram, kunde det bli nödvändigt att staten skulle medverka härtill genom att lämna bidrag till plantering av skog å för jordbruksdrift mindre lämpad mark och liknande åtgärder.

Ifrågavarande problem har enligt styrelserna även berörts av bl. a. 1952 års jordbruksprisutredning i dess betänkande (SOU 1954: 39) och av föredragande departementschefen i den på sistnämnda betänkande grundade propositionen (1955: 198). Departementschefen uttalade därvid bl. a. att förutsättningen för att man skulle kunna vidmakthålla den i 1947 års riksdagsbeslut avsedda inkomstnivån för jordbruksbefolkningen på längre sikt var att det inte uppstod några pristryckande överskott. Det underströks vidare att en minskning av produktionsvolymen med en låg prisnivå som påtryckningsmedel stod i motsättning till den socialpolitiska målsättningen för jordbrukspolitiken och därför ej borde komma i fråga. En nödig produktionsminskning borde även framdeles främst åstadkommas på den väg, som anvisats i 1947 års riksdagsbeslut, nämligen genom olika rationaliseringsåtgärder. Möjligheterna att överföra sämre jordbruksjord till skogsmark borde därvid ägnas uppmärksamhet.

Beträffande spørsmålet om jordbruksproduktionens omfattning erinrar styrelserna slutligen om de uttalanden i frågan som gjorts i det av lantbruksstyrelsen år 1956 framlagda förslaget om ändringar i lagstiftningen angående uppsikt å jordbruk m. m. (SOU 1956: 62) och i propositionen till 1958 års B-riksdag (nr 39) angående vissa åtgärder på grund av situationen på smörmarknaden m. m. I sistnämnda proposition uttalades, att den fortsatta utvecklingen och särskilt de på senare tid försämrade avsättningsmöjligheterna i utlandet lett till att frågan om åtgärder till motverkande av en pristryckande produktionsökning fått ökad aktualitet.

Statistiska uppgifter m. m. I betänkandet anföres, att det ansetts önskvärt att få så klarläggande uppgifter som möjligt om den utveckling beträffande ändrad markanvändning och särskilt övergång av jordbruksjord till skogsmark, som ägt rum på senare år, och även att få en belysning av de utvecklingstendenser, som nu kan skönjas. Uppgifter i förstnämnda hänseende har av styrelserna inhämtats dels ur de åren 1951 och 1956 verkställda

och i den officiella statistiken redovisade jordbruksräkningarna, avseende storleksgrupperna över 2 ha åker, dels ur en av jordbrukets utredningsinstitut företagen specialundersökning av strukturförändringarna i jordbruket mellan åren 1951 och 1956. För att få klarlagt, vilka förändringar som skett under åren 1956—1958, och för att även få en uppfattning om utvecklingstendenserna för de närmaste åren har vidare, efter samråd med utredningsinstitutet, i samarbete mellan lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna skett en fortsatt undersökning på en genom stickprov begränsad del av de gårdar, som nyssnämnda utredning för tiden 1951—1956 avsåg. Slutligen har utredningsinstitutet efter samråd med lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen utfört en enkät bland jordbrukare i syfte att belysa jordbrukarnas inställning och avsikter i fråga om utläggande av jordbruksjord till skogsmark. De preliminära resultaten av den fortsatta undersökningen och av institutets enkät bland jordbrukarna har av lantbruksstyrelsen redovisats genom särskild skrivelse den 9 mars 1959.

Enligt *jordbruksräkningarna* har åkerarealen i storleksgrupperna över 2 ha från 1951 till 1956 minskat från 3 526 546 ha till 3 487 998 ha eller med 38 546 ha. Arealminskningen hänför sig till samtliga län med undantag av Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län, för vilka i stället redovisas ökningarna med resp. 1 193 ha, 201 ha och 3 408 ha. Största minskningen uppvisar Kopparbergs län med 7 050 ha. I övrigt varierar minskningarna mellan 238 ha (Hallands län) och 4 486 ha (Kristianstads län). Nettominskningen 38 548 ha motsvarade 1,1 procent av den sammanlagda åkerarealen år 1951. Hur den i jordbruksräkningarna redovisade minskningen av åkerarealen fördelar sig å olika produktionsområden och å olika storleksgrupper framgår av följande sammanställningar.

Produktionsområde	Förändring	
	ha	procent
Götalands södra slättbygder	— 1 823	— 0,5
» mellanbygder	— 4 335	— 1,2
» norra slättbygder	+ 1 179	+ 0,2
» skogsbygder	— 12 890	— 1,7
Svealands slättbygder	— 6 649	— 0,9
» skogsbygder	— 7 170	— 2,3
Norrland	— 6 860	— 1,5
	<hr/>	<hr/>
	— 38 548	— 1,1

Storleksgrupp ha	Förändring	
	ha	procent
2— 5	— 29 348	— 8,4
5— 10	— 46 508	— 6,8
10— 20	+ 793	+ 0,1
20— 30	+ 19 720	+ 4,5
30— 50	+ 18 530	+ 4,3
50—100	+ 121	+ 0,0
över 100	— 1 856	— 0,5
	<hr/>	<hr/>
	— 38 548	— 1,1

Den av utredningsinstitutet verkställda *specialundersökningen* har skett från stickprov om ca 9 000 gårdar, uttaget genom slumpmässigt urval och sammansatt av brukningsenheter av alla storlekar inom skilda delar av landet. Undersökningen har sålunda omfattat ungefär var trettionde gård i storleksgrupperna över 2 ha åker i hela landet. Enligt denna undersökning skulle utläggning av åker till betesmark eller skogsmark eller till andra ändamål ha berört 11 520 brukningsenheter och totalt omfattat ca 48 700 ha, vilket motsvarar 1,4 procent av åkerarealen. Av arealen å 48 700 ha har 18 200 ha utlagts till betesmark, 10 200 ha till skogsmark och 10 900 ha till annan användning (bebyggelse, vägar m. m.). Återstoden av arealen, 9 400 ha, avser sådana fall, där gården lämnats öde eller all åker lämnats obrukad.

Den totala arealen åker, som enligt utredningsinstitutet nedlagts, motsvarar sålunda något så när den areal å ca 38 600 ha, som framkommit vid jämförelsen mellan 1951 års och 1956 års jordbruksräkningar. Utredningsinstitutet har emellertid framhållit att den faktiskt nedlagda åkerarealen dock torde vara avsevärt större, bl. a. beroende på att åtskillig åker, som nu uppges som temporärt obrukad, i verkligheten ej vidare kommer att användas som åker. De av institutet redovisade arealförändringarna torde sålunda sannolikt avse sådana förändringar, som är resultat av direkta åtgärder från jordbrukarens sida, exempelvis för skogsodling, medan de fall, när åkerjord så småningom går ur produktionen för att kanske växa igen, sannolikt kommit med i redovisningen blott till en del. Nedläggningen av åker synes främst ha skett i skogsbygds-län. Även Stockholms län visar en tämligen hög nivå, men nedläggningen där avser till mycket starkt övervägande del utläggning till bebyggelseområden, vägar etc. Vid fördelning av den totala arealen nedlagd åker på brukningsenheternas olika storleksgrupper kommer enligt utredningsinstitutets undersökning inte mindre än 25 850 ha eller 53 procent av den nedlagda åkerarealen på storleksgruppen 2—10 ha.

Som sammanfattning kan enligt styrelserna sägas att den största delen nedlagd åker inom landet återfinnes i Götalands skogsbygdsområden, Svealands slätt- och skogsbygdsområden samt övre Norrland. Den mest förekommande formen av nedläggning av åker är dess övergång till betesmark. Denna tendens är starkt markerad i Götalands skogsbygdsområden. Överförande av åker till skogsmark visar sig ha den största omfattningen i Svealands skogsbygder, medan det i Svealands slättbygder förekommit i större utsträckning än i andra delar av landet att åker tagits i anspråk för bebyggelse, vägar m. m.

De preliminära resultaten av *den fortsatta undersökningen* och av *utredningsinstitutets enkät* bland jordbrukarna har redovisats i särskilda vid lantbruksstyrelsens förenämnda skrivelse fogade promemorior. Av innehållet i dessa torde här få återges följande.

A. Utvecklingen under åren 1951—1958

Till skogsmark utlagd (skogsodlad) åker:

1951—1956	19 000 ha	(3 800 ha/år)
1957—1958	13 000 »	(6 500 ha/år)

Till skogsmark utlagd (skogsodlad) betesmark:

1951—1956	22 400 »	(4 500 ha/år)
1957—1958	6 800 »	(3 400 ha/år)

Totalt 61 200 ha (8 700 ha/år)

B. Jordbruksmark som — utan invändning ur uppsiktslagens synpunkter — enligt lantbruksnämndernas bedömning skulle kunna överföras till skogsmark

Viss del av landets åker- och betesmarker ligger f. n. obrukad. I runda tal kan denna helt utnyttjade areal jordbruksmark anges till 100 000 ha. Viss del av den i jordbruket utnyttjade arealen är vidare mycket svagt utnyttjad. Den sammanlagda utnyttjade och svagt utnyttjade arealen kan i runda tal anges till 700 000 ha. Man kan sålunda säga att å nu angiven mark finnes ett utrymme för skogsplantering som uppgår till mellan 100 000 och 700 000 ha.

Angående berörda jordbruksmark kan följande mera detaljerade uppgifter anges.

1. Åkerjord som nu ej används i jordbruksproduktionen	61 488 ha	
Härav kan enligt lantbruksnämndsbedömningen från jordbruksproduktionen nu lämpligen definitivt avföras	47 808 ha	
Härav kan skog lämpligen odlas å		40 776 ha
2. Åkerjord som nu används i jordbruksproduktionen (inklusive åker liggande i vall sedan en följd av år) men som enligt lantbruksnämndsbedömningen lämpligen skulle kunna slås ut ur jordbruksproduktionen	314 184 ha	
Härav kan skog lämpligen odlas å		289 356 ha
Summa areal som utan invändning ur uppsiktslagens synpunkter kan användas för skogsodling på åker		330 132 ha

Den enligt 1 obrukade åkerarealen är framför allt lokaliserad till Götalands och Svealands skogsbygder samt Svealands slättbygder och till brukningsenheternas minsta storleksgrupper (46 procent av sagda areal återfinnes i Svealand, 20 procent i Norrland och 20 procent i Götalands skogsbygder).

De arealer under 1 och 2, som bör uteslutas ur produktionen men som icke lämpligen kan överföras till skog, torde innefatta vägmärk, mark till tomter etc., samt mark av karaktären impediment såsom obrukbara myrar etc. Sagda arealer utgör sammanlagt ca 32 000 ha.

3. Betesmark som lämpligen kan bli avförd från jordbruksproduktionen	133 440 ha	
Härav kan skog lämpligen odlas å		123 900 ha
4. Hagmark som lämpligen kan bli avförd från jordbruksproduktionen	79 596 ha	
Härav kan skog lämpligen odlas å		75 888 ha

Totalarealens jordbruksjord, som utan invändning ur uppsiktslagens synpunkter kan bli avförd från jordbruksproduktionen, uppgår sålunda till 575 000 ha, varav 530 000 ha (92,2 procent) är lämplig att skogsplanteras.

C. Den av jordbrukets utredningsinstitut utförda enkäten.

Undersökningen bygger på uppgifter insamlade per post från ca 1 700 slumpvis utvalda gårdar med mer än 2 ha åker över hela landet. Vid den preliminära bearbetningens början hade svar inkommit från 84 procent av de tillfrågade jordägarna.

Av samtliga brukningsenheter har ungefär hälften högst 10 ha skog; därav har i sin tur hälften ingen skog alls. Närmare 90 procent av taxeringsenheterna ägs av enskild person.

Lantbrukarna har fått uttala sig om den areal åker och/eller betesmark, som de skulle önska plantera med skog, om de fick halva planteringskostnaden i bidrag. Den totala areal jordbruksmark som bör överföras till skog beräknas enligt undersökningen utgöra ca 235 000 ha, motsvarande 7 procent av all areal. Av åkern vill lantbrukarna överföra 138 000 ha, d. v. s. 5 procent. Dessa arealuppgifter får dock betraktas som minimisiffror, eftersom den preliminära bearbetningen avbröts innan hela materialet inkommit. En manuell beräkning har gjorts på det material som inkommit efter maskinbearbetningens början. Den omfattar ett 50-tal gårdar och visar en något lägre skogsplanteringsfrekvens än i huvudmassan. Man kan därför uppskatta den totala areal som jordägarna vill plantera skog på till ca 150 000 ha åker, vartill kommer ca 100 000 ha betesmark.

Det råder stora skillnader i intresset för skogsplantering mellan olika delar av landet. I slättbygderna är det blott någon procent av jordbruksmarken, som anses böra överföras till skog, medan i skogsbygderna och särskilt i Norrland intresset är större och talen går upp emot ca 10 procent. Vid småbruket planeras en relativt sett mera omfattande skogsplantering.

Jämföres olika ägarekategorier framgår det att bolag och stiftelser vill lägga ned förhållandevis mera än enskilda samt stat och kommun m. fl. Av bolagsjorden planeras ca en fjärdedel planteras med skog och beträffande småbruk tillhöriga denna kategori närmare hälften av arealen.

Beträffande jordarten utgöres 15 procent av den totala åkerareal som planeras bli överförd till skog av lerjord, 7 procent av mjåla, 41 procent av sand- och mojord samt 32 procent av mull- och torvjord. Beträffande återstående 5 procent saknas uppgift.

Beträffande arronderingsförhållandena är den åker som jordägarna föredrar plantera med skog till ungefär en tredjedel avlägset belägen från ekonomibyggnaderna. Nästan lika vanligt är att skiftena är mycket oregelbundna till formen medan ca 20 procent av arealen är starkt uppsplittrad och ungefär samma andel mycket stenbunden.

Drygt tredjedelen av den åker som bedömes lämplig för skogsmark är varaktigt utlagd till betesmark. Det är dock endast i mycket obetydlig omfattning som höet säljes på rot.

Intresset för nedläggning av åker på annat sätt än genom skogsplantering, t. ex. utläggning till bete eller upphörande av brukningen, är dock enligt undersökningen mycket ringa.

Jordägarna har också tillfrågats om sin uppfattning om lagbestämmelserna rörande nedläggningen av åkerjord. En fjärdedel anser att sådan nedläggning strider mot gällande lag, medan en fjärdedel ej tror detta är fallet. Hälften av de tillfrågade har emellertid ej deklarerat någon uppfattning i frågan. Av de som anser åtgärden olaglig tror 55 procent att ett överträdande medför påföljd, 17 procent att så icke är fallet, medan 28 procent ej har någon åsikt.

Beträffande den principiella inställningen i skogsplanteringsfrågan är 40

procent av jordägarna av den uppfattningen att all nu odlad jord bör bibehållas som åker, medan 25 procent anser att skogsplantering möjligen kan få förekomma. 13 procent menar att skogsplantering absolut bör få förekomma, medan endast 8 procent sträcker sig så långt att de vill att skogsplanteringen på alla sätt understödjes.

Undersökningen har inte gett några klara belägg för uppfattningen att jordägarens ålder skulle ha någon avgörande betydelse för intresset för skogsplantering. Däremot är det påfallande hur den omständigheten, att det finns någon efterträdare på gården, som kan ta vid när den nuvarande brukaren slutar, påverkar intresset för skogsplantering. De lantbrukare som ej har någon efterträdare är mera benägna att plantera skog än övriga.

Det har också undersökts om planerna på skogsplantering har något samband med gårdens driftsriktning. Man skulle ha anledning vänta att de, som gått in för mera extensiv drift, skulle ha större intresse för skogsplantering än övriga. I stort sett verifieras detta av undersökningen. De, som avser att överföra en del jordbruksmark till skogsmark, har som regel mera arbete utom gården, mindre antal mjölkkor och mindre areal vete och oljevaxter.

D. Jämförelse mellan lantbruksnämndernas bedömningar och jordägarnas planer i fråga om överföring av sämre jordbruksjord till skogsmark.

Följande tablå visar storleken av de arealer som borde överföras enligt de under B och C i det föregående redovisade undersökningarna.

	Lantbruks- nämndernas bedömning	Jord- ägarnas planer	Differens
<i>Åker</i>			
Beräknad totalareal 1958 (enl. jordbruksräkn.), ha	3 473 000	3 473 000	
Därav lämplig som skogsmark:			
procent	9,8	5,0	
ha	340 000	174 000	166 000
<i>Betesmark</i>			
Beräknad totalareal 1958 (enl. jordbruksräkn.), ha	708 000	708 000	
Därav lämplig som skogsmark:			
procent	22,7	15,9	
ha	161 000	113 000	48 000
<i>Åker och betesmark</i>			
Beräknad totalareal 1958 (enl. jordbruksräkn.), ha	4 181 000	4 181 000	
Därav lämplig som skogsmark:			
procent	12,0	6,9	
ha	501 000	287 000	214 000

Utgångspunkten har varit den totala arealen åker resp. betesmark (kultiverad betesmark och naturlig äng) år 1958, beräknad genom extrapolering från jordbruksräkningarna 1951 och 1956. Genom att multiplicera dessa totalarealer med de procenttal som framkommit vid de båda undersökningarna har jämförbara siffror rörande överföringen till skog erhållits. Således skulle enligt lantbruksnämndernas bedömning ca 500 000 ha jordbruksmark, motsvarande 12 procent av hela arealen, vara av den beskaffenheten att överföring till skog bör ske. Jordägarnas planer på skogsplantering avser emellertid blott något mer än hälften av den av lantbruksnämnderna redovisade eller ca 290 000 ha.

Vid studier av de här redovisade resultaten bör det beaktas att delvis olika bedömningsgrunder ligger bakom uppgifterna från de båda undersökningarna. Lantbruksnämnderna har haft att följa den praxis beträffande nedläggning av jordbruksmark, som förefinnes, och har bl. a. fått ta hänsyn till betydelsen för bygden etc. som minskning av arealen jordbruksmark kan föranleda. Jordägarna (lantbrukarna) influeras å andra sidan även av andra omständigheter än de rent företagsekonomiska, t. ex. om någon nära anhörig skall överta gården etc.

Allmänna synpunkter. Styrelserna anför i sitt betänkande, att det i den nuvarande situationen, när bortfallet av jordbruk och nedläggandet av jordbruksjord otvivelaktigt visar en ökande frekvens och åtgärder överväges i syfte att i snabbare takt föra över jordbruksjord till skogsmark, givetvis blir en förstahandsfråga i den praktiska verksamheten, var minskningen av jordbruksarealen i första hand bör genomföras och var marken bör bibehållas för jordbruket. Enligt de år 1947 uppdragna riktlinjerna bör man, trots att produktionsförutsättningarna och produktionskostnaderna varierar avsevärt i olika delar av landet, eftersträva att upprätthålla en jordbruksproduktion ej blott i de delar av landet, där produktionskostnaderna är lägst, utan även i de övriga delarna av landet. Styrelserna erinrar vidare om att det vid riksdagsbehandlingen år 1955 av jordbruksprisutredningens betänkande underströks, att man vid behandlingen av frågor av detta slag — vid sidan av de rent ekonomiska synpunkterna — måste fästa den största vikt vid den verkan en överföring av jordbruksjord till skogsmark kan få för bygden i dess helhet. Den betydelse, det ur andra näringsgrenars synpunkt har att ett jordbruk upprätthålles i skilda delar av landet, måste också beaktas. Frågor om överföring bör sålunda prövas med hänsyn till de inom varje trakt rådande förhållandena. Vid minskning av produktionsunderlaget bör denna med andra ord ske på sådant sätt, att inom olika bygder de sämre jordarna och de svagare jordbruken utgår ur jordbruksproduktionen. Styrelserna framhåller, att de vid sitt utredningsuppdrag utgått från att de år 1947 uppdragna riktlinjerna, sådana de utvecklats vid senare riksdagar, skall äga tillämpning även vid en fortsatt och påskyndad verksamhet för överföring av sämre jordbruksjord till skogsmark.

Enligt styrelserna ligger det i sakens natur att ställningstagandena om ändrad markanvändning bör och måste ske i samförstånd med yrkesutövarna inom jordbruket och skogsbruket. Det ankommer ju på markägaren att — med de begränsningar, som anges i uppsikts- och skogsvårdslagstiftningen m. m. — avgöra, om han skall använda sin mark för den ena eller andra produktionen. Mer väsentliga förändringar i markdispositionen och därmed i produktionsunderlaget är emellertid en angelägenhet av betydelse inte endast för de enskilda markägarna utan berör uppenbarligen också jordbrukets och det enskilda skogsbrukets organisationer, vilka kan ha ett vitalt intresse av hur den framtida skogs- och jordbruksproduktionen blir lokaliserad. Styrelserna erinrar om de uppgifter, som organisationerna i fråga fyller i avseende å transporter, förädling och distribution.

Var minskningen av jordbruksarealen lämpligen i första hand bör genomföras, måste enligt styrelserna självfallet avgöras i samband med det fortgående rationaliseringsarbetet. I betänkandet framhålles emellertid, att det uppenbarligen inte kan lämnas några fasta och allmängiltiga regler för urvalet av jord, som bör bibehållas för jordbruket resp. läggas ner, med tanke på att bedömningen skall ske med beaktande av de olika förhållandena i skilda trakter. Det är här fråga om spörsmål, som blivit alltmer trängande på grund av den pågående utvecklingen. Härom anföres i betänkandet vidare följande.

Den starka avflyttningen från jordbruket har på senare tid lett därhän, att de aktuella frågorna ingalunda avser blott nedläggning av utskiften, enstaka gårdar etc. På sina håll viker jordbruket nu på sådant sätt, att frågan om jordbruket kan och bör hållas vid liv kan komma att avse även hela byar och liknande bosättningsgrupper. Frågan aktualiseras väl vanligen i sådana lägen när behovet av större investeringar i jordbruken blir trängande eller när den pågående bortflyttningen hotar att medföra försämring eller indragning av byns förbindelser med de orter, till vilka byn är hänvisad i olika avseenden (skolor, mejeri med dess mjölkbillinjer, slakteri etc.).

Mången landskommun sysslar nu med de problem, som följer av att jordbruket tynar bort i vissa trakter och det framtida jordbruket sålunda samlas till vissa delar av kommunen. Men i åtskilliga andra kommuner brottas man med det större problemet, att bortflyttningen får sådan omfattning att den drabbar en mycket stor del av jordbruken, även de förhållandevis välbelägna och hotar utvecklingen inom kommunen i dess helhet. Det framstår i sådana fall som livsvillkor för kommunen och bygden att produktionsmedlen utnyttjas väl. Å ena sidan blir det angeläget att jordbruket upprätthålles i den mån det kan ge ett tillfredsställande ekonomiskt utbyte, varför en alltför långt gående nedläggning bör förebyggas. Å andra sidan är det angeläget att de marker, som inte kommer att bibehållas för jordbruk, användes för annan produktion och att de — i den mån de lämpligen bör bli skogsproducerande — överföres till skogsmark.

I anslutning till behandlingen av frågan var minskningen av jordbruksarealen lämpligen i första hand bör genomföras har i betänkandet anförts bl. a. följande synpunkter på vad som bör menas med sämre jordbruksmark.

Eftersom reduktionen av åkerjorden bör gå ut över de jordar inom varje särskilt område, som ur jordbruksekonomisk synpunkt måste betecknas som minst lämpade för fortsatt jordbruksdrift, kan något ekonomiskt kriterium, gemensamt för olika delar av landet, icke uppställas för begreppet sämre jordbruksmark. Men även om man ser till förhållandena endast inom en viss trakt är begreppet sämre jordbruksmark relativt. Till följd av dålig jordmån men också till följd av olämpligt läge i förhållande till brukningsenhetens övriga ägor eller dess byggnader kan ett uppehållande av jordbruk i dess dittillsvarande omfattning å en viss äga framstå såsom oekonomiskt vid jämförelse med resultatet av jordbruksdriften å andra ägor eller å andra brukningsenheter. Till sämre jordbruksmark är sålunda först att hänföra sådan mark, vars naturliga beskaffenhet är så svag, att den icke vid rimlig bearbetning och gödsling etc. kan ge så stor avkastning att en brukning som jordbruksmark är ekonomiskt försvarlig. Men begreppet innefattar också sådan jordbruksmark av bättre beskaffenhet, som på grund av ensligt läge

eller dåliga kommunikationer eller ock på grund av oregelbunden form icke med ekonomisk fördel kan brukas. Det bör uppmärksammas, att det finns rätt betydande områden, som tidigare varit väl brukningsvärda men successivt förlorar sitt värde ur jordbrukssynpunkt. På sina håll börjar stora arealer mossmarker vara slutodlade, och på andra håll är moränmarkerna ofta för steniga och ligger i alltför olämpligt formade fält för att kunna brukas med maskiner. Slutligen bör det understrykas, att frågan var jordbruken i framtiden skall bibehållas inom skogsbygderna i hög grad blir beroende av skogsbruket, dess arbetskraftsbehov och efter vilka linjer arbetet där organiseras.

I betänkandet påpekas, att övergången från jordbruksmark till skogsmark i stor utsträckning sker så småningom och utan direkt påvisbara åtgärder. Den sålunda pågående utvecklingen torde i stort sett ha inneburit att mindre brukningsvärda jordar mönstrats ut på ett sätt som varit i huvudsak godtagbart ur allmän synpunkt. Icke önskvärda förändringar har ju kunnat motverkas med stöd av lagen om uppsikt å jordbruk. I betänkandet anföres, att det måhända kan synas som om utgallringen av de sämre jordarna under nuvarande förhållanden borde kunna ske som ett naturligt urval till följd av dåligt ekonomiskt utbyte vid brukningen och att en sådan gallring borde leda till ett ur allmän synpunkt tillfredsställande resultat. Man måste emellertid beakta att olika jordägare kan ha helt olika intressen i avseende å nedläggning av jordbruk och också helt olika förutsättningar att genomföra nedläggningen. Enligt styrelsernas mening vore det givetvis ur allmän synpunkt ej tillfredsställande, om de för tillfället rådande ägareförhållandena ledde till att jordbruk och jordar, som kunde vara underlag för lönsam drift, lades ner medan ett stort antal jordbrukare alltfört bleve hänvisade att söka sin utkomst från svagare jordbruk och sämre jordar. För att kommande utläggning av jordbruksjord till skogsmark skall förlöpa efter linjer, som ur allmän synpunkt kan anses tillfredsställande, d. v. s. så att de sämre delarna av produktionsunderlaget i olika delar av landet utgår ur produktionen, bör å ena sidan även i fortsättningen olämplig nedläggning av jordbruksjord hindras, vilket verkar i viss mån återhållande på nedläggningsfrekvensen. Å andra sidan bör, om överförandet av jordbruksjord till skogsmark skall gå snabbare än hittills, skogsodling av sådan jordbruksjord, som bedömes inte böra bibehållas för framtida jordbruksdrift, underlättas och resurserna för sådana åtgärder ökas. Härvid bör de, som nu har jordbruk med ogynnsamma förutsättningar, beredas möjlighet att öka ut sina jordbruk och därvid utesluta de sämre jordarna eller att flytta över till bättre jordbruk eller andra inkomstkällor.

Styrelserna framhåller vidare, att en stor del av den jordbruksjord, varå under de senare decennierna jordbruket nedlagts, torde ha lämnats obrukad utan att några åtgärder vidtagits för att överföra den till skogsproduktion. Förklaringen härtill torde till väsentlig del vara att ägarna velat hålla möjligheten öppen att åter ta marken i bruk för jordbruk eller att de haft svårt att skaffa kapital till skogsodling. Emellertid torde förklaringen också till stor del ligga i att jordägarna känner ovisshet och osäkerhet i fråga om vad

som är tillåtligt och vad som är ekonomiskt klokt ävensom möjligheterna att få skogsodling till stånd. Eftersom en ekonomisk jämförelse mellan olika alternativ för markanvändning möter vissa svårigheter, anser styrelserna angeläget med en väl underbyggd rådgivningsverksamhet i detta hänseende. Tveksamheten inför skogsodlingsåtgärder torde ej sällan sammanhånga med att det gäller en investering av förhållandevis långsiktig natur. Beträffande gällande lagstiftning på hithörande område framhålles i betänkandet att uppsiktslagen är otidsenlig, vilket även belysts i lantbruksstyrelsens förenämnda betänkande med förslag till ändringar i sagda lag. Då denna f. n. är föremål för översyn, har styrelserna begränsat sig till att beröra ett spörsmål rörande sammanhanget mellan uppsiktslagen och skogsvårdslagen, nämligen frågan om möjligheten att å jord, varå jordbruket nedlagts, få till stånd skogsodling innan den lämpligaste tidpunkten passerats. Härom anföres i betänkandet i huvudsak följande.

Lantbruksnämnd äger enligt uppsiktslagen vidtagna vissa åtgärder mot vanhävd av jord m. m., som varaktigt bör användas för jordbruk. Nämnden kan eller bör däremot naturligtvis inte ingripa på sådant sätt, om marken lämpligen bör utgå ur jordbruksproduktionen. Begär markägaren prövning enligt uppsiktslagen och förklarar nämnden, att det inte är att hänföra till vanhävd att jordbruket å området nedlägges, så är därmed å andra sidan icke utsagt, att jorden skall övergå till skogsmark. Det är nämligen alltjämt markägaren obetaget att använda marken som jordbruksjord, om han så vill. Visserligen kan sägas att jordägare, som nedlägger jordbruket å viss mark, under vissa förutsättningar blir skyldig att vidtaga åtgärder för skogsproduktion å marken. Skogsvårdslagens bestämmelser har emellertid begränsad räckvidd med avseende å mark, som ännu icke är skogsproducerande. På grund av det anförda torde skogsodlingsåtgärder i många fall aktualiseras först när den för skogsodling lämpligaste tidpunkten för länge sedan passerats. Ämbetsverken har ansett att en bättre ordning nu bör sökas inom ramen för gällande lagstiftning. I fortsättningen torde nämligen, liksom hittills, den principen böra följas, att det ankommer på markägaren att bestämma för vilken produktion han skall använda sin mark, dock med de inskränkningar, som följer av lagen om uppsikt å jordbruk och skogsvårdslagen. Detta innebär ingalunda, att det allmänna skulle inta en passiv hållning till frågorna om markdisposition m. m., men de statliga insatserna bör inriktas på att genom bl. a. råd och upplysningar om lämplig markanvändning stimulera till sådana åtgärder, som ur enskild och allmän synpunkt framstår som välbetänkta. Med hänsyn till återverkningarna på kommunens utveckling bör samråd med de kommunala myndigheterna alltid ske, när större förändringar i här berörda avseenden kommer i fråga och planerna för därav föranledda åtgärder utformas.

I fråga om de åtgärder, som nu vidtages för tryggande av en nöjaktig återväxt, framhålles i betänkandet att de i stor utsträckning avser skogsmark med otillfredsställande skogstillstånd samt och i första hand åtgärder efter avverkning. Till dessa båda grupper, i fråga om vilka reproduktionsplikt enligt skogsvårdslagen oftast torde föreligga, är den ojämförligt största delen av den totala skogsodlingen i landet att hänföra. I dessa fall kan endast undantagsvis beviljas bidrag till åtgärderna. Bidragsberättigade är där-

emot sådana återväxtåtgärder, som utföres å s. k. av ålder kal mark, varjämte dit hänföres även jordbruksmark, vare sig denna är kal eller igenväxande och sålunda representerar ett visst stadium av hagmarksutveckling. Angående hagmarkerna och dessas iståndsättande anföres i betänkan- det följande.

Begreppet hagmark sådant det redovisas i samband med riksskogstaxe- ringen innehåller otvivelaktigt betydande arealer, varå ett skogsbestånd redan finnes av sådan beskaffenhet, att det icke omedelbart bör avverkas, även om det icke utnyttjar markens produktionsförmåga. Om ett sådant bestånd kalhugges, utlöses reproduktionsplikten. Sådan hagmark däremot, som är beväxt med huvudsakligen buskar eller eljest gles och värdelös skog kan iståndsättas med hjälp av bidrag från statens skogsförbättringsanslag. Det får anses vara en angelägen uppgift att dessa marker med värdelös produktion snarast iståndsättes. Emellertid bör det därvid alltid beaktas, att sådana marktyper ofta utgör ett karakteristiskt inslag i landskapsbil- den. Det bör därför alltid lämnas skäligt utrymme för naturvårdens och landskapsvårdens berättigade krav vid dessa markers överförande till hög- produktiva skogsmarker. En del av dem bör skyddas, särskilt då de är av särpräglad natur och av lämplig belägenhet. Vid överföring till skogspro- duktion bör därjämte tillses, att landskapet icke onödigtvis störes genom hårda barrskogsbyn, där förhållandena medger användande av lövskog, antingen redan befintlig sådan eller för ändamålet planterad. Bortsett från nämnda fall av återhållsamhet borde iståndsättningen av sämre hagmarker intensifieras.

Styrelserna framhåller, att vad sålunda anförts angående iståndsättningen av sämre hagmarker inte innebär, att skogsodling på sämre jordbruksjord, som nedlägges, skulle sättas i efterhand. Tvärtom får det anses lika viktigt att dessa för jordbruket ej användbara, men för skogsproduktionen i regel mycket lämpliga marker sättas i skogbärande skick. Då de alltmåra pre- senterar sig som en tillskottsquantitet, måste ytterligare medel ställas till förfogande för deras omhändertagande.

I fråga om nedläggningen av jordbruksjord räknar styrelserna med att även i fortsättningen nedläggning kommer att ske utan att marken i di- rekt anslutning härtill förs över till skogsproduktion. En sådan utveckling anser styrelserna även i fortsättningen böra godtas i fråga om jordbruk och jord med alltför ogynnsamma betingelser, i den mån det inte visar sig möj- ligt att omedelbart genomföra skogsodling. Samtidigt kan det emellertid en- ligt styrelsernas mening inte vara tillfredsställande att produktionsmedlen för längre tid blir outnyttjade, i varje fall inte om möjligheten att i fram- tiden utnyttja dem därigenom försämras. Det bör på längre sikt och ur allmän synpunkt vara att förorda, att de skogliga åtgärderna såvitt möjligt sätts in på ett tidigt stadium, efter det man kommit till klarhet om att mar- ken bör användas för skogsproduktion. Styrelserna anser motiverat att främja sådana åtgärder genom att ge stimulans därtill åt den enskilde, som har anledning att se till resultatet även på kortare sikt och därför tvekar inför åtgärderna.

Bland de allmänna synpunkterna framhålles slutligen i betänkan- det be-

tydelsen av att överföringen av jordbruksjord till skogsmark sker i nära sammanhang med den yttre rationaliseringen. När jordbruk slås samman till större enheter är det nämligen ofta ett lämpligt tillfälle att utesluta de svagare eller sämre belägna jordarna ur produktionen.

Likaså visar det sig ofta nödvändigt och lämpligt att ändra användningen av vissa marker i samband med omarrondering. När jordbruk därvid får sin jordbruksjord bättre samlad på måttligt avstånd från brukningscentrum, faller det sig naturligt att koncentrera produktionen på dessa och utesluta mer avlägset belägna eller sämre utformade områden. Vidare bör enligt styrelserna uppmärksammas att strukturrationalisering ofta torde böra förenas med en omställning i avseende å driftsinriktningen. Detta kan i sin tur leda till att markanvändning, fastighetsstorlek etc. får omprövas. Överförandet av sämre jordbruksjord till skogsmark framstår sålunda i hög grad som en jordbruksekonomisk fråga med mycket nära anknytning till jordbrukets strukturrationalisering.

Sambandet mellan strukturrationalisering och markdisposition. Enligt styrelsernas uppfattning utgör nedläggningen av jordbruksjord och överförande av sådan jord till skogsmark en delfråga i strukturrationaliseringen och avgörandena får träffas efter de riktlinjer, som tillämpas vid densamma. I betänkandet framhålles, att de ömtåligaste och svåraste spörsmålen därvid brukar uppträda i de bygder, där avfolkningen börjar ta en inte blott för jordbruket utan för bygdens näringsliv i dess helhet hotande omfattning. Där gäller det å ena sidan att stimulera till förbättringsåtgärder, som kan medverka till att bl. a. skapa bärkraftiga jordbruk, medan det samtidigt är angeläget att undvika felinvesteringar, t. ex. genom omfattande förbättringsåtgärder på jord och brukningsenheter, som inte har goda förutsättningar att bestå på längre sikt. I trakter med stark parcellering av fastigheterna får lämpligheten av att företaga skogsodlingar å olika ägoskiften bedömas med hänsyn till möjligheterna att dels genom fastighetsreglering och dels genom samverkan mellan markägarna åstadkomma bättre brukningsförhållanden inom överskådlig tid. I områden, där fastighetsförhållandena är sådana att laga skifte bedömes vara nödvändigt för att en tillfredsställande indelning skall nås, kan det vara viss anledning till försiktighet i frågor om ändringar i markanvändningen. Man torde, under tiden innan skifte kommer till stånd, ej böra medverka till skogsodling i andra fall än då det med visshet kan sägas, att marken inte vid kommande fastighetsreglering kommer att behöva disponeras som jordbruksjord.

Styrelserna anser det vara av vikt att vid avvägningen av olika åtgärder beakta hur jordbrukarna på orten själva ser sin situation. Härom anföres i betänkandet följande.

I en bygd, där avfolkningen redan sätter in kraftigt, är det naturligtvis välbetänkt att det allmänna visar återhållsamhet i medverkan till investeringar på svaga jordbruk. Men vill man bibehålla en del av bygdens jordbruk för framtiden är det en fara i att stanna vid att avslå framställningar om stöd till stenröjning, dikning och annan jordförbättring på sämre jor-

dar. Det sprider sig lätt en känsla av hopplöshet bland jordbrukarna, vilket bidrar till en ökande avflyttning. Det kan i sådant läge ha en väsentlig psykologisk betydelse om det allmänna visar sitt intresse för en uppryckning av näringslivet på längre sikt och gör positiva insatser i sådan riktning. Därvid bör exempelvis den bästa markanvändningen med hänsyn till möjligheten att kombinera jordbruk och skogsbruk övervägas. Där det befinnes lämpligt att bibehålla eller bilda sådana enheter, är det givetvis av vikt att den produktiva marken sätts i gott skick för brukningen. För att nå fram till enheter med god ekonomisk uppbyggnad får man då räkna med att inom begränsad tid göra såväl jordförbättringar å bestående jordar som att sätta nedläggningsjord i stånd för skogsproduktion. Därmed kan också skapas arbetstillfällen för en del av jordbrukets folk under den kritiska perioden till dess strukturrationaliseringen lett fram till brukningsenheter med bättre försörjningsunderlag.

I detta sammanhang framhålles i betänkandet, att möjligheterna att förändra de befintliga brukningsenheterna i hög grad är beroende av det förhållandet att en stor del av kostnaderna vid jordbruken är på kort sikt fasta på så sätt att de inte ändras med produktionens omfattning. Det i ladugården investerade kapitalet exempelvis utgör för jordbrukaren en fast kostnad, som föreligger även om ladugården över huvud taget inte skulle användas. Så länge byggnaden kan användas utan större underhåll, kan det sålunda vara lönande att driva produktionen även om full ersättning inte erhålles både för nedlagt arbete och avskrivning på befintliga anläggningar. Beträffande förhållande på längre sikt, då lönsamhetsförhållandena blir annorlunda, anför styrelserna bl. a. följande.

I detta fall blir täckningen av de totala produktionskostnaderna avgörande för produktionens omfattning. Får man icke genom avkastningen täckning för kostnaderna för arbetskraft och övriga driftskostnader samt kostnaderna för den nödvändiga kapitalutrustningen, måste detta så småningom leda till en begränsning av produktionen bl. a. genom att försliten kapitalutrustning ej förnyas. Detta framträder kanske starkast vid de talrika mindre jordbruk där den sysselsatta arbetskraften, av åldersskäl eller andra orsaker, inte kan finna sysselsättning på annat håll. För brukaren framstår det som fördelaktigt att i så hög grad som möjligt utnyttja produktionsmöjligheterna på brukningsenheten. Men den dag, när brukaren inte längre orkar utföra arbetet på gården utan vill överlåta sitt jordbruk till en yngre jordbrukare, blir läget annorlunda. Har denne möjlighet att förvärva ett annat, bättre jordbruk eller att få arbete i annan näring, vill han, om han resonerar rent ekonomiskt, inte nöja sig med att stanna vid ett svagt jordbruk och där få sämre ekonomiskt utbyte av sitt arbete än han skulle få vid annan sysselsättning.

Av det anförda framgår enligt styrelserna att omfattningen och takten i den yttre rationaliseringen — och därmed även överförandet av jordbruksjord till skogsmark — är beroende av hur de nuvarande brukarnas omställningsproblem kan lösas. Det ekonomiska stöd, som staten i vissa sammanhang kan lämna, är emellertid ägnat att påverka utvecklingen härvidlag. Angående dessa stödmöjligheter anføres följande.

Den, som har ett litet jordbruk och överväger att sälja det för att starta med ett annat, bättre jordbruk eller med annan sysselsättning, vill natur-

ligtvis ha betalt för sin fastighet i dess befintliga skick med byggnader, odlad jord och skogsmark. Hans benägenhet att byta tillvaro blir naturligtvis beroende av om han kan sälja för ett skäligt pris och därmed få medel disponibla för sin avsedda omställning. Men det kan i en del fall inträffa att den, som vill köpa det ledigblivande jordbruket för att utöka sitt innehavda jordbruk, inte helt kan använda vad som ingår i förvärvsfastigheten. I sådana fall kan ett s. k. värdeutjämningsbidrag beviljas (9 § rationaliseringskungörelsen) för att täcka mellanskillnaden mellan köpeskillingen och fastighetens värde som kompletteringsmark. En dylik skillnad kan exempelvis härröra av att byggnader eller andra anläggningar blir överflödiga. Samma kan bli fallet om åker, som är i bruk och får betalas efter pris för åker, efter sammanslagningen får betraktas som kalmark (nedlagd åker). Därest ekonomiskt stöd på grund av värdeskillnaden beviljas, kan det i sistnämnda fall vara lämpligt att lämna det i form av avskrivningslån, varvid villkor att viss skogsplantering fullgöres kan övervägas. Vidare bör nämnas att möjligheterna för köparen att få ekonomiskt stöd i form av bidrag eller lån till sådana investeringar i byggnader, anläggningar och mark, som behövs för ändamålsenligt brukning av bruksningsenheter i dess nya form, givetvis bör kunna underlätta den yttre rationaliseringen.

Beträffande sambandet mellan strukturrationalisering och markdisposition framhåller styrelserna slutligen, att det finns anledning att särskilt understryka vikten av att olika åtgärder, som kan medverka till fastighetsrationaliseringen, i den praktiska verksamheten kan behandlas i ett sammanhang. Vid förhandlingar rörande köp och byten av mark i syfte att utvidga bruksningsenheter och förbättra arronderingen, är det vanligen nödvändigt att avväga investeringar för olika förbättringsåtgärder med hänsyn till angelägenhetsgraden och jordägarnas ekonomiska resurser m. m. Det är av stor praktisk betydelse att kunna ge jordägarna klara besked om vilka förmåner i form av hjälp till finansiering etc., som kommer att lämnas. För ändamålet bör såvitt möjligt tillses att skogsodlingsmaterial finns disponibelt för sådana fall, att bidrags- och lånemedel likaså kan disponeras för finansieringen av åtgärderna, samt att skogligt utbildad personal kan ställas till förfogande för planläggning m. m. av de skogliga åtgärderna.

Behovet av skogsplantor vid ökad överföring av jordbruksjord till skogsmark. I betänkandet framhålles inledningsvis att skogsodlingsverksamheten, som efter sista världskriget ökat mycket snabbt, nu torde överstiga en areal av 100 000 ha per år. Samtidigt har en förskjutning av fördelningen på sådd och plantering inträffat i riktning mot den senare. Angående den framtida omfattningen av skogsodlingsverksamheten åberopas i betänkandet dels en av 1955 års skogsvårdsutredning (SOU 1958: 30) gjord beräkning av behovet av skogsvårdsåtgärder under en 20-årsperiod, dels en av skogsstyrelsen verkställd undersökning på området. Av skogsvårdsutredningens beräkning, vilken grundat sig på från statens skogsforskningsinstitut erhållet material, kan utläsas, att behovet av plantering inom kategorierna bolagsskogar och övriga enskilda skogar skulle utgöra omkring 60 000 ha per år. Härtill kunde enligt utredningen antas att ca 9 000 ha sämre åkermark årligen skulle överföras till skogsmark. Vid den av skogsstyrelsen ut-

förda undersökningen, vilken avsåg plantförsörjningen för skogar under skogsvårdsstyrelsernas uppsikt med undantag för skogsbolag och andra som själva producerar sina skogsplantor, har framkommit ett planteringsbehov av 77 000 ha per år, vari ingår ca 7 000 ha åkermark. Angående den bristande överensstämmelsen mellan dessa båda undersökningar anför styrelserna följande.

Överensstämmelsen mellan dessa båda undersökningar är ej särskilt god i betraktande av att de i fråga om plantor självförsörjande bolagen ingår i institutets kalkyl, men ej i skogsstyrelsens. Bolagen har f. n. 221 ha planteskolor i drift. Då trots detta skogsstyrelsens arealer är större för planteringen, torde detta bero på olika åsikter om såddens resp. planterings andel av den yta, som anses böra skogsodlas liksom i någon mån fördelningen i stort på naturlig återväxt och skogsodling.

I den av skogsstyrelsen gjorda utredningen har beräkningen av planteringsarealen utförts av länsjägmästarna på basis av riksskogstaxeringens uppgifter om skogstillståndet, den förmodade framtida avverkningspolitiken samt den på erfarenhet grundade och av ekologiska skäl betingade fördelningen på naturlig återväxt och skogsodling, resp. för den senare sådd och plantering. På förfrågan av skogsvårdsutredningen har länsjägmästarna uttalat sin åsikt om den bedömningsmässiga delen av skogsforskningsinstitutets utredning av skogsodlingsbehovet. Resultatet av enkäten är, att länsjägmästarna ansett, att såväl arealen för naturlig återväxt som såddarealerna överskattats av institutet med hänsyn till rådande naturliga förutsättningar och svårigheten att anskaffa tillräckligt mycket skogsfrö för fältsådd i större omfattning.

I betänkandet anföres vidare, att skogsstyrelsen liksom skogsvårdsutredningen funnit anledning räkna med den större planteringsarealen såsom den tills vidare mest realistiska och att skogsstyrelsen beräknat den därav betingade plantskolearealen hos skogsvårdsstyrelserna till ca 1 200 ha, möjligen minskat med ännu en okänd areal plantskolor i privat drift. Det uppställda målet innebär, att full tillgång på plantor producerade inom landet skulle finnas för täckande av ett maximalt planteringsbehov, inklusive ca 7 000 ha jordbruksjord årligen.

Angående den nuvarande plantsituationen anföres bl. a. följande.

På basis av en planteringsareal av 77 000 ha per år — fortfarande exklusive självförsörjande bolag — och en antagen fördelning på plantslag och trädslag, kan det befaras att plantbristen år 1960 har storleken 80 miljoner st. omskolad gran och 10 miljoner oomskolad tall, medan bristen år 1961 skulle inskränka sig till ca 40 miljoner omskolad gran. I kalkylen har medräknats skogsvårdsstyrelsernas produktion och på legoodling baserade kontrakt såväl utom som inom landet. Med största sannolikhet bör balansen i verkligheten bli gynnsammare under de närmaste åren, då någon omfattande språngvis ökning av skogsodlingarna knappast är att förvänta, liksom att småodlarnas icke uppskattbara produktion kan visa sig bli större än beräknat. Utsikten att från utlandet inköpa större kvantiteter fältdugliga plantor utöver de kontrakterade kan däremot icke bedömas vara stor.

Emellertid finns det vissa reserver. Sålunda har skogsstyrelsen sig bekant, att tyska odlare beräknat vinna avsättning till Sverige närmast år 1961 av ett vida större antal plantor än vad skogsvårdsstyrelser och andra

konsumenter vågat kontraktera. Styrelsen uppskattar denna plantmängd till 13 à 15 miljoner st.

I vad mån tillgången åren 1959 och 1960 kan förbättras är däremot för dagen ovisst. Möjligen kunde de polska och tjeckiska marknaderna ha vissa reserver att erbjuda. På grund av de stora transportavstånden från dessa länder torde de dock ej böra komma i fråga annat än som en nödfallsutväg.

Beträffande omfattningen av den hittillsvarande årliga överföringen av jordbruksjord till skogsmark framhåller styrelserna, att denna är svår att fastställa. Den del därav, som skett med stöd av statens skogsförbättrings-anslag, har för budgetåret 1957/58 uppgått till ca 4 000 ha, vilket krävt omkring 16 miljoner plantor. Vid en ökning av detta slags plantering till 10 000 ha och under förutsättning att 20 procent av arealen planteras med tall och resten med gran, skulle ytterligare krävas inemot 6 miljoner omskolade 2-åriga tallplantor och 24 miljoner omskolade 4-åriga granplantor per år, motsvarande en plantskoleareal av ca 120 ha. Knappast mera än 40 procent av granplantbehovet torde kunna täckas med kontinentgranen på grund av dess frostkänslighet.

Angående möjligheterna att öka tillgången på omskolade plantor anför styrelserna följande.

Vid plantering av sämre jordbruksjord torde endast omskolade plantor böra användas. Huvudsortimentet är 4-årig eller 3-årig omskolad gran. De senare, d. v. s. 3-åriga omskolade plantor, kan endast produceras i Tyskland, Danmark och möjligen sydligaste Sverige och av kontinentgran. För i varje fall tillfällig ökning av plantskolearealen kan enskilda odlare med lämpliga jordar i goda lägen och helst med arbetskraft vid gården engageras. Dessa underodlare bör då inköpa oomskolat material, för att efter omskolning och 2 säsongers (i fråga om tall 1 säsong) skötsel återsälja materialet till skogsvårdsstyrelserna. Lätta, stenfria sandjordar är för dylik plantodling idealiska. Ca 700 000 omskolade granplantor kan på detta sätt dras upp per ha inklusive gångar på 2 år. En förutsättning är dock, att överskott finnes på oomskolat material i förhållande till den i plantskolorna tillgängliga omskolningsarealen. Helt säkert kan omfattningen av plantodlingen hos jordbrukare och andra fastighetsägare väsentligt utvidgas, om skogsvårdsstyrelserna vinnlägger sig därom. För dessa småföretagares egen skull är det knappast tillrådligt, att de uppmanas draga upp fröplantor, emedan sådden måste utföras med stor precision helst med specialmaskiner och enär fullständig bevattningsanläggning därjämte är praktiskt taget nödvändig för ett gott resultat under torra år. Deras insats torde därför, som nyss anförts, böra gälla omskolning av från andra överlämnade plantor och skötsel av dessa under 1 resp. 2 år.

I betänkandet framhålles vidare, att även om såväl de egentliga skogsodlingarna som planteringen av åkerjord med skog kommer att öka, torde utvecklingskurvan för dessa verksamhetsgrenar komma att visa en ganska jämn stegring. En viss om än kort tidsfrist kan sålunda uppkomma, varunder plantförsörjningen kan komma i ett bättre läge.

Styrelserna anser att tillgången på plantor definitivt kan tryggas, därest plantförsörjningen ordnas på det sätt skogsvårdsutredningen föreslagit. Styrelserna hemställer därför att detta förslag genomföres. Samtidigt förordas,

såsom i annat sammanhang skett, föranstaltande om en skogsfrölag, enär vid omfattande privat odling av skogsplantor kontrollen torde behöva förstärkas. Angående skogsvårdsutredningens förslag anföres vidare bl. a. följande.

Skogsvårdsutredningen har föreslagit ändrade regler för skogsvårdsstyrelsernas frö- och plantproduktion under beaktande, att svårigheten i fråga om kapitalförsörjningen hittills varit det största hindret för en snabb ökning av rörelsen. En omläggning efter affärsmässiga grunder och en tryggt kapitalförsörjning från en statlig lånefond av tillräcklig storlek är kärnpunkten i det framlagda förslaget. Såväl kapital- som driftskostnader skall läggas till grund för plantpriset, varigenom goda möjligheter uppstår för privata företagare att komma in på området. Produktionen kommer därigenom så småningom att automatiskt anpassas till efterfrågan med de privata företagen som regleringsfaktor. Förslaget har, såvitt nu är känt, förordats av skogsvårdsstyrelsen och praktiskt taget alla skogsvårdsstyrelserna.

Skulle statsmakterna likväl föredraga att på sätt hittills skett tilldela skogsvårdsstyrelserna medel för plantproduktionen över deras budget och är samtidigt avsikten att söka få avsevärt större arealer åkermark överförda till skog, synes det enligt styrelserna ofrånkomligt att omedelbart kraftigt öka de begärda anslagen till plantförsörjningen på skogsvårdsstyrelsernas stater. Praktiskt taget skulle man på en gång behöva anskaffa all den plantskolemark, omkring 350 ha, som ännu fattas i tidigare omnämnd areal av 1 200 ha. I vad avser 4-åriga omskolade plantor kommer det likväl att dröja minst 5 år innan plantorna från denna areal kan sättas ut i fältet.

I detta sammanhang framhålles emellertid i betänkandet, att det vid plantskolearealens beräkning även förutsatts åtgärder för en ökning av produktionen genom ökning av antalet rader per säng från 4 till 5 eller 6, alltefter jordmånens beskaffenhet. Genomförande av denna rationalisering kräver ombyggnad eller nyinköp av maskiner, vilket föranleder tämligen höga kostnader. Sådillvida synes dylika kostnader särskilt välmotiverade, som därav följande produktionsökning sker snabbare än den, vilken bygges upp på nya arealer. I avaktan på statsmakternas beslut rörande plantförsörjningens ordnande hos skogsvårdsstyrelserna förordas i betänkandet, att de nuvarande anslagen förstärkes i syfte att möjliggöra nyssnämnda rationaliseringar i skogsvårdsstyrelsernas nu befintliga plantskolor, för att dessa så snabbt som möjligt skall kunna möta ett stegrat behov. Förslagsvis skulle för detta ändamål erfordras anslag å tilläggsstat för budgetåret 1958/59 av 500 000 kr.

I anslutning till frågan om behovet av skogsplantor har i betänkandet berörts frågan om kostnaderna för åkerplantering och densammans lönsamhet. Därvid har hänvisats till en inom skogsstyrelsen utarbetad promemoria, vilken såsom bilaga fogats till betänkandet. I promemorian anföres inledningsvis följande.

Investering i skogsbruk i form av utgifter för ett nytt bestånd är självfallet av växlande lönsamhet alltefter värdet av den nettoavkastning som kan utvinnas. Detta värde är beroende av markens produktionsförmåga, de förväntade bruttopriserna och storleken av omkostnaderna för skördens

tillgodogörande, omloppstiden samt anläggningskostnaden. Vid kalkylens upprättande måste därjämte förutsättas, att beståndet anlägges på ett riktigt sätt och att det under sin livstid ges den bästa tänkbara skötsel. Vid exempelvis uteblivna gallringar eller försenade sådana nedsättes värdeproduktionen genom självgallring, lägre bruttopris och högre omkostnad per volymenhet på grund av ogynnsam dimensionsutveckling. En till tiden försenad inkomst ger därjämte försämrade nuvärden vid diskonteringsberäkningar.

I följande i promemorian intagna tabell ges i avrundade tal exempel på högsta möjliga investeringskostnad per ha för en tänkt medelbonitet för åkermark inom av riksskogstaxeringen använda regioner.

Region	Län	Värdena är beräknade för	Kr./ha vid	
			3 procent	4 procent
I och II	BD, AC, Y, Z	planterad tall	900	400
III	X och W	planterad gran	1 900	1 300
IV	S, T, U, B, C, D, E, F, G, H, P, R	» »	2 600	1 800
V	I, K, L, M, N, O	» »	3 600	2 600

I fråga om planteringskostnaderna räknar skogsstyrelsen med en medelkostnad av 600 kr. per ha för åkerplantering såsom sannolik. I promemorian anföres härom vidare.

Då detta tal förutsätter 4 000 plantor per ha, blir kostnaderna för norra Sverige mindre, eller — om 2-årig tall användes — ca 400 kr., och för sydligaste Sverige något större. Endast undantagsvis torde åkerplantering sålunda vara oräntabel vid en räntefot av 4 procent och därunder. Vid högre räntekrav är förhållandet annorlunda. Som framgår av skillnaden mellan de nyss angivna värdena vid 3 procent och 4 procent, sjunker dessa snabbt vid stigande räntefot. Emellertid är det uppenbart, att åkerjordarna, även de sämre, i genomsnitt torde vara överlägsna den egentliga skogsmarken i produktionsförmåga vid samma geografiska läge och klimatförhållanden. Är marken att betrakta som skogsmark, gäller skogsvårdslagen för densamma. I och med detta gäller lagens 16 och 17 §§, enligt vilka skogsodling av marken kan påfordras. Under förutsättning att statsbidrag för ändamålet kan erhållas, kan sålunda markägaren åläggas att företa skogsodling å för skogsproduktion lämplig mark, som undantagits från jordbruksproduktionen och som icke väsentligen utnyttjas för annat ändamål. Den övre gränsen för investeringskostnaden bestämmes då liksom i fall av reproduktionsplikt efter avverkning till maximalt markvärde vid 2,5 procent räntefot.

I promemorian anföres vidare att det, med hänsyn till önskvärdheten av att planläggningen av skogsodling på sämre jordbruksjord kan ske så snabbt och enkelt som möjligt, knappast kan komma i fråga, att invecklade ekonomiska kalkyler skall upprättas i varje särskilt fall. Det torde vara tillräckligt förutsätta att, sedan marken i fråga av olika, måhända samverkande orsaker icke lämpligen kan anses duga som jordbruksjord, det i allmänhet får an-

ses ur allmän synpunkt önskvärt att använda den för annan mera lönande produktion.

Privatekonomiskt sett stärkes skogsodlingens ekonomi och förbättras förrentningen genom att markägarens uppoffring inskränker sig till halva investeringskostnaden. Föreligger svårigheter med kapitalanskaffning, kan dessutom erhållas lån för täckande av kostnaden. Vid en skogsodlingskostnad av 600 kr. och med ett bidrag av 300 kr. uppgår nettokostnaden för 1 ha till 300 kr. Därest lån beviljas till 3 procent ränta och 20 års amorteringstid med amorteringsfrihet de 10 första åren blir den årliga utgiften de första 10 åren 9 kr. och de nästa 10 åren 35 kr. 10 öre. Föredrar markägaren att omedelbart påbörja även amortering, blir den årliga utgiften 20 kr. 10 öre. Bestämmer slutligen amorteringstiden till 10 år, och påbörjas amorteringen omedelbart, blir årsutgiften 35 kr. 10 öre.

Finansieringen av skogliga åtgärder m. m. Enligt styrelserna torde det allmännas ekonomiska stöd till åtgärder i syfte att överföra jordbruksjord till skogsmark i fortsättningen liksom hittills få omfatta — förutom det i det föregående behandlade stödet till plantförsörjningen — dels bidrag och lån till kostnader för skogsodling m. m., dels bestridande av omkostnader för planläggning m. m.

Vad först angår kostnader för skogsodling kan statligt ekonomiskt stöd till återväxtåtgärder m. m. enligt nu gällande bestämmelser lämnas dels som bidrag från statens skogsförbättringsanslag (kung. 1948: 239) och, för Norrlands del, från anslaget till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. (kung. 1940: 599) dels som lån ur skogslånefonden (kung. 1948: 239). För utlämnandet av bidrag och lån ur skogsförbättringsanslaget resp. skogslånefonden gäller i huvudsak följande bestämmelser.

Bidrag ur skogsförbättringsanslaget kan beviljas för utförande av åtgärder å skog under skogsvårdslagen, dock ej å häradsallmänning. De åtgärder, som kan stödjas med bidrag ur anslaget, är vissa återväxtåtgärder samt dikning och — i vissa extrema och numera sällsynt förekommande beståndstyper huvudsakligen s. k. stavaskogar — röjningsgallring. De bidragskvalificerade återväxtåtgärderna är främst sådana på mark, där reproduktionsplikt efter avverkning ej föreligger, t. ex. av ålder kal mark, gammal åker eller betesmark, s. k. skräpskogar m. m. I vissa undantagsfall kan dock bidrag utgå även för återväxtåtgärder på mark under reproduktionsplikt.

Bidrag utgår med viss procent på den beräknade kostnaden, sedan värdet av de träd, vilka avverkas i samband med företaget, avdragits från totalkostnaden. Bidragsprocenten är högst 50. Härvid bortses från sådana fall där markägaren enligt 16 § skogsvårdslagen ålagts att utföra åtgärder i anledning av uppenbarligen otillfredställande skogstillstånd. Då bidragstagaren är enskild person, som på grund av svag ekonomi eller annan jämförlig anledning kan antagas eljest inte vara i stånd att utföra åtgärden, eller då det med hänsyn till lokal arbetslöshet finnes erforderligt att skapa arbetstillfällen genom att igångsätta skogsförbättringsarbeten, må dock bidraget utgå med högst 60 procent.

Skogsstyrelsen har utfärdat tillämpningsföreskrifter rörande bidragsgivningen. Enligt dessa fördelas vanligen skogsägarna på 3 kategorier, A, B och C. Kategori A omfattar de mindre och B de större skogsägare, som ej är

juridiska personer. Juridiska personer hänföres till kategori C. Statsbidrag till sistnämnda skogsägargrupp beviljas huvudsakligen blott i undantagsfall exempelvis där ett bolag är delägare i ett skogsdikningsföretag, till vars utförande stöd utgår med hänsyn till de enskilda delägarna. Bidrag till enskild skogsägare utgår vanligen inom kategori A med 50 procent till återväxtåtgärder och med 40 procent till skogsdikning samt inom kategori B med 25 procent till såväl återväxtåtgärder som till skogsdikning. Kostnaderna för planläggning brukar bestridas till 20 procent av intressenterna och till 80 procent av statsmedel.

För statens skogslånefond gäller samma tillämpningsområde som för skogsförbättringsanslaget. Lån kan utlämnas dels för sådana åtgärder, till vilka bidrag ur skogsförbättringsanslaget utgått eller kan utgå dels, då så med hänsyn till särskilda förhållanden finnes påkallat, jämväl för andra skogsförbättrande åtgärder. Lån må lämnas endast, då sökanden kan anses vara i behov därav och med belopp, som högst motsvarar den av skogsvårdsstyrelsen godkända kostnaden för företaget. Om även bidrag utgår, må lån och bidrag tillhopa beviljas med högst nämnda belopp. Räntan är 3 procent och uppskov med erläggande härav kan medges i högst 10 år. Under högst samma tid kan amorteringsfrihet medges. Lånet skall vara slutamorterat senast under femtionde året från tidpunkten för lyftande av lånet. För lån skall ställas säkerhet, som skogsstyrelsen finner tillfredsställande. Lån beviljas av skogsstyrelsen efter framställning av skogsvårdsstyrelse.

Av det nu anförda framgår att förenämnda bidrag och lån är tillgängliga för finansiering av åtgärder i syfte att föra över jordbruksjord, som nedlägges, till att bli skogsproducerande. I betänkandet anføres, att de å anslaget och fonden anvisade medlen till övervägande del använts till åtgärder å sådan gammal åker eller betesmark, som under en rätt avsevärd tid torde legat obrukad. Enligt styrelsernas mening är det påkallat att bidragsmedel i ökad utsträckning ställs till förfogande för ändamålet, om åtgärder för skogsodling på jordbruksjord, som nedlägges, skall kunna få en avsevärt ökad omfattning. Med hänsyn till de angelägna behoven av skogsvårdsåtgärder på befintliga hagmarker och kalmarker m. m. bör det ej komma i fråga att medlen för sådana åtgärder minskas. I stället torde en intensifierad skogsodling på åker förutsätta en höjning av medelsanvisningen å skogsförbättringsanslaget. Styrelserna föreslår sålunda, att skogsförbättringsanslaget tillföres ytterligare medel, vilka torde få avsättas för skogliga åtgärder i syfte att överföra jordbruksjord till skogsmark. Behovet av ytterligare medel för den här avsedda verksamheten under nästkommande budgetår har därvid uppskattats till 1 000 000 kr., vilket torde möjliggöra skogsodling av ca 3 000 ha.

Beträffande frågan i vilken utsträckning staten bidrager till kostnaderna för utredning och planläggning, särskilt avseende skogsvårdsstyrelsernas medverkan, anføres i betänkandet i huvudsak följande.

Överväganden rörande lämplig markanvändning förutsätter mer eller mindre ingående undersökningar. Alternativa investeringsförslag med kostnadskalkyler torde vanligen förutsätta fältundersökningar. Det torde få förutsättas att skogsvårdsstyrelserna medverkar med undersökningarna i vad de rör skogliga åtgärder. Det kan stundom — exempelvis vid förhand-

lingar rörande yttre rationalisering (fastighetsreglering) — visa sig nödvändigt att redan på förhandlingsstadiet genomföra fältundersökningar i detalj.

Skogsvårdsstyrelsernas medverkan i sådana bedömningar, som icke kräver närmare fältundersökningar, torde i allmänhet kunna påräknas utan ersättning. Planläggning av skogsvårdsåtgärder, som sker på beställning av markägare, gäldas av denne, varvid dock en avsevärd del av kostnaden för enskilda markägare brukar täckas med bidrag från skogsförbättringsanslaget. Detsamma torde kunna tillämpas även om markägaren icke formellt begärt planläggningen men omedelbart använder sig av densamma. I andra fall däremot — exempelvis då planläggning av skogliga åtgärder skett på lantbruksnämnds initiativ och användes endast i syfte att klarlägga förutsättningarna och bildar underlag för förhandlingar om strukturrationalisering — kan kostnaderna för planläggning inte rimligen läggas på den enskilde markägaren.

Lantbruksnämnderna har enligt sin instruktion att ta initiativ till åtgärder för strukturrationalisering. Om mer omfattande utredningar, förhandlingar etc. blir behövliga, sker detta i form av s. k. individualplanering. I samband med sådan planering kan lantbruksnämnd med för ändamålet anvisade medel anlita utomstående expertis. Nämnden är sålunda redan enligt gällande bestämmelser oförhindrad att bestrida kostnaderna för anlåtande av skogsvårdsstyrelsen, i den mån skogsvårdsstyrelsen icke själv svarar för kostnaderna.

Samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse. I betänkandet framhålles angelägenheten av att i fråga om åtgörandena i samband med överförande av jordbruksjord till skogsmark — bedömning huruvida marken bör utgå ur produktionen och åtgärder av rent skoglig karaktär — finna lämpliga former för samverkan mellan lantbruksorganisationen och skogsvårdsmyndigheterna. Detta med hänsyn till att verksamheten bör bedrivas i sådan omfattning och takt samt inriktas på sådana objekt att densamma väl kommer att överensstämma med de av statsmakterna antagna riktlinjerna för jordbrukspolitiken.

Vad först beträffar sådana fall, då en markägare bestämt sig för att skogsplantera viss jordbruksjord och vänder sig till skogsvårdsstyrelsen för att få hjälp med plantanskaffning, bidrag eller lån etc., så ligger det enligt styrelserna i sakens natur, att skogsvårdsstyrelsen gör sig underrättad om huruvida hinder mot den avsedda överföringen kan möta ur jordbrukssynpunkt. Skogsvårdsstyrelsen torde härvid böra underrätta markägaren om möjligheterna att få frågan, huruvida hinder mot nedläggande av jordbruket på den ifrågavarande marken föreligger på grund av bestämmelserna i lagen (1947:288) om uppsikt å jordbruk, prövad av lantbruksnämnden. Det torde på sina håll i praxis ha utbildat sig ett förenklat förfarande, enligt vilket skogsvårdsstyrelsen efter hänvändelse till lantbruksnämnden får besked i sådana fall, där lantbruksnämnden anser uppenbart, att det inte finns anledning att resa invändningar mot att jordbruksdriften nedlägges.

Styrelserna kommer därefter in på de fall då skogsodlingsåtgärder aktualiseras först när jordbruket å den ifrågavarande åkermarken redan varit ned-

lagt viss tid och när den för skogsodling lämpligaste tidpunkten för länge sedan passerats. Enligt styrelserna medför konstruktionen av uppsiktslagen och skogsvårdslagen att övergången från odlad mark till skogsmark enligt skogsvårdslagens bestämmelser ofta blir långdragen och obestämd. Enligt gällande rätt är det nämligen markägarens sak att bestämma för vilken produktion han vill använda sin mark, dock med de inskränkningar, som följer av nyssnämnda båda lagar. Enligt uppsiktslagen föreligger ej skyldighet att söka tillstånd hos någon myndighet innan jordbruksjord läggs ner. Den som på eget bevåg lägger ner jordbruk eller lägger igen jordbruksjord löper emellertid risk att lantbruksnämnden, som är skyldig att utöva uppsikt över att jordbruk ej vanhävdas, ingriper för att tillse att jorden bibehålls i tillfredsställande brukning eller — om den redan överförs till annan användning — återställs till jordbruksjord. Såsom nämnts i det föregående finnes möjlighet att genom särskild framställning till lantbruksnämnden, förvissa sig om huruvida det är tillåtligt att nedlägga jordbruksdriften å marken i fråga.

I betänkandet framhålles emellertid, att det i princip kan sägas, att jordägare, som nedlägger jordbruket å viss mark, blir skyldig att vidtaga åtgärder för skogsproduktion på marken. Till stöd för denna uppfattning har i betänkandet anförts i huvudsak följande.

Enligt 2 § skogsvårdslagen förstås med skogsmark sådan för skogsproduktionen lämplig mark, som ej i väsentlig utsträckning nyttjas för annat ändamål. Mark, som ligger helt eller i huvudsak outnyttjad, skall dock ej anses såsom skogsmark, om marken är mera ägnad att användas annorledes än till skogsbörd eller på grund av särskilda förhållanden ej bör tagas i anspråk för skogsproduktion. Mark, varå skog bör finnas till skydd mot sand- eller jordflykt eller fjällgränsens nedgående eller med hänsyn till annan därmed jämförlig omständighet, skall alltid anses såsom skogsmark. I 16 § skogsvårdslagen föreskrives vidare, att om skogstillståndet å skogsmark uppenbarligen är otillfredsställande skall, ändå att skyldighet att sörja för återväxt icke föreligger enligt skogsvårdslagens bestämmelser i övrigt, sådana åtgärder vidtagas, som erfordras för att inom skälig tid nöjaktig skog skall finnas å marken, dock må åtgärder icke fordras till större kostnad än som motsvarar värdet av de träd, vilka bör fällas i samband med åtgärdernas vidtagande. Sistnämnda bestämmelser är emellertid villkorliga såtillvida att den medgivna inskränkningen i skyldigheten att vidtaga åtgärder för att erhålla nöjaktigt skogstillstånd enligt 17 § skogsvårdslagen icke skall äga tillämpning, därest skäligt bidrag till täckande av kostnaderna för åtgärderna kan erhållas av allmänna medel.

Angående det sätt på vilket övergång från odlad mark till skogsmark nu ofta sker och angående de därmed förenade olägenheterna anføres i betänkandet vidare följande.

När odlad jord inte längre utnyttjas och underhålls som åker eller betesmark får skogsvårdsstyrelsen som regel inte något besked från markägaren härom annat än i de fall, då skogsvårdsstyrelsen anlitas för skogliga åtgärder på marken i fråga. Lantbruksnämnden kan inte rimligen ingripa enligt uppsiktslagen om marken enligt nämndens uppfattning lämpligen bör utgå ur jordbruksproduktionen. Begär markägaren hos lantbruksnämnden prov-

ning enligt uppsiktslagen och förklarar nämnden att det inte är att hänföra till vanhävd att jordbruket å området nedlägges, så är därmed icke avgjort att jorden skall övergå till skogsmark. Det är nämligen alltjämt markägaren obetaget att använda marken som jordbruksjord om han så vill.

Vanligen får skogsvårdsstyrelsens personal uppmärksamheten riktad på fallet först när åkern eller betesmarken inkräktats av buskar och ris, som skvallrar om uraktlåtet underhåll. Även om det i denna situation förefaller troligt att markägaren icke längre utnyttjar och underhåller åkern eller betesmarken i normal omfattning, drar sig den skogsvårdande myndigheten av förklarliga skäl för att göra mer bestämda yrkanden i ärendet, så länge det är ovisst om jordbruksdriften å området i fråga är slutligt nedlagd. Först efter åtskilliga år torde det i många fall framstå som oomtvistligt, att markens utnyttjande skall regleras av skogsvårdslagens bestämmelser. Då har emellertid ofta den för skogsodling lämpligaste tidpunkten för länge sedan passerats. Ett försenat ingripande leder i allmänhet till att marken får en gles eller gruppställd självföryngring med svag värdeproduktion. När skogsvårdsstyrelsen omsider ingriper står den därför i ett förhållandevis vanskligt utgångsläge. Tillämpas nämligen kalhuggning och skogsodling omedelbart, så måste den dittillsvarande skogsproduktionen av buskar och ungräd offras utan att ge avsättningsbart utbyte. Söker man å andra sidan nyttiggöra nämnda produktion genom att uppskjuta avverkningen ett begränsat antal år, så erhålles endast mycket blygsamma inkomster från spridda ungräd, som vuxit in i avsättningsbara klendimensioner. I bägge fallen uppstår avsevärda produktionsförluster jämfört med om ett tillfredsställande bestånd kunnat uppdras i omedelbar anslutning till jordbruksdriftens nedläggande.

Vad beträffar skyldigheten för markägare att vidtaga föryngringsåtgärder på marker med uppenbarligen otillfredsställande skogstillstånd, så sträcker sig det ovillkorliga kravet i 16 § skogsvårdslagen icke längre än till återväxtåtgärder, vilkas kostnad motsvarar värdet av de träd, som måste avverkas i samband med åtgärderna. I fråga om tidigare åkrar och betesmarker blir detta stadgande utan positiv betydelse för reproduktionen, eftersom det här gäller obevuxen mark eller mark med buskar utan avsättningsvärde. Konsekvensen blir då att åtgärden ställs beroende av statliga stödåtgärder enligt lagens 17 §, som innebär att nyssnämnda i 16 § medgivna inskränkning i skyldigheten att vidtaga återväxtåtgärder icke äger tillämpning, därest skäligt bidrag till täckande av kostnaderna för åtgärderna kan erhållas av allmänna medel.

Enligt styrelsernas mening bör skogsvårdsstyrelserna och lantbruksnämnderna i utbyggt samarbete främst genom råd och anvisningar verka för en bättre ordning i här berörda avseenden. I tveksamma fall bör skogsvårdsstyrelsen också kunna påräkna lantbruksnämndens uttalande i frågan huruvida åker eller betesmark är att anse som nedlagd.

Vid det föreslagna samarbetet torde det för lantbruksnämnderna vara självfallet att upplysa markägarna om möjligheterna att hos skogsvårdsstyrelsen få sakkunnigt biträde och ekonomiskt stöd till skogsodling å jord, som nedlägges. Det är emellertid enligt styrelserna ofta inte tillfyllest att nämnden hänvisar sökanden att vända sig till skogsvårdsstyrelsen. Styrelserna anser, att resultatet kan bli avsevärt bättre, om lantbruksnämnden

i samförstånd med markägaren tar kontakt direkt med skogsvårdsstyrelsen och de båda myndigheterna därpå gemensamt lämnar markägaren förslag till åtgärder med finansieringsplan, inrymmande även skogsodling i förekommande fall. Behov av en närmare samordning framträder särskilt när det i samband med jordbrukets yttre och inre rationalisering uppstår mer komplicerade spörsmål om ändrad markanvändning och investeringar för sådant ändamål, berörande flera markägare. Styrelserna anser angeläget att myndigheterna inriktar sig på att gemensamt lämna markägarna all behövlig service i sådana sammanhang. I sådant syfte bör lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse gemensamt följa upp de enskilda jordbrukarnas problem, om möjligt fram till en positiv lösning. Vid jämförande kalkyler, råd i valet mellan olika alternativ, tekniska anvisningar för avsedda åtgärder och medverkan till finansiering därav m. m., bör ett väl organiserat samarbete mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse komma till stånd.

Samarbetet bör enligt styrelserna inledas redan vid det grundläggande fältarbetet i fall, som berör båda organisationernas verksamhetsområden. Angående detta spörsmål samt angående vissa andra med fältarbetet sammanhängande frågor anföres i betänkandet bl. a. följande.

Lantbruksnämnden bör givetvis, när nämnden i samband med sina initiativ till strukturrationalisering eller i samband med prövning av löpande ärenden finner skogsodling böra övervägas, vända sig till skogsvårdsstyrelsen och få biträde till uppskattning av behövliga skogliga åtgärder och kostnaderna härför m. m. Detta bör smidigt ordnas genom nära kontakt mellan den fältarbetande personalen inom de båda myndigheterna. Ett sådant samarbete bör vara ägnat att effektivisera verksamheten. De, som gjort fältarbetet och gjort upp förslag till åtgärder inom sitt fackområde, bör rimligen ha intresse av att åtgärderna också kommer till utförande.

I många fall torde en sådan gemensam bedömning på fältet icke kräva mer ingående undersökningar eller kalkyler för att klargöra förutsättningarna för skogsodling. Oavsett om det är fråga om skogsodling på enstaka fastigheter eller vid invecklade fall av strukturrationalisering, gäller nämligen som regel, att avgörandet huruvida ledigbliven jordbruksjord lämpar sig för skogsproduktion icke kräver några ingående undersökningar såväl för bedömningen av lönsamheten vid skogsproduktion på marken i fråga måste grundas på analogislut, enär möjlighet till taxatoriska undersökningar av omgivande bestånd på liknande mark eller för bedömningar baserade på den s. k. skogstypen icke existerar.

I flertalet fall ger den bedömning, som den fältarbetande personalen gjort på platsen, tillräckligt underlag för avgörandet av ärendena hos lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen. Det förutsättes härvid att markägarens eventuella ansökan om bidrag till skogsodling inhämtats vid förrättningsfallet. I fall, där det är särskilt tveksamt om marken bör användas för jordbruks- eller skogsproduktion, torde prövningen ske efter besiktning på platsen av vederbörande delegation inom lantbruksnämnden eller av nämnden i plenum. På skogsvårdsstyrelsen ankommer planläggning för skogsodling och i ordningställande av handlingar för arbetenas utförande och bidrags erhållande samt att med yttrande befordra dem till skogsstyrelsen. Det skall därvid ankomma på skogsvårdsstyrelsen att skyndsamt, men i övrigt i vanlig ordning, handlägga förekommande ärende rörande skogsodling.

Enligt styrelsernas mening är det givetvis önskvärt med en nära kontakt mellan lantbruksnämnden och skogsvårdsstyrelsen i hithörande ärenden. En sådan kontakt torde kunna ske genom att länsjägmästaren eller den han sätter i sitt ställe deltar vid lantbruksnämndens handläggning av ärenden, som rör ändring av markanvändningen. Han kan därigenom få god inblick i denna verksamhet, ge nämnden värdefulla upplysningar om de praktiska möjligheterna att genomföra de skogliga åtgärder, som kommer i fråga, och kan vidare ge skogsvårdsstyrelsen överblick över den verksamhet som följer för skogsvårdsstyrelsens del. Kontakten kan också hållas genom att lantbruksdirektören eller den han sätter i sitt ställe deltar i skogsvårdsstyrelsens handläggning av sådana ärenden rörande skogsodling, som har beröring med nämndens verksamhetsfält. Han kan då ge skogsvårdsstyrelsen upplysning om de bedömanden i fråga om olika företags angelägenhetsgrad m. m., som skett inom nämnden, varigenom skriftliga remisser undvikas. Det torde vara av värde för samarbetet, att de båda organen sålunda i ärenden av gemensamt intresse har möjlighet att vara företrädare vid varandras överläggningar. Huruvida den ena eller den andra utvägen skall väljas, torde få bero på vad som från fall till fall är mest praktiskt. Båda möjligheterna synes böra stå öppna.

I instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna (1956: 553) stadgas, att vid lantbruksnämnds handläggning av ärenden, som berör skogliga frågor av större vikt, samråd skall äga rum med länsjägmästaren. Lantbruksstyrelsen har vidare i samråd med skogsstyrelsen rekommenderat lantbruksnämnderna att regelmässigt underrätta länsjägmästaren om sina sammanträden. Länsjägmästaren har sålunda tillfälle att efter eget bedömande deltaga i lantbruksnämndens överläggningar, och — om han i sådant ärende som nyss sagts är av avvikande mening — teckna sin mening till protokollet.

Det torde enligt styrelserna på liknande sätt böra ges anvisning om att lantbruksdirektören eller den han sätter i sitt ställe äger närvara vid skogsvårdsstyrelsens handläggning av vissa ärenden. I betänkandet föreslås därför, att skogsstyrelsen bemyndigas att efter samråd med lantbruksstyrelsen utfärda de närmare föreskrifter angående här ifrågakommande ärendens handläggning inom skogsvårdsstyrelse, som inom ramen av nu gällande bestämmelser kan erfordras för dels en god samordning i allmänhet, dels en skyndsam handläggning av frågorna.

Avgöranden i frågor av jordbruksekonomisk och jordpolitisk art bör enligt styrelserna liksom hittills träffas av lantbruksnämnd och i vissa fall av lantbruksstyrelsen, medan handläggningen av själva skogsodlingsfrågorna torde få ankomma på skogsvårdsstyrelse och skogsstyrelsen. Sålunda bör det ankomma på lantbruksnämnden att avgöra angelägenhetsgraden mellan olika företag avseende skogsodling å förutvarande jordbruksjord eller å jordbruksjord, som avser att nedläggas, medan lantbruksstyrelsen, om så erfordras, bör verkställa avvägningen av verksamhetens omfattning mellan olika län.

I fråga om samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse föreslås i betänkandet slutligen viss ändring i nu gällande bestämmelser i syfte att förbättra samordningen av de åtgärder som blir aktuella då fråga är om mera omfattande förändringar i fall av yttre rationalisering och särskilt i arronderingsfall, då markbyten förekommer och vissa vederlag kan förutsättas ingå i ett avtal mellan olika intressenter. Styrelserna föreslår sålunda, att skogsstyrelsen erhåller bemyndigande att i nu angivna fall till skogsvårdsstyrelse delegera beslutanderätten angående bidrag från statens skogsförbättringsanslag för återväxtåtgärder i samband med överförande av jordbruksmark till skogsmark. Sådant av skogsvårdsstyrelse fattat beslut bör meddelas skogsstyrelsen för registrering och avräkning mot tillgängliga anslagsmedel. Vid bifall till styrelsernas förslag torde ändring böra ske av 3 § i kungörelsen (1948: 239) angående bidrag och lån till vissa skogsförbättrande åtgärder. Såsom skäl för sitt förslag anför styrelserna, att det i de fall varom här är fråga torde vara av stor vikt, att alla ekonomiska transaktioner kan klargöras för de avtalsslutande parterna redan vid de överläggningar som äger rum mellan lantbruksnämnden och berörda markägare om markbyten och tillskottsförvärv samt därmed sammanhängande förbättringar av jord och anläggningar. Däri inbegripes även ett beslut om storleken av de bidrag, som kan utgå för olika föreslagna åtgärder. För såvitt angår bidragen till jordbruksekonomiska åtgärder äger lantbruksnämnden besluta och kan sålunda meddela sitt beslut redan vid sagda förrättningsstillfälle eller omedelbart därefter. Så är emellertid ej fallet beträffande bidrag till skogsodling, varom beslut fattas av skogsstyrelsen. Därmed kan ej någon full garanti för bidrag till sådan åtgärd lämnas vid eller i omedelbar anslutning till förrättningen. En väntan på besked härom kan innebära en olägenhet, som synes böra undvikas. Genom den av styrelserna föreslagna ändringen skulle bidragsbeslutet beträffande sistnämnda åtgärder liksom i fråga om åtgärder av jordbruksekonomisk natur utan dröjsmål kunna intagas i det avtal, som upprättas mellan intressenterna vid förrättningen.

Överföringen av jordbruksjord till skogsmark och jordlagstiftningen. De författningar, som närmast kan beröras vid övervägande av åtgärder för att snabbare överföra sämre jordbruksjord till skogsmark är följande, nämligen lagen 1955: 272 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (jordförvärvslagen), lagen 1925: 219 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva egendom (bolagsförbudslagen), lagen 1947: 288 om uppsikt å jordbruk (uppsiktslagen), lagen 1926: 326 om delning av jord å landet (jorddelningslagen), lagen 1926: 336 om sammanläggning av fastigheter å landet (sammanläggningslagen) samt kungörelsen 1956: 159 om ändring i kungörelsen 1948: 342 angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. (rationaliseringskungörelsen).

I betänkandet erinras om att de 3 förstnämnda lagarna är föremål för allmän översyn inom 1958 års jordlagsutredning, att det åt 1954 års fastig-

hetsbildningskommitté uppdragna arbetet på ny fastighetsbildningslagstiftning är långt framskridet samt att rationaliseringskungörelsens bestämmelser för inre rationalisering på motsvarande sätt behandlas inom jordbruksanslagsutredningen. I direktiven för jordlagsutredningen har framhållits lämpligheten av att utredningen skyndsamt prövar frågan huruvida man genom jämkningar i lagstiftningen kan bidra till att motverka den negativa inverkan på jordbruksnäringens räntabilitet och på jordbrukarnas inkomstförhållanden, som produktionsutvecklingen och de försämrade avsettningsförhållandena medför. Enligt direktiven borde delbetänkande framläggas med förslag till snara lagändringar, därest resultatet av de sakkunnigas behandling av nu nämnda spörsmål så motiverar.

Med hänsyn till det anförda har styrelserna ej ansett sig höra framföra förslag om lagändringar annat än på en punkt i uppsiktslagen. Spörsmålen om skogsodling i samband med fastighetsbildningsförrättningar har ej heller tagits under diskussion i betänkandet. Däremot har styrelserna funnit anledning att beröra vissa spörsmål om tillämpningen av jordförvärvslagen, bolagsförbudslagen och uppsiktslagen.

Vad först angår *jordförvärvslagen* har denna till syfte att förhindra olämpliga förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter, främst spekulationsförvärv, kapitalplaceringsköp och andra förvärv, som minskar den jordbrukande befolkningens fastighetsinnehav. Lagen är även avsedd att förhindra att mark, som prövas bära tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter, förvärfvas för andra ändamål. Förvärvskontrollen utövas på så sätt att envar jordförvärvare har att hos lantbruksnämnden i det län där förvärvsegendomen är belägen, senast inom 3 månader från det fånget skedde ansöka om förvärvstillstånd. Undantagna från dylik prövning är dock — utom vissa andra speciella undantag — förvärv, där viss nära släktskap råder mellan förvärvare och fångesman samt förvärv som göres av borgerliga kommuner.

Innan de av styrelserna gjorda uttalandena återgives torde få lämnas följande redogörelse för det huvudsakliga innehållet i de i förevarande sammanhang aktuella bestämmelserna i *jordförvärvslagen*.

Enligt 3 § *jordförvärvslagen* skall förvärvstillstånd vägras, om anledning finnes till antagande att egendomen skulle bli vanskött i förvärvarens ägo eller att förvärvaren med fånget huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av egendomen, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader eller annat som tarvas för egendomens brukande.

Enligt bestämmelserna i 4 §, första stycket, skall även i andra fall, om inte annat föranledes av bestämmelserna i 4 §, andra stycket, förvärvstillstånd vägras. För att detta skall kunna ske erfordras emellertid, att anledning finnes till antagande att förvärvaren vill åtkomma egendomen huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår egendom med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta, att fånget avser sådan fastighet eller sänjelott, som jämte annan fångesmannen tillhörig jord utgör en för

sitt ändamål lämpad brukningsenhet, eller andel i sådan egendom samt brukningsenhetens bestånd eller ändamålsenlighet skulle äventyras genom att egendomen frånskiljes, eller att fånget medför att skilda brukningsenheter, vilka kan anses lämpade för sitt ändamål, eller andelar i dylika brukningsenheter sammanföres i en ägo. Undantagsbestämmelsen i 4 §, andra stycket, innebär att tillstånd må meddelas, om fånget kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för förvärvaren har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilt skäl föreligger att godtaga fånget.

I övrigt må enligt 5 § förvärvstillstånd vägras, om egendomen finnes böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter, dock ej där förvärvaren är arrendator, som åtnjuter förköpsrätt till egendomen, där fånget sker inom i regel 5 år efter det lantbruksnämnden förklarar, att egendomen må överlätas eller där tillstånd sökes till förvärv å auktion.

I 6 § regleras slutligen det fall, då förvärvstillstånd ej finnes kunna lagligen meddelas med mindre förvärvaren därvid ålägges att inom viss tid verkställa erforderlig åtgärd till främjande av jordbruket eller skogsbruket å egendomen eller att under viss tid nyttja denna för bestämt ändamål eller underlåta särskild användning av densamma. I detta fall må tillstånd meddelas allenast om förvärvaren lämnat skriftlig utfästelse att ställa sig det avsedda åläggandet till efterrättelse. I tillståndsbeslutet skall utsättas vite för tredska att fullgöra åläggandet.

Styrelserna har funnit anledning att i samband med utredningen belysa frågan i vad mån avgörandet av jordförvärvsärenden kan eller bör påverkas av det förhållandet att förvärvsegendomen innehåller mark, som lämpligen borde överföras till skogsmark. Till en början torde enligt styrelserna kunna konstateras att tillämpningen av de i 3 § angivna avslagsgrunderna, vilka innebär absolut hinder mot förvärv, inte torde kunna bli föremål för några överväganden i detta sammanhang. Vad beträffar avslagsgrunderna i 4 §, första stycket, anföres att det i sådana fall, då det ej är anledning till erinran mot att hela fastighetens jordbruksareal överföres till skogsmark, knappast kan ifrågakomma att vägra förvärvstillstånd av det skälet, att förvärvaren vill åtkomma egendomen i annat syfte än att själv ägna sig åt jordbruket å densamma. Däremot bör enligt styrelserna vid prövning av det i 4 §, andra stycket, angivna villkoret, att fånget kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller eljest särskilt skäl föreligger att godtaga fånget, under nuvarande förhållanden en avsedd och önskvärd skogsplantering av sämre jordbruksmark kunna inverka i viss mån på avgörandet. I övrigt anföres härom följande.

Det torde nämligen i allmänhet vara till nytta för näringslivet i orten att mark, som provas inte böra användas för jordbruk, utnyttjas för annan produktion med tillfredsställande resultat. Är sökanden villig att ombesörja en önskvärd skogsplantering av sådan omfattning, att åtgärden kan anses betydelsefull med hänsyn till strävandena att påskynda lämpligt överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark, bör på grund härav dispens från förvärvshindren i 4 § kunna komma i fråga. Styrelserna avser härvid exempelvis sämre, mer avsides liggande egendomar, som icke har gynnsamma förutsättningar att bestå som brukningsenheter och där jordbruks-

delen anses böra överföras till skogsmark. I dylika fall kan det vara att föredraga att meddela förvärvstillstånd till en vederhäftig icke jordbrukare, som är villig att sörja för önskvärd skogsplantering, framför att under en oviss framtid söka reservera marken i avvaktan på att en jordbrukare eventuellt skall komma att inressera sig för ett förvärv av fastigheten. Det bör dock här understrykas, att dylik dispens i allmänhet kan böra ske endast där möjligheterna att egendomen kan få rationell användning inom bondejordbruket är små eller ovissa och förvärvarens villighet att ombesörja skogsplanteringen sålunda kan antas innebära att man därmed uppnår en rationalisering av markanvändningen, som annars icke kunnat påräknas.

Vanligen är väl förhållandena icke heller sådana och skogsplanteringsarealen icke så betydande i förhållande till egendomens hela areal att enbart ett åtagande om skogsplantering må anses utgöra tillräckligt skäl för förvärvstillstånd. Ett dylikt åtagande torde oftast komma att utgöra en av de samverkande omständigheter, som tillsammans kan medföra att förvärvstillstånd bör meddelas. Sålunda kan det exempelvis vara fråga om en skogsägare som vill utöka sitt skogsbruk genom ett tillskottsköp som arronderingsmässigt ligger väl till för att brukas samman med den tidigare ägda marken. Även om marken skulle kunna tänkas få användning för komplettering av bondejordbruk kan, beroende på förhållandena, vid vägningen av skälen för och emot förvärvstillstånd arronderingsförbättringen i förening med skogsplanteringen i ett sådant fall anses böra fälla utslaget och medföra att förvärvstillstånd meddelas.

I samband med frågan om dispens från huvudregeln i 4 § jordförvärvslagen behandlas i betänkandet även spörsmålet om tillämpningen av 6 § i lagen. Styrelserna understryker därvid att 6 § i princip inte är något medel att reglera driftsinriktningen och att ålägganden angående investeringar m. m. inte kan göras i de fall, där 3 § och 4 §, första stycket, befinnes ej tillämpliga å förvärven, d. v. s. å de vanliga s. k. jordbrukareförvärven. Endast om förvärvet ej uppfyller de normala kvalifikationerna enligt 4 § kan åläggande enligt 6 § förekomma. Förfarandet innebär i sådant fall en möjlighet för förvärvaren att företaga en för jordbruket nyttig prestation och därmed kvalificera sig för förvärvstillstånd. Angående önskvärheten av att i nuvarande läge i ökad utsträckning ge ålägganden om skogsplantering anför styrelserna följande.

De nuvarande bestämmelserna i 6 § jordförvärvslagen har sådan lydelse att den ger möjligheter att taga alla slags investeringar till främjande av skogsbruket å såväl förvärvsegendomen som å annan förvärvaren tillhörig fast egendom, som skall ingå i samma brukningsenhet som förvärvsegendomen, under övertägande. Man kan därmed åstadkomma garantier för att marken kommer till nyttig användning genom att dess produktionsförmåga blir utnyttjad på lämpligt sätt. Det är sålunda teoretiskt möjligt att använda förfarandet enligt 6 § i stor utsträckning. Enligt styrelsernas mening kan det nu visa sig lämpligt att ålägganden om skogsplantering får viss ökad användning. De bör nämligen i förekommande fall meddelas, när det befinnes vara ett allmänt intresse att markanvändningen varaktigt ändras.

I fråga om jordförvärvslagen har styrelserna slutligen ansett sig böra något beröra det fall, då för skogsplantering lämplig jordbruksmark förvärvats av lantbruksnämnden med anledning av bestämmelserna i 5 §. Härom anföres i betänkandet i huvudsak följande.

Har förvärvstillstånd vägrats med stöd av sagda paragraf, blir lantbruksnämnden under vissa i lagen närmare angivna förutsättningar skyldig att lösa till sig egendomen. Uttrycket brukningsenheter i 5 § torde avse enheter innehållande jordbruk. Bestämmelserna avser sålunda förstärkning med jordbruksjord eller skogsmark och omarrondering av fastigheter med enbart jordbruk eller kombinerade jordbruk och skogsbruk. Då en fastighet förvärvas av nämnden med tillämpning av nu nämnda bestämmelser kan det visa sig lämpligt att dess jordbruksmark helt eller delvis föres över till skogsmark. Lantbruksnämnden kan då välja mellan att själv ombesörja dylikt överförande innan fastigheten överlåtes eller ock att nämnden planlägger de behövliga åtgärderna och överenskommer med dem, till vilka egendomen avses att överlåtas, att de skall ombesörja överföringen.

I 1 § bolagsförbudslagen stadgas förbud för bolag, förening och stiftelse att i andra fall än de som anges i lagen förvärva fast egendom på landsbygden och i stad utanför det till bebyggelse planlagda området. Köping och municipalsamhälle anses därvid som stad. Lagen är enligt bestämmelserna i 2 § ej tillämplig å vissa speciella fall, som i detta sammanhang ej torde behöva beröras. Enligt 3 § må dock bolag eller förening förvärva fast egendom som enligt av länsstyrelsen avgiven förklaring prövats äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt etc. De bestämmelser, som reglerar förvärv av jordbruks- och skogsmark, återfinnes i 4 och 5 §§. Enligt dessa bestämmelser äger Kungl. Maj:t, där i lagen närmare angivna koncessionsvillkor prövas vara uppfyllda, giva bolag och förening tillstånd till förvärv.

I betänkandet redogöres för den praxis, som följes vid ifrågavarande ärendens behandling. Enligt styrelserna kan de bolagsförvärv, där koncession jämlikt bestämmelserna i 4 och 5 §§ kan tänkas komma i fråga, i stora drag indelas i 2 huvudgrupper, nämligen dels förvärv av skogsmark eller till skogsmark avsedd mark, avsedd att ingå som råvarubas i bolagets produktion, dels ock förvärv där egendomen i fråga avses att nyttjas som plats för någon av bolaget, föreningen eller stiftelsen bedriven verksamhet, exempelvis studieändamål, fritidsändamål eller för någon anläggning, som bolaget har behov av i sin verksamhet etc. Angående dessa båda grupper anföres i betänkandet följande.

Vad beträffar den första gruppen kräves för koncession som regel att bolaget fullgjort motprestation, s. k. kompensationsförsäljning av skogsmark av i huvudsak lika stor värdeproduktionsförmåga som den förvärvade markens. Lagen intar härvidlag den ståndpunkten att bolag må tillåtas förvärva skogsmark, som prövas vara av intet eller underordnat intresse ur bondejordbrukets synpunkt, mot att bolaget avstår skogsmark som med fördel kan disponeras för bondejordbruket såsom stödskog. Genom bestämmelserna i 4 § andra stycket i lagen har bolag etc., som avhänt sig mark för däri angivna ändamål, sålunda tillförsäkrats att i allmänhet få rätt att förvärva s. k. överloppsskog i stället. Emellertid sker utbyten av mark mellan bolag och bondeskogsbruk nu vanligen i den ordningen att bolag avhänder sig mark först i samband med att de själva får förvärvstillstånd. Ett clearingförfarande har också börjat tillämpas, så att förvärv genomföres mot utfästelse att kompensationsöverlåtelse efter närmare angivna grunder skall ske. Koncession till dylika förvärv av markbyteskarak-

tär meddelas därför numera oftast med tillämpning av 5 § i lagen. Förutsättningen härför är att den nytta markbytet medför för jordbruket utgör sådant särskilt skäl som omförmåles i nämnda paragraf.

Det krävs emellertid icke någon kompensationsförsäljning för de s. k. arronderingsförvärven, d. v. s. förvärv av mindre områden, som ligger insprängda eller inkilade i bolaget tillhörig skogsmark och där förvärvet sålunda icke medför någon nämnvärd utvidgning av innehavet utan i huvudsak har sin betydelse i att de underlättar skogsvården å bolagets angränsande fastighet.

Koncessionsbedömningen av förvärven tillhörande den nyssnämnda andra gruppen är i stort sett hänförlig till 5 § i lagen, därvid det gäller att avgöra om särskilt skäl föreligger.

Den sålunda lämnade redogörelsen torde enligt styrelserna belysa att koncessionsprövningen i huvudsak går ut på att väga å ena sidan bolagets ändamål med förvärvet och den nytta ur allmän synpunkt, som eventuellt kan vara förenad med bolagets tilltänkta användning av egendomen, ävensom de motprestationer till förmån för jordbruket, som bolaget kan åberopa, mot å andra sidan de allmänna intressen, som bolagsförbudslagstiftningen avser att skydda. Det finns enligt styrelsernas mening utrymme för att vid dylik bedömning beakta avsedda och lämpliga åtgärder för överförande av sämre jordbruksjord å förvärvsegendomen till skogsmark. Man torde inte böra bortse från att iordningställande av sådan mark till skogsbröd förutsätter investeringar, som först på lång sikt ger ekonomiskt resultat. Det torde knappast vara realistiskt att räkna med att förhandlingsvägen komma till resultat i fråga om markbyten, därest det allmänna skulle kräva att skogsbruksföretagen regelmässigt lämnar skogsproducerande mark i ersättning för att få förvärva jordbruksmark, som skall överföras till skogsmark. Det bör också enligt styrelserna framhållas, att övergång av nedläggningsmarker i bolags ägo knappast kan ha någon större inverkan i avseende å bibehållande av förhållandet mellan bondeskogsbrukets och storskogsbrukets skogsmarksinnehav.

Angående bolagsförbudslagen framhåller styrelserna slutligen, att det i fråga om de s. k. arronderingsförvärven synes vara anledning att mer lägga tyngdpunkten på den praktiska betydelsen med hänsyn till skogsvårdens främjande på närliggande fastigheter än på arealstorleken. Till s. k. arronderingsförvärv har som regel ansetts kunna hänföras endast sådana förvärv som avsett områden med en areal av omkring 15 ha eller mindre. Enligt styrelsernas mening kan det vara motiverat att vid bedömande av dessa ärenden beakta den omständigheten att i förvärvet ingående jordbruksjord borde skogsodlas. Det torde nämligen för skogsbruket kunna vara särskilt olägligt att inne i ett skogskomplex ha enklaver med jordbruksjord eller med vildvuxen förutvarande åker. Detta torde i många fall försvåra beståndsvården å omgivande mark. Detsamma gäller skogsservitut, knutet till jordbrukslägenhet, som går mot nedläggande. När jordbruket å lägenheten varaktigt lämnas obrukat eller lägenheten lämnas obebodd, torde servitutet förlora sin praktiska betydelse. När det befins föreliggande bärande

skäl att bolag får förvärva ägovidden till en lägenhet, som har skogsservitut å bolagets omgivande mark, så torde det också enligt styrelsernas mening vara till gagn för skogsvården och utan olägenhet ur allmän synpunkt att servitutet bringas att upphöra.

I fråga om den nu gällande uppsiktslagen framhålles i betänkan- det, att denna, som äger tillämplighet å alla jordägarekategorier utom kro- nan och å alla brukningsenheter innehållande odlad jord till en vidd över- stigande 2 ha, givetvis är av betydande intresse i samband med förevarande frågor om överföring av sämre jordbruksjord till skogsmark, då det i lagen definierade vanhävdsbegreppet ju i princip reglerar vilken jordbruksjord som må nedläggas och överföras till skogsmark. Enligt 1 § uppsiktslagen skall lantbruksnämnderna hålla uppsikt över att brukningsdel av den be- skaffenhet och storlek, som nyss angivits, ej vanhävdas, vare sig därigenom att jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller därigenom att för jordbruket erforderliga byggnader bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll. Enligt 2 §, första stycket, betraktas det emellertid ej som vanhävd om jordbruk nedlägges å brukningsdel eller del därav, om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga om- ständigheter det måste anses olämpligt att där bedriva varaktigt jordbruk.

Angående tillämpningen av uppsiktslagen anför styrelserna, att lagen utgör själva det instrument, som det allmänna har till sitt förfogande för att i den mån så anses behövt kontrollera den successivt pågående ned- läggningen av jordbruksjord. Lagen har därvid den funktionen att den ger möjlighet att förhindra dylik nedläggning, där denna ur de allmänna syn- punkter, varpå lagen grundar sig, bedömes vara till skada. Det torde, som lantbruksstyrelsen i sin förenämnda utredning (SOU 1956: 62) anfört, vara uppenbart att lagens betydelse inte kommer till uttryck i antalet ingripanden, som företagits med stöd av lagen. Det är otvivelaktigt genom sin blotta existens och därmed sammanhängande allmänt förebyggande verkan, som lagen haft sin största betydelse. Det är därför sannolikt att eftergifter i en del spärrar i uppsiktslagen skulle påskynda nedläggningsprocessen och där- med även — i den mån planttillgången m. m. så medgäve — överföringen till skogsmark.

Av betänkan- det framgår, att styrelserna inte ansett anledning föreligga att i förevarande sammanhang till närmare behandling upptaga nyss an- givna grundläggande spörsmål rörande uppsiktstagstiftningen. Styrelserna hänvisar till det av lantbruksstyrelsen utformade förslaget i detta hänseende, vilket är ägnat att anpassa lagstiftningen efter nu rådande jordbruks- politiska förutsättningar. Som tidigare nämnts ingår frågan om vanhävds- lagstiftningens utformning även i det utredningsarbete, som handhas av 1958 års jordlagsutredning. Emellertid borde det enligt styrelsernas mening kunna komma i fråga att såsom en jämkning i gällande lagstiftning redan nu genomföra en av de ändringar, som lantbruksstyrelsen sålunda före- slagit och som, såvitt styrelserna kan bedöma, skulle låta sig införas utan att några följdändringar eller andra lagtekniska problem skulle komma

att aktualiseras i samband därmed. Styrelserna avser här stadgandet i 2 §, första stycket, i uppsiktslagen. Enligt lantbruksstyrelsens oförmälda förslag skulle till detta stadgande tillfogas meningen »eller nedläggandet eljest står i överensstämmelse med en ändamålsenlig utveckling av jordbruksnäringen». I anslutning till förslaget i denna del uttalade styrelsen bl. a. (SOU 1956: 62, s. 104) följande.

Vad då först angår de fall, där nedläggande av jordbruk å en brukningsenhet eller del därav bör anses tillåtet, kan lantbruksstyrelsen i stort sett hänvisa till vad styrelsen tidigare anfört rörande de allmänna riktlinjerna för tillämpningen av uppsiktslagstiftningen. Den utformning, som nu ifrågasatt undantagsbestämmelse har i 1947 års lag, synes emellertid ej helt täcka det sätt, på vilket den i fortsättningen torde böra tillämpas. Undantagsbestämelsen tager nämligen enligt sin nuvarande ordalydelse endast sikte på sådana fall, där det — med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter — måste anses olämpligt att driva varaktigt jordbruk på marken i fråga.

Denna avfattning synes emellertid ej ge tillräckligt utrymme för beaktande av de förhållanden, som för jordbruket i dess helhet kan göra en viss krympning av jordbruksarealen önskvärd, och framför allt ej för beaktande av det förhållandet, att en sådan krympning bör göras med hänsynstagande även till andra än rent ekonomiska synpunkter. Det synes därför önskvärdt, att ett tillägg skall göras till den nuvarande avfattningen av undantagsbestämelsen, av innebörd att, utöver vad där nu sägs, nedläggande av jordbruk ej heller skall räknas som vanhävd, om det eljest står i överensstämmelse med önskemålet om en ändamålsenlig utveckling av jordbruksnäringen.

Enligt styrelsernas mening har de under senare tid alltmera utpräglade tendenserna till överskottsproduktion på jordbruksprodukter ävensom den strukturella utvecklingen i övrigt inom jordbruket medfört, att behovet av en anpassning av uppsiktslagstiftningen och dess tillämpning efter utvecklingens krav framstått allt klarare. Den nyss angivna jämkningen av lagbestämmelserna torde utan olägenhet kunna ske redan nu som en partiell ändring i avvaktan på den kommande allmänna översyn av lagen. Styrelserna föreslår därför att en sådan lagändring nu överväges.

I fråga om uppsiktslagstiftningens tillämpning berör styrelserna slutligen vissa spörsmål rörande den formella behandlingen av ärenden som avses i 2 §, tredje stycket, i lagen. Enligt detta lagrum må ägare av brukningsdel hos lantbruksnämnden påkalla prövning huruvida förhållande föreligger, som enligt bestämmelserna i 2 §, första eller andra stycket, i lagen berättigar till att nedlägga jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till att bortföra därå befintlig byggnad eller lämna densamma utan nödigt underhåll. Denna bestämmelse har ej sällan uppfattats så att vederbörande hade att hos lantbruksnämnden ansöka om tillstånd till skogsplantering. Av betänkandet framgår vidare, att dylika ansökningar i allmänhet brukat bifallas av nämnden. I några fall har emellertid vederbörande nämnd beslutat avslå ansökningen. Dessa spörsmål har i visst sammanhang uppmärksammat av riksdagens justitieombudsman, som härom yttrat bl. a. följande.

Lantbruksnämnden saknade befogenhet att bifalla eller avslå ansökningar om rätt till skogsplantering. Ansökan om rätt till skogsplantering finge fattas såsom en begäran om förhandsbesked, huruvida sådana förhållanden föreläge, som enligt 2 § lagen om uppsikt å jordbruk berättigade till jordbrukets nedläggande å viss brukningsdel. Till förekommande av att allmänheten finge den uppfattningen att det krävdes nämndens tillstånd för att nedlägga jordbruket, borde av nämndens beslut framgå, att det vore fråga om ett förhandsbesked. Detta vore av särskild betydelse i de fall, då nämnden ansåge att ett nedläggande icke borde ske, därvid nämndens beslut borde innefatta skäl för nämndens ståndpunktstagande.

I betänkandet upplyses, att lantbruksstyrelsen meddelat lantbruksnämnderna anvisningar i enlighet med justitieombudsmannens yttrande, därvid uttalats bl. a. att ansökan om rätt till skogsplantering i allmänhet torde få fattas som en begäran om prövning som avses i 2 §, tredje stycket, i lagen och att beslut då skall avfattas enligt ordalydelsen i sagda lagrum. Enligt vad lantbruksstyrelsen erfarit har emellertid så avfattade beslut stundom vållat missförstånd hos dem, som gjort en framställning för att få klarhet i om de får skogsodla sina marker.

Styrelserna har vidare anfört, att det i detta sammanhang bör framhållas att en prövning enligt 2 § tredje stycket uppsiktslagen leder till ett för lantbruksnämnden bindande beslut. Har lantbruksnämnden beslutat att förklara, att förhållandena berättigar till att nedlägga jordbruket å brukningsdelen eller del därav eller till att bortföra därå befintlig byggnad eller lämna densamma utan nödigt underhåll, så är det uteslutet att därefter, med stöd av uppsiktslagen, göra något ingripande om jordägaren gjort någon av de sagda åtgärderna. Det torde sålunda exempelvis inte föreligga något hinder på grund av gällande lag för jordägaren att, efter sådant beslut av lantbruksnämnden, skogsodla den mark, varå han förklarats berättigad att nedlägga jordbruket.

Styrelserna anser angeläget att allmänheten och i synnerhet de jordägare, som gör framställningar i hithörande frågor, får så klart besked som möjligt. Det är givetvis ej tillfredsställande, om jordägare på grund av ovisshet om innebörden av sådana formuleringar, som ovan berörts, undviker att genomföra åtgärder, även där de såväl ur hans eget ekonomiska intresse som ur allmänna synpunkter vore lämpliga och välbetänkta. Lantbruksstyrelsen avser nu i första hand att rekommendera lantbruksnämnderna att i beslut, vari uttalas att sådant förhållande föreligger, som berättigar till nedläggande av jordbruket, i förekommande fall anmärka, att uppsiktslagen sålunda ej utgör hinder för sökanden att överföra marken i fråga till skogsmark.

Åtgärder å lantbruksnämndernas fastighetsinnehav. Lantbruksnämnderna förvärvar i enlighet med direktiven för verksamheten jordbruks- och skogsfastigheter i syfte att disponera marken för förstärkning av närliggande jordbruk eller för att åstadkomma förbättrad arrondering. Strävan är att utan något dröjsmål sälja inköpt mark för sagda ändamål, men det ligger

i sakens natur, att inköpta marker till en viss del måste kvarstå i lantbruksnämndernas ägo under en kortare eller längre tid. Vid avvägningen av omfattningen av skogsvårdsåtgärder på fastigheter under den tid de är i lantbruksnämndernas ägo tillämpas vissa riktlinjer. Här om anföres i betänkandet följande.

Lantbruksnämnderna skall inrikta sig på att bedriva skogsvård på sina fastigheter i sådan utsträckning att den väl tål jämförelse med vad som förekommer bland ansvarsmedvetna enskilda skogsägare i trakten. Med hänsyn till det ofta korta innehavet innebär detta vanligen att lantbruksnämnderna planlägger lämpliga åtgärder och igångsätter dem i viss omfattning och därmed visar vägen för den blivande innehavaren. Å andra sidan måste beaktas att det för en blivande köpare ofta är en tillgång att kunna utföra sådana arbeten med egen arbetskraft. Lantbruksnämnderna söker därför iakttä en sådan begränsning av sina åtgärder, att så mycket arbete som möjligt överlåtes på den blivande ägaren så länge detta inte verkar försämrande eller fördröjande på den framtida skogsavkastningen. Man söker därvid givetvis att vid överlåtelsen tillhandahålla plan för skogsvårdsåtgärder och sätta köparen i kontakt med skogsvårdsmyndigheterna.

Enligt styrelserna bör i stort sett dessa riktlinjer följas även vid behandlingen av sådan jordbruksjord, som inte bör kvarstå i jordbruksproduktionen. Lantbruksnämnderna har sålunda här att överväga, huruvida de lämpligen bör skogsodla sådana marker, medan de är i nämndens ägo, eller bör låta det anstå åt den blivande köparen. I sistnämnda fall bör givetvis nämnden sörja för att köparen får besked om vilka åtgärder, som lämpligen bör genomföras och att han får alla de råd och anvisningar, som behövs för att de skogliga åtgärderna skall bli utförda på ett ändamålsenligt sätt.

IX. Yttranden över lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens betänkande angående överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark

Helt allmänt torde kunna sägas att så gott som samtliga remissinstanser i princip ställt sig positiva till det av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen avgivna betänkandet, även om — såsom framgår av den följande redogörelsen — i flera yttranden dels framhållits angelägenheten av en viss försiktighet i fråga om vidtagandet av statliga åtgärder för att stimulera till en ökad överföring av jordbruksjord till skogsmark, dels uttalats viss tvekan om verkan av en dylik överföring såväl i fråga om möjligheterna att därigenom minska överproduktionen som i fråga om det rent skogliga utbytet. Dessutom har i de olika yttrandena på vissa särskilda punkter anförts erinringar mot de i betänkandet framförda synpunkterna och förslagen.

Direkt avstyrkande yttranden har avgivits endast i ett par fall. *Småbrukarnas riksförbund* hemställer sålunda, att betänkandet inte måtte föranleda någon åtgärd, då den nuvarande takten i jordbruksarealens minskning enligt förbundets mening är fullt tillräcklig. Förbundet pekar på de faktiska utvecklingstendenserna i detta hänseende men framhåller samtidigt att det

självfallet är långt härifrån och till att samhället med stora kostnader och anslag skall påskynda omställningen till annan brukningsform. Vidare framhåller förbundet, att en försämrad utveckling håller på att ske även för skogsbruket, att förbundet är positivt inställt till att samhället har resurser att vaka över att åkerjord, som lägges ner, tages i anspråk för annan produktion ävensom att redan nu finnes möjligheter, även om dessa är begränsade, för statligt ekonomiskt stöd för skogsplantering även på sådan jord som tidigare brukats som åker. Medelsanvisningen för detta ändamål bör emellertid i nuvarande statsfinansiella läge inte ökas. Förbundet anser inte heller, att staten genom mer eller mindre fiskaliska bestämmelser skall få utsträckta befogenheter att bestämma, vilken jord som skall läggas ner och planteras med skog. Enligt förbundets mening vore det rent förkastligt att i lag införa bestämmelser om överföring av åkerjord till skog med den motiveringen att krympning av jordbruksarealen ur samhällets synpunkt är önskvärd. Yttrande i avstyrkande riktning har även avgivits av *tre ledamöter av lantbruksnämnden i Skaraborgs län*, vilka reserverat sig mot nämndens beslut. Reservanterna har förklarat sig inte kunna tillstyrka att det allmännas impulser till snabbare minskning av åkerarealen ges den form, som föreslås i betänkandet. Enligt reservanterna torde det på grund av att redovisningen av landets åkerareal är ofullständig och otillförlitlig vara svårt att förutse verkningarna av centrala initiativ, som syftar till snabbare reducering av åkerarealen. Jordbrukets produktionsöverskott är i realiteten tämligen obetydligt och kan fort förbytas i underskott och importbehov. De föreslagna åtgärderna innehåller ej något moment, som skulle stimulera till nedläggning av i första hand den sämsta åkerjorden i varje särskild bygd. En bidragsform med denna speciella innebörd hade harmonierat bättre med övriga jordpolitiska strävanden. Ökade bidrag utan sådan inriktning skulle också försvåra tillämpningen av uppsiktslagen och indirekt även tillämpningen av sociala arrendelagen. Reservanterna tillstyrker däremot att skogsförbättringsanslaget förstärkes och att skogsvårdsstyrelserna erhåller anslag till ökad plantproduktion i syfte att snarast möjligt få till stånd skogsodling å skräpskogar och vanvårdade hagmarker. Vidare uttalar *skogsvårdsstyrelsen i Kalmar läns södra område*, att någon propaganda för påskyndande av överföring av sämre jordbruksmark till skogsmark ej synes erforderlig. Skogsvårdsstyrelsen framhåller, att stor vikt bör fästas vid den verkan en mera omfattande skogsodling på åker kan få för bygden i dess helhet samt att landskapsvården bör beaktas.

Flera av de remissmyndigheter, som tillstyrkt betänkandet eller lämnat styrelsernas synpunkter och förslag utan erinran, har gjort detta utan utförligare kommentarer eller utan att närmare gå in på de olika i betänkandet behandlade frågorna. Detta är fallet med *Riksförbundet Landsbygdens folk*, *skogsvårdsstyrelsen i Kalmar läns norra område* samt *lantbruksnämnden i Älvsborgs läns norra område*. *Skogsvårdsstyrelsen i Västernorrlands län*, som anför att den inte ansett sig böra taga någon ståndpunkt till vad som i betänkandet anförts rörande överproduktion inom jordbruksnäring-

en och därav föranledd minskning av jordbruksarealen, säger sig inte ha något att erinra mot utredningens synpunkter och förslag rörande genomförandet av tillämnade åtgärder. *Skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län* framhåller i sitt yttrande helt allmänt angelägenheten av att kontroll utövas så, att det ur jordbrukssynpunkt sett ej sker alltför stor överföring av jordbruksjord till skogsmark. *Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet* understryker starkt vikten av att framförda förslag och rekommendationer snarast möjligt blir förverkligade, medan *Tjänstemännens centralorganisation* starkt understryker vikten av att frågan blir föremål för behandling i sådana former att åtgärderna på ett riktigt sätt kan fogas in i en intensifierad yttre rationaliseringsverksamhet. *Sveriges industriförbund* slutligen anför, att de föreslagna åtgärderna måste betraktas som provisoriska i avvaktan på att målsättningen för jordbrukets yttre rationalisering omprövas och jordförvärvs- och uppsiktslagstiftningen får en mera tidsenlig utformning.

I övriga i det föregående ej särskilt redovisade yttranden har framförts olika synpunkter och förslag, vilka hänför sig till ett eller flera av de olika avsnitten i betänkandet.

Vad först angår de statistiska uppgifter, som redovisats i betänkandet, påpekas av flera remissinstanser att nedläggning av åkerjord, såsom lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen även framhållit, i realiteten torde ske i större omfattning än vad de i betänkandet redovisade undersökningarna visar. Från flera håll framhålles svårigheten att i detta hänseende få fram tillförlitliga siffror. *Statens jordbruksnämnd* erinrar om att statistiska centralbyrån sedan år 1957 vid de årliga arealinventeringarna införskaffar uppgifter om varaktigt obrukad åkerareal. Vid inventeringarna åren 1957 och 1958 angavs den varaktigt obrukade åkerarealen till 53 600 resp. 65 300 ha. Det förefaller enligt jordbruksnämnden antagligt att beträffande en betydande del av den areal, som sålunda faktiskt tagits ur jordbruksproduktionen, brukandet upphört under 1950-talet. Detta bestyrker uppfattningen att den nedläggning som skett under senare år och som nu pågår har betydligt större omfattning än vad som framgår av de i betänkandet refererade undersökningarna och snarast kan uppskattas till omkring 15 000 ha om året. *Domänstyrelsen* lämnar i sitt yttrande vissa uppgifter till be-lysande av förhållandena på marker under styrelsens förvaltning. Av dessa uppgifter framgår, att överföringen till skog under åren 1955—1958 i fråga om kronotorp och äldre kronolägenheter uppgått till omkring 2 procent per år av den totala åkerarealen för dessa båda slag av lägenheter. Beträffande skogsjordbruk och jordbruksdomäner uppgår överföringen till skog till omkring 1 resp. 1/2 procent av den totala åkerarealen för resp. fastighetstyp. Enligt *Landsorganisationen i Sverige* torde den nedlagda åkerarealen kunna uppskattas till 20 000 ha. Även vissa lantbruksnämnder och skogsvårdsstyrelser har gjort uttalanden angående takten i den nu pågående nedläggningen av åkerjord. *Lantbruksnämnden i Östergötlands län* väntar sålunda en kraftig minskning av åkerarealen, främst å moss- och moränjordar i länets skogsbygder. Även *skogsvårdsstyrelsen i Kristianstads län*

anför, att säkerligen en mycket betydande areal jordbruksjord inom länet kommer att bli aktuell för omläggning till skogsproduktion. *Lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område* anför, att jordbrukarnas intresse för att överföra den sämre åkerjorden till skogsmark under senare år varit i tilltagande. Enligt en av lantbruksnämnden under åren 1957 och 1958 i samverkan med lantbruksnämnden i länets norra del verkställd utredning torde fr. o. m. år 1957 t. o. m. år 1970 ca 28 000 ha tidigare som åker brukad mark i Kalmar län, varav ca 16 000 i länets södra del, komma att utgå ur jordbruksproduktionen. *Lantbruksnämnden i Värmlands län* uppskattar nedläggningen av åker i länet till omkring 1 000 ha om året, vilket enligt nämndens uppfattning knappast torde påverka produktionsvolymen. *Skogsvårdsstyrelsen i samma län* räknar med att under en period av 18 år plantera ca 30 000 ha åker med skog. Även *lantbruksnämnden i Kopparbergs län* anför, att åkerarealen inom länet minskar mer än vad jordbruksräkningarna visar. Liknande uttalanden görs av *skogsvårdsstyrelserna i Jönköpings och Norrbottens län*.

Vad angår i betänkandet anförda allmänna synpunkter samt beträffande sambandet mellan strukturrationalisering och markdisposition har — såsom antytts redan i det föregående — i en del yttranden framställts erinringar i vissa hänseenden eller i varje fall uttalats en viss tveksamhet. *Sveriges lantbruksförbund*, som säger sig i princip inte ha något att erinra mot de i betänkandet framförda rekommendationerna och förslagen, anser sålunda, att det kan finnas anledning varna för alltför bestämda slutsatser beträffande den framtida utvecklingen. Överskotten på jordbruksprodukter har under senare tid totalt sett tenderat att minska. Enligt en i yttrandet intagen tablå över produktionsindex för jordbruket, grundad på värdevolymer med fast penningvärde och med produktionsåret 1938/39 som jämförelseår, låg index för vegetabilier och animalier tillsammans under produktionsåren 1949/50—1954/55 i regel över 108 enheter mot under år 1958/59 106,4 enheter enligt kalkyl våren 1958 och 103,0 enheter enligt överslagsberäkning i november 1958. Förbundet anför vidare, att om den igångsatta undersökningen rörande under åren 1956—1958 nedlagd åker ger till resultat, att den areal som reellt undandragits från jordbruksproduktionen är avsevärt större än vad som redovisas i den officiella statistiken, frågan om behovet av direkta åtgärder från myndigheternas sida för att främja skogsplantering på åker torde komma i ett nytt läge. Med utgångspunkt från att det, såsom även anförts i betänkandet, torde vara riktigast att låta den enskilde jordbrukaren träffa avgörandet, om någon del av den odlade jorden bör planteras med skog eller icke framhåller lantbruksförbundet vidare, att det finnes anledning att i allmänhet låta övergången från odlad jord till skogsmark förlöpa utan ingripanden från myndigheternas sida. Beträffande det i betänkandet gjorda uttalandet att överföringen av jordbruksjord till skogsmark bör behandlas som ett led i rationaliseringsverksamheten anför lantbruksförbundet, att det anser nödvändigt, att lantbruksnämnderna i större utsträckning än vad

nu synes vara fallet handlägger därvid uppkommande frågor under beaktande av företagsekonomiska aspekter. Inte minst bör utbytet av skilda företagsformer, såsom olika slag av kombinationer mellan jordbruk, skogsbruk och annat förvärvsarbete, jämföras. *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*, som också i stort sett tillstyrker de i betänkanDET redovisade förslagen och rekommendationerna, framhåller att det bör vara naturligt med en viss försiktighet vid överförandet av åker till skogsmark. Även om utvecklingen i stort sett synes peka mot ökad efterfrågan på skogsprodukter, måste varje kalkyl över åkerplanterings ekonomi grundas på en mängd osäkra faktorer, eftersom man inte vet någonting med säkerhet om konjunkturer, avsättningsmöjligheter och kostnadsnivå om 30—40 år, när de första skördarna skall tas ut. Redan de svårigheter, som sedan flera år tillbaka föreligger att finna avsättning för bondeskogsbrukets produktion, bör enligt förbundet ge anledning till en tankeställare. Det är lätt att överföra åker till skogsmark, men det är avsevärt mycket svårare att återgå till jordbruksproduktion, ifall om dispositionen i en framtid skulle visa sig ha varit mindre väl grundad. Angelägenheten av att försiktighet iakttas vid överföring av jordbruksjord till skogsmark och att överföringen sker under kontroll från samhällets sida betonas av *lantbruksnämnderna i Södermanlands, Gotlands, Kristianstads, Kopparbergs och Västerbottens län samt skogsvårdsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Malmöhus och Norrbottens län*. En viss tveksamhet i fråga om överföringens inverkan på produktionsöverskottet uttalas av *lantbruksnämnderna i Kalmar läns norra område* samt i *Örebro, Värmlands och Östergötlands län*. Lantbruksnämnden i sistnämnda län efterlyser en utredning beträffande denna fråga. *Skogsvårdsstyrelsen i sistnämnda län* anser, att en ökad propaganda för ett hastigare omförande av åker till skog kan medföra ett tungt ansvar för framtiden framför allt med avseende på möjligheterna att tillgodose skogsbrukets behov av arbetskraft. Även *lantbruksnämnden i Värmlands län* har framhållit de risker, som en olämpligt bedriven nedläggning av jordbruk kan innebära för tillgodoseendet av skogsbrukets arbetskraftsbehov. Enligt *lantbruksnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Skaraborgs och Kristianstads län samt skogsvårdsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands och Gotlands län* synes skogsplantering i första hand böra ske å de hagmarker och de stora kalmarksarealer, som redan nu finnes, och på den jord som f. n. lägges ner. *Lantbruksnämnden i Malmöhus län*, vilken i övrigt inte har något att erinra mot de framlagda förslagen, ifrågasätter om allmänna åtgärder bör vidtagas för att till skogsmark överföra all den åker, som kan betecknas som sämre jordbruksmark. Härom anför nämnden följande.

Genom jordbrukets mekanisering synes kraven på jordens beskaffenhet och åkerskiftenas arrondering ständigt öka. Med hänsyn till denna utveckling är det möjligt, att en väsentlig del av landets nuvarande åkerareal inom en nära framtid kan betecknas som sämre jordbruksmark. Huruvida åtgärder bör vidtagas för att överföra all denna mark till skog, synes därför i viss mån vara beroende av om återstående åkerareal är tillräcklig ur folkförsörjningssynpunkt. Skulle så ej vara fallet bör resultatet av de föreslagna

ätgårderna följas med uppmärksamhet, så att icke den åker, som nu skogsplanteras, senare måste ersättas genom nyodlingar.

Skogsvårdsstyrelsen i Blekinge län anför, att den i betänkandet saknar ett understrykande av den skogliga yrkesutbildningens och upplysningens stora betydelse för dels en ökad förståelse för såväl den jordbrukspolitiska målsättningen som för behovet av struktur- och driftsrationalisering dels och större intresse och förutsättningar för att rationellt och lönsamt driva mer skogsbetonade jordbruksfastigheter.

Skogsvårdsstyrelsernas förbund, som i sitt yttrande framhållit såsom särskilt betydelsefullt, att den ifrågasatta minskningen av jordbruksmarken sker successivt och i samförstånd med yrkesutövarna inom jordbruk och skogsbruk, vill mana till en viss återhållsamhet i fråga om propagandan och hävdar i stället, att en saklig upplysning i samband med en vidgad yrkesutbildning först bör få bereda marken för en strukturrationalisering och därmed sammanhängande nedskärning av jordbrukets produktionskapacitet. Förbundet understryker vidare såsom ett oeftergivligt villkor, att jordbruket inte endast bevaras i de delar av landet, där förutsättningarna för jordbruksdrift är gynnsammast och produktionskostnaderna lägst. Ett överförande av jordbruksjord i den omfattning utredningen förutsätter blir på många håll en fråga om landsbygdens framtida utformning, inplaceringen av skogsbrukets framtida arbetskraft o. s. v. Härom anför förbundet följande.

Förhållandena, som berör dessa frågor, är i hög grad olikartade, i första hand mellan norra och södra delarna av vårt land men även inom de olika länen. Vål finnes i varje län en del uppenbara planeringsuppgifter, men relativt tidigt kommer utformningen av den framtida kommunen in i bilden. Förbundet anser därför, att ett flertal för det kommande samhället ännu olösta problem måste lösas, innan produktionsomläggningen på allvar sättes in. Kommunerna, deras inställning och framtida inriktning måste från början inkopplas i verksamheten. I första hand synes därför exempelvis förbrukade mossodlingar, ödetorp eller isolerade ödegårdar, olämpliga betesmarker, utdömda hagmarker etc. bli föremål för skogsodling.

Skogsvårdsstyrelsernas förbund anför vidare såsom förbundets på lång erfarenhet grundade uppfattning dels att de nuvarande bestämmelserna i fråga om bidragsprocent bör vinna fortsatt tillämpning, dels att endast ett anslag till skogsodlingsverksamhet bör förekomma. Förbundet anför vidare.

Många gånger kan det i annat fall bli svårt att avgöra, ur vilket anslag bidrag bör utgå, liksom också att avväga de olika anslagens förtursrätt och storleksordning. Planläggning, kostnadsberäkningar och dylikt samt ledning och kontroll av verksamheten bör omhänderhas av skogsvårdsstyrelserna under skogsstyrelsens överinseende. All erfarenhet visar hän mot, att en klar och entydig uppsplattning av arbetsuppgifterna är den bästa grunden för ett friktionsfritt och fruktbarande samarbete. Detsamma torde även gälla beträffande förutsättningarna för samarbete mellan lantmäteri, lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse. Man torde ej heller kunna förbise den ingående lokala erfarenhet, som skogsvårdsstyrelsen och dess personal genom åren förvärvat.

Av de remissorgan, som vid behandlingen av förevarande avsnitt av betänkandet mera positivt, än de i det föregående redovisade, understrukt behovet av statliga åtgärder för att få till stånd en ökad överföring av jordbruksjord till skogsmark, framhåller *Landsorganisationen i Sverige* till en början angelägenheten av att åtgärder vidtages för att minska jordbruksproduktionen så att avsättningsproblemen skall kunna bemästras utan alltför stora kostnader och för att sänka produktionskostnaderna så att det blir möjligt även i framtiden att uppfylla målsättningen om inkomstlikställighet för jordbruksbefolkningen. *Landsorganisationen* anför vidare, att den finner syftet bakom de föreliggande förslagen vara väl i överensstämmelse med denna strävan men att den samtidigt måste framhålla att förslagen i sin praktiska utformning måste uppfattas som otillräckliga. Nedläggningen av åker kommer ganska ofullständigt till uttryck i jordbruksräkningarna. På grundval av de årliga arealinventeringarna i kombination med jordbruksräkningarna torde den snarare kunna uppskattas till 20 000 ha om året mot i betänkandet beräknade 10 000 ha. Därtill kommer den stora balans av åkerjord på väg i den långdragna överföringsprocessen från åker till skog, vilken gissningsvis kan uppskattas till minst 100 000 ha. Denna balans bör avvecklas därest man strävar efter en mera direkt överföring av dålig åkerjord till skogsmark, vilket i och för sig förefaller väl motiverat. Detta ger enligt *landsorganisationen* vid handen att 30 000 ha snarare än 10 000 ha årligen borde planteras med skog. Därtill kommer att igenläggningen bör påskyndas med hänsyn till jordbrukets trängda överskotts läge. *Landsorganisationen* anför slutligen, att den inte kan underlåta att göra en erinran mot tanken att nedläggningen skall beröra de sämre jordarna och de svagaste jordbruken inom varje särskilt område. Den bör enligt *landsorganisationen* naturligtvis framför allt ske inom de områden, som har de sämsta förutsättningarna för jordbruksproduktion. *Skogsvårdsstyrelsen i Västmanlands län* anser, att omföringen till skogsmark bör stimuleras och om möjligt ske i snabbare takt än hittills. Dock bör bygdens intressen att bibehålla brukningsbara enheter tillgodose och resp. ägares önskemål om formen för omföringen och den takt i vilken denna sker beaktas. *Styrelsen för Kooperativa förbundet* uttrycker sin tillfredsställelse över att statsmakterna så allsidigt prövar frågan hur man bl. a. genom jämkning och samordning av lagstiftningen på jordbrukets och skogsbrukets områden indirekt kan medverka till att förbättra jordbrukets räntabilitet och jordbrukarnas inkomststandard. Styrelsen framhåller bl. a. att ett snabbare överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark är ett väsentligt led i den pågående rationaliseringen inom jordbruket. Enligt styrelsen torde man vid normala odlings- och transportbetingelser kunna förutsätta, att skogsbruk är det mest ekonomiska användningssättet för större delen av våra marginella åker- och betesjordar. Styrelsen understryker behovet av aktiva åtgärder — med och utan statligt stöd — för att påskynda och underlätta överföring till skogsmark av sämre odlad jord. Styrelsen framhåller vidare bl. a., att vid bedömningen av alternativa användningssätt av tillgängliga jordarealer hänsyn givetvis måste tagas till resp. kommuners synpunkter och till det

övriga näringslivet i desamma. Enligt styrelsen är det nödvändigt att kommunerna noga utreder konsekvenserna på längre sikt av utläggning till skogsmark av varierande storleksordning samt konstaterar vilka arealer av odlad jord och skog, som är lämpliga för att skapa ett balanserat försörjningsunderlag för brukarna och kommunerna. Frågan var jordbruken framdeles bör vara belägna i skogsbygderna beror framför allt på skogsbruket och dess arbetsorganisation samt dess behov av arbetskraft och övriga produktionsresurser. Det gäller sålunda även för kommunerna att göra klart för sig hur utvecklingen sker och om möjligt göra upp ett realistiskt handlingsprogram. Styrelsen framhåller slutligen, att de beredskapsmässiga synpunkterna ej bör överbetonas vad avser jordbruksproduktionens lokalisering inom landet. Betydelsen av att de lokala organen samt andra företrädare för lokala intressen ges tillfälle att framlägga sina synpunkter framhålles även av bl. a. *lantbruksnämnden i Kronobergs län och skogsvårdsstyrelsen i Värmlands län*. Beträffande de riktlinjer, som bör tillämpas vid bedömningen av markanvändningsfrågan, framhåller även *lantmäteristyrelsen* att den största vikt måste fästas vid den verkan en överföring av jordbruksjord till skogsmark kan få för bygden i dess helhet. De naturliga betingelserna för jordbruk får därför ej vara ensamt avgörande vid bedömningen av huruvida jordbrukets omfattning bör minskas eller ej. Så torde det exempelvis f. n. ej vara önskvärt med någon avsevärd minskning av åkerarealen i Norrbotten medan däremot på en del andra håll, bl. a. vissa delar av Dalarna, där förutsättningarna för jordbruk delvis kan vara avsevärt bättre men trots detta nedläggning av jordbruksdriften och vanhävd redan föreligger i stor utsträckning, skogsodling synes kunna ske av större arealer jordbruksjord. *Lantmäteristyrelsen* anför vidare, att de förutsättningar, som föreligger, då frågor uppkommer om skogsodling av sämre jordbruksjord, givetvis kan variera väsentligt från fall till fall. Förhållandena i det enskilda fallet bör uppenbarligen i viss utsträckning påverka också formerna för frågans handläggning. Enligt *lantmäteristyrelsen* torde 4 huvudtyper av fall kunna urskiljas, nämligen *dels* det fall, då frågan om skogsplantering aktualiseras under pågående fastighetsregleringsförrättning, *dels* det fall då fråga om skogsodling uppkommer i trakt, där fastighetsindelningen är olämplig och där fastighetsreglering kan förväntas inom överskådlig tid, *dels* det fall, då behov av fastighetsreglering av större omfattning ej föreligger, men den ifrågasatta skogsodlingen till viss del berör mark, som uppenbarligen bör hållas öppen eller för vilken det ej är uppenbart att den bör överföras till skogsmark, *dels* slutligen det fall, då förhållandena är sådana att behov av fastighetsreglering av större omfattning ej föreligger och det är tämligen uppenbart att överföring till skogsmark bör ske. Enligt *lantmäteristyrelsen* saknas anledning att i förevarande sammanhang närmare beröra sistnämnda fall.

Angående det först nämnda fallet anför *lantmäteristyrelsen*, att frågor om markanvändning ingår som ett led i förrättningshandläggningen vid sådana fastighetsregleringsförrättningar som laga skifte och ägoutbyte. Det nu framlagda betänkandet avser ej de fall, då frågorna rörande överförande av säm-

re jordbruksjord till skogsmark handläggas som ett led i en dylik förrättning. Det förhållandet att fastighetsbildningskommittén i sitt väntade förslag till ny fastighetsbildningslag kan antagas komma att behandla även spörsmål av den art, varom här är fråga, utesluter emellertid enligt styrelsen inte, att de allmänna synpunkter och riktlinjer, som förevarande utredning kan resultera i, indirekt kan få betydelse och tillämpning också vid ställningstaganden i fastighetsregleringssammanhang. Lantmäteristyrelsen erinrar därefter om att jorddelningslagen liksom den s. k. graderingskungörelsen tillkom i en tid, då nyodlingsverksamheten ännu var betydande, varför densamma, då det gäller frågor rörande ändring av markanvändningen, kom att reglera i huvudsak endast de fall, då nyodling till åker eller äng skulle komma i fråga. Detta gäller även såväl jorddelningslagens bestämmelser om penningersättningar (odlingsersättning, vanhävdslikvid) mellan skiftesdelägarna som den s. k. statsbidragskungörelsen (1928: 295), vars bestämmelser är utformade att avse endast odling till åker eller äng. Genom att nyodlingsverksamheten numera praktiskt taget upphört och genom att i stället den motsatta tendensen — att nedlägga brukandet av odlad jord och att genom åtgärder av ett eller annat slag överföra förutvarande jordbruksjord till skogsmark — allt mer kommit i förgrunden, speciellt i vissa landsändar, har uppkommit vissa nya problem vid förrättningarnas handläggning. Efter en närmare redogörelse för hur det vid större fastighetsregleringsförrättningar i allmänhet förfares beträffande markanvändningsfrågorna framhåller lantmäteristyrelsen angelägenheten av att dessa frågor med hänsyn till önskemålen såväl av en rationell markanvändning som av fastigheternas lämpliga utformning i övrigt ägnas betydande uppmärksamhet och bringas till goda lösningar. I vissa fall föreligger emellertid därvid vissa svårigheter. Detta sammanhänger bl. a. därmed, att i trakter där nedläggningen av jordbruksdriften äger rum i större skala denna nedläggning, på grund av de speciella förhållanden i åldershänseende m. m. som föreligger för varje enskild brukare, givetvis icke sker vid någon enhetlig tidpunkt utan vid varierande tillfällen. Enligt lantmäteristyrelsen utgör sådana statsbidrag, som samordnas med de penningersättningar mellan sakägarna, som kan beslutas vid förrättningen, ett väsentligt medel att få till stånd sådana ändringar i markanvändningen, som förutsättes vid förrättningens genomförande. Lantmäteristyrelsen erinrar om att styrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1959/60 bl. a. föreslagit sådan ändring i statsbidragskungörelsen att bidrag förutom till förekommande fall av odling till åker och äng av odlingsmark även kan lämnas till övriga för ägoslagsomföring i samband med skiften eller ägouthyten erforderliga åtgärder samt understryker vikten av att ifrågavarande ändring av statsbidragskungörelsen snarast genomföres. Möjligheterna att få till stånd en ändamålsenlig markanvändning är visserligen större vid fastighetsreglering än eljest, men den föreslagna ändringen av bidragsbestämmelserna är en viktig förutsättning för att dessa möjligheter fullt ut skall kunna utnyttjas. Angående detta spörsmål anför lantmäteristyrelsen i övrigt bl. a. följande.

Vid fastighetsregleringstillfället torde för åtskilliga brukningsenheter förhållandena vara sådana, att brukaren avser att ännu ett antal år uppehålla jordbruksdriften, för att därefter — såvitt han vid tillfället kan bedöma och om han över huvud kan eller vill taga ställning i denna fråga — antagligen upphöra med brukandet av jorden. I sådant läge föredrar han enligt vad erlårenheten visar många gånger att vid fastighetsregleringen mottaga jordbruksjord i ungefär samma omfattning som han tidigare hävdat sådan mark framför att utbyta jordbruksjorden mot skogsmark. Han anser sig också kunna göra detta utan större risk, enär åläggande jämlikt uppsiktslagen att häva den vanhävd som kan bli följden, med hänsyn till den verkan denna lag hittills haft i sådana situationer, ej bedömes särskilt allvarlig. En mera effektivt utformad och tillämpad uppsiktslag torde härvid indirekt kunna få också den effekten, att jordägarna i en sådan situation kunde förmås att redan vid fastighetsregleringen göra den omräddning av fastighetens användning, som annars skulle ske först kort tid därefter, varigenom lämplighetskraven skulle kunna bli bättre tillgodosedda än som nu vanligtvis är möjligt.

Det synes också önskvärdt att den överföring av jordbruksjord till skogsmark, som kan ha blivit beslutad vid en fastighetsreglering, så snart ske kan fullföljes genom skogsodlingsåtgärder. Flera väsentliga skäl härför kan anföras. Det är sålunda angeläget att markerna icke längre än nödvändigt ligger improduktiva eller utnyttjade på ett olämpligt sätt och att den lämpligaste tidpunkten för skogsodling — innan marken hunnit bli bemängd med buskar — icke bör ha passerats när åtgärden skall verkställas. Också med hänsyn till önskemålet att de fastigheter, som tillskapas vid fastighetsregleringen, så snart som möjligt bör bli fullt lämpade för sina ändamål bör skogsodlingen ske på ett tidigt stadium. Också rättviseskäl talar härför. En markägare som avstår skogsmark i utbyte mot förutvarande jordbruksjord bör kunna fordra, att denna mark så snart ske kan iståndsättes. Hans benägenhet att mottaga sådan mark, vars produktionsbetingelser kan te sig osäkra, ökar också, om ett bestånd hunnit anläggas redan före tillträdet. Också värderingsfrågans handläggning torde härigenom kunna underlättas.

Beträffande det fall då frågan om överföring av jordbruksjord till skogsmark aktualiseras inom område, där fastighetsindelningen är dålig och fastighetsreglering kan förväntas inom överskådlig tid understryker lantmäteristyrelsen bl. a. vikten av att man inte medverkar till skogsodling i andra fall än då det med visshet kan sägas att marken inte i kommande fastighetsreglering kommer att behöva disponeras som jordbruksjord.

Vad nu sagts beträffande de 2 första typfallen torde enligt lantmäteristyrelsen till vissa delar vara tillämpligt även för det tredje typfallet. Här om anför styrelsen i huvudsak följande.

Också inom de områden, som här avses, torde förhållandena ibland vara sådana, att jorden vanhävdas på strövis liggande ägoskiften även inom större sammanhängande åkerområden, där jordbruket uppenbarligen bör upprätthållas, samtidigt som små, olämpligt formade åkerfält utanför dessa områden eller i dess utkanter fortfarande brukas. En sådan ordning är uppenbarligen olämplig ur samhällsekonomisk synpunkt. Det bästa medlet att härvid utan åsidosättande av markägarnas intresse av en viss omfattning av det egna jordbruket få till stånd rationellare förhållanden synes vara att genomföra ägoutbyten på sådant sätt, att i den utsträckning det är möjligt och lämpligt med hänsyn till övriga synpunkter, ägoinnehaven till bestående jordbruksfastigheter förläggas till områden där jorden bör hållas öppen och innehaven till fastigheter där jordbruket redan nedlagts eller

är under nedläggning förläggas utanför sådant område. Möjligheterna att göra sådant ägoutbyte synas därför i det särskilda fallet böra undersökas och i förekommande fall utnyttjas. I de fall förhållandena är sådana att möjlighet härtill föreligger — vilket icke torde vara ovanligt — synes detta böra beaktas vid förekommande ställningstaganden i ärenden rörande skogsodling av åker som uppenbarligen bör överföras till skogsmark liksom vid tillämpningen av uppsiktslagen inom område där jordbruket bör upprätthållas.

Sveriges lantmätareförening, som begränsat sitt yttrande att närmast avse de frågor som har direkt beröring med och som kan öva inflytande på fastighetsbildningsprocessen särskilt vid fastighetsreglering genom laga skifte och ägoutbyte, har i allt väsentligt framfört i huvudsak samma synpunkter och förslag som lantmäteristyrelsen. Även *lantbruksnämnden i Stockholms län* vill understryka det nära sambandet mellan markanvändningen och jordbrukets strukturrationalisering. För ett betydande antal jordbrukare uppstår möjligheten att nedlägga jordbruket på dåliga åkrar först i samband med att vederbörande som tillskottsmark lyckas förvärva bättre jord. En reduktion av jordbruksproduktionens omfattning för landet i dess helhet skulle därför kunna befrämjas, därest de hinder av kostnadsskäl som f. n. kan föreligga ytterligare undanröjes. Enligt lantbruksnämndens mening synes därför böra övervägas, huruvida icke rationaliseringsbidrag borde införas till förvärv av tillskottsjord till familjejordbruk, där förvärvet möjliggör att annan bristfällig åker nedlägges utan att brukningsenhetens karaktär av sådant jordbruk ändras. Sådana bidrag — förbundna med villkor att den till utläggning bedömda åkern verkligen skogsplanterades — finge den dubbla effekten att befrämja dels den yttre rationaliseringen, dels överförandet av sämre jordbruksjord till skogsmark. I övrigt uttalar lantbruksnämnden den principiella uppfattningen, att samtidigt med att aktiva åtgärder vidtages från det allmännas sida för begränsning av jordbrukets volym synes böra ges ökad kraft åt insatserna för att ge glesbygderna försörjningsmöjligheter vid sidan av jordbruket. *Styrelsen för Hushållningssällskapens förbund* anför, att ämbetsverkens synpunkter på frågan om överföring av åkerjord till skogsmark över huvud taget synes vara sådana att de kan biträdas av förbundet. I allt väsentligt har också hushållningssällskapen anslutit sig till dessa synpunkter. *Domänstyrelsen*, som i huvudsak anslutit sig till de i betänkandet anförda allmänna synpunkterna, framhåller bl. a. angelägenheten av att vid omföring till skogsmark vederbörlig hänsyn tas till landskapsbilden. Önskemålet att hänsyn tas till naturvårdens och landskapsvårdens krav har även betonats av bl. a. *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund* samt *skogsvårdsstyrelserna i Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Värmlands län*.

De i betänkandet föreslagna åtgärderna för täckande av behovet av skogsplanter vid ökad överföring av jordbruksjord till skogsmark har i princip tillstyrkts av de remissorgan, som gjort särskilda uttalanden i denna fråga. I några yttranden har dock ytterligare

åtgärder ansetts erforderliga eller framförts vissa andra erinringar. Sålunda finner bl. a. *statens jordbruksnämnd* styrelsernas målsättning i fråga om plantskolornas resurser, motsvarande plantering av 10 000 ha årligen, alltför låg. Nämnden påpekar, att målsättningen sannolikt ej skulle vara tillräcklig för planteringsbehovet å den åkerjord, som torde komma att nedläggas i fortsättningen, och än mindre skulle medge någon skogsplantering å den f. n. obrukade åkerarealen. En ökning av plantskoloras kapacitet utöver vad som föreslagits förefaller därför i och för sig önskvärd. Om så skall ske måste det emellertid givetvis också förutsättas, att sådana åtgärder vidtages — bl. a. i form av medelsanvisning under skogsförbättringsanslaget — att den avsedda planteringen verkligen också kan förväntas komma till stånd. En av grundförutsättningarna för en intensifierad och ur alla synpunkter väl avvägd omläggning är enligt *skogsvårdsstyrelsen i Kronobergs län* bl. a. utbyggnad av skogsvårdsstyrelsernas plantskoleverksamhet så att det stegrade plantbehovet kan tillgodoses. Härtill torde erfordras betydligt större anslag än det preliminärt äskade beloppet å 500 000 kr. *Lantmäteristyrelsen* framhåller, att det är angeläget, att den överföring av jordbruksjord till skogsmark, som sker i samband med nu pågående fastighetsregleringar, ej försvåras av brist på skogsplanter. Styrelsen förutsätter, att vid skogsvårdsmyndigheternas kontinuerliga beräkningar av behovet av plantor också det behov som svarar mot erforderlig skogsplantering i samband med fastighetsreglering beaktas. I anslutning härtill behandlar lantmäteristyrelsen frågan om åkerplanterings ekonomi. Enligt styrelsen torde den i betänkandet redovisade tabellen över högsta lönsamma anläggningskostnad för plantering av åkermark, bygga på det antagandet, att marken saknar värde vid annan användning, t. ex. för jordbruk, vilket ej alltid torde vara fallet. Sifferbeloppen synes vidare överstiga vad som vanligen erhålles vid kalkyler av detta slag, varför beräkningarna synes ha grundats på gynnsamma antaganden beträffande bonitet och/eller priser. Avkastningsförmågan torde vidare även inom en och samma trakt kunna variera inom ganska vida gränser. Likaså torde virkets kvalitet kunna variera väsentligt. För undvikande av felinvesteringar torde därför i vissa fall noggranna fältundersökningar vara nödvändiga och i tveksamma fall torde stor försiktighet böra iakttagas. Särskild anledning till försiktighet torde vidare vara motiverad med hänsyn till de nya allmänna riktlinjer för statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering som kan följa därest jordbruksanslagsutredningens förslag i nämnda hänseende genomföres. I fråga om skogsplanterings ekonomi anför *Landsorganisationen i Sverige* att styrelsernas kalkyler visar att planteringar av dålig åker med skog är en mycket god affär, särskilt i mellersta och södra Sverige. Därtill kommer emellertid en kalkyl, som styrelserna tyvärr underlåtit, nämligen över de minskade kostnaderna för exportsubventioner för jordbruksprodukter för varje hektar som togs ur jordbruksproduktionen. En sådan kalkyl måste naturligtvis bli tämligen osäker, men de torde ändå kunna uppskattas vara av storleksordningen 100 kr. årligen per ha. Ett engångsbidrag från staten med 300 kr. per ha synes följ-

aktligen vara en mycket god affär och medelsanvisningen torde kunna ökas högst avsevärt utöver styrelsernas äskande. *Domänstyrelsen*, vilken liksom flera andra remissorgan tillstyrker att skogsvårdsutredningens förslag beträffande plantförsörjningen genomföres, anser att endast en mindre del av plantbehovet kan tillgodoses genom import på grund av kontinentgranens känslighet för frost. Behovet av ökad inhemsk plantproduktion torde därför — under av utredningen i övrigt antagna förutsättningar — vara större än utredningen räknat med, även om takten i planteringen minskar. *Lantbruksnämnden i Västmanlands län* anför, att det för nämnden förefaller naturligt, att plantförsörjningen i största möjliga grad baseras på inhemsk produktion. *Lantbruksnämnden i Gävleborgs län* anför, att den ej delar den optimistiska synen beträffande möjligheterna att väsentligt utvidga plantodlingen hos enskilda. Nämnden föreslår, att skogsvårdsstyrelserna erhåller tillräckliga medel för att i egen regi utvidga plantskolearealerna. Enligt *skogsvårdsstyrelsen i Västmanlands län* är den föreslagna tillfälliga förstärkningen med 500 000 kr. måhända i underkant. *Skogsvårdsstyrelsen i Hallands län* anför, att återförsäljning till skogsvårdsstyrelsen av legoodlade planter för länets vidkommande ej är lämplig. *Skogsvårdsstyrelsernas förbund* framhåller, att de kalkyler, som framlägges i fråga om behov och tillgång av planter, endast kan betraktas som vägledande. Skogsodling på gammal åker blir många gånger ett svårskött kapitel genom att bl. a. gräsväxt, frostsador, försumpning, viltskador samt överväxande busk- och slyvegetation kan uppträda i början av beståndets anläggning. Senare kan olika slags röt-svampar, infektioner och insektsangrepp tillstöta. Dessa fakta bör beaktas dels i kostnadskalkylen och dels genom att bereda vetenskapen möjligheter till organiserad och intensifierad forskning på hithörande arbetsfält. Styrelsernas beräkning att 40 procent av granplantbehovet kan täckas med kontinentgran, finner förbundet med ledning av hittills vunna erfarenheter vara en hög siffra. Förbundet framhåller vidare bl. a. nödvändigheten av att en ny skogsfrölag utarbetas, så att kontroll över plantproduktionen kan upprätthållas efter mera skärpta linjer än hittills. De av skogsvårdsstyrelsernas förbund påtalade svårigheterna med skogsplantering på åker framhålles även av bl. a. *lantbruksnämnden i Gotlands län* samt *skogsvårdsstyrelserna i Östergötlands, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs, Örebro och Norrbottens län*. *Skogsvårdsstyrelserna i Gotlands, Kristianstads och Malmöhus län* framhåller, att de i betänkandet angivna medelkostnaderna för åkerplantering är för lågt beräknade såvitt angår ifrågavarande 3 län. *Lantbruksnämnden i Uppsala län* anför i fråga om planteringskostnaden att denna väl ej är större än att ägaren bör kunna påtaga sig densamma även med hänsyn till den långsiktiga investering skogsplantering innebär.

De i betänkandet framlagda förslagen i fråga om finansieringen av skogliga åtgärder m. m. avstyrkes av *Sveriges skogsägareförbund*, som uttalar den principiella uppfattningen, att skogsbruket är en näringsgren av sådan bärighetsgrad, att det ej bör subventioneras med stat-

liga medel. Skulle likväl statsbidrag anses böra utgå för igenplantering av åkerjord anser förbundet, att det i samband med bidragsgivningen skall åläggas jordägaren att utan ytterligare subventionering svara för den eftervård, som erfordras för beståndets fortsatta utveckling, och över huvud taget för att skogsproduktionen på området i fråga blir tillfredsställande. Detta kan, om så visar sig nödvändigt, medföra att tillsynsmyndigheten blir nödsakad föreskriva hjälpplantering, vilken åtgärd i så fall i sin helhet skall bekostas av jordägaren. Förbundet finner det vidare önskvärt att vid skogsodling på åkerjord, vartill statsbidrag givits, kraven på efterkontroll skärpes i syfte att garantera, att marken i fråga verkligen kommer i tillfredsställande skogbärande skick. Denna kontroll måste ske inom relativt kort tid efter det planteringen utförts.

Beträffande övriga uttalanden berörande detta avsnitt kan anföras, att *statens jordbruksnämnd* framhåller, att en ökning av skogsförbättringsanslaget är önskvärd även för budgetåren efter 1959/60. Angelägenheten av ökad medelsanvisning under skogsförbättringsanslaget framhålles vidare särskilt från skogsvårdsstyrelsernas sida. Enligt *skogsvårdsstyrelsen i Stockholms län* erfordras större anslag vid en intensiv propaganda. *Skogsvårdsstyrelsen i Södermanlands län* anser, att medelsanvisning till främjande av skogsplantering på inägojord inte får medföra begränsning av medelstilledningen till sådana ändamål, som skogliga myndigheter betecknat såsom de för skogsbruket nu mest angelägna. Skogsplantering å inägojord är ej ett förstahandsintresse för skogsbruket. Eventuella anslag för detta ändamål bör därför utgå helt vid sidan av vad skogsbruket behöver av stöd från det allmännas sida. *Skogsvårdsstyrelsen i Gotlands län* understryker behovet av att ytterligare medel tillföres skogsförbättringsanslaget. *Skogsvårdsstyrelsen i Norrbottens län* anför, att de medel, som ställs till skogsvårdsstyrelsernas förfogande ur skogsförbättringsanslaget, visat sig ej tillnärmelsevis motsvara det aktuella behovet. Då ansökan om statsbidrag till igenplantering av nedlagda odlingar i de allra flesta fall kan förväntas, understryker styrelsen påpekandet i betänkandet, att en kraftig ökning av bidragsmedlen är nödvändig, om en intensifiering av verksamheten skall kunna åstadkommas. De i regel tämligen dyrbara kultiveringsåtgärderna synes enligt *lantbruksnämnden i Blekinge län* kräva stimulans av staten. *Lantbruksnämnden i Västmanlands län* framhåller bl. a. att tillräckliga såväl personella som ekonomiska resurser måste ställas till förfogande. *Skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län* framhåller, att behovet av personal och medel är stort och överhängande till de av styrelsen bedrivna regionala planläggningarna och att detta behov givetvis kommer att stegras vid ökad skogsplantering på åker. *Skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län* anser att statsbidrag till igenplantering av åker endast bör utgå ur skogsförbättringsanslaget. Denna verksamhet, vilken kräver speciell rådgivning, tillhandahållande av plantor och ofta även arbetsledare, får anses ingå i skogsvårdsstyrelsernas normala arbetsuppgifter. I fråga om statsbidragens storlek ifrågasätter *lantbruksnämnden i Värmlands län* om icke högre bidrags-

procent skulle kunna beviljas i sådana fall där det framstår som ett i hög grad allmänt intresse att skogsodlingen kommer till utförande. *Skogsvårdsstyrelsen i Östergötlands län* anser att, om en snabbare igenplantering av jordbruksmark önskas, statsbidrag normalt bör utgå med 50 procent. Med skogsstyrelsens nu gällande anvisningar och på grund av de särskilt på slätten höga taxeringsvärdena å åker utgår bidrag oftast med 25 procent. Dessutom skulle en möjlighet att lämna bidrag även till nödvändiga och dyrbara gräsrensningar säkerligen stimulera intresset. För styrelsens del vore önskvärt om bidrag kunde erhållas från anslaget till den del av planläggningskostnaden, som markägaren ej skall betala, samt även till kostnader för avsyning och erforderliga efterbesiktningar. *Lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område* delar den i betänkandet uttalade uppfattningen att nuvarande statliga stöd i form av bidrag från skogsförbättringsanslaget och lån ur skogslånefonden tills vidare kan anses tillfredsställande men vill samtidigt understryka, att de stödformer, som övervägts i jordbruksanslagsutredningens betänkande för skogsplantering på åker liksom andra inre rationaliseringsåtgärder, kan komma att bli av väsentlig betydelse. Nämnden förutsätter, att tillgångarna under skogsförbättringsanslaget liksom under skogslånefonden ej skall vara så knappa, att en önskvärd stimulans därigenom ej kan ernås. Beträffande det statliga stödet bör enligt *lantbruksnämnden i Västernorrlands län* generellt gälla regler som så nära som möjligt anknyter till dem, som gäller rörande stöd till jordbruksnäringen. I enlighet med jordbruksanslagsutredningens förslag bör man sträva efter att som förutsättning för statligt stöd kräva att åtgärd ur företagsekonomisk synpunkt ter sig riktig såväl med tanke på det aktuella jord- och skogsbruksföretagets förutsättningar som ur det allmännas synpunkt. Subventioner bör sättas in efter sedan en sådan allmänekonomisk lönsamhet konstaterats och endast för att stimulera till åtgärder, som ter sig tillräckligt angelägna och som eljest ej skulle kommit till stånd i önskvärd omfattning. Med hänsyn till att skogsodlingsåtgärder först efter lång tid kan förväntas lämna brukaren skälig avkastning å investerat kapital, synes det enligt *lantbruksnämnden i Göteborgs och Bohus län* önskvärt att i första hand lån till erforderliga belopp med minst 10 års amorteringsfrihet och mot låg ränta men även statsbidrag ställes till brukarens förfogande.

Beträffande samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse framhålles av ett flertal nämnder och styrelser, att ett effektivt och gott dylikt samarbete redan nu äger rum. Från flera håll framhålles vikten av att detta samarbete utvecklas i enlighet med de i betänkandet framförda synpunkterna. *Statskontoret* understryker angelägenheten av att jordbrukets och skogens myndigheter inriktar sig på att gemensamt lämna markägarna all behöflig service i spörsmål, som rör ändrad markanvändning och investeringar för sådant ändamål. Samarbetet bör, såsom i utredningen framhållits, inledas redan vid det grundläggande fältarbetet. I anslutning till av lantbruksstyrelsen i anslagsäskandena för nästa budgetår under lantbruksnämndernas avlöningsanslag gjort uttalan-

de, att en skoglig organisation, som täcker nämndernas mest trängande behov av tillgång till sakkunskap på det skogliga området, kunnat byggas upp inom gällande personalram, förutsätter statskontoret, att frågan om lantbruksnämndernas befattning med skogliga ärenden och dessas avgränsning i förhållande till skogsvårdsstyrelsernas motsvarande uppgifter göres till föremål för en ingående prövning i den till årets riksdag förebådade propositionen rörande jordbrukets rationalisering. Behovet att genom samarbete få till stånd en effektiv och väl underbyggd upplysnings- och rådgivningsverksamhet betonas även i *flertalet övriga yttranden*. En dylik verksamhet bedömes så gott som genomgående vara av den största betydelse.

Erinringar mot de i betänkandet framförda synpunkterna och förslagen under detta avsnitt har framställts endast av några remissorgan. Sålunda anser sig *riksräkenskapsverket* icke böra tillstyrka förslaget att skogsstyrelsen erhåller bemyndigande att till skogsvårdsstyrelserna delegera den på skogsstyrelsen nu ankommande beslutanderätten angående bidrag från skogsförbättringsanslaget för återväxtåtgärder i samband med överförande av jordbruksmark till skogsmark. Enligt riksräkenskapsverkets mening bör skogsstyrelsen, såsom varande statlig myndighet, allt fortfarande utöva den beslutanderätt som tillkommer styrelsen enligt gällande bestämmelser i bidragskungörelsen. I några fall har emellertid remissorganen i detta hänseende i stället velat gå längre än förslagen i betänkandet. Sålunda ifrågasätter *lantbruksnämnden i Östergötlands län*, om icke även handläggningen av låneansökningar ur skogslånefonden bör delegeras till skogsvårdsstyrelserna. *Skogsvårdsstyrelsen i Kristianstads län* föreslår, att skogsvårdsstyrelse erhåller rätt att generellt besluta om bidrag från skogsförbättringsanslaget. Då företag med bidrag ur detta anslag kan omfatta såväl skogsodling av gammal kalmark som åkerjord kan nämligen uppstå den situationen att skogsvårdsstyrelsen har att besluta om bidrag till endast en del av ett företag. Liknande förslag framföres av *skogsvårdsstyrelsen i Malmöhus län*. Även *skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län* föreslår, att den föreslagna delegeringen får avse alla former av bidrag till återväxtåtgärder.

Till de remissorgan som riktat kritik mot förevarande del av betänkandet hör även *styrelsen för Hushållningssällskapens förbund*, som framhåller, att det måste vara ett allvarligt missgrepp att inte medtaga hushållningssällskapen i den föreslagna samverkan. Sällskapen har ju en omfattande erfarenhet av upplysnings- och rådgivningsverksamhet och sällskapens organisation kan verksamt bidra till att upplysningen och rådgivningen riktas just till de jordbrukargrupper man vill nå. Det bör enligt förbundet vidare observeras, att markanvändningsfrågorna är viktiga spörsmål av företagsekonomisk natur och det allmännas upplysning och rådgivning på nu ifrågavarande område därför ej bör ske isolerad för sig utan i intim samverkan med övrig upplysning och rådgivning på jordbrukets område, vilken i främsta hand handhaves av sällskapen. Sker ej detta, löper man risken att verksamheten i fråga förfelar sitt syfte. Föreliggande utredning aktualiserar därjämte på ett påtagligt sätt den av förbundet gjorda framställningen om

ekonomikonsulenter hos hushållningssällskapen. Det är alltså enligt förbundsstyrelsens åsikt även ur de synpunkter, som måste anläggas med anledning av den nu behandlade utredningen, angeläget att frågan om dylika konsulenter hos sällskapen snarast bringas till en definitiv lösning. Även *lantbruksnämnderna i Kalmar läns södra område* och *i Kristianstads län* framhåller såsom önskvärt att hushållningssällskapen mera aktivt kunde inkopplas i det berörda samarbetet. Sistnämnda lantbruksnämnd har även berört frågan om inrättandet av ekonomikonsulenttjänster. I övrigt kan beaktande förebärande avsnitt anmärkas, att *Skogsvårdsstyrelsernas förbund* i sitt yttrande i viss mån varnar för överorganisation i fråga om samarbetet mellan olika organ. Härom samt angående förslaget att det bör ankomma på lantbruksnämnden att avgöra angelägenhetsgraden mellan olika företag avseende skogsodling på nu berörda marker, anför förbundet i huvudsak följande.

Förbundet vill varna för överorganisation och som sin mening uttala, att ett enkelt kontaktförfarande i de flesta fall torde vara tillräckligt. Av vikt är emellertid, att även detta sättes i system och att den fältarbetande personalen får klara direktiv. Vid överläggningar mellan skogsstyrelsen och lantbruksstyrelsen har vissa anvisningar utformats för samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse, varvid de båda verken gemensamt förordar, att länsjägmästaren beredes tillfälle deltaga i lantbruksnämndens sammanträden. Som följd härav torde fr. o. m. den 1 januari 1959 denna regel genomgående tillämpas. Förbundet vill givetvis inte motsätta sig, att samma princip tillämpas i fråga om lantbruksdirektören men ifrågasätter, om icke den erforderliga kontakten tillfredsställande erhålles genom att även framdeles använda sig av den linje för samarbete, de båda ämbetsverken redan rekommenderat. De frågor, som lantbruksnämndens representant skulle redogöra för hos skogsvårdsstyrelsen, har ju redan länsjägmästaren inhämtat i nämnden. Däremot faller det sig naturligt, att om frågor kommer till behandling inom skogsvårdsstyrelsen av sådan art, att skogsvårdsstyrelsens beslut kan väntas gå i annan riktning än lantbruksnämndens, lantbruksdirektören beredes tillfälle att närvara. Även här finner förbundet en viss risk för överorganisation föreligga. Förbundet tolkar därför utredningens rekommendation, att lantbruksdirektören äger närvara vid skogsvårdsstyrelsens handläggning av vissa ärenden såsom av ovanstående framgår.

I fråga om avgörandet av angelägenhetsgraden mellan olika företag avseende skogsodling på nu berörda marker ställer sig förbundet tveksamt inför denna fullmakt för lantbruksnämnd och lantbruksstyrelse med tanke på att dessa avvägningsfrågor i flertalet län i lika hög grad torde vara en skogsfråga som en jordbruksfråga. Markens tillstånd, tillgången på lämpligt skogsodlingsmaterial, klimatiska förhållanden, skogsbeståndets beskaffenhet på angränsande marker och på fastigheten m. m. måste också bli föremål för bedömandet. Det synes därför ofrånkomligt, att såväl angelägenhetsgraden som omfattningen av årets planteringsyta fastställas av skogsvårdsstyrelsen, sedan lantbruksnämnden beretts tillfälle inkomma med sin angelägenhetsgradering och denna därefter i möjligaste mån beaktats av skogsvårdsstyrelsen, dock med hänsynstagande såväl till nyssnämnda reglerande faktorer som årets kulturer i sin helhet inom länet. Samma skäl talar jämväl för, att en ungefärlig avvägning av verksamhetens omfattning sker efter samråd mellan lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen. Den beroendeställning, som det framlagda förslaget i detta avseende skapat för skogsvårdsstyrelsen i en betydelsefull skogsvårdsfråga, kan enligt förbundets mening icke verka befrämjande för samarbetet och därmed ej heller för verksamheten.

De i betänkandet framförda synpunkterna rörande tillämpningen av jordförvärvslagen har berörts endast i några av yttrandena. Enligt domänstyrelsen, som ansluter sig till nämnda synpunkter, har utvecklingen under senare år på jordbrukets område allt tydligare givit vid handen att flera av de förutsättningar på vilka den nuvarande jordförvärvslagen vilar inte längre kan anses vara aktuella. Mot denna bakgrund hyser styrelsen den åsikten att skäl skulle föreligga för att redan nu till omprövning upptaga den nuvarande lagstiftningen i syfte att på vissa punkter lätta på förvärvsbestämmelserna. De förslag som i utredningen framlagts i fråga om dispensmöjligheter m. m. från den nuvarande lagens förvärvshinder i samband med åtaganden om skogsplantering av överbliven jordbruksjord ligger helt i linje med styrelsens åsikt om den kommande utvecklingen i fråga om behovet av en så snäv jordförvärvslag som den nuvarande. 1958 års jordlagsutredning har ej heller funnit anledning erinra mot vad som i förevarande avseende uttalats i betänkandet. Såvitt utredningen nu kunnat bedöma torde anförda synpunkter icke behöva föregripa det resultat till vilket utredningen kan komma vid sin översyn av lagen. Lantbruksnämnden i Stockholms län framhåller, att utlovad skogsplantering av förvärvsfastigheter odlade jord knappast synes kunna återopas som särskilt skäl för bifall i andra fall än då fråga är om mark som förvärvas i avsikt att utöka en fastighets skogsareal och förvärvet ur andra synpunkter synes ändamålsenligt ur brukningssynpunkt. Helt orimligt synes vara att uppfatta en skogsplanteringsavsikt som skäl för bifall till en förvärvsansökan avseende en fastighet huvudsakligen bestående av skog och som bedömes förvärvad ur kapitalplaceringssynpunkt. En skogsplantering av den odlade jord som fastigheten kan omfatta torde i de flesta fall endast ytterligare öka dess värde som kapitalobjekt. Enligt lantbruksnämnden i Östergötlands län har de möjligheter, som finnes att med jordförvärvslagets hjälp påskynda överförandet av sämre jordbruksmark till skogsmark med stöd av 6 § i lagen, under år 1958 tillämpats i 4 förvärvsärenden inom länet, och möjligheterna härtill torde komma att i ökad omfattning utnyttjas, då f. n. en ökad tendens föreligger beträffande icke-jordbrukares köp av skogsfastigheter inom avfolkningsbygder. Av lantbruksnämndens i Kronobergs län yttrande framgår att lantbruksnämnden i samband med beslut i förvärvsärenden stundom såsom villkor för förvärvet uppställt krav på vissa skogsvårdande åtgärder eller upprättande av skogshushållningsplan. Angående avkrävande i ökad omfattning av förbindelse enligt 6 § jordförvärvslagen ifrågasätter skogsvårdsstyrelsen i Skaraborgs län om inte en ökande allmän opinion kommer att fråga sig varför dylika krav ställes endast mot sådana medborgare, som är icke jordbrukare.

De av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen gjorda uttalandena i fråga om tillämpningen av bolagsförbudslagen har behandlats endast i ett fåtal yttranden. Lantmäteristyrelsen instämmer i vad som anförts i betänkandet angående de s. k. arronderingsförvärven. Om dessa förvärv liksom hittills skall begränsas till att avse områden understigande viss storlek

synes enligt styrelsen nedlagd åker icke böra inräknas i den ifrågavarande arealen. Också vid de s. k. kompensationsförvärven finnes det — såsom även framhållits i betänkandet — anledning att beakta avsedda och lämpliga åtgärder för överförande av sämre jordbruksjord å förvärvsegendomen till skogsmark. Lantmäteristyrelsen instämmer likaledes i vad som anförts beträffande skogsfångsservitut. Dessa servitut representerar i vissa fall en tillgång av stort värde för den härskande fastigheten, men deras betydelse torde minska alltmer. Samtidigt förorsakar de avsevärda olägenheter ur skogsvårdssynpunkt och försvårar därjämte genomförande av önskvärda omarronderingsförrättningar. Det torde därför vara ett betydande allmänt intresse att sådana servitut bringas att upphöra i de fall det kan ske utan olägenhet ur annan allmän eller enskild synpunkt. Även 1958 års *jordlagsutredning* har anfört att den inte har något att erinra mot de i betänkandet gjorda uttalandena. Såvitt utredningen nu kunnat bedöma torde ej heller i detta fall anförda synpunkter behöva föregripa det resultat till vilket utredningen kan komma vid sin översyn av lagen. I anslutning till de i betänkandet gjorda uttalandena angående de s. k. arronderingsförvärven understryker *Sveriges skogsägareförbund* nödvändigheten av en vida liberalare tolkning av bolagsförbudslagen än vad nu oftast är fallet. Den snabba utvecklingen inom såväl jordbruk som skogsbruk har medfört att bolagsförbudslagens föreskrifter i väsentliga stycken föråldrats och nu står hindrande i vägen för en ändamålsenlig utformning av jordpolitiken. En tidsenlig sådan kräver enligt förbundets mening ett grundligt nytänkande på förvärvslagstiftningens område. *Styrelsen för Kooperativa förbundet* anför, att en produktivitetsökning i bondeskogarna, motsvarande den som skett i bolagsskogarna, sannolikt skulle skapa möjligheter för framsteg inom skogsindustrierna. Ur skogsekonomisk synpunkt skulle det således vara lämpligt, om reglerna för bolagsförvärv av bondeskog uppmjukades. Vidare anför styrelsen i huvudsak följande.

I samband med överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark och då jordbruk nedlägges, måste det anses vara till fördel såväl för den säljande jordbrukaren som ur nationalekonomisk synpunkt, om skogsbolag kan förvärva skogen utan kompensationsförsäljning. I många fall är det emellertid så, beträffande avsides liggande arealer, att det även för skogsbolagen f. n. kan te sig oekonomiskt att inköpa bondeskog — inte minst med tanke på de stora kapitalbehov, som föreligger för investeringar i rationella industrianläggningar m. m. Även vid en väsentlig revision av den föråldrade bolagsförbudslagen i ovannämnda avseenden är det troligt, att proportionen mellan skogsarealer tillhöriga jordbrukare, bolag och staten inte kommer att undergå några större förändringar. Att tillgripa stödåtgärder för att av principiella skäl för framtiden vidmakthålla en oförändrad fördelning mellan ovannämnda ägarkategorier anser styrelsen icke tjänligt. Sociala hänsyn kan möjligen tala för sådana åtgärder, dock endast på kortare sikt. Dessutom kan sägas, att eftersom den moderna stordriftsformen sannolikt är ekonomiskt överlägsen småskogsbruket, bör en koncentrationsprocess understödjas, som syftar till färre och större skogsenheter. Därför bör det allmänna främja en sammanslagning av de mindre brukningsdelarna samt byten av skogsmark mellan resp. ägare. Dessutom torde det finnas marginella skogsmarker, där skogsdrift över huvud taget icke är lönande. Styrelsen anser

liksom tidigare, att frivillig samverkan för vidgad rationalisering av bonde-
skogsbruk genom bildande av skogsrationaliseringsområden och samverkan
mellan skogsägarna sättes i verket.

Vad härefter angår de i betänkandet framförda synpunkterna och för-
slagen rörande uppsiktslagen, vilka i flertalet yttranden tillstyrkts
eller lämnats utan erinran, framhåller *domänstyrelsen*, att styrelsen fin-
ner förslaget rörande ändring i 2 § första stycket i lagen ägnat att främja
det syfte utredningen avsett. *Lantbruksnämnden i Gävleborgs län* under-
stryker vikten av att lantbruksnämnderna genom det föreslagna tillägget be-
redes möjlighet till smidigare anpassning till nuvarande önskemål beträf-
fande överföring av jordbruksmark till skog.

I flera yttranden har emellertid framförts erinringar mot ifrågavarande
tillägg till 2 § i uppsiktslagen. Sålunda ifrågasätter *riksräkenskapsverket*
huruvida inte med en dylik ändring av uppsiktslagen bör anstå i avvaktan
på lösandet av frågan om vanhävdslagstiftningens utformning, som avses
skola ingå i 1958 års jordlagsutrednings uppdrag. *1958 års jordlagsutred-
ning* anför, att utredningen är fullt medveten om jordbruksnäringens in-
tresse av att jordbruksarealen i viss mån krympes och att detta önskemål
kan behöva återverka på uppsiktslagen och medföra en uppmjukning av
denna. Med hänsyn till lagens innehåll i övrigt är utredningen dock tveks-
sam beträffande lämpligheten av att införa den föreslagna ändringen i avvak-
tan på att pågående översyn slutförts. Trots sin tveksamhet vill utredningen
emellertid ej motsätta sig att i avbidan på utredningens slutliga förslag den
av styrelserna föreslagna författningsändringen genomföres. Beträffande
anledningen till utredningens tveksamhet samt angående de skäl i övrigt
som legat till grund för utredningens ställningstagande anföres vidare föl-
jande.

Det ankommer ju på lantbruksnämnd att hålla uppsikt över att vanhävd
icke förekommer. Aktuella fall kommer sannolikt i de flesta fall till nämnd-
ernas kännedom genom anmälan från grannar, som finner det stötande
att jorden misskötes. Vid den besiktning som ankommer på lantbruksnämnd
efter sådan anmälan eller när fråga om vanhävd eljest blivit väckt före-
ligger med lagens nuvarande innehåll möjligheter till en någorlunda sak-
lig bedömning, huruvida underlåten brukning innebär något avsteg från
lagens mening eller ej. Bedömningen hänför sig till konkreta begrepp, så-
som markbeskaffenhet, läge och arrondering, om vilka de besiktigande i
allmänhet torde erfarenhetsmässigt ha en någorlunda god uppfattning. Om
som bedömningsgrund införes ett så allmänt begrepp som »en ändamåls-
enlig utveckling av jordbruksnäringen», måste lantbruksnämndernas av-
göranden däremot grundas på jordbrukspolitiska bedömanden.

På det nuvarande stadiet i utredningsarbetet kan utredningen icke taga
ståndpunkt till hur uppsiktslagen i denna del slutligt bör utformas. Utred-
ningen finner emellertid att intet är att erinra mot den tankegång som
ligger bakom styrelsernas förslag. Det torde vidare föreligga ett omedel-
bart behov att anpassa bestämmelserna i 2 § första stycket uppsiktslagen
efter utvecklingens krav och det synes endast kunna ske genom ett all-
mänt stadgande av den innebörd som styrelserna föreslagit. Som tidigare
nämnts måste lantbruksnämndernas tillämpning av stadgandet grundas på

allmänna jordbrukspolitiska bedömanden. Emellertid måste liknande bedömanden göras även vid tillämpning av gällande jordförvärvslag, särskilt vid avgörande av om ett fång enligt bestämmelserna i 4 § sista stycket »kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten». Något principiellt hinder mot att lantbruksnämnderna även vid tillämpning av uppsiktslagen skall få anlägga allmänna jordpolitiska synpunkter torde därför ej föreligga.

Av de lantbruksnämnder, som gjort invändningar mot det föreslagna tillägget till 2 § i uppsiktslagen, framhåller *lantbruksnämnden i Stockholms län* bl. a. att den är tveksam om lämpligheten att införa ett så diffust nedläggningsmotiv som att åtgärden skulle »stå i överensstämmelse med en ändamålsenlig utveckling av jordbruksnäringen». Med lagens nuvarande lydelse föreligger möjligheter till en någorlunda saklig bedömning, huruvida underlåten brukning innebär avsteg från lagens mening eller ej. Om möjligheterna att med hänsyn till jordart och struktur bedriva lönsamt jordbruk på ett vanhävdad område kan nämligen de besiktigande i allmänhet uttala sig. Skulle däremot som bedömningsgrund införas begreppet »en ändamålsenlig utveckling av jordbruksnäringen», om vars innebörd torde finnas de mest skilda uppfattningar, torde även i sådana fall där jordbruket nedlagts å godartad jord svårigen kunna göras gällande vanhävd. En sådan omständighet skulle för många som för sin försörjning är tvingade att odla även marker med bristfälliga förutsättningar te sig stötande. Enligt lantbruksnämndens uppfattning torde nedläggningstakten bli tillfredsställande utan det föreslagna tillägget till uppsiktslagen, i all synnerhet som denna i sin nuvarande lydelse icke utesluter en liberal tillämpning. Enligt *lantbruksnämnden i Jönköpings län* torde den i betänkandet förordade ändringen i uppsiktslagen i praktiken ej få större betydelse. *Båda lantbruksnämnderna i Kalmar län* framhåller, att ändringen knappast är motiverad. Lantbruksnämnden i Kalmar läns södra område anför därvid bl. a. att den till skillnad från styrelserna anser, att den nuvarande formuleringen utan det föreslagna tillägget relativt väl täcker de fall där välgrundade motiv för nedläggande av åker till skog kan finnas. Av nämnda skäl och då vanhävdslagstiftningens utformning ingår i det utredningsarbete, som handhas av jordlagsutredningen anser nämnden, att införandet redan nu av denna mindre jämkning knappast är motiverat. Även *lantbruksnämnden i Älvsborgs läns södra område* ställer sig tveksam beträffande det föreslagna tillägget. Detta synes enligt nämnden innebära, att nedläggning av åkerjord lagenligt skulle kunna ske utan hänsyn till de lokala förhållandena. Ett beslut i högre instans om medgivande till nedläggning under åberopande av nämnda tillägg kunde innebära, att ett utfört rationaliseringsarbete spolierades. Nämnden anser därför — med hänsyn till de förhållanden, som råder inom vissa avfolkningsbygder — det vara lämpligast att ordet »jordbruksnäringen» i den nu föreslagna formuleringen utbytes mot »jordbruksnäringen i allmänhet och i orten». *Lantbruksnämnden i Skaraborgs län* uttalar helt allmänt önskvärdheten av att största försiktighet iakttages i fråga om såväl nya lagar som nya tillämpningsföreskrifter till redan existerande sådana.

I ett flertal yttranden har vidare gjorts särskilda uttalanden angående den framtida utformningen av uppsiktslagen i övrigt. Sålunda anför *lantbruksnämnden i Södermanlands län*, att de nu gällande bestämmelserna ej är tillfredsställande genom att ett eventuellt ingripande från nämndens sida måste komma i efterhand sedan åtgärden verkställts. Lantbruksnämnden anser rimligt att i varje fall mera betydande överföringar av åker till skogsmark kunde genom anmälan göras till föremål för lantbruksnämndernas granskning innan åtgärderna går i verkställighet. Nämnden hemställer därför att i den fortsatta utredningen undersökes möjligheten till en sådan ändring i uppsiktslagen att dessa missförhållanden avhjälpes. I särskilt yttrande, vilket såsom bilaga fogats till lantbruksnämndens utlåtande, anför *ordföranden och 2 ledamöter i lantbruksnämnden i Kristianstads län* bl. a., att man klart kan konstatera, att kravet på en uppsikt å jordbruken enligt uppsiktslagens mönster i och med den svenska lantbruksnäringens överproduktion i praktiken förlorat sin grund. Det allmännas omsorger om och tillsyn av jordbruket — i motsats till andra näringar — hänger uppenbarligen historiskt samman med den svenska livsmedelsproduktionens mer än sekellånga otillräcklighet. I sitt år 1956 avgivna betänkande har lantbruksstyrelsen betecknat uppsiktslagen som otidsenlig och i behov av revision. Förhållandena motiverar att man går ännu ett steg längre och helt avskaffar lagstiftningen på detta område. *Lantbruksnämnden i Hallands län* ifrågasätter, om det föreslagna tillägget till 2 § är tillräckligt och om inte uppsiktslagen borde erhålla en sådan utformning, att ett ingripande med stöd av lagen i och för sig skulle kunna medföra att jordbruksjord, som icke skäligen bör bibehållas som sådan, snarast möjligt överfördes till skogsmark genom härför lämpliga kulturåtgärder. Såvitt nämnden kan finna, kommer den föreslagna försiktiga justeringen av lagen icke att skapa en sådan förutsättning. Ett konstaterande av att jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet är sådan, att det måste anses lämpligt att där driva varaktigt jordbruk, är enligt nämndens uppfattning inte tillräckligt skäl för att skogsvårdsstyrelsen skall kunna tvinga vederbörande ägare att vidtaga lämpliga skogskulturåtgärder. Uppsiktslagen borde därför enligt nämndens uppfattning erhålla en sådan utformning, att den verkade mera befrämjande på jordens rätta användning. I samband härmed borde lantbruksnämnden äga rätt att, efter kontakt med skogsvårdsstyrelsen, bevilja tillstånd till igenplantering av jordbruksjord och träffa överenskommelse med vederbörande ägare till fastigheten i stort sett efter samma grunder som nu föreskrives i §§ 5 och 6. *Lantbruksnämnden i Värmlands län* anför, att såvitt nämnden kunnat finna uppsiktslagen icke medgiver att natur- och landskapsvårdande synpunkter får utgöra skäl för nämnden att anse att jordbruksdrift fortfarande skall bedrivas å mark, som ägaren önskar omföra till skogsmark. Ofta kan emellertid en skogsplantering efter ett antal år innebära en väsentlig försämring av bostadsmiljön för de jordbrukare och andra, vars fortsatta bosättning i trakten anses önskvärd med hänsyn exempelvis till skogsbrukets behov av arbetskraft. Det vore enligt nämnden lämpligt om detta spörs-

mål kunde övervägas av jordlagsutredningen. Enligt *skogsvårdsstyrelsen i Hallands län* synes böra övervägas huruvida icke lantbruksnämnden, även i de fall då det inte gäller villkor för nyförvärv, bör kunna föreskriva skogsodling vid tillståndsgivning att nedlägga åker. Nämnden ifrågasätter vidare, om icke uppsiktslagen kunde i någon mån omformas till samma anda som skogsvårdslagen i fråga om markägarens frihet under ansvar.

De i betänkandet behandlade spörsmålen om åtgärder å lantbruksnämnderna s f a s t i g h e t s i n n e h a v har föranlett särskilda uttalanden endast av några remissinstanser. Sålunda understryker *domänstyrelsen* angelägenheten ur allmän synpunkt av att erforderliga skogsvårdsåtgärder även kommer till stånd i de många fall, då inköpta fastigheter av olika anledningar kommer att kvarbli i nämndernas ägo förhållandevis lång tid. Detta krav ökar emellertid svårigheterna i avvägningen av nämndens åtgärder. Vidare ifrågasättes i ett par yttranden om inte vid försäljning av fastighet, varom här är fråga, köpeskillingen bör på visst sätt kunna reduceras, om skogsplantering skett före försäljningen. *Lantbruksnämnden i Älvsborgs läns södra område* anser sålunda motiverat, att kostnader för skogsvårdande åtgärder, särskilt för plantering, får avskrivas till storlek motsvarande utgående statsbidrag. Härom anför nämnden följande.

Enligt tillämpade riktlinjer skall skogsvården på fastigheter i lantbruksnämndens ägo bedrivas i den utsträckning, att den väl tål jämförelse med vad som förekommer bland ansvarsmedvetna skogsägare i trakten. Nämnden övertar i många fall fastigheter, där utgångsläget skogligt sett är mindre gott. De skogsvårdande åtgärder nämnden härvidlag har att företa, är beroende av hur lång tid fastigheterna beräknas kvarstå i dess ägo. Det har visat sig många gånger vara svårt att vid försäljning få kostnaderna för utförda åtgärder täckta. Särskilt gäller detta plantering.

Även *lantbruksnämnden i Norrbottens län* utgår från, att det i dylika fall bör vara möjligt att reducera köpeskillingen med hänsyn till det bidrag, som skulle kunnat utgå, om åtgärden utförts först sedan fastigheten sålts till någon jordbrukare. Lantbruksnämnden påpekar, att det i de fall, då nämnderna själva utför plantering, inte utgår några bidrag från skogsförbättringsanslaget. När sedan fastigheten säljes, skall nämnderna i princip bestämma köpeskillingen med hänsyn bl. a. till kostnaderna för de förbättringsåtgärder, som vidtagits. Om så sker blir den utförda planteringen avsevärt ogynnsammare för köparen än om han själv utfört den och beviljats sedvanligt bidrag.

I samband med överlämnandet av de från lantbruksnämnderna infordrade yttrandena har *lantbruksstyrelsen* i särskilt utlåtande för egen del anfört, att prissättningen av fastighet, å vilken lantbruksnämnd utfört skogsodling, enligt styrelsens mening i praktiken torde få ske under beaktande av de ändringar i det aktuella saluvärdet som kan bli följden av den ändrade markanvändningen. Det bör sålunda icke ge anledning till erinran om nämnden, efter att ha gjort en dylik investering i en fastighet, säljer den för sådant, efter den ändrade markanvändningen lägre pris, som kan påräknas i fria

marknaden. De överskjutande kostnader nämnden haft för fastigheten bör därvid få avskrivas på rationaliseringsanslaget. Därmed blir i praktiken det belopp helt eller delvis avskrivet som, om den enskilde köparen i stället haft att utföra åtgärden, kunde ha utgått som bidrag av statsmedel. Angående de förhållanden, som kan åberopas till stöd för en jämkning nedåt av försäljningspriset, anför styrelsen i övrigt följande.

När lantbruksnämnd säljer en fastighet för rationaliseringsändamål har nämnden att åsätta den ett med hänsyn till ortens förhållanden m. m. skäligt salupris. I många fall, särskilt vid snar överlåtelse av fastighet i oförändrat skick, är det naturligt att nämnden säljer för sitt inköpspris eftersom detta ju bör ansluta till normalt pris i fria marknaden. Någon skyldighet för nämnden att generellt bestämma köpeskillingen så att den skall svara mot summan av nämndens kostnader för fastigheten finnes dock icke. I exempelvis de fall, som nedan beröres, kan det inträffa att en icke obetydlig skillnad härvidlag måste accepteras av nämnden.

När nämnden gjort investeringar å en innehavd fastighet och därmed förbättrat fastigheten bör detta leda till i viss mån ökat saluvärde och investeringen bör sålunda i motsvarande grad täckas av köpeskillingen. Emellertid måste här beaktas att sådana investeringar vanligen icke i sin helhet slår igenom i fastighetens försäljningsvärde. Detta torde vara särskilt märkbart i fråga om en sådan investering som skogsplantering på åker. Då en enskild utför dylik åtgärd på sin fastighet kan han normalt erhålla bidrag till 50 procent av kostnaden. Det torde, även om åkermarken i fråga annars vid försäljning ej skulle kunna påräknas bli kalkylerad annat än som kalmark (skogsmark), sällan förekomma att åtgärden i fråga omedelbart slår igenom i försäljningsvärdet till större del än som svarar mot det kostnadsbelopp, som stannar på jordägaren.

Det är här vidare anledning uppmärksamma vissa speciella ekonomiska spörsmål vid jordbrukares tillskotts köp av mark å vilken skogsodling i viss omfattning bör ske. Man torde vanligen få räkna med att säljaren av tillskottsfastigheten betingar sig likvid för fastigheten i dess skick före försäljningen beträffande jordbruksmark, byggnader och skogsmark. Om köparen finner sig böra lägga igen åker eller annan jordbruksmark å fastigheten, får denna mark för honom värde endast som kalmark. Då detta värde med hänsyn till planteringskostnader m. m. kan bli mycket lågt, kan det i en del fall föreligga sakligt motiv att ge honom ett ekonomiskt stöd på grund av värdeskillnaden. Sådant stöd inrymmes också i de nu gällande bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen. Därest dylikt stöd lämnas, synes det vara lämpligt att lämna det i form av avskrivningslån.

X. Vissa spörsmål vid yttre rationalisering berörande kronomark, m. m.

Lantbruksstyrelsen och *domänstyrelsen* har under tiden november 1957—januari 1959 haft överläggningar angående vissa spörsmål rörande domänverkets medverkan med kronan tillhörig mark i den yttre rationaliseringen. Därvid har inom lantbruksstyrelsen upprättats en promemoria (dagtecknad januari 1959), i vilken ämbetsverkets representanter vid överläggningarna närmare utvecklat sina synpunkter i de mera principiella frågorna. Styrelserna har därefter i separata skrivelser (31/1 resp. 20/1 1959) redovisat sina

ståndpunkter i berörda frågor. Det huvudsakliga innehållet i nyssnämnda skrivelser torde här få återgivas.

Allmänt om domänverkets ställning till den yttre rationaliseringen. *Båda ämbetsverken* framhåller, att domänverkets hittillsvarande medverkan i verksamheten för jordbrukets yttre rationalisering varit obetydlig. Den främsta anledningen härtill synes vara mellan verken rådande meningskiljaktigheter beträffande prissättningen på skog.

I fråga om den medverkan från domänverkets sida som ur jordbrukets synpunkt på längre sikt är önskvärd i rationaliseringssyfte anför *lantbruksstyrelsen* inledningsvis följande.

Utvecklingen har givit allt starkare belägg för uppfattningen, att skogsmark i den omfattning som sådan mark kan komma att behövas för förstärkningsändamål, skall kunna tillhandahållas inom det enskilt ägda skogsbrukets ram. Om verksamheten med markbyten utbyggs i önskvärd omfattning bör medverkan från storskogsbrukets sida endast behöva innebära en omplacering av mark med slutresultat, att storskogsbruket får skogsmark i utbyte för den mark, som överlåtes för att tillföras bondeskogsbruket. En dylik bytesverksamhet är desto mer angelägen eftersom den är ägnad att i hög grad förbättra både storskogsbrukets och det enskilda skogsbrukets arrondering.

Domänverket har enligt statsmakternas direktiv att förvärva skogsmark för behållningen på domänverkets markfond. En viss omarrondering av mark mellan kronans och bondejordbrukets skogsmarksinnehav är påkallat i bådas intresse. Det är realistiskt att utgå från att kronans innehav därvid inte kommer att minskas. En successiv ökning av kronans innehav torde i stället vara att förvänta så länge medel för inköp av skogsmark finnes disponibla på domänfonden. Kronans medverkan i jordbruksrationaliseringen får med andra ord den verkan att vissa delar av kronans innehav utbytes mot annan skogsmark genom köp eller byten samtidigt som kronan därutöver förvärvar skogsmark för utökning av sina innehav.

Domänstyrelsen framför i detta sammanhang vissa synpunkter på markbyten.

Beträffande byten mellan domänverket och lantbruksnämnderna anför styrelsen följande.

De förslag som väckts av lantbruksnämnderna till markbyten med domänverket har hittills i regel ej lett till överenskommelse om dylika byten. Detta får dock ej tolkas så att domänverket under alla omständigheter är ovilligt att ingå på dylika byten. Tvärtom är verket i princip positivt inställt till markbyten men dock endast under förutsättning att vissa villkor uppfylles beträffande bytesområdenas beskaffenhet. Att byten med nämnderna hittills ej kunna komma till stånd har i första hand stupat på att sagda villkor ej varit uppfyllda.

De villkor som från domänstyrelsens sida uppställas för bytena är i första hand att bytet ej leder till sämre arrondering för domänverket. Principerna för bytesområdenas beskaffenhet bör vidare enligt domänstyrelsens åsikt vara de samma som tillämpats i de stora markbytena mellan domänverket och vissa bolag i Norrland. Den allmänna principen bör sålunda vara att parternas bytesområden skall äga samma avkastningsförmåga, uttryckt i areal \times bonitet. Men bytesområdena bör dessutom så långt möjligt vara

likvärdiga med avseende på skogstillgång och ur avsättnings-, belägenhets- och bonitetssynpunkt. Styrelsen är sålunda exempelvis icke villig att ingå på byten mellan lantbruksnämndsområden inom Norrbottens lappmarker och kronoparksområden inom länets kustland, även om områdena enligt tillämpade bonitetsregler beräknas ha samma produktionsförmåga. En sådan åtgärd, som skymtat i de preliminära utkast till byten, som tidigare aktualiserats av vissa lantbruksnämnder, skulle medföra en successiv försämring av kronans fastighetsinnehav.

I fråga om byten mellan domänverket och enskilda jordbrukare anföres följande.

Ganska ofta hembjuder enskilda jordbrukare delar av fastigheter, exempelvis utskiften, till domänverket för inköp. Icke sällan omöjliggöres domänverkets förvärv på grund av att fastighetens bärkraft genom en dylik försäljning anses nedgå för mycket. I detta läge aktualiseras ofta av vederbörande lantbruksnämnd frågan om ägoutbyte. Även i fråga om dylika ägoutbyten enligt jorddelningslagen är det första villkoret från domänverkets sida att bytet ej leder till sämre arrondering för verket. I princip motsätter sig verket ej att ingå på ett ägoutbyte om motparten gör en uppenbar vinst, även om någon egen arronderingsvinst ej kan påvisas. I dylika fall anser dock styrelsen skäligt att den som gör arronderingsvinsten får stå för kostnaderna för bytet. Är motparten en enskild jordbrukare lär lantbruksnämnderna ha möjlighet bidra till dessa kostnader.

Även om sålunda domänverket i princip är med på byten såväl med lantbruksnämnderna som enskilda hyser domänstyrelsen den uppfattningen, att verksamheten på detta område kommer att bli av begränsad omfattning. Enligt styrelsen föreligger ofta svårigheter att få till stånd bytesområden, som uppfyller kraven på områdenas beskaffenhet. Metoden med ägoutbyten är även i sig själv omständlig och kostsam samt drager oftast långt ut på tiden. Många gånger kan ett byte med enskilda få lov att avbrytas — sedan betydande kostnader redan nedlagts — på grund av att förutsättningarna för bytes genomförande visat sig ohållbara.

Vissa av domänstyrelsens nu återgivna synpunkter på markbyten kritiseras av *lantbruksstyrelsen* som bl. a. anför.

En generell regel om att bytesområdena skall vara nära likvärdiga såväl beträffande skogstillgång som i avseende å belägenhet och avsättningsförhållanden torde verka starkt hämmande och kan näppeligen vara motiverad. Frågan i vilken omfattning olikheter i sagda avseenden bör godtagas vid byten bör få prövas från fall till fall. Vid värdering för byten beaktas givetvis dylika olikheter. Lantbruksstyrelsen har härvidlag goda erfarenheter från verksamheten med markbyten med bolag, där förhandlingar alltmör visat sig kunna leda till praktiska lösningar. De principer, som tillämpas vid de stora markbyten mellan domänverket och vissa bolag i Norrland, bör enligt domänstyrelsen gälla även vid byten domänverket—lantbruksnämnd. Detta innebär bl. a., att områden som utbytes skall äga samma avkastningsförmåga uttryckt i areal \times bonitet. Detta kunde enligt lantbruksstyrelsens mening vara motiverad, därest bolagsförbudslagen var tillämplig å domänverkets markförvärv. Så är ju emellertid ej fallet. Tvärtom har domänverket till skillnad från bolagen möjlighet att öka sina innehav. Det är enligt lantbruksstyrelsens sätt att se saken ingenting att erinra mot att domänverket vid ett utbyte av mark med lantbruksorganisationen får en marktill-

delning med större avkastningsförmåga uttryckt i areal \times bonitet än den domänverket lämnar ifrån sig. Det avgörande måste i stället vara att bonde-skogsbruket tillföres lämpligt belägen mark, medan domänverkets innehav samlas med förbättrad arrondering i sådana lägen, där mark utan någon påtaglig olägenhet för bondeskogsbruket kan varaktigt införlivas med storskogsbruket. Det finnes under sådana förhållanden enligt lantbruksstyrelsens mening inte någon anledning att öda tid och arbetskraft på detaljberäkningar i syfte att avgränsa bytesområden, så att de representerar samma avkastningsförmåga. Ett sådant förfarande medför ett avsevärt arbete utan egentlig nytta och tynger verksamheten avsevärt.

Domänstyrelsen kommer i sin skrivelse även in på frågan om lämpligheten av domänverkets salulotter i verksamheten för jordbrukets rationalisering och anför därom.

På grund av virkesförrådets sammansättning å domänverkets skogar är det mera sällan en lämplig stödskogsslott kan tillskapas. I norra Sverige utgöres skogsförekomsten i regel antingen av övermogen, gammal och omedelbart avverkningsbar skog eller av rena kalmarker med eller utan överståndare, som kan och bör uttagas under närmaste 10-årsperiod, eller av nyplanterade hyggen. Ofta kan en stödskogsslott komma att sammansättas både av avverkningsmogen skog och kalmarker. På grund av storskogsbrukets alltjämt fortgående mekanisering uppgår behandlingsenheterna, t. ex. upptagande av kalhyggen, i dessa delar av landet till betydande storlek. Det synes självklart, att stödskogslotter av nu nämnd sammansättning ej kan bli en enskild jordbrukare till stöd eller nytta, vare sig man tänker på selsättningsprincipen eller avser att en komplettering med skog skall bli ett ekonomiskt stöd åt en jordbrukare inom överskådlig framtid. Även i södra och mellersta Sverige torde stödskogslotterna ej sällan ha en olämplig sammansättning. Ofta är skogen å kronoegendomarna i dessa delar av landet genomgående i den äldre medelåldern eller också gammal avverkningsmogen skog. Även en sådan sammansättning på skogen måste vara i hög grad olämplig för kompletteringsändamål.

Prissättningen vid överlåtelse av kronoskog. *Domänstyrelsen* anför härom bl. a. följande.

Skogsvärderingen avser en beräkning av skogens avkastningsvärde. Dock kan stundom en viss del av virkesförrådet avskiljas i form av en s. k. färgstämpling, vilken värderas som en rotpost till dagspris. Värdesättningen av den i olika sortiment och under olika tidsperioder utfallande beräknade virkeskvantiteten från saluområdet är beroende av 4 faktorer, nämligen bruttoprisnivån, avverkningskostnaderna, diskonteringsfaktorn och allmänna omkostnadsavdraget.

Fr. o. m. år 1950 bestämdes bruttoprisnivån vid värderingarna på basis av uträknade 10-årsmedeltal. Numera grundas långtidspriserna vid avkastningsvärderingen däremot på den s. k. räta linjeprincipen, vilken innebär en matematisk utjämning av priserna på de vanligaste sortimenten å vissa leveransplatser under en viss förfluten tid, varvid före utjämningen de olika årens bruttopriser omräknats till gemensamt penningvärde. Beträffande avverkningskostnaderna räknas numera med aktuella kostnader.

Under en mycket lång följd av år fram till den 1 januari 1957 tillämpade styrelsen vid sina värderingar en diskonteringsfaktor av 3,5 procent. Vid sistnämnda tidpunkt höjde styrelsen diskonteringsfaktorn till 4 procent. Styrelsen anser, att grundvärderingen bör göras på basis av den diskonteringsfaktor som närmast motsvarar det sätt på vilket skogarna i vårt land

f. n. skötes. Därvid kommer man till att diskonteringsfaktorn vid grundvärderingen bör vara 3,5 procent i södra och mellersta Sverige samt 3 procent i Norrland. Likväl tillämpar styrelsen som förut sagts en diskonteringsfaktor om 4 procent. Detta sammanhänger med att styrelsen, därest grundvärderingen göres efter nämnda lägre diskonteringsfaktor, är beredd att med hänsyn till låneräntan för köparna av domänverksmark, justera slutresultatet. I stället för att rätteligen göra beräkningen i 2 etapper — först beräkning av »nominella värdet» efter 3,5 procent (i Norrland eventuellt 3 procent) och sedan justera till »kursvärde» — anser styrelsen sig kunna gå den enklare vägen att direkt utföra grundvärderingen på basis av diskonteringsfaktorn 4 procent. Sedan numera låneräntan för köparna av domänverksmark (d. v. s. normalräntan för statens utlåningsfonder) höjts till 4 1/4 procent tillämpar styrelsen vid sina värderingar interimistiskt ett extra avdrag om 6 procent på det beräknade avkastningsvärdet. Dessa 6 procent motsvarar skillnaden mellan ett för normalskog beräknat diskonteringsvärde efter 4 procent och motsvarande värde efter 4 1/4 procent. Man kan också uttrycka detta så att det värde de nuvarande principerna leder till för normalskog motsvarar ett avkastningsvärde beräknat efter en diskonteringsfaktor av 4 1/4 procent.

Det allmänna omkostnadsavdraget har till helt nyligen upptagits med 20 procent av det beräknade bruttoavkastningsvärdet. Numera har emellertid skogsvårdskostnaderna, som med 5 procent ingick i 20-procentavdraget, utbrutits för separat beräkning i varje särskilt fall.

Lantbruksstyrelsen framhåller sammanfattningsvis, att de båda styrelsernas uppfattning om prissättningen på skogsfastigheter huvudsakligen skiljer sig därutinnan, att lantbruksnämnderna gör försäljningar och byten på ungefär den nivå, på vilken nämnderna gör sina fastighetsförvärv, med andra ord på marknadsvärdet sådant det utformats inom ramen för gällande lagstiftning och rådande förhållanden på kreditmarknaden m. m., medan domänstyrelsen tillämpar en på vissa teoretiska förutsättningar uppbyggd avkastningsvärdering, där kapitalisering sker efter en förhållandevis låg procent, varav följer att de beräknade värdena blir förhållandevis höga.

Domänstyrelsen påpekar, att marknadspriset enligt lantbruksstyrelsens beräkningar synes i genomsnitt för landet under de senaste åren ha motsvarat ett avkastningsvärde för skogen kapitaliserat efter ungefär 5 1/2 procent. Såsom domänstyrelsen tidigare i olika sammanhang med skärpa framhållit kan nämnda marknadspris emellertid icke anses vara ett uttryck för ett marknadspris enligt vedertaget begrepp, varmed avses ett pris, som tillkommit i fri konkurrens mellan ett större antal köpare och säljare. På grund av lagstiftningen om begränsning i rätten att förvärva jordbruksfastighet förvägras principiellt alla andra enskilda köpare än jordbrukare inköpsrätt. Detta inköpsmonopol, som i lantbruksnämndernas händer i allmänhet upprätthållits mycket strängt, har haft till följd att lokala marknadspris utbildats, som väsentligt understiger skogslotternas verkliga avkastningsvärden.

Ämbetsverkens förslag till prisfrågans lösning. Vid underhandlingarna mellan lantbruksstyrelsen och domänstyrelsen har man utgått ifrån att domänverkets medverkan i rationaliseringsverksamheten icke skall leda

till förlust för verket. Med denna utgångspunkt har de båda ämbetsverken tagit upp till närmare överväganden 4 olika alternativ till lösning av prisproblemet, nämligen 1) omplacering av mark mellan domänverket, jordbrukare och lantbruksnämnder på marknadsprisnivå, 2) clearingförfarande via lantbruksnämndernas bokföring, 3) lågräntelån — innehärande att domänverket beviljar köpare av kronomark kredit på längre tid mot ungefär samma ränta som verket utgår ifrån vid kapitaliseringen av skogsavkastningarna — samt 4) prisutjämning via lantbruksnämndernas anslag.

Härefter torde få återgivas ämbetsverkens inställning till alternativen 1) och 3).

Omplacering av mark mellan domänverket, jordbrukare och lantbruksnämnder

Lantbruksstyrelsen anför härom bl. a. att, eftersom kronan har möjlighet att köpa skogsmark för det kapital, som frigöres genom försäljningar, dess medverkan i rationaliseringsverksamheten får karaktären av en omplacering av mark. Vid sådant förhållande borde enligt styrelsen den principen kunna följas, att domänverket vid försäljning eller byte av skogsmark för förstärkning eller arronderingsförbättring av jordbruk tillämpar samma prisnivå, som kan väntas bli tillämpad vid förvärv av ersättningsmark, d. v. s. marknadsprisnivån. Vad beträffar marknadsprisnivåns läge har såvitt av tillgängligt material kan bedömas priset på skogsmark med någorlunda jämn ålderssammansättning legat omkring 30 procent lägre än det avkastningsvärde, som framräknas om domänverkets kalkylmetod användes och kapitaliseringsfaktorn 4 procent väljes. Marknadsprisnivån synes något så när ha anslutit sig till de avkastningsvärden, som erhållits med utgångspunkt från bondeskogsbrukets förutsättningar. Enligt lantbruksstyrelsens mening bör domänverkets medverkan i den yttre rationaliseringen ske med huvudsaklig anslutning till marknadsprisnivån sådan den nyss definierats.

Domänstyrelsen förklarar sig icke kunna biträda lantbruksnämndens förslag att vid marköverlåtelse generellt tillämpa den s. k. marknadsprisnivån. Styrelsen påpekar f. ö., att domänverket använder samma värderingsnormer vid inköp och försäljning. Då styrelsen verkställer inköp måste verket självfallet som affärsdrivande verk taga hänsyn till säljarens intentioner i prisfrågan. Stundom kommer på grund härav styrelsens inköpspris att ligga lägre än värderingen. Detta förhållande kan dock enligt styrelsens mening icke tagas till intäkt för en sänkning av de värden, som skogsfastigheter enligt skäliga beräkningsgrunder bör betinga. Vid *interna markbyten* mellan domänverket och lantbruksnämnderna anser sig styrelsen emellertid — under förutsättning att de tidigare berörda allmänna bytesvillkoren är uppfyllda — kunna överväga att tillämpa en annan prisnivå än verkets sedvanliga, t. ex. den s. k. marknadsprisnivån, enär i dylika fall prisfrågan givetvis spelar mindre roll. Ett oeftergivligt villkor är vidare att domän-

verket vid sidan av denna bytesverksamhet skall ha frihet att inköpa sådana hembjudna fastigheter som ej bedömes erforderliga för direkt in-språktagande för rationaliseringsverksamheten. Styrelsen förutsätter sålunda att lantbruksnämnderna icke motsätter sig att domänverket inköper fastigheten enbart för att själva skaffa sig nya bytesobjekt.

Lågräntelån

Domänstyrelsen anför rörande detta alternativ bl. a. följande.

Gällande bestämmelser beträffande betalningsvillkoren vid domänverkets markförsäljningar återfinnes — förutom beträffande kronotorp, odlingslägenheter, skogstorp och kolonat, för vilka särskilda bestämmelser gäller — i förordningen 1945: 262 angående försäljning i vissa fall av kronoegendom m. m. samt kungörelsen 1945: 386 med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av förordningen. Enligt dessa bestämmelser måste 1/10 av köpeskillingen erläggas vid köpekontraktets utgivande och 1/10 vid tillträdet. Beträffande återstående 8/10 av köpeskillingen äger domänstyrelsen medgiva uppdelning på lika stora avbetalningar under högst 10 år. Dock må enligt 10 § förenämnda kungörelse domänstyrelsen, när skäl därtill är, medgiva jämkningar i sättet för köpeskillingens erläggande.

Styrelsen har sålunda möjlighet att i de enskilda fallen utforma betalningsvillkoren med beaktande av köparens ekonomiska förhållanden samt har ej sällan medgivit en amorteringstid av 15 år och i vissa fall även godtagit en amorteringstid av 20 år. Köpare av kronoegendom har vidare samma möjlighet som köpare av enskild fastighet att erhålla statlig lånegaranti i anslutning till förvärvet och kan, om han så önskar, i bank eller hypoteksinrättning söka långfristigt lån till visst belopp mot häremot svarande inteckningssäkerhet i egendomen. I sistnämnda fall har styrelsen ansett sig oförhindrad att helt eller delvis avstå från sin botteninteckning, därest kreditinrättningen tillhandahåller styrelsen lånesumman. I fråga om den ränta som skall utgå till domänverket vid amortering av förutnämnda 8/10 av köpeskillingen har Kungl. Maj:t i brev den 22 juni 1945 föreskrivit, att denna skall motsvara den normalränta, som vid tidpunkten för varje avslutad försäljning gäller för statens utlåningsfonder. Räntan är alltså för varje avslutad försäljning att betrakta som en fast ränta, som ej kommer att ändras under amorteringstiden, även om normalräntan skulle komma att ändras under denna tid. Denna konstruktion måste anses vara en påtaglig fördel för köparen mot att vara bunden av en oviss bankränta, särskilt som han, därest bankräntan skulle komma att nedgå under för honom gällande normalränta, i sådant fall alltid har möjlighet att söka omplacera lånet till den lägre bankräntan.

Redan nuvarande bestämmelser medger sålunda möjligheter till skälig utsträckning av amorteringstiden. Måhända har dock kännedomen om dessa möjligheter ej alltid stått tillräckligt klar bland tilltänkta köpare. Bl. a. genom den insyn i avverkningarna, som styrelsen har vid avbetalningsköp, har styrelsen kunnat konstatera att köpare av mark, varom här är fråga, ofta redan under den första 10-årsperioden efter förvärvet genom avverkning — bl. a. genom utnyttjande av konjunkturtoppar — uttager en stor del av köpeskillingen.

Lantbruksstyrelsen fastslår å sin sida inledningsvis, att om jordbrukare, som vill förstärka sitt jordbruk genom tillköp av skogsmark från domänverket, regelmässigt kunde påräkna att av verket få låna huvuddelen av köpe-

skillingen mot normalräntan och med tillräckligt lång amorteringstid, detta borde kunna vara en ur köparnas synpunkt fömligen tillfredsställande lösning. En sådan subventionering av låneräntan skulle ju i sak vara likvärdig med en sänkning av köpeskillingen. Styrelsen fortsätter.

Lantbruksstyrelsen har emellertid inte ansett det realistiskt att räkna med att en sådan linje skulle komma att tillämpas mer generellt. Den skulle väl närmast få karaktären av att staten för att tillförsäkra sig höga köpeskillingar vid markförsäljningar, gjorde rätt påtagliga avsteg från sin allmänna räntepolitik. Vidare torde den förutsätta, att den 10-åriga amorteringstiden vid utlåning från domänverket i en hel del fall finge förlängas mycket avsevärt (upp till eller över vad som gäller för jordbruksegnahemslån) för att den ur köparens synpunkt skulle bli tillfredsställande med hänsyn till möjligheten att ur skogens uthålliga produktion hämta avkastning och arbetsförtjänster för täckande av lånet. Härigenom skulle markfondens tillgångar i ökad utsträckning bli bundna i långfristiga lågräntelån till enskilda.

Domänstyrelsen förklarar vidare sammanfattningsvis, att av domänverket tillämpad värderingsnivå, i kombination med de bestämmelser som gäller för köpare av domänverksmark i fråga om amorteringstid och ränta beträffande köpeskillingen, borde medgiva förutsättningar för en större verksamhet på detta område än vad fallet varit. Uppenbarligen bedömes dock situationen på annat sätt av de enskilda jordbrukarna. Antingen ställer dessa — för att reflektera på inköp av tillskottsskog — vid bedömandet av prisfrågan mycket stora krav på säkerhetsmarginaler av olika slag, marginaler som styrelsen icke anser förenligt med en objektiv skogsvärdering, eller också är måhända intresset för förvärv av kompletteringsskog i många fall ej längre så stort.

Styrelsen anför slutligen, att därest det ur allmän synpunkt anses angeläget att rationaliseringsverksamheten i fråga om jordbruks förstärkande med skog bedrivs i större utsträckning än hittills med anlåtande av kronoskog, en avgörande förbättring skulle — i den mån hittillsvarande ringa verksamhet på detta område beror på prisfrågan — kunna åstadkommas endast genom en betydande höjning av diskonteringsfaktorn vid värderingarna. Styrelsen anser dock att en sådan åtgärd skulle få karaktär av subvention och kan ur de synpunkter styrelsen har att företräda icke tillstyrka densamma. En utökad verksamhet på detta område, utan att styrelsen i princip gör avkall på sin uppfattning om värderingsnivån, kan dock ske genom markbyten mellan domänverket och lantbruksnämnderna. På grund av de svaga förutsättningarna för sådana byten bör man emellertid enligt styrelsen ej föreställa sig att dessa skall bli av någon egentlig betydelse i den allmänna verksamheten för jordbrukets yttre rationalisering.

I detta sammanhang torde jag få erinra om vissa spörsml rörande *domänverkets markfond* och *domänverkets skogsarrondering*, vilka närmast aktualiserades av *riksdagens revisorer* i deras berättelse över den år 1957 av dem verkställda granskningen angående statsverket.

I fråga om domänverkets markfond anförde revisorerna bl. a. följande.

Behållningen på markfonden visar en nästan oavbruten stegring. Från omkring 3 milj. kr. år 1916 har fonden ökat till 44,4 milj. kr. år 1956. Bortsett från ett fåtal år, då några enstaka större markförvärv skett, har denna uppsamling av fondkapital fortskridit under de 40 år som uppgifterna avser.

Givetvis kan statsverket i sin egenskap av fastighetsägare i många fall icke motsätta sig de anspråk på övertagande av fast egendom som av skilda anledningar framställes, vare sig det gäller allmänna syften, såsom för väg- eller andra kommunikationsändamål, försvarets behov, sjöregleringar, framdragande av kraftledning och liknande, eller när enskilda intressen medverkar, exempelvis vid ägoutbyten för omarrondering av skogsmark samt vid försäljningar till enskilda av jordbruksdomäner, lägenheter och avskilt liggande smärre skogsplotter o. d. Det måste enligt revisorernas mening vara i hög grad önskvärt, att domänverket i dylika fall äger möjlighet att genom en liberal försäljningspolitik tillmötesgå framställningar om övertagande av mark för skilda ändamål. En förutsättning för att så skall kunna ske bör dock vara, att domänverket beredes möjlighet att i motsvarande utsträckning förvärva skogsmark på andra håll, främst givetvis sådana större komplex eller skiften som lämpar sig för skogsbruk i den av domänverket bedrivna formen.

Statsmakterna har i fråga om markfondens ianspråktagande fastställt, att medel som inflyter vid försäljning och annan överlåtelse av på domänfonden redovisad mark skall användas för återköp av skogsmark. Med hänsyn härtill kan det enligt revisorernas mening icke anses tillfredsställande, att mycket betydande belopp samlas på denna fond utan att återförvärv kommer till stånd. Revisorerna är medvetna om att stora svårigheter föreligger att finna för markfondens medel lämpliga placeringsobjekt, helst som även andra allmänna institutioner uppträder som konkurrerande köpare. Det är emellertid önskvärt att det allmännas markpolitik bedrivs efter sådana linjer, att det beträffande markfondens handhavande fattade riksdagsbeslutet kan praktiskt fullföljas.

Beträffande domänverkets skogsarrondering påpekade revisorerna bl. a., hurusom denna på många håll är långt ifrån tillfredsställande, samt anförde vidare.

Kronans markbyten genomföres enligt 2 olika system: antingen som s. k. avtalsbyte, varvid marken blir föremål för ömsesidiga köp och försäljningar, eller ock som frivilligt ägoutbyte enligt jorddelningslagens bestämmelser. Båda dessa bytesformer kräver omfattande förhandlingar och förberedelser samt utredningar, exempelvis rörande mark- och skogsvärden, väg- och flottningsförhållanden, värdet av inägor och byggnader, utbrytning av servitutsrättigheter m. m. Vid båda bytesformerna förekommer emellertid vissa omständigheter som verkar hämmande på möjligheterna att genomföra de avsedda åtgärderna. Vid avtalsbyten fordras medgivande av Kungl. Maj:t och riksdagen, varjämte bytena motverkas av vissa bestämmelser på skatteväsendets område. Frivilliga ägoutbyten kan visserligen genomföras enklare och snabbare, men deras räckvidd är å andra sidan begränsad genom att utbytet i regel måste ske inom samma jordregistersocken, varjämte förrättningskostnaderna ofta blir höga. Gemensamt för båda bytesformerna är, att parterna under stor del av den tid värderingar och förhandlingar pågår mäs-

te förbinda sig att icke utföra avverkningar eller skogsvårdsåtgärder och andra arbeten på bytesobjekten. Intill dess markbytet helt avslutats eller fastställts, måste bytesmarkerna därför lämnas orörda, vilket givetvis orsakar ej obetydliga olägenheter såväl ur skogsvårdssynpunkt som med hänsyn till den till skogen lokaliserade arbetskraften. Det är därför av stor vikt, att bytena kan genomföras snabbt.

Med hänsyn till de besparingar ej blott för enskilt utan även för det allmännas skogsbruk som skulle vara att påräkna, därest omskiftning av starkt splittrade ägor skulle kunna komma igång i mera betydande omfattning, är det enligt revisorernas mening mycket angeläget, att revisionen av fastighetsbildningslagstiftningen och pågående sakkunnigutredningar beträffande övriga för arronderingens underlättande aktuella frågor snarast fullföljes och resulterar i positiva lösningar. Vissa andra frågor kräver även särskild uppmärksamhet, såsom avlösning av servitutsrättigheter, indragande av ströängar samt ordnande av villkoren för innehavare av kronotorp och andra lägenheter på kronomark. Hithörande spörsmål är emellertid i åtskilliga fall av så komplicerad natur, att det torde kunna förutses att man under åtskillig tid framåt har att arbeta under nu gällande betingelser. För statens skogar är det därvid av vikt, att arronderingsverksamheten fortgår enligt påbörjade linjer. Samtidigt synes emellertid statsmakterna böra främja denna verksamhet genom att snarast vidtaga sådana partiella åtgärder som kan bedömas bli erforderliga oberoende av kommande reformer beträffande fastighetsbildningen och jorddelningsväsendet. Revisorerna har särskilt uppmärksammat att avtalsbyten f. n. förutsätter medgivande av Kungl. Maj:t och riksdagen, vilket verkar fördröjande och hindrande på verksamheten. Någon tillräckligt hållbar grund för att i fortsättningen upprätthålla ett dylikt krav synes knappast föreligga med hänsyn till att någon fast egendom i princip ej frånhändes kronan genom bytena och då därjämte markbyten av samma omfattning kan genomföras genom förrättning enligt jorddelningslagen utan att särskilt medgivande ifrågasättes. Då nämnda verksamhet utan tvivel skulle gagnas, om kravet på godkännande kunde eftergivnas eller uppmjukas, föreslår revisorerna att det tages under övervägande, huruvida och under vilka förutsättningar domänstyrelsen i detta hänseende skulle kunna medgivnas mera vidgade befogenheter.

Rörande innehållet i de över revisorernas berättelse inhämtade remissyttrandena torde få erinras om följande.

Statskontoret delade helt revisorernas uppfattning.

I sitt yttrande anslöt sig *domänstyrelsen* vad beträffar markfonden i allt väsentligt till revisorernas uttalande. I anslutning härtill hemställde styrelsen om bemyndigande att under vissa förutsättningar taga markfonden i anspråk för därmed avsett ändamål, dock endast efter Kungl. Maj:ts medgivande i fråga om förvärv av fastighet, som betingar en köpeskillning överstigande 100 000 kr. Styrelsen förordade tillika en höjning av maximibeloppen i fråga om Kungl. Maj:ts och domänstyrelsens befogenheter att försälja fast egendom till 150 000 resp. 50 000 kr.

Angående skogsarronderingen erinrade *statskontoret*, att det enligt meddelade direktiv ankom på 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna att pröva frågan om behovet av ökade befogenheter för affärsverksstyrelserna.

1954 års *fastighetsbildningskommitté* fann revisorernas förslag om vid-

gade befogenheter för domänstyrelsen att träffa avtal om markbyten välmotiverat, då ifrågavarande markbyten är mycket angelägna och det måste dröja ytterligare några år, innan en ny lagstiftning på området kan träda i kraft.

Domänstyrelsen förklarade sig helt instämma i allt vad revisorerna anfört i denna fråga. För egen del hemställde styrelsen om bemyndigande att för kronans räkning ingå i och svara för avtalsbyten. Som förutsättning för utnyttjandet av sådant bemyndigande borde enligt styrelsen gälla, att vederbörande lantbruksnämnd och fastighetsbildningsmyndighet tillstyrker markbytet samt att redogörelse för dessa markbyten årligen ingives till Kungl. Maj:t.

Riksdagen gav i skrivelse till Kungl. Maj:t (1958: B 56) såsom sin mening till kända vad riksdagens statsutskott anfört i sitt utlåtande (1958: B 34) över revisorernas ifrågavarande framställningar. Utskottet har anfört.

Den av revisorerna förebragta utredningen ger vid handen, att sedan lång tid tillbaka en fortskridande uppsamling av medel på domänverkets markfond försiggår. Förhållandet, vilket innebär att domänverket i växande omfattning fränhändes realkapital utan motsvarande omplacering av därvid erhållna ersättningsbelopp i värdebeständiga tillgångar, torde icke väl låta sig förena med de riktlinjer för markfondens handhavande som riksdagen tidigare fastställt. Utskottet anser därför i likhet med revisorerna, att det allmännas markpolitik bör bedrivas på sådant sätt, att de ifrågavarande riktlinjerna kan praktiskt fullföljas. Självfallet bör därvid all rimlig hänsyn tagas till enskilda markägares berättigade intressen.

De synpunkter revisorerna anlagt på skogsarronderingsfrågan kan utskottet i stort sett ansluta sig till. Det synes sålunda mycket angeläget, att revisionen av fastighetsbildningsförfattningarna och pågående sakkunnigutredningar beträffande övriga för arronderingens underlättande aktuella spörsmål snarast fullföljes och resulterar i positiva lösningar ävensom att vissa andra av revisorerna särskilt berörda frågor ägnas vederbörlig uppmärksamhet. I avvaktan härpå torde lämpligen, såsom revisorerna framhållit, vissa partiella reformer med avseende å kronans markbyten böra genomföras.

I båda nu berörda frågor har domänstyrelsen i sina remissutlåtanden framlagt förslag till konkreta åtgärder. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t ägnar förslagen välvillig prövning och, i den mån de för sitt förverkligande kräver riksdagens medverkan, till riksdagen gör den framställning som kan vara påkallad.

XI. Vissa frågor rörande skogsarrondering och skoglig samverkan

I sitt den 9 juli 1958 avgivna betänkande (SOU 1958: 30) angående skogsvården å enskilda skogar har 1955 års skogsvårdsutredning behandlat bl. a. spörsmålen om behovet av en förbättrad arrondering av skogsfastigheterna (kap. 4) samt om samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor (kap. 6). I det följande torde få lämnas en redogörelse för de av utredningen framförda synpunkterna och förslagen rörande berörda spörsmål samt för de häröver avgivna yttrandena.

Skogsvårdsutredningens betänkande. I fråga om behovet av en förbättrad arrondering av skogsfastigheterna (betänkandet s. 35—37) anför utredningen till en början, att Dalarna och Norrland företer de största bristerna i fråga om skogsskiftenas arrondering men att problemet lokalt finns i nästan alla delar av landet. Vid en av lantmäteristyrelsen gjord undersökning huru stora områden, som anses vara i behov av omarrondering för att kunna drivas rationellt, har framkommit, att det nu aktuella regleringsbehovet omfattar 118 000 brukningsenheter med en areal av 5,5 miljoner ha, varav ca 5 miljoner ha skogsmark. Av nu nämnda areal bedöms 3,6 miljoner ha, varav över 3 miljoner ha skogsmark, vara i trängande behov av reglering. Mer än 80 procent av den areal, som angivits vara i behov av reglering, ligger inom Värmland, Dalarna och Norrland. Utredningen framhåller vidare, att även om inte varje fastighet inom de i beräkningarna medtagna områdena är uppenbart illa arronderad det dock måste vara en mycket avsevärd del av landets skogsmark, som redan i fastighetenas utformning har bristfälliga förutsättningar för en ändamålsenlig drift. Enligt utredningen vågar man ganska bestämt göra det antagandet, att den övervägande delen av de redovisade fastigheterna och arealerna tillhör privata skogsbruket.

De sålunda föreliggande bristerna i arronderingsförhållandena, vilka fortlöpande försämrats genom de upprepade hemmansklyvningar, som under lång tid parcellerat det privatägda skogsbruket, yppar sig i att de särskilda skogsskiftena är alltför små och/eller har en ur brukningssynpunkt olämplig utformning. Ofta är de dessutom belägna långt från varandra. Av bristerna medför många gånger den olämpliga skiftesutformningen och skiftesläggningen den allvarligaste olägenheten. Angående den bristfälliga arronderingens ogynnsamma inverkan på såväl skogsvårds- som avverkningsarbetena anför utredningen följande.

Genom undersökningar vet man, att kostnaden per arealenhet för olika skogsvårdsarbeten stiger kraftigt med minskad behandlingsareal. De alltför smala skiftena omöjliggör dessutom upptagandet av biologiskt riktigt utformade föryngringsytor. Kantverkan från skogsbeståndet på angränsande skiften kan försvåra eller omöjliggöra uppdragandet av ett nytt bestånd på de smala hyggen, som blir följden av denna skiftesutformning. Sådana i Nordsverige nödvändiga skogsvårdsarbeten som hyggesbränning kan icke utföras på vart enskilt skifte. Över huvud taget blir beroendet av förhållandena på grannfastigheterna så stort, att en med hänsyn till förutsättningarna på det enskilda skiftet god skogsvård ej kan genomföras. Intresset för att bedriva en intensiv skogsvård sjunker om driftsförhållandena är uppenbart olämpliga, så att arbetena blir svåra att rent tekniskt genomföra och dessutom oproportionerligt dyra. Ett väl arronderat skifte med möjlighet till biologiskt, tekniskt och ekonomiskt ändamålsenlig inriktning av driften stimulerar intresset och ger ökade garantier för att arbetena verkligen blir utförda.

I fråga om avverkningsarbetena gäller också att kostnaderna, särskilt för transporter, blir oproportionerligt stora vid olämpligt utformade skiften. Även i detta avseende blir beroendet av samarbete med grannfastigheterna för att därigenom nedbringa t. ex. basvägs- och kojkostnader mycket stort.

På de mycket smala skiftena måste vid avverkning en stor del av träden fällas in på grannskiftena och där upparbetas. Utsläpningen av virket måste till avsevärd del ske över främmande mark, allt förhållanden som med hänsyn till oundvikliga fällnings- och körningsskador kan verka irriterande.

Nu angivna förhållanden visar enligt utredningen, att i fråga om stora delar av landet den olämpliga arronderingen av skogsfastigheterna är ett av de allvarligaste hindren för genomförande av en förbättrad skogsvård och över huvud taget ett ekonomiskt skogsbruk. En fortsatt storleksrationalisering och en genom byten, omskiften eller på annat sätt förbättrad skiftesutformning och skiftesförläggning framstår därför som en synnerligen brännande fråga för skogsbruket. Under en övergångstid kan samarbete mellan skogsägarna i viss mån mildra de mest påtagliga olägenheterna, men det kan inte ersätta den nödvändiga omarronderingen och bör ej heller få hindra eller uppskjuta densamma. Enligt utredningen måste denna omreglering väsentligen ske genom laga förrättningar enligt jorddelningslagen. Det torde emellertid inte ligga inom ramen för utredningens uppgift att framlägga förslag hur dessa problem bör lösas, då det här gäller fastighetsregleringsfrågor, som torde bli behandlade av 1954 års fastighetsbildningskommitté.

Under återopande av det anförda hemställer utredningen, att nyssnämnda kommitté måtte anmodas att snarast möjligt framlägga förslag rörande lämpliga åtgärder för att skapa förutsättningar för en snabb och effektiv omarrondering inom områden med starkt parcellerade eller på annat sätt illa arronderade fastigheter. Utredningen anför, att den endast velat framhålla hur angeläget det ur skoglig synpunkt är att frågan med det snaraste blir behandlad. Det synes viktigt, att skogsvårdsstyrelser och skogsägareföreningar ägnar sig åt att upplysa skogsägarna inom berörda områden om fördelarna av en förbättrad fastighetsindelning och om de vägar, som står till buds för att i ett aktuellt fall få en sådan till stånd. Sedan fastighetsbildningskommitténs arbete lett till nya och smidigare regleringsinstitut, kan en sådan upplysningsverksamhet bli av särskilt stor betydelse för att markägarna så snart som möjligt skall komma att dra nytta därav. I den mån behov uppkommer bör skogsvårdsstyrelserna också genom samråd och direkt biträde stöda lantmäteriorganisationen och lantbruksnämnderna i regleringsarbetet.

I övrigt hemställer utredningen, att frågan om erforderliga jämkningar i skattelagstiftningen och stämpelförordningen utredes i syfte att stimulera till ökad omarronderingsverksamhet. Här om anfördes följande.

Eftersom den nuvarande olämpliga fastighetsbildningen kommit till med stöd av den vid olika tidpunkter gällande skifteslagstiftningen och genom det allmännas organ, synes det rimligt att den önskvärda regleringen kan ske utan att skogsägarna betungas med alltför stora kostnader. Härför erfordras jämkningar i skattelagstiftningen — vissa begränsade förslag i den riktningen har redan framlagts av 1950 års skattelagssakkunniga — och stämpelförordningen samt lämpligt utformade ersättningsgrunder vid de lantmäteriförrättningar, som föranledes av arronderingsfrågornas lösning.

Beträffande samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor har i betänkandet (s. 42—62) lämnats en utförlig redogörelse dels för nuvarande förhållanden i detta avseende såväl inom landet som i våra grannländer, dels för vissa tidigare framförda förslag rörande samarbete mellan skogsägare.

Av nyssnämnda redogörelse för *nuvarande förhållanden* framgår att samverkan av här ifrågavarande slag förekommer i ett flertal olika former framför allt såsom ett led i skogsägareföreningarnas allmänna skogsvårdsverksamhet. Denna verksamhet utövas genom meddelande av allmän upplysning och undervisning i skogsvård, genom utförande av stämpling eller annan planläggning av avverkning ur skogsvårdssynpunkt, genom planläggning och utförande av återväxtarbeten, genom medverkan vid skogsdikning och skogsvägbyggnad, genom upprättande av skogsvårdsplaner och utförande av skogstaxeringar, genom organiserande av fasta arbetslag för hyggesvård, skogsodling samt plant- och ungsogsröjning ävensom genom tillhandahållande av maskiner och redskap för skogsvårdsarbete. En variant av nyssnämnda arbetslag tillämpas inom ett par skogsägareföreningar. Av dessa har nämligen organiserats särskilda byarbetslag, bestående av fast anställda skogsarbetare. Vidare har i skogsägareföreningarnas regi organiserats särskilda skogsbruksområden i syfte att inom organisationen samordna skogsvårdsarbetet med avverknings- och virkesförsäljningsuppgifter på liknande sätt som sker inom det förvaltningsmässigt bedrivna storskogsbruket. Slutligen har i ett fall i skogsägareförenings regi förutom skogsbruksområden bildats särskilda serviceområden, vanligen omfattande en storkommun. Formen med serviceområden är mer extensiv än skogsbruksområdesformen.

Bland övriga samarbetsformer märkes, förutom härads- och sockenallmänningar, lokala skogsodlingsföreningar, skogsvårdsföreningar bildade i enlighet med bestämmelserna för det s. k. norrländska skogsproduktionsanslaget, tillfälliga lokala skogsvårdsföreningar, arbetsblock för gemensam anställning av skogsarbetare, ekonomiska föreningar samt gemensamhetsskogar.

Beträffande den närmare redogörelsen för samtliga nu nämnda former av samverkan mellan skogsägare torde i övrigt få hänvisas till betänkandet (s. 42—59).

I den av utredningen lämnade redogörelsen för *tidigare framförda förslag* erinras om att frågan om skogsägarnas samarbetsformer och om eventuellt statligt stöd till dessa motionsvägen tagits upp såväl vid 1955 års riksdag (II: 454) som vid 1956 års riksdag (I: 479 och II: 617 samt I: 123 och II: 175) utan att leda till något resultat.

Utredningen erinrar vidare om att 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning i sitt betänkande om jordbruks förstärkande med skog (SOU 1957: 8) framlade en del rätt långt gående förslag till statliga åtgärder för att stödja skoglig samverkan. Skogsvårdsutredningen lämnar följande redogörelse för det huvudsakliga innehållet i jordbruksrationaliseringsutredningens betänkande.

Förslaget innebar att den hittillsvarande verksamheten med stöd av norrlandska skogsproduktionsanslaget skulle utbyggas *dels* geografiskt till hela landet, *dels* med avseende på verksamhetens art. Sålunda borde bidrag till betesanläggning ej vidare utgå utan i stället ökade anslag till olika slag av skogsvägar, till röjning i ungskog ävensom till skogsförläggningar eller därmed jämförliga serviceanläggningar. Särskilda förvaltningsbidrag borde även utgå till de »skogsrationaliseringsområden», som skulle bildas för att genomföra skogsägarnas samverkan. Dessa bidrag borde dock endast avse de första sex åren efter starten. Fråga om bildande av skogsrationaliseringsområde skulle kunna tas upp ej blott av skogsägarna själva utan även av lantbruksnämnd, skogsvårdsstyrelse eller överlantmätare. Beslut rörande områdesbildande skulle fattas av Kungl. Maj:t, därest den som ansökt om skogsrationaliseringsområdets bildande hemställt att skogsmark inom det blivande området skulle omarronderas eller användas till stärkande av ofullständiga jordbruk. I andra fall skulle beslut fattas av skogsstyrelsen. Kungl. Maj:t skulle i förstnämnda fall kunna förordna att den skogsrationaliseringsplan, som skall upprättas för området, jämväl skall innehålla vägledande grundlinjer för behövliga arronderingsförbättringar och för tilldelning av skog till ofullständiga jordbruk, vilka prövades böra bestå. Högre bidragsprocent till skogliga företag skulle kunna tillämpas inom områden, där sådant förordnande meddelats.

Vad därefter angår *skogsvårdsutredningens förslag* framhålles till en början i betänkandet att utredningen fått ett starkt intryck av att skogsägarna på många håll redan synes vara på det klara med värdet av samgående. Såsom framgår av den föregående redogörelsen finns hela skalan av skilda samarbetsformer representerad i dagens svenska jordbruk. Utredningen anser det naturligt, att man på detta sätt har angripit problemet om en ökad samverkan utifrån olika håll. Förhållandena inom landet växlar och därmed får behovet av samgående olika karaktär. Med visst undantag finns inom landet knappast någon äldre erfarenhet av samverkan i skogsvårdsarbetet. Det torde därför bli nödvändigt att genom praktisk försöksverksamhet inom områden med olika förutsättningar i fråga om fastighetsindelning, skogsförhållanden m. m. pröva sig fram till den eller de samarbetsformer, som bäst passar det svenska privatskogsbruket. Det synes lämpligt att samverkan kommer till stånd allteftersom skogsägarna får klart för sig värdet av densamma. Det gäller dock här rätt avsevärda förändringar i gamla arbetsformer och en viss försiktighet är därför tillräddlig i början av verksamheten. Det betonas också av dem som svarar för nu fungerande samarbetsorgan, däribland skogsägareföreningarnas skogsbruksområden, att verksamheten ännu så länge måste betraktas i huvudsak som försök.

Utredningen anför vidare, att det å andra sidan mångenstädes föreligger stort behov av samarbetsorgan för skogsvårdsarbetet, varför det är önskvärt, att försöksverksamheten får en tillräcklig bredd och att man så fort lämpliga arbetsformer utprovats tar steget över från en mer eller mindre tillfällig till en ordinarie verksamhet på detta område.

Angående möjligheterna att nu bedöma utvecklingen för den närmaste ti-

den i fråga om bildande av skogsbruksområden anför utredningen därefter följande.

I fråga om skogsägareföreningarnas skogsbruksområden kan en viss ledning hämtas ur utvecklingstakten under de gångna 2—3 åren och den beräknade nybildningen av skogsbruksområden under år 1958. Under denna tid synes årligen i genomsnitt ha bildats skogsbruksområden i en utsträckning, som motsvarar ungefär 0,5 procent av den privatägda skogsmarken. Under de närmaste åren torde någon avsevärt snabbare utveckling ej vara att vänta beroende på *dels* en viss försiktighet från skogsägarnas sida, *dels* bristen på skogsutbildad personal lämpad att ta hand om skogsbruksområdena. Dessa utgör ju helt nya verksamhetsfält, till vilka hänsyn tidigare ej kunnat tas vid skogsskoleväsendets utbyggnad. Genom den nyligen beslutade tillfälliga skogsskolan kan möjligheterna att rekrytera personal till områdena så småningom förbättras.

Under de 5—10 år, som nu kan överblickas, skulle skogsbruksområdena under här gjorda antaganden kanske komma att byggas ut till att omfatta 5 å 10 procent av den privatägda skogsarealen, d. v. s. 0,5 å 1 miljoner ha, en i och för sig aktningvärd areal. Då härigenom endast en mindre del av privatskogarna kan komma i åtnjutande av denna form av samverkan, har man anledning tro att även den allmänna, ej områdesbundna servicen i skogsvårdsfrågor måste under samma tidrymd utbyggas ytterligare.

I fråga om formen för samverkan anför utredningen, att enligt dess mening tiden ännu ej är mogen att mera bestämt uttala sig för och rekommendera någon viss bestämd form av samverkan mellan skogsägarna såsom den bästa. Även om man redan nu kanske kan skönja vilken form, som torde komma att bli dominerande, kan det f. ö. visa sig lämpligt att i särskilda trakter eller under speciella förhållanden tillämpa andra former än den huvudtyp, som väl kommer att kristalliseras ut. Utredningen anser det sålunda ej möjligt att avge några generellt giltiga rekommendationer angående den lämpliga utformningen av skogsägarnas samarbetsorgan på skogsvårdens område. I anslutning till sin i betänkandet i övrigt redovisade principiella inställning beträffande skogsvårdsarbetets organisation framlägger dock utredningen följande allmänna synpunkter på frågan.

Med hänsyn till principen om största möjliga självverksamhet hos skogsägarna synes det böra eftersträvas, att sammanslutningarna växer fram ur ett allmänt känt behov hos skogsägarna själva och ej genom åtgärder utifrån. Men det är å andra sidan önskvärt att skogsvårdsstyrelser och skogsägareföreningar upplyser skogsägarna om fördelarna av ett närmare samgående.

Ett par av de viktigaste uppgifterna för skogsägarnas samarbetsorgan på skogsvårdens område torde bli att anställa skogligt utbildade verksamhetsledare och yrkeskunniga skogsarbetare. Det torde därför komma att visa sig mest ändamålsenligt att samverkan kring skogsvårdsuppgifterna kombineras med samverkan i fråga om avverkning och skogstekniska arbetsuppgifter. Först genom en sådan anordning blir det ju möjligt att ordna kontinuerlig sysselsättning för de anställda.

Slutligen vill vi med anledning av att tankar framförts om tvångsanslutning i vissa fall av skogsägare till organ för gemensam skogsförvaltning uttala, att en bestämmelse av denna art icke vore förenlig med gällande principer om skogsägarnas rätt att själva ansvara för sin skogs skötsel. Vi håller

före att undantag ej bör göras från regeln, att skogsägarnas sammanslutningar till främjande av skogsdriften på deras fastigheter bör vara helt frivilliga.

Utredningen anför vidare, att den vid övervägandet av frågan, huruvida någon särskild lagstiftning eller andra statliga direktiv kunde vara behövliga för att främja skogsägarnas samverkan i skogsvårds- och närgränsande frågor, knappast funnit befogat med någon ytterligare lagstiftning på området. Utredningen anser nämligen att det finns skäl förutsätta, att den redan inledda samverkan mellan skogsvårdsmyndigheterna och skogsägarnas organ kommer att på ett naturligt sätt ytterligare utvecklas. Utredningen betonar vidare de allmänna skogsvårdsorganens skyldigheter enligt gällande skogsvårdsstyrelseförordning att »stödja sammanslutningar av skogsägare i deras verksamhet för skogsvårdens befrämjande». Enligt vad utredningen kunnat erfara har också skogsvårdsstyrelserna vid tillkomsten av nya sammanslutningar för skogsvård verkat i författningens anda. Många gånger har styrelserna eller hos dem anställda varit initiativtagare eller impulsgivare vid starten.

Utredningen framhåller slutligen, att den ej heller funnit anledning att föreslå några särskilda förvaltningsbidrag till de olika slagen av skogsvårds-sammanslutningar. Av befintliga föreningar är det endast de västsvenska skogsvårdsföreningarna som uppbär vissa mindre bidrag av kommunerna och landstingen. 1951 års jordbruksrationaliseringsutrednings förslag rörande skogsrationaliseringsområden innefattade även vissa förvaltningsbidrag. Vidare har Skogsägareföreningarnas riksförbund ifrågasatt sådana förvaltningsbidrag. Detta skedde emellertid mera från den utgångspunkten, att föreningar, som avlastade skogsvårdsstyrelserna deras serviceuppgifter på medlemmarnas skogar, borde få ett bidrag ungefär motsvarande den av dem betalda skogsvårdsavgiften. Bidraget finge därigenom mera en karaktär av »restitution» av skogsvårdsavgift för sådana skogsägare, som ej behövde utnyttja skogsvårdsstyrelsernas service. Utredningen anför vidare, att dess uppfattning är, att de som leder skogsägarnas samarbetssträvanden på skogsvårdsfronten ej önskar några statliga subventioner för verksamheten. För sammanslutningar, som ej har andra särskilda uppgifter utan kommit till för att hjälpa sina medlemmar att få bästa resultat av deras skogsbruk, synes en sådan inställning vara den riktiga.

Yttranden över skogsvårdsutredningens betänkande. Vad utredningen anført och föreslagit beträffande behovet av en förbättrad arrondering av skogsfastigheter har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissorgan. *Lantbruksstyrelsen*, som framhåller önskvärdheten av att 1954 års fastighetsbildningskommitté så snart som möjligt blir färdig med sitt förslag, anför följande angående lantbruksorganisationens verksamhet för främjande av strukturförhållandena inom bondeskogsbruket.

Lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas verksamhet med jordbrukets yttre rationalisering innefattar även främjande av strukturförhållandena i bondeskogsbruket. I detta syfte verkar nämnderna kanske främst med den aktiva inköspolitiken men även i samband med tillämpningen av förvärvslagarna och vid beviljandet av statligt ekonomiskt stöd till yttre rationalisering. Nämndernas åtgärder för främjande av strukturen i bondeskogsbruket sker i allmänhet som ett led i arbetet för komplettering av jordbruk med skog. I allmänhet sker dessa åtgärder på sådant sätt att, förutom en arealmässig förstärkning av jordbruken, även en arronderingsförbättring i skogsbruket sker. Genom ofta ganska omfattande markbyten med bolag erhåller bondejordbruket smärre friliggande skiften som ligger i anslutning till bondeskogsmarker och i allmänhet sammanslås med angränsande mark till större brukningsfigurer, mot att bolagen erhåller mark som ligger i anslutning till deras skogskomplex och med fördel kan uppgå i dessa. På detta sätt verkar nämnderna för en sådan marköverflyttning i stora drag som avses att främjas genom den s. k. bytesprincipen i bolagsförbudslagen. Även inom bondeskogsbrukets egna gränser verkar nämnderna med tillhjälp av de ovan nämnda medlen i syfte att ta vara på de tillfällen som kan erbjuda sig för strukturförbättrande åtgärder.

Lantbruksstyrelsen erinrar vidare om den del av lantbruksnämndernas verksamhet som består i att nämnderna i de områden, där någon form av omreglering kan väntas komma till stånd inom överskådlig tid, köper upp salublivna skiften. Genom denna verksamhet bildas en s. k. rationaliseringsreserv, vilken verksamt torde underlätta regleringen. Styrelsen framhåller i detta sammanhang vikten av att jordfonden tilldelas medel i sådan omfattning att den för strukturförhållandena i skogsbruket betydelsefulla aktiva inköspolitiken kan fortgå och vidareutvecklas utan att hämmas av medelsbrist.

Domänstyrelsen instämmer till fullo i de av utredningen anförda motiven för omarronderingar inom skogsbruket. Styrelsen framhåller, att skogsbrukets arronderingsfråga berör inte enbart bondeskogsbruket utan även storskogsbruket. Såväl domänverket som enskilda större skogsbolag har också sedan länge funnit en aktiv arronderingspolitik påkallad med hänsyn till den utveckling på olika områden, som ägt rum inom storskogsbruket under senare år. En omarrondering av fastighetsinnehavet har ofta framträtt som en nödvändig första rationaliseringsåtgärd, utgörande förutsättningen för övriga rationaliseringar. Med stöd av sin erfarenhet om uppkommande svårigheter i samband med genomförandet av markbyten instämmer domänstyrelsen även i utredningens önskemål att fastighetsbildningskommittén snarast möjligt måtte framlägga förslag, som skapar ökade möjligheter för snabb och effektiv omarrondering inom skogsbruket, samt att de — även i flera tidigare sammanhang påtalade — för bytena försvärande bestämmelserna i skattelagstiftningen och stämpelförordningen undanröjes. Här om anför styrelsen följande.

Under den senaste 10-årsperioden har stora markbyten (ca 200 000 ha) genomförts mellan domänverket och ett antal större skogsbolag, huvudsakligen inom övre och mellersta Norrland. Bytena har skett antingen som byte, grundat på laga fång (ömsesidiga köp och försäljningar) kallat avtalsbyte,

eller som frivilligt ägoutbyte enligt jorddelningslagen. Avtalsbytena kan genomföras oberoende av administrativa gränser och har även i en del andra avseenden befunnits vara en smidig form. Förutom den tidsödande erforderliga riksdagsbehandlingen vid domänverkets ifrågavarande byten har dock gällande regler för skatteplikt och skyldighet att erlagga lagfartsstämpel verkat försvarande på avtalsbytena. Det frivilliga ägoutbytet enligt jorddelningslagen har varit enklare så tillvida, att Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning ej erfordrats, men denna bytesforms möjligheter är dock begränsade genom att bytet i regel måste ske inom samma jordregistersocken. Vidare ställer sig förrättningskostnaderna för frivilligt ägoutbyte höga.

Domänstyrelsen ifrågasätter slutligen med stöd av sin erfarenhet beträffande den tid och det arbete, som åtgår för genomförande av markbyten om icke genomförandet av de nu aktuella regleringsåtgärderna omfattande ca 5 miljoner ha skogsmark, varav 3 miljoner ha bedömts vara i trängande behov av omreglering, måste utsträckas på längre tid. Styrelsen håller även för troligt, bl. a. ur kostnadssynpunkt, att man för denna omarrondering — vid sidan av förrättningar enligt jorddelningslagen — i inte oväsentlig grad måste bygga på den naturliga successiva omdaningsprocess, som kommer till stånd genom frivilliga köp och försäljningar.

Lantmäteristyrelsen delar utredningens uppfattning att en fortsatt storleksrationalisering och en genom byten, omskiften och på annat sätt förbättrad skiftesutformning och skiftesförläggning framstår som en brännande fråga för skogsbruket. Åtskilligt synes också tala för att de nödvändiga omarronderingarna bör ske så snart som möjligt för att effekten skall bli den bästa möjliga. Angående vikten av att fastighetsregleringsverksamheten snart möjligt ges erforderlig omfattning anför styrelsen i huvudsak följande.

Ett av de väsentliga resultaten av en förbättring av arronderingen är ur skogsbrukets synpunkt möjligheterna till större och bättre utformade behandlingsytor. Under de närmaste 10-årsperioderna kan väntas en mycket stark ökning av skogsodlingsverksamheten. Om denna odling sker inom de nuvarande illa arronderade fastigheterna kan följden bli dels att föryngringskostnaderna blir högre och effekten av odlingen lägre än normalt, dels att indelningen i behandlingsytor bindes för lång tid, även om sedermera en omarrondering sker. Har nämligen då nya bestånd redan hunnit grundläggas, torde en förbättrad indelning i behandlingsytor ofta ej kunna erhållas utan att det ekonomiska resultatet av tidigare odlingsarbete i viss utsträckning spolieras. Om regleringen i stället sker före slutavverkningen av de gamla bestånden och de därpå följande föryngringsarbetena, försvåras ej omläggningen i samma utsträckning och anpassningsförlusterna kan hållas nere.

Frågan om lämplig tidpunkt för omregleringarna har också nära samband med utbyggnaden av skogsvägnätet. Utredningen har i annat sammanhang uppskattat det närmast aktuella vägbyggnadsbehovet avseende skogsvägar av betydelse för större skogsområden eller områden med ett flertal skogsägare till 40 000 km och 900 miljoner kr. Om hänsyn också togs till behovet av utbyggnad av det sekundära vägnätet är det tydligt, att inom de närmaste 10-årsperioderna en mycket omfattande utbyggnad av skogsbrukets vägnät är att vänta. Tillkomsten av en skogsbilväg åtföljs ofta av stora virkesuttag, i första hand beroende på att dels stora samlade virkesförråd i tidigare väglösa områden genom vägens tillkomst blir möjliga att exploatera och dels virkesuttag blir nödvändiga för vägbyggnadens finansiering. Stora

virkesuttag följes emellertid också normalt av omfattande förnygringsarbeten. Om arronderingen är dålig uppkommer härvid de nyssnämnda olägenheterna i fråga om skogsodling på illa arronderade fastigheter. Det är därför av betydelse att fastighetsregleringar och skogsvårdsarbeten ej i onödan försvåras utan att i stället samordningen av fastighetsreglering, väganläggning och skogsvårdsarbete blir den bästa ur såväl allmän som enskild synpunkt.

Lantmäteristyrelsen anför vidare, att den även delar utredningens uppfattning angående behovet av ett nytt och smidigare omregleringsinstitut. Styrelsen anser emellertid, att arbetet med omarronderingarna bör intensifieras oberoende av det pågående lagstiftningsarbetet på detta område.

Enligt lantmäteristyrelsen utgöres en betydande del av arbetet med en omreglering av fältarbetet. Vid den pågående verksamheten har det visat sig synnerligen ändamålsenligt och arbetsbesparande att anförtro detta arbete åt skogsmästare eller annan personal med liknande skoglig utbildning. Enligt styrelsen är det nödvändigt att skogsmästaren i denna verksamhet knytes till lantmäteriet. I anslutning till det nu anförda framhåller styrelsen att lantmäteriets bristande tillgång på personal och utrustning utgör ett väsentligt hinder för en omfattande omregleringsverksamhet. En ytterst viktig förutsättning för att den nu rådande olämpliga arronderingen i skogen skall kunna rättas till, är därför att lantmäteriet förses med tillräckliga resurser.

I fråga om den av utredningen uttalade uppfattningen att den önskvärda omregleringen av fastighetsbeståndet bör ske utan att skogsägarna betungas med alltför stora kostnader anför lantmäteristyrelsen, att den avstår från att nu mera ingående behandla frågekomplexet angående statsbidrag, lantmäteritaxa, möjlighet till nedsättning av förrättningskostnader, skattebestämmelser m. m. och att den nöjer sig med att understryka den stora betydelse dessa frågor har i fastighetsregleringssammanhang. Utan förbättrade möjligheter att finansiera åtgärderna torde det icke vara möjligt att få igång någon mera omfattande fastighetsregleringsverksamhet. Styrelsen framhåller slutligen i detta sammanhang att möjligheter torde föreligga att genom lämpligt utformade bidrag få till stånd den goda samordning av verksamheten för omreglering, vägbyggnad och skogsvård, som konstaterats vara betydelsefull. Detta torde kunna ske genom ökade möjligheter till bidrag till fastighetsreglering, skogsvägbyggnad och skogsvård i de fall åtgärderna sker i ett sammanhang. Ett särskilt motiv till sådana ökade bidragsmöjligheter är den omständigheten att vid fastighetsreglering stora kostnader faller inom en kort tidrymd.

Även *skogsstyrelsen*, som helt instämmer i utredningens uttalande att en grundförutsättning för att skogsbruket i många delar av landet skall kunna föras framåt är, att arronderingsförhållandena på skogsfastigheterna bringas till en tillfredsställande lösning, hemställer, att allvarliga ansträngningar göres för att åstadkomma förutsättningar för en snar förbättring av skiftesläggningen på illa arronderade fastigheter, inbegripet erforderliga åtgärder på skattelagstiftningens och stämpelförordningens områden.

Behovet av förbättrad arrondering samt angelägenheten av att fastighetsbildningskommittén snarast möjligt framlägger sitt förslag understrykes även av ett flertal andra remissorgan. Uttalanden av detta innehåll göres sålunda av *skogshögskolans lärarråd*, *Sveriges industriförbund*, *Skogsindustriernas samarbetsutskott*, *Svenska lantarbetsgivareföreningen*, *Riksförbundet Landsbygdens folk* samt *Sveriges skogsägareförbund*. Även *Landsorganisationen i Sverige* understryker utredningens hemställan att förslag snarast måtte framläggas till åtgärder, som kan möjliggöra en snabb och effektiv omarrondering inom de områden där detta är behövligt. Denna fråga har varit under utredning i 20 år utan synligt resultat. Det förefaller landsorganisationen knappast rimligt att år från år låta skogsbruk och jordbruk inom stora områden förfalla, därför att man inte kan finna för extrema rättvisekrav tillfredsställande lösningar på strukturproblemen. Redan inom ramen för nuvarande lagstiftning skulle man kunna komma en bit på väg genom att genom dispens från den s. k. bolagsförbudslagen låta sådana storskogsbruk, som visat sig i stånd att genomföra en rationell skogsvård, få rätt att i arronderingssyfte förvärva privatägd skog, utan att krav på kompensering försäljningar ställdes. *Sveriges skogsägareföreningars riksförbund*, vars synpunkter biträdades av *Sveriges lantbruksförbund*, anför att det är nödvändigt, att fastighetsägarna blir medvetna om fördelarna med ett samlat skogsinnehav, om en bättre arrondering skall komma till stånd. Ett sådant klarläggande överensstämmer fullt med skogsägareföreningarnas allmänna propaganda för en intensifierad och ändamålsenlig skogshushållning inom bondeskogen. Vidare är det nödvändigt, att en förbättring av arronderingsförhållandena kan genomföras utan alltför stora kostnader för skogsägarna. Riksförbundet framhåller slutligen möjligheten av att lantbruksnämnderna kan erhålla erforderligt biträde i arronderingsarbetet inte endast från skogsvårdsstyrelserna utan även från skogsägareföreningarna. *Skogsvårdsstyrelsernas förbund* vill särskilt understryka, att förutsättningarna för god skogsvård i hög grad sammanhänger med fastighetens arrondering. Ett nytt och smidigt regleringsinstitut är därför ett önskemål för hela landet och torde tillika vara ett av grundvillkoren för ökad, skoglig självverksamhet. Förbundet vill dessutom starkare än utredningen understryka behovet av permanent samråd mellan skogsvårdsstyrelse, lantbruksnämnd och lantmateriororganisation i regleringsarbetet. *Föreningen Skogsarbeten* samt *Värmlands och Västra Bergslagens skogsarbetsgivareförening* framhåller — med understrykande av utredningens synpunkter — att en rationell och genomgripande omskiftning av all sönderstyckad skogsmark är en av grundförutsättningarna för en rationell och ekonomisk skogsproduktion. Härutöver framhåller föreningarna bl. a. att jordförvärvslagen och bolagsförbudslagen i sin nuvarande utformning onödigtvis byråkratiserar och försvårar omarrondering av skogsmarkerna. Enligt föreningarnas uppfattning bör snarast ske en översyn av dessa lagar i avsikt att underlätta rationella markbyten och markförvärv i arronderingssyfte. *Tjänstemännens centralorganisation*, som anser att arronde-

ringsfrågan bör tillmätas stor betydelse, påminner i detta sammanhang om ett annat spörsmål, som enligt centralorganisationen får anses ha ett intimt samband med arronderingsfrågan, nämligen det av 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning framlagda förslaget beträffande skogskomplettering. I sitt den 25 mars 1957 avgivna yttrande i denna fråga anförde centralorganisationen starka betänkligheter mot att vidga ramen för skogskomplettering utöver den, som 1947 års riksdagsbeslut uppdrog. Skogsvårdsutredningens redovisning av de i vissa fall allvarliga olägenheter, en alltför stor uppsplittring av skogsfastigheterna medför, bekräftar uppfattningen om att det ur samhällsekonomisk synpunkt måste vara olämpligt med en för långt driven skogskomplettering. *Sveriges lantmätareförening* noterar med tillfredsställelse att betydelsen av lämplig arrondering inom skogsmarken kraftigt understrukits i betänkandet. Föreningen påpekar emellertid att en ny lagstiftning icke torde komma att få avsedd verkan så framt icke snabba förrättningsresultat kan garanteras. För att så skall bli möjligt krävs emellertid också att det statliga lantmäteriet kraftigt upprustas med moderna tekniska hjälpmedel och även i övrigt reorganiseras så att dess produktionskapacitet väsentligt ökas. Ehuru föreningen sålunda är den första att erkänna behovet och betydelsen av de i betänkandet påtalade reformerna av fastighetsbildningslagstiftningen, vill föreningen likväl framhålla att arronderingsproblemen mången gång är så trängande att de måste angripas redan nu utan avbidan på en förväntad ny lagstiftning. Föreningen anför vidare, att en arronderingsuppgift av den omfattning, varom nu är fråga, kommer att kräva avsevärda utgifter. Arronderingskostnaderna är ju dessutom investeringar på lång sikt och därför i åtskilliga fall mycket betungande och stundom helt avskräckande för den tillfällige enskilde skogsägaren. Det synes därför rimligt att man — utan att ge avkall på den i och för sig riktiga principen om att den enskilde skogsägaren själv bör bära kostnaderna — öppnar möjligheter till långfristiga lån till bl. a. kostnader för fastighetsregleringar och därmed sammanhängande fullföljdsåtgärder såsom skogsvägbyggen o. dyl. Det torde jämväl böra undersökas huruvida icke kapital till erforderlig kreditgivning skulle kunna anskaffas genom inrättande av en skogsvårdsfond, vilken skulle åstadkommas genom uttagande av en särskild skogsvårdsavgift i samband med avverkningsarbeten. En sådan möjlighet har diskuterats av utredningen, men avvisats. Emellertid är finansieringsfrågan särskilt då det gäller arronderingskostnaderna enligt föreningens förmenande så dominant, att alla tänkbara vägar till lösning bör försökas.

I de av *länsstyrelserna, landstingen, skogsvårdsstyrelserna och hushållningssällskapen* avgivna yttrandena har i huvudsak inte heller anförts några erinringar mot de i betänkandet framförda synpunkterna och förslagen beträffande arronderingsfrågan.

Även vad utredningen anført angående samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor har i huvudsak biträttts av re-

missorganen. Erinran mot utredningens förslag har emellertid framförts av *Skogssällskapet*, som anför, att sällskapet med stöd av en snart 50-årig erfarenhet om förutsättningarna för skapande och vidmakthållande av förvaltningsgemenskap mellan ägare av smärre skogar vågar uttala, att den av utredningen varmt förordade samskötseln av bondeskog är en utopi så länge skogsvårdsstyrelserna lämnar en subventionerad service. Avskaffandet av denna är enligt sällskapets mening lika nödvändig och brådskande på skogsskötseln som på plantförsörjningens område.

Av de remissinstanser, som anslutit sig till utredningens synpunkter, understryker *domänstyrelsen* angelägenheten av att skogsägarna blir övertygade om nyttan av en effektiv samverkan. Utvecklingen av landsbygdens struktur torde så småningom framtvinga en dylik skogsbruksform. *Lantbruksstyrelsen* betonar bl. a. vikten av att försök med olika former av samverkan uppmuntras. Denna bör dock i princip vara ett komplement till skogsägarnas självverksamhet och ansvariga handhavande av sin skogsmark. *Skogsstyrelsen* finner i likhet med utredningen, att något ekonomiskt stöd av allmänna medel ej bör utgå till skogsägarnas sammanslutningar. I den mån samarbetssträvandena vinner ökad terräng och samarbetsorganen utvecklas torde det bli nödvändigt med en viss bestämd gränsdragning i de olika länen mellan skogsvårdsstyrelsernas och skogsägarsammanslutningarnas arbetsuppgifter till befordrande av planmässighet i arbetet och förhindrande av dubbelarbete. *Lantmäteristyrelsen* anför, att den delar den av utredningen uttalade uppfattningen, att samarbete mellan skogsägarna i de fall arronderingen är utpräglat dålig inte kan ersätta den nödvändiga omarronderingen och ej heller bör få hindra eller uppskjuta densamma. Styrelsen anser dock, att skogsägarsamverkan i viss utsträckning eller under en övergångstid torde kunna ersätta fastighetsreglering i de fall då arronderingen visserligen ej är god men dock ej heller kan betecknas som utpräglat dålig. Styrelsen anser vidare att samverkan kan vara ett värdefullt komplement till fastighetsreglering. I många fall torde det i fråga om småskogsbruket exempelvis vara lämpligt att i samband med en fastighetsreglering också arbeta på att få till stånd samverkan mellan de vid regleringen utlagda fastigheterna, varigenom de fördelar som vunnits genom fastighetsregleringen än bättre skulle kunna utnyttjas. I de fall samverkan i skogsmarken kan antagas bli en varaktig företeelse måste synen på fastighetsindelningens lämplighet och regleringsverksamhetens målsättning också anpassas därefter. Samverkan och fastighetsreglering torde ofta kunna komplettera varandra men kan — bortsett från enstaka undantagsfall — ej helt ersätta varandra. Med hänsyn till vad nu anförts kommer styrelsen att också i fortsättningen ägna ett positivt intresse åt samverkansfrågorna. *Lantmäteristyrelsen* pekar slutligen på de möjligheter att bilda gemensambetskogar som föreligger vid fastighetsreglering. Vid gemensambetskog undanröjes de olägenheter som fastighetsgränserna förorsakar helt och man kan då fullt ut tillgodogöra sig de fördelar som samarbete mellan skogsägarna möjliggör. Speciellt i de sämsta lägena torde gemensambetskog innebära en skogsbruksform, som mera allmänt borde eftersträvas.

I flera av de övriga yttrandena uttalas att all sådan samverkan, varom här är fråga, bör ske på frivillig väg. Uttalanden i denna riktning göres av styrelsen för Hushållningssällskapens förbund, Svenska lantarbetsgivareföreningen, Skogsvårdsstyrelsernas förbund samt Sveriges skogsägareföreningars riksförbund. Sistnämnda riksförbund, vars yttrande biträdades av Sveriges lantbruksförbund, konstaterar med tillfredsställelse utredningens inställning att en frivilliglinje skall hållas, när det gäller skogsägarnas samverkan. Utredningen tar därmed avstånd från såväl 1951 års jordbruksrationaliseringsutrednings som också 1956 års riksdagsmotions syftningar mot en lagbunden reglering av skogsägarnas samverkan och finner det inte befogat med ytterligare lagstiftning på området. Denna av utredningen klart uttalade inställning måste anses vara av stort värde för det svenska privata skogsbruket. Det är ett officiellt erkännande av de privata skogsägarnas förmåga att driva sitt skogsbruk och sporrar, enligt riksförbundets förmenande, till självförtroende och stegrat intresse för skogsägandet och skogsfrågorna över huvud taget. Riksförbundet uttalar vidare rent principiellt, att något ekonomiskt stöd av allmänna medel till föreningar eller organ, som på något sätt är skogsägarna behjälpliga i skogsvårdsarbetet, inte bör förekomma. Att riksförbundets tidigare framställning inte avsåg ett statligt stöd utan ett överförande av skogsvårdsavgiftsmedel för de skogsägare, som genom att utnyttja skogsägareföreningarnas tjänster avlastar arbete från skogsvårdsstyrelserna, klarlägges i betänkandet. Även Riksförbundet Landsbygdens folk uttalar sin tillfredsställelse med utredningens ställningstagande i fråga om grundprinciperna för den skogligen samverkan. Enligt riksförbundets förmenande kommer samarbetet och samarbetsformerna vid skogsvårdsarbetets genomförande att självmant växa fram på sätt som synes skogsägarna lämpligast och behovet påkallar. Landsorganisationen i Sverige anför, att verksamheten med bildandet av skogsbruksområden är väl värd att stödjas såsom ett av de mest positiva inslagen i de senaste årens utveckling inom skogsbruket. Man bör emellertid samtidigt vara på det klara med att den ännu inte har fått en sådan omfattning, att den kan lämna några väsentliga bidrag till lösningen av skogsvårdsproblemen. Det förefaller inte heller realistiskt att räkna med att den inom överskådlig framtid skall få det. Det synes, såsom utredningen också påpekar, varken möjligt eller tillrådligt att på sätt som tidigare i olika sammanhang föreslagits driva fram denna utveckling med lagstiftning. Däremot vore det måhända möjligt att skapa ekonomiska incitament genom en differentiering av skogsvårdsbidragen. Enligt Sveriges lantmätareförening kan samverkan ej ersätta omskiftet. Rätta förhållandet torde nämligen vara det, att skogssamverkan når full effekt först när den grundar sig på en rationellt genomförd fastighetsindelning. Rörande samverkansfrågorna framhåller föreningen vidare bl. a., att det mången gång synes önskvärt om åtaganden rörande samverkan i någon form kunde knytas till den därav berörda fastigheten och icke endast till dess ägare. Det rör sig ju oftast om åtgärder, vilka kräver avsevärd tid för sitt genomförande, varför en viss stabilitet i rättsförhållandena

markägarna emellan torde vara nödvändig. Enligt föreningens uppfattning torde de nu framförda önskemålen enklast kunna tillgodoses, därest frågor om samverkan kunde behandlas i form av en legal förrättning.

Slutligen kan anföras, att även flertalet av de i ärendet hörda *länsstyrelserna, landstingen, skogsvårdsstyrelserna* och *hushållningssällskapen* i hudsak anslutit sig till de i betänkandet anförda synpunkterna beträffande samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor.

XII. Lantbruksstyrelsens anslagsskrivelse för budgetåret 1959/60, m. m.

Lantbruksstyrelsen: Avlöningar. Under denna anslagsrubrik har med förslagsanslaget till avlöningar vid lantbruksstyrelsen sammanförts det tidigare som särskilt anslag å riksstaten uppförda förslagsanslaget Jordbrukets upplysningsnämnd: Avlöningar. För innevarande budgetår har under nämnda avlöningsanslag anvisats resp. 2 815 600 kr. och 66 200 kr. I årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 6) har rubricerade anslag, såsom förut anförts, upptagits med ett beräknat belopp av 2 967 800 kr., vari jämväl ingår för upplysningsnämnden beräknade avlöningsmedel.

Y r k a n d e n. A. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) hemställer, att förslagsanslaget Lantbruksstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1959/60 höjes med 132 300 kr. till 2 947 900 kr. enligt följande beräkning.

	Ökning eller minskning
1. <i>Personalförstärkning</i>	
a) 2 förste byråinspektörer Ae 23	+ 50 752
b) 1 överjägmästare Be 1	+ 36 414
2. <i>Personalminskning</i>	
1 arvodesavlönad inspektris	— 3 000
3. <i>Löneregleringar</i>	
a) 1 byrådirektör Ao 26 i st. f. 1 förste byråagronom Ae 23	—
b) 1 byrådirektör Ao 24 i st. f. 1 förste byråagronom Ae 23..	+ 1 455
c) 1 byråingenjör Ae 21 i st. f. Ae 19	+ 1 949
d) 1 kontorsbiträde Ao 5 i st. f. Ae 5	—
4. <i>Omräkning</i>	
a) tjänstetidsbefordringar, löneklassförändringar och reglerad befordringsgång	+ 27 160
b) kompensation för höjda folkpensionsavgifter	+ 17 466
	+ 132 196

B. *Jordbrukets upplysningsnämnd* (skr. 15/8 1958) hemställer, att förslagsanslaget Jordbrukets upplysningsnämnd: Avlöningar höjes för budgetåret 1959/60 med 12 900 kr. till 79 100 kr. enligt följande beräkning.

	Ökning eller minskning
1. Personalförstärkningar	
a) 1 kontorsbiträde i reglerad befordringsgång	+ 9 090
b) tillfällig arbetskraft	+ 4 028
2. Omräkning	
a) löneklassförändring	+ 654
b) kompensation för höjda folkpensionsavgifter.....	+ 381
c) rörligt tillägg	— 1 236
	+ 12 917

Motiv till A. 1 a) och 2. Förslagen under dessa punkter avser styrelsens undervisningsbyrå och framfördes senast i anslagsäskandena för innevarande budgetår (IX ht 1958 s. 7 p. 1 a) och 2 a)). Den ena av de 2 förste byråinspektörstjänster, som nu ånyo föreslås skola inrättas på byrån, är avsedd att ersätta den nuvarande arvodesavlönade inspektrisen för lanthushållningen. Innehavaren av denna tjänst skall ha till uppgift att handlägga ärenden rörande lanthushållsskolorna, hemkonsulentverksamheten samt övrig undervisnings- och upplysningsverksamhet berörande kvinnornas på landsbygden arbetsområden samt att förrätta inspektion av lanthushållsskolornas undervisning, hemkonsulenternas kursverksamhet m. m. Den hittillsvarande inspektrisen, som åtnjutit arvode å 3 000 kr. för år, erhöll begärt entledigande fr. o. m. den 1 juli 1958. Det har inte varit möjligt för styrelsen att för samma arvode erhålla någon efterträdare. Styrelsen har därför varit nödsakad att för tiden den 1 oktober 1958—den 30 juni 1959 anställa en extra tjänsteman i lönegrad A 21 med uppgift att fullgöra ifrågavarande inspektionssyssla. Denna anordning betraktar styrelsen såsom ett rent provisorium. Den har kunnat vidtagas endast på bekostnad av fullgörandet av andra viktiga arbetsuppgifter inom styrelsen. Medel för en förlängning av arrangementet till att omfatta även nästa budgetår kan inte beräknas finnas tillgängliga inom anslagets nuvarande ram.

Innehavaren av den andra av de föreslagna byråinspektörsbefattningarna skall handha frågor rörande den av hushållningssällskapen bedrivna undervisningen och kursverksamheten samt övrig upplysningsverksamhet, allt med undantag av vad som rör lanthushållsarbetet. Det är av stor vikt, att senaste forsknings- och försöksresultat utnyttjas i undervisningen samt att de erfarenheter, som beträffande motsvarande upplysningsverksamhet framkommit genom de internationella organisationernas arbete, förmedlas till anordnare av här ifrågavarande kursverksamhet. Den föreslagna nye befattningshavaren avses därför skola anförtros även dessa uppgifter. Han skall därjämte bl. a. biträda vid anordnandet av fortbildningskurser för sällskapens konsulenter.

1 b). Yrkandet framfördes även i fjol (IX ht 1958, s. 7 p. 1 b)). I sin nu föreliggande framställning anför lantbruksstyrelsen, att erfarenheterna vi-

sar, att lantbruksorganisationen oundgängligen har behov av minst en befattningshavare med högt kvalificerad skoglig sakkunskap och att behovet är av stadigvarande natur. Hittills har styrelsen sökt tillgodose detta behov provisoriskt. En jägmästare har sedan år 1952 varit knuten till styrelsen, avlönad tidvis från posten ersättningar till sakkunniga och tidvis från posten avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. F. n. utgår arvode motsvarande lön i löneklass Bg 1. Det är enligt styrelsens mening inte försvarligt, att en befattningshavare, som behövs varaktigt, efter 6 års anställning i dylika lösa former skulle få vänta ytterligare innan hans anställnings- och avlöningsförhållanden blir reglerade.

Beträffande de särskilda krav, som bör ställas i kompetenshänseende, framhåller styrelsen, att befattningshavaren i fråga bör ha ingående kunskap och omfattande erfarenhet från det skogsuppskattnings- och skogsvärderingstekniska området. En huvuduppgift för honom blir nämligen att vara rådgivare åt lantbruksnämnderna i skogliga frågor och i denna egenskap biträda nämnderna vid förhandlingar med bolag och enskilda vid köp, byte, försäljning och i förekommande fall expropriation av skogsfastigheter av större betydelse. Han skall vidare inspektera och handleda den vid lantbruksnämnderna anställda personalen med skoglig utbildning (skogsmästare) och handha deras fortbildning. Lantbruksnämndernas skogsinnehav motsvarar till omfattningen ett genomsnittligt överjägmästar-distrikt. Vad uppgifterna inom lantbruksstyrelsen beträffar skall befattningshavaren följa och hålla styrelsen underrättad om utvecklingen på det skogliga området, särskilt i vad avser priser och värderingsteknik, samt i övrigt biträda styrelsen vid samverkan med andra myndigheter och vid förhandlingar i skogliga frågor, vid utarbetande av föreskrifter och anvisningar för lantbruksnämndernas skogsförvaltning och skogsvärdering, m. m.

3 a). Motsvarande yrkande framfördes i fjol i samband med styrelsens förslag om inrättande av en husdjursbyrå (IX ht 1958 s. 9—10, p. 5). Befattningen hålles f. n. obesatt så länge den å övergångsstat uppförda byråchefstjänsten å förutvarande stuteribyran uppehålls. Innehavaren av sistnämnda tjänst avgår med pension med utgången av april månad 1960.

3 b). Förslaget om uppflyttning av befattningen som förste byråagronom på lantbruksbyrån har framförts under en följd av år (IX ht 1955 s. 8—9 och 1958 s. 8—9, p. 3 b)). Det återigen upptagna yrkandet motiveras av den ständigt fortgående ökningen av arbetet på byrån. För att i någon mån lätta byråchefens arbetsbörda har styrelsen genom beslut i början av år 1958 funnit sig nödsakad förordna innehavaren av ifrågavarande byråagronombefattning att tills vidare bereda och föredraga och i viss utsträckning även själv avgöra ärenden rörande hushållningssällskapen och deras verksamhet samt rörande import och export av vissa fröslag, fruktträd och bärbuskar, allt i den mån de ej är pleniärenden eller av beskaffenhet att bära avgöras av överdirektören eller generaldirektören, eller byråchefen ej för särskilt fall annorlunda bestämmer.

3 c). Efter den omorganisation av jordförbättringsbyrån, som genomför-

des under budgetåret 1953/54, har på byråingenjörstjänsten lagts alltfler ansvarsfulla arbetsuppgifter. Innehavaren av denna tjänst har sålunda bl. a. att bereda och föredraga ärenden rörande utanordningar av statsbidrag och lån avseende torrlägningsföretag, representerande sammanlagt omkring 3 000 000 resp. 5 000 000 kr. per år. Han handlägger vidare ärenden rörande godkännande av eller ändringar i fastställd arbetsplan och arbetstid för statsunderstödda torrlägningsföretag ävensom verkställer teknisk granskning av bevattningsanläggningar. Styrelsen föreslår med hänsyn härtill att tjänsten uppflyttas till lönegrad Ae 21.

3 d). För detta förslag åberopar styrelsen grunderna för reglerad befordringsgång för kontorsbiträdespersonal.

4 a) och b). Ökningarna är av automatisk karaktär. Av beloppet avser 3 100 kr. tjänstetidsbefordringar.

Yttrande. *Statens lönenämnd*, som yttrat sig beträffande förslagen under 1 b) och 3 c), kan för den under förstnämnda punkt yrkade tjänsten ej tillstyrka högre placering än lönegrad A 26, varvid tjänstebestämmelsen bör vara jägmästare. Beträffande den under 3 c) yrkade uppflyttningen anför nämnden, att den ej blivit övertygad om att de med tjänsten förenade arbetsuppgifterna genomgått sådan förändring sedan löneställningen senast prövades, att en uppflyttning bör ifrågakomma.

Motiv till B. 1 a). Förslag att inrätta en kontorsbiträdestjänst i reglerad befordringsgång har framförts i anslagsäskandena för de 4 senaste budgetåren (IX ht 1955 s. 228, 1956 s. 282, 1957 s. 331 och 1958 s. 38).

1 b). Med hänsyn till den fåtaliga personalen inom nämndens kansli måste i första hand denna anslagspost anlitas för tillfällig redaktionell hjälp under särskilt arbetsbråda perioder, semestervikariat o. dyl. Särskilt i samband med redigeringen av årsboken »Jord-Gröda-Djur» och utgivande av upplysningskrifter i skilda ämnen ävensom vid vissa registrerings- och kontrollarbeten över upplysningsåtgärder föreligger stort behov av extra arbetskraft. Under sommarhalvåret har prövats att för några månader såsom praktikant hos nämnden anställa studerande vid lantbrukshögskolan. Dessa försök har slagit väl ut och nämnden har därför för avsikt att i den mån medel ställes till förfogande fortsätta härmed. Den ifrågasatta ökningen från 3 500 kr. skulle även kunna medgiva anställande tidvis av experthjälp för vissa specialuppdrag inom trädgårdsnäringens och veterinärvårdens m. fl. områden.

2 a)—c). Förändringarna är av automatisk natur.

Yttrande. *Lantbruksstyrelsen* tillstyrker en höjning av förevarande anslag för nästa budgetår med 10 900 kr., eller 2 000 kr. mindre än vad upplysningsnämnden i sin framställning yrkat. Minskningen hänför sig till p. 1 b), tillfällig arbetskraft, beträffande vilken styrelsen föreslår en till 2 000 kr. begränsad anslagshöjning.

Lantbruksstyrelsen: Omkostnader. Under denna anslagsrubrik har med förslagsanslaget till omkostnader vid lantbruksstyrelsen sammanförts det tidi-

gare som särskilt anslag å riksstaten uppförda förslagsanslaget Jordbrukets upplysningsnämnd: Omkostnader. För innevarande budgetår har under nämnda omkostnadsanslag anvisats resp. 346 500 kr. och 40 500 kr. I årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 6—7) har rubricerade anslag, såsom förut anförts, upptagits med ett beräknat belopp av 402 000 kr., vari jämväl ingår för upplysningsnämnden beräknade omkostnadsmedel.

Y r k a n d e n. A. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) föreslår, att anslaget sänkes med 3 000 kr. enligt följande beräkning.

	Utgifter		Anslag 1958/59	Ökning eller minskning
	1956/57	1957/58		
1. Sjukvård m. m.	9 819	10 185	6 000	+ 4 000
2. Reseersättningar	129 485	115 764	137 000	— 5 000
3. Publikationstryck	2 647	2 055	12 000	— 2 000
				<hr/> — 3 000

4. Härutöver föreslår styrelsen att medlen under anslagsposten till upplysningskampanj för ökad markkartering skall få användas även för upplysning på andra områden.

B. *Jordbrukets upplysningsnämnd* (skr. 15/8 1958) hemställer, att anslaget måtte höjas med 10 700 kr. till 51 200 kr. enligt följande beräkning.

	Utgifter		Anslag 1958/59	Ökning
	1956/57	1957/58		
1. Författarhonorar	13 000	13 607	15 500	9 500
2. Tryckningskostnader och bildtjänst	7 304	7 708	8 800	1 200
				<hr/> 10 700

Motiv till A. 1. Ökningen motiveras av medelsförbrukningen under de 2 senaste budgetåren.

2. Den jämförelsevis låga medelsförbrukningen under budgetåret 1957/58 beror av förhållanden av i huvudsak tillfällig natur. Siffran för nämnda budgetår — 115 764 kr. — torde komma att överstiga 120 000 kr. sedan alla räkningar avseende tjänsteresor under samma budgetår betalats. Styrelsen har anledning att räkna med att reseverksamheten under budgetåret 1959/60 skall få ungefär samma omfattning som den hade under budgetåret 1956/57. Med hänsyn härtill och med beaktande jämväl av de nya ändamål, för vilka kostnaderna fr. o. m. innevarande budgetår skall bestridas från förevarande anslag, beräknar styrelsen medelsbehovet för nästa budgetår till ca 132 000 kr.

3. Kostnaderna för publicering av resultaten av svinstamkontrollen skall fr. o. m. innevarande budgetår bestridas från förevarande post. Dessa kostnader beräknas uppgå till ca 5 000 kr. Övriga med posten avsedda kostnader kan enligt vad erfarenheten utvisar beräknas ej komma att överstiga 5 000 kr. På grund härav föreslås, att posten för nästa budgetår upptages med 10 000 kr.

4. Posten, som är ny för löpande budgetår, torde — i avbidan på att erfarenhet vinnes rörande behovet av upplysning på ifrågavarande område — för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp. Enligt styrelsens mening bör dock de under posten anvisade medlen få användas för upplysning även på andra områden än markkarteringen. Vid bifall härtill bör postens benämning ändras till Kostnader för särskilda upplysningskampanjer. För detta förslag åberopar styrelsen följande.

Som styrelsen framhöll i sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 har den gynnsamma utveckling som jordbruket under senare år undergått och som alltjämt fortgår tyvärr fört med sig även mindre önskvärda konsekvenser. Parasiter och skadedjur m. m. kan således numera på ett helt annat sätt än tidigare spridas och orsaka betydande skador innan motåtgärder hinner sättas in. De liberaliserade handelsförbindelserna med utlandet kan också medföra risker av liknande slag. Som exempel på dylika risker må här nämnas flyghavre samt ringröta på potatis, där det i båda fallen varit nödvändigt att genom särskilda bestämmelser söka förhindra allvarigare skadeverkningar. Vid sidan av att staten inskrider på sådant sätt är det emellertid enligt styrelsens mening nödvändigt att man i dylika fall försöker åstadkomma ett så snabbt resultat som möjligt genom intensivt bedriven upplysning. Sådan upplysningsverksamhet synes lämpligen böra ske i form av kampanjer genom press, radio, flygblad, broschyrer m. m. Vissa institutioner såsom exempelvis statens växtskyddsanstalt och jordbrukets upplysningsnämnd har bl. a. till uppgift att bedriva upplysningsverksamhet på jordbrukets område. De saknar dock medel till sådana särskilda kampanjer, som det ibland kan befinnas nödvändigt att igångsätta. Som exempel härpå kan nämnas den kampanj mot flyghavre, som lantbruksstyrelsen i samråd med vissa institutioner anordnade i början av föregående år. Denna kampanj drog en kostnad av ca 5 000 kr. och kunde komma till stånd endast tack vare bidrag från för frågan speciellt intresserade enskilda organisationer. Det är på grund härav såsom en beredskapsåtgärd angeläget att särskilda medel finnes anvisade för dylika upplysningskampanjer.

Motiv till B. 1. Under senare år har såväl inom fack- och dagspressen som förlagsverksamheten allmänt genomförts en höjning av författarhonorar. Den därigenom uppkomna konkurrensen är mycket kännbar. Det är uppenbart att en central upplysningsverksamhet i stor utsträckning måste bygga på tillgång av både skickliga och kunniga författare och nämnden anser det vara en angelägen uppgift att söka uppehålla i minst nuvarande omfattning och standard sina publikationer och pressmaterial. Då den i följd beviljade höjningen med 2 500 kr. måste anses alldeles otillräcklig hemställer nämnden om en ytterligare höjning av posten författarhonorar med 9 500 kr. till 25 000 kr.

2. Nämnden har under de 2 senaste budgetåren begärt en uppräkningskostnader och bildtjänst. I tidigare motiveringar har framförts att en höjning till 10 000 kr. måste anses som ett absolut minimum med hänsyn till prisstegringarna inom tryckeribranschen och bl. a. hushållningssällskapens behov av ökade upplagor av upplysningskrifter. Bildtjänsten, som är en mycket viktig del i nämndens service till fack- och dagspressen kan endast bedrivas i mycket begränsad omfattning, vilket är beklagligt, då tillgången till bildmaterial är mycket begärlig för pressen.

Y t t r a n d e. *Lantbruksstyrelsen* förordar en höjning av förevarande anslag med 5 700 kr., varav 4 500 kr. för författarhonorar och 1 200 kr. för tryckningskostnader och bildtjänst.

Lantbruksnämnderna: Avlöningar. För innevarande budgetår har under förevarande anslagsrubrik anvisats ett förslagsanslag av 12 624 400 kr. Såsom inledningsvis berörts har anslaget i årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 8—9) upptagits med ett beräknat belopp av 12 781 200 kr.

Y r k a n d e. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) hemställer, att anslaget höjes med ett avrundat belopp av 192 900 kr. enligt följande beräkning.

	Ökning eller minskning
1. Personalförstärkningar	
a) 6 assistenter Ae 17	+ 104 010
b) 11 assistenter Af 12—Ae 15	+ 167 426
2. Personalminskningar	
a) 12 lantbruksinstruktörer Ae 12	— 154 344
b) medel till avlönanande av skoglig expertis	— 64 000
c) 5 lantbruksingenjörer Ae 21	— 107 044
d) 3 ingenjörer Af 15—Ae 19	— 45 727
3. Lönereregleringar	
a) 26 lantbruksdirektörer Bo 1 i st. f. Ao 26	+ 86 116
b) 4 kontorsbiträden Ao 5 i st. f. Ae 5	—
4. Omräkning	
a) tjänstetidsbefordringar, löneklassförändringar och reglerad befordringsgång	+ 133 301
b) ordinarie kontorsbiträden med förordnande å högre icke-ordinarie tjänst	—
c) kompensation för höjda folkpensionsavgifter	+ 73 114
	+ 192 852

Motiv. I en allmän motivering framhåller styrelsen nödvändigheten av att lantbruksnämndernas organisation anpassas efter de till följd av utvecklingen på jordbruksområdet ändrade förutsättningarna för jordbruksrationaliseringens bedrivande. Under de gångna åren har väsentliga förskjutningar ägt rum i nämndernas arbetsuppgifter. Medan arbetet med den yttre rationaliseringen fortgående intensifierats har verksamheten för den inre rationaliseringen totalt sett undergått en påtaglig minskning. På sistnämnda område har vidare förskjutningar inträtt mellan olika slag av åtgärder. Lantbruksorganisationen hade från början en mycket stark personell övervikt på den inre rationaliseringens område, då inte mindre än 80 procent av hela personalstyrkan var bunden vid denna verksamhet. Särskilt under den senaste 5-årsperioden har emellertid styrelsen sökt åstadkomma en

omfördelning av personalen mellan olika verksamhetsgrenar. För dessa strävanden, vilka lett till att arbetet på den yttre rationaliseringens område kunnat ökas avsevärt genom insatser av personal, som förut varit verksam på den inre rationaliseringens område, lämnar styrelsen följande redogörelse.

Det mest påtagliga resultatet av nämnda strävanden är måhända, att en skoglig organisation, som täcker lantbruksnämndernas mest trängande behov av tillgång till sakkunskap på det skogliga området, kunnat byggas upp inom gällande personalram. Detta har skett genom att vissa tjänster, vilkas förutvarande innehavare arbetat med inre rationalisering, hållits vakanta och medel sålunda frigjorts för anställning av tjänstemän med skogsutbildning. Styrelsen har vidare under de senaste 2 åren ingående granskat behovet av personal för inre rationalisering inom flertalet län. Som resultat av denna granskning har ett flertal av de därmed sysselsatta befattningshavarna kunnat helt eller delvis tagas i anspråk för arbete på den yttre rationaliseringens område. Vad lantbruksingenjörskåren beträffar har den minskats med ungefär 1/3 under de senaste 5 åren genom avgång utan att motsvarande nyrekrytering ägt rum. Vakanserna återfinnes huvudsakligen å de e. o. lantbruksingenjörstjänsterna. I geografiskt hänseende har en avsevärd omgruppering av arbetskrafterna ägt rum, särskilt framträdande beträffande lantbruksingenjörerna. I Norrland finns sålunda numera endast 2 lantbruksingenjörer, medan det för 5 år sedan fanns 6 ordinarie lantbruksingenjörer där. Trots de vidtagna åtgärderna dominerar den med inre rationalisering sysselsatta personalen alltjämt starkt. Av den totala fältarbetande personalen arbetar sålunda ännu blott ca 1/3 med yttre rationalisering. Av den personal, som arbetar med inre rationalisering, är drygt hälften knuten till lantbruksingenjörsavdelningarna.

Även andra spörsmål av organisatorisk natur behöver få sin lösning. Styrelsen har därför igångsatt en utredning rörande lantbruksnämndernas organisation m. m. Ett par för denna utredning väsentliga frågor tar styrelsen upp till närmare behandling.

Den första frågan avser avdelningsindelningen vid lantbruksnämnderna. Den personal vid nämnderna, som handlägger frågor rörande inre rationalisering, är nu fördelad på 2 avdelningar, avdelningen för inre rationalisering och lantbruksingenjörsavdelningen. Å bägge avdelningarna finns dels högskoleutbildade tjänstemän — lantbrukskonsulenter med agronomutbildning eller lantbruksingenjörer — dels personal avsedd för det egentliga fältarbetet, samt kontorspersonal. Agronomerna är organisatoriskt knutna till avdelningarna för inre rationalisering. Lantbruksingenjörerna leder arbetet å lantbruksingenjörsavdelningarna. De har därjämte sitt verksamhetsfält reglerat genom särskild distriktsindelning. Enligt styrelsens mening bör det vara en huvuduppgift för utredningen att undersöka möjligheterna att sammanföra berörda personalgrupper till organisatoriska enheter. Härför lämnar styrelsen följande motivering.

Vid lantbruksorganisationens start år 1948 bragtes indelningen i lantbruksnämnder och i lantbruksingenjörsdistrikt i stort sett att sammanfalla med vissa undantag (i ett par fall hade 2 lantbruksnämnder gemensam lantbruksingenjör och de 2 nordligaste länen var uppdelade på 3 lantbruksingenjörsdistrikt). Det fanns sålunda — som regel — vid varje lantbruks-

nämnd både lantbruksingenjör med underställd personal och konsulent för inre rationalisering med underställd personal. Arbetsfördelningen var i stort sett den, att lantbruksingenjörernas uppgifter företrädesvis omfattade vattenreglering och avdikning samt andra större och tekniskt särskilt krävande uppdrag samt rättslig handläggning (syneförrättningar), medan avdelningarna för inre rationalisering svarade för den del av torrläggningen, som avser täckdikning och härför behövliga mindre avlopp, samt all inre rationalisering i övrigt.

Under de senaste 5 åren har, såsom ovan nämnts, viss reducering och omdisposition av personalen å berörda avdelningar genomförts. Härigenom har viss koncentration av personal kunnat ske till de egentliga jordbruksbygderna, där inre rationalisering, inklusive torrläggning av mark, är av stor betydelse för jordbrukets fortsatta utveckling. Vidare har personal i viss utsträckning kunnat överföras till avdelningarna för yttre rationalisering. Den personalstyrka, som tjänstgör på den inre rationaliseringens område i vidsträckt bemärkelse omfattar f. n. ca 30 agronomer och ca 70 instruktörer samt närmare 30 lantbruksingenjörer med underlydande teknisk personal om ca 100 tjänstemän. I flertalet län finnes allttjämt både lantbruksingenjör och agronom för inre rationalisering. I vissa jordbrukslän är härutöver placerad ytterligare en lantbruksingenjör eller agronom (undantagsvis finnes både 2 lantbruksingenjörer och 2 agronomer). De båda avdelningarna arbetar allttjämt var för sig med i stort sett den arbetsfördelning, som gällde från början. Allteftersom dikningen förskjutits till mindre företag i sammanhang med täckdikning, har emellertid allt fler sådana dikningsföretag kommit att handläggas å avdelningarna för inre rationalisering. Utbyte av personal mellan avdelningarna har också börjat genomföras, ännu dock blott i rätt ringa omfattning. Så har t. ex. yngre agronomer för sin fortbildning inom detta arbetsområde fått tjänstgöra hos lantbruksingenjör och i några fall har instruktör eller teknikerpersonal tillfälligt tjänstgjort å lantbruksingenjörsavdelningen resp. avdelningen för inre rationalisering.

I 7 län finnes f. n. icke någon lantbruksingenjör stationerad. Då svarar som regel en agronom, helt eller delvis avdelad för uppgiften, för ledningen av den inre rationaliseringen i dess helhet. Vid ett par av dessa nämnder finnes också kvar en mindre arbetsgrupp (förste assistent med biträde), som tillhört den förutvarande lantbruksingenjörsavdelningen men som nu tills vidare ställts direkt under lantbruksdirektören. Denna personal användes i första hand inom dikningsverksamheten men därutöver även för olika uppgifter av teknisk art. De i dessa arbetsgrupper ingående förste assistenterna handlägger, med stöd av vederbörlig behörighetsförklaring, enklare syneförrättningar enligt 7 kap. vattenlagen.

Vunnen erfarenhet visar enligt styrelsens mening att det i allmänhet inte kan vara rationellt eller lämpligt att ha en avdelning för inre rationalisering och en lantbruksingenjörsavdelning arbetande vid sidan av varandra inom samma lantbruksnämndsområde. I många län är arbetsuppgifterna på detta arbetsfält icke nog omfattande för att bereda effektiv sysselsättning åt en på så sätt dubblerad organisation. I vissa fall torde den sammanlagda arbetsuppgiften f. ö. ej vara så stor att dess ledning kräver heltidsinsats utan bör kunna förenas med andra uppgifter. I några jordbrukslän föreligger dock å båda avdelningarna arbetsuppgifter i sådan mängd att befattningshavarna har svårt att inom rimlig tid fullgöra sina förrättningar. Men även i sådana län synes på längre sikt fördelar i fråga om utnyttjande av arbetskraft m. m. kunna vinnas genom sammanföring till en organisationsenhet. Den härav motiverade omorganisationen bör sikta på en sådan ordning, att

torrläggning och annan inre rationalisering, där ej särskilda skäl föranleder annat, skall samlas under enhetlig ledning inom varje lantbruksnämndsområde. Därigenom bör så småningom även viss personal kunna frigöras för andra uppgifter och därmed ytterligare utrymme kunna beredas inom gällande personalram för effektivisering av den yttre rationaliseringen. I bl. a. samma syfte avser styrelsen att undersöka i vad mån det är möjligt att anförtro personal med lägre utbildning men med god praktisk erfarenhet mera kvalificerade arbetsuppgifter än hittills varit fallet.

En annan fråga som bör beröras vid den förut omförmälda utredningen är enligt styrelsen frågan om den nuvarande indelningen av riket i lantbruksingenjörsdistrikt bör bibehållas eller ej. Denna fråga har nämligen nära sammanhang med den nyss behandlade. Olika lösningar har därvid diskuterats. För sin del anför styrelsen följande.

Det bör i detta sammanhang till en början beaktas dels vad i gällande instruktion (nr 553/1956) stadgas om särskilda åligganden för lantbruksingenjör, nämligen att verkställa syneförrättningar och att biträda domstolar, dels vad i vattenlagen stadgas om behörighet att handlägga syneförrättningar. Det torde vara påkallat, att det i varje län finnes lantbruksingenjör att tillgå för förordnande till syneförrättningar, som kräver full behörighet. Det är vidare önskvärt att särskilt lantbruksnämnderna men även andra länsmyndigheter har tillgång till en rådgivare på hithörande tekniska områden, inte minst med tanke på frågeställningarna om vattenförening å landsbygden. Å andra sidan är det inte möjligt att tillhandahålla en särskild lantbruksingenjör för varje län, eftersom arbetsvolymen på en hel del håll torde bli för liten.

Det synes styrelsen kunna tagas till utgångspunkt att lantbruksingenjör bör finnas placerad inom sådana län eller lantbruksnämndsområden, där en dylik befattningshavare kan förväntas bli till övervägande del fullt sysselsatt med arbetsuppgifter inom sitt speciella kompetensområde. Det torde från fall till fall få övervägas, huruvida den fältarbetande personalen för övrig inre rationalisering också kan ställas under hans ledning eller om en agronom bör vara avdelad för denna uppgift. I ett flertal län torde lantbruksingenjör emellertid inte erfordras. Där synes verksamheten i dess helhet böra ledas av agronom, eller eventuellt av en särskilt erfaren förste assistent. Dock bör — bl. a. med hänsyn till vad i lag och författning är stadgat rörande lantbruksingenjör — tillses att viss lantbruksingenjör överallt skall finnas till förfogande för sådana uppgifter, som kräver lantbruksingenjörsutbildning. Detta torde kunna lösas genom att verksamhetsområdet för ifrågavarande lantbruksingenjör, i vad rör sådana uppgifter, bestämmas att omfatta ett eller flera län utöver det, i vilket han är stationerad.

Styrelsen anför avslutningsvis, att den givetvis även har uppmärksamheten riktad på sannolika framtida arbetsuppgifter för lantbruksnämnderna. I detta hänseende bör enligt styrelsen särskilt uppmärksammas att, som ett led i strukturrationaliseringen, ändrad markanvändning allt oftare blir aktuell och att vattenföreningen synes medföra ett framträdande behov av teknisk-ekonomisk planering av åtgärder på landsbygden och inte minst vid jordbruksföretagen. Den lagstiftning till förekommande av vattenförening, som trätt i kraft den 1 juli 1957, förutsätter att omfattande åtgärder vidtages utan dröjsmål. Med hänsyn härtill ävensom till att andra utredningar

berörande verksamheten vid lantbruksnämnderna pågår, har styrelsen f. n. inte ansett sig kunna framlägga förslag om mera genomgripande ändringar i personalstaten.

Styrelsen övergår härefter till att närmare motivera sina i förestående förteckning redovisade förslag.

1 samt 2 a) och b). Lantbruksnämnderna var under de första åren av deras verksamhet helt hänvisade till att söka erhålla biträde av skogsvårdsstyrelserna för skötseln av de skogliga uppgifterna. Dessa organ kan dock lämna hjälp huvudsakligen endast för uppgifter, som ligger inom deras normala verksamhet såsom planläggning av skogsvårdsåtgärder, inventering av skogsmarker och uppskattning av virkesförråd, allt i den mån deras tid så medgiver. Redan efter ett par år fann styrelsen nödvändigt, att nämnderna utrustades med egen skoglig sakkunskap. En av styrelsen år 1951 gjord framställning i detta syfte ledde endast till att ett belopp av 5 000 kr. anvisades å sakkunnigposten i styrelsens avlöningsstat. Därefter har styrelsen alltsedan budgetåret 1953/54 i sina anslagsäskanden hemställt att särskilda tjänster måtte inrättas för skogligt utbildade tjänstemän vid nämnderna. Förslagen har alla avvisats med hänvisning till att med avgörandet härutinnan borde anstå, enär frågan om åtgärder för förstärkning av ofullständiga jordbruk med skog var föremål för särskild utredning. För tillgodoseende av behovet av skoglig expertis har dock sakkunnigposten under styrelsens avlöningsanslag för budgetåren 1956/57 och 1957/58 förstärkts med tillhoppa 64 000 kr. Dessa medel har fr. o. m. innevarande budgetår överförts till nämndernas sakkunniganslag.

I motiveringen till sitt nu ånyo framförda förslag anför styrelsen bl. a. att den övervägande delen av lantbruksnämndernas arbetsuppgifter på den yttre rationaliseringens område hänför sig till bygder med blandat jord- och skogsbruk. Rationaliseringen i dessa bygder avser väsentligen förstärkning och omarrondering av kombinerade jord- och skogsbruksfastigheter. Arbetet med förmedling av köp och byten, medverkan till finansiering därav samt aktiv inköps- och försäljningsverksamhet ävensom nämndens ställningstaganden i en rad andra spörsmål blir starkt beroende av de skogliga förhållandena. I samband med skogskompletteringen förekommer därtill en omfattande verksamhet för utbyte av mark med industriskogarna, vilket medför krävande värderingsåtgärder och förhandlingar. Med hänsyn till det ekonomiska ansvar, som härvid åvilar nämnderna och den betydande inverkan, som dess åtgärder får för framtiden, är det enligt styrelsen alldeles uppenbart att nämnderna måste ha tillgång till kompetent personal för utförandet av sådana utredningar och värderingar m. m., som ofrånkomligen måste göras för ett rätt bedrivande av verksamheten. I skogsbygderna har det emellertid även blivit ett allt angelägnare önskemål hos nämnderna att få tillgång till skogligt utbildade tjänstemän jämväl för projekteringsverksamheten på den yttre rationaliseringens område.

I avvaktan på en lösning av förevarande fråga har styrelsen efter hand anställt ett antal skogsmästare vid nämnderna. Dessa tjänstemäns anställ-

ningsförhållanden är dock så osäkra att styrelsen inte räknar med att de skall stanna i nämndernas tjänst, om ej deras villkor nu blir reglerade. Förutsättningar för en lösning av denna fråga bör enligt styrelsen nu vara för handen, i synnerhet som den i stort sett kan lösas inom ramen för de medel, som redan finnes anvisade å nämndernas avlöningsanslag. Beträffande det erforderliga antalet tjänster, lönegradsplacering och kompetenskrav anför styrelsen.

Det behöfvliga antalet tjänstemän med skoglig utbildning kan f. n. beräknas uppgå till lägst 20. Till en del tillgodoses detta behov f. n. genom att 3 till lantbruksassistenter befordrade tjänstemän med skoglig utbildning helt avses för uppgifter av hithörande slag. Om dessa tjänstemän är i detta sammanhang ej fråga. I övrigt utgöres den ifrågavarande personalen av 17 tjänstemän, av vilka 4 är anställda som extra ordinarie tjänstemän i Ae 15, 1 som extra i Ag 15, 4 som extra ordinarie i Ae 13, 1 som extra ordinarie i Ae 12 samt 2 som extra i Ag 12. Medel till avlöande av dessa tjänstemän har erhållits genom att ett antal extra ordinarie lantbruksinstruktörstjänster hållits vakanta. De återstående 5 är arvodesanställda. Deras arvoden, vilka motsvarar lön i lönegrad Ag 12, bestrides från sakkunnigposten. Av de ifrågavarande tjänstemännen tjänstgör flertalet i norrlandslänen, där 2—3 skogsmästare finnes vid varje nämnd; de som är placerade i södra och mellersta Sverige har flera län som tjänstgöringsområde.

Styrelsen vill föreslå att dessa tjänstemän, i samband med att deras löne- och anställningsvillkor regleras, erhåller tjänstebemyndningen assistenter. Såsom kompetenskrav för erhållande av sådan assistentbefattning måste gälla att vederbörande avlagt skogsmästarexamen med goda betyg. Därjämte måste krävas ett icke ringa mått av erfarenhet, särskilt av skogsvärdering. Även i övrigt måste med hänsyn till arbetets art mycket höga fordringar ställas på dessa tjänstemän, som bl. a. ofta har att biträda vid förhandlingar rörande köp och försäljning av skogsmark med skogsbolag, domänverket och andra organisationer, vilka härvid företrädes av högt kvalificerad skoglig expertis. Styrelsens förslag till löne reglering innebär att av de ifrågavarande tjänstemännen, 6, vilka i likhet med ovan berörda lantbruksassistenter uppehåller särskilt krävande befattningar, placeras i lönegrad Ae 17, samt att de övriga 11 inordnas i en reglerad befordringsgång efter sedvanligt mönster och omfattande lönegraderna Af 12, Ae 13 och Ae 15. Aspiranttiden bör vara högst 1 år. I lönegrad Ae 13 bör tiden för befordran till Ae 15 vara 2 år. Avlöningskostnaderna för nästa budgetår beräknar styrelsen till 271 436 kr. De uppväges till större delen av att antalet extra ordinarie lantbruksinstruktörsbefattningar samtidigt föreslås minskat med 12 och att sakkunnigposten kan nedräknas med det för avlöande av skoglig expertis avsedda beloppet å 64 000 kr.

2 c) och d). Gällande personalstat upptager 25 tjänster som lantbruksingenjör i Ao 25 och 10 tjänster som lantbruksingenjör i Ae 21. För rekrytering av lantbruksingenjörstjänsterna må därjämte finnas anställda ingenjörer och ingenjörsaspiranter i reglerad befordringsgång (Af 15—Ae 19). Det sammanlagda antalet extra ordinarie lantbruksingenjörer, ingenjörer och ingenjörsaspiranter må icke överstiga 16. Antalet befattningshavare inom denna grupp varierar starkt. F. n. uppgår det endast till 3. Denna kraftiga nedgång beror bl. a. på att elever kan antagas till lantbruksingenjörsutbildning vid tekniska högskolan endast med förhållandevis långa mellan-

rum. Gruppen bör inte varaktigt vara så kraftigt reducerad. Redan nästa höst räknar styrelsen med att kunna antaga ett mindre antal då utexaminerade lantbruksingenjörer såsom aspiranter. En viss minskning av gruppen torde dock nu kunna genomföras. Styrelsen föreslår, att gruppen tills vidare — i avvaktan på resultatet av den utredning som pågår inom styrelsen rörande avdelningsindelningen vid lantbruksnämnderna och indelningen i lantbruksingenjörstjänsterna — reduceras till att omfatta högst 8 befattningshavare, av vilka högst 5 må vinna anställning som extra ordinarie lantbruksingenjörer. Antalet lantbruksingenjörstjänster i Ae 21 föreslås sålunda minskat från 10 till 5.

3 a). I sina anslagsäskanden för de senaste 2 åren har styrelsen föreslagit, att lantbruksdirektörstjänsterna skall uppflyttas till byråchefslönegraden. Beträffande motiveringen torde få hänvisas till IX ht 1957, s. 23—25.

3 b). För detta förslag återopas grunderna för reglerad befordring för kontorsbiträdespersonal.

4 a). Den föreslagna ökningen, varav 2 072 kr. avser tjänstetidsbefordringar, är av automatisk karaktär.

4 b). Antalet ordinarie kontorsbiträden, vilka uppehåller högre icke-ordinarie tjänst, har sedan förra budgetåret ökat från 19 till 28 (jfr IX ht 1956, s. 19, p. 8). Till följd härav bör ett belopp motsvarande grundlön för 9 kontorsbiträden fr. o. m. nästa budgetår överföras från ordinarie- till icke-ordinarieposten.

4 c). Förändringen är av automatisk natur.

Y t t r a n d e n. *Statskontoret* är, med hänsyn till att i tidigare sammanhang framförda önskemål om en översyn av lantbruksnämndernas ställning, organisation och arbetsuppgifter hittills avvisats av riksdagen under hänvisning till pågående utredningar berörande jordbruksområdet, ej berett att nu taga ställning till lantbruksstyrelsens upptagna förslag om personalförstärkning vid nämnderna.

Statens organisationsnämnd förordar, att den i lantbruksstyrelsens petita under punkt 1 föreslagna personalförstärkningen, i avvaktan på att vissa samordningsfrågor blir lösta, tills vidare bör anstå. Nämnden motiverar sitt ställningstagande sålunda.

De allmänna motiv, som styrelsen anfört i sitt förslag till anslagsäskanden samt motiven under punkterna 1 och 2 i detta förslag tillhörande »Lantbruksnämnderna: Avlöningar» ger nämnden anledning ifrågasätta, om kompetensgränserna mellan lantbruksnämnderna å ena sidan och regionala skogliga samt lantmäteridistriktens organisationsenheter å den andra är så utformade att ett rationellt utnyttjande av de personella resurserna möjliggöres och underlättas. Det förhållandet att lantmäteristyrelsen samtidigt som lantbruksstyrelsen äskar anslag för skoglig expertis, synes stärka uppfattningen, att här är fråga om ett samordningsproblem, som måste lösas för flera verk gemensamt. Ytterligare understrykes vikten av samordning mellan lantbruksverket och lantmäteriväsendet av att ärende i fråga om yttre rationalisering — avseende väsentligen förstärkning och omarrondering av kombinerade jord- och skogsbruksfastigheter — handlägges även hos vederbörande distriktslantmätare i form av legala förrättningar, varvid vär-

dering av skogsmark och ståndsskog ingår. Då följaktligen stora risker synes föreligga för dubbelarbete i växande omfattning anser nämnden, att personalförstärkning enligt lantbruksstyrelsens hemställan under punkt 1 tills vidare bör anstå. Nämnden förutsätter därvid att frågan om de olika länsorganens förseende med skoglig expertis tas upp i ett sammanhang.

Statens lönenämnd kan ej förorda högre löneställning än 13 lönegraden för de under punkterna 1 a) och b) till inrättande föreslagna tjänsterna.

Lantbruksnämnderna: Omkostnader. För innevarande budgetår har under förevarande anslagsrubrik anvisats ett förslagsanslag av 2 959 500 kr. I årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 9) har anslaget, såsom förut anförts, upptagits med ett beräknat belopp av 2 994 500 kr.

Y r k a n d e. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) föreslår, att anslaget minskas med 50 000 kr. enligt följande beräkning.

	Utgifter		Anslag	Ökning eller minskning
	1956/57	1957/58	1958/59	
1. Reseersättningar	1 894 667	1 789 404	2 242 500	— 100 000
2. Övriga expenser	530 833	530 621	581 000	+ 50 000
				— 50 000

M o t i v. 1. Under de senaste 2 budgetåren har överskotten på förevarande post varit betydande. Behållningen uppgick för budgetåret 1956/57 till omkring 150 000 kr. För budgetåret 1957/58 kan den, sedan alla till detta budgetår hänförliga räkningar betalats, preliminärt beräknas komma att stiga till närmare 200 000 kr. En viss nedskärning av anslagsposten torde därför kunna ske. Den fr. o. m. den 1 juli 1958 höjda resekostnadsersättningen för tjänsteresor med egen bil kan emellertid beräknas medföra en med minst 50 000 kr. ökad medelförbrukning. Vidare är det ovisst, om det belopp å 42 500 kr., som för innevarande budgetår beräknats för resekostnadsersättningar och traktamenten till ortsombuden, kommer att förslå. Med beaktande härav och under förutsättning av oförändrade grunder för resekostnadsersättningar och traktamenten torde posten kunna minskas med 100 000 kr.

2. Under 10-årsperioden 1948—1958 har medelförbrukningen under förevarande anslagspost stegrats från ca 398 000 kr. för budgetåret 1948/49 till 530 600 kr. för budgetåret 1957/58. Den stegrade förbrukningen har i huvudsak föranletts av den allmänna prisstegringen. Kompensation härför har dock icke erhållits beträffande alla till posten hänförliga ändamål. En del av dessa är av sådan natur att de ofrånkomligen måste i första hand bestridas. Så är fallet med kostnaderna för renhållning och städning, vilkas storlek i huvudsak bestämmes av kollektivavtalet för städningsspersonalen, samt telefonkostnaderna. Endast vad som återstår sedan dessa kostnader bestritts kan användas för övriga med posten avsedda ändamål, såsom inköp av skrivmaterialier, blankettryck, underhåll av instrument, kontors-

maskiner och andra inventarier, bokinköp, prenumeration på tidningar och tidskrifter, bindning av handlingar, m. m. En av de mera menliga konsekvenserna härav har blivit att så småningom praktiskt taget all nyanskaffning av litteratur och prenumeration på facktidskrifter måst upphöra. Kostnaderna för renhållning och städning samt telefon beräknas för innevarande budgetår komma att uppgå till resp. ca 173 000 och ca 200 000 kr. eller sammanlagt ca 373 000 kr. under förutsättning av oförändrade löner och priser. I fråga om städningen har man dock under alla förhållanden att räkna med stegrade avlöningskostnader. För nästa budgetår räknar styrelsen emellertid tills vidare med ett medelsbehov för dessa ändamål motsvarande den beräknade förbrukningen för innevarande budgetår. För övriga ändamål finner styrelsen sig ej kunna beräkna lägre belopp än 258 000 kr. Härvid förutsättes att det allmänna prisläget blir i stort sett oförändrat. Posten skulle i enlighet härmed behöva upptagas med ett belopp av sammanlagt 631 000 kr.

Lantbruksnämnderna: Utrustning. För innevarande budgetår har under denna anslagsrubrik anvisats ett reservationsanslag av 46 000 kr. Å anslaget förelåg vid utgången av budgetåret 1957/58 en reservation av 45 520 kr. Härav utgjordes 27 420 kr. av disponerade men ännu ej ianspråktagna medel. I årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 9—10) har anslaget, såsom förut anförts, uppförts med ett beräknat belopp av 70 000 kr.

Yrkande. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) föreslår, att anslaget upptages med ett belopp av 125 100 kr.

Motiv. Anslaget är avsett för att bestrida kostnader för anskaffning av utrustning åt lantbruksnämnderna i första hand i samband med inflyttning i nya lokaler. Därjämte har under vart och ett av de senaste 3 budgetåren använts ett belopp av 15 000 kr. för anskaffning av instrument och annan fältutrustning till den tekniska personalen. I mån av tillgång på medel användes anslaget även för annan komplettering av nämndernas inventarieutrustning. Under innevarande budgetår kommer lantbruksnämnderna i Östergötlands, Kopparbergs och Norrbottens län att flytta in i nya lokaler. Medelsbehovet för anskaffning av utrustning m. m. i samband med dessa flyttningar beräknas av styrelsen till sammanlagt 83 500 kr. Det medelsbehov som inte täcks av under budgetåret tillgängliga medel uppgår till 19 400 kr. Under nästa budgetår kommer nämnderna i Hallands och Örebro län att erhålla nya lokaler. Kostnaderna i anledning av dessa flyttningar beräknas till ett belopp av sammanlagt 75 700 kr. Därjämte måste medel för samma budgetår beräknas för nyanskaffning av instrument och annan fältutrustning samt för inköp av kontorsutrustning utan samband med flyttning i synnerhet som några medel ej kommer att finnas tillgängliga för dessa ändamål under innevarande budgetår. Det erforderliga medelsbehovet beräknar styrelsen till lägst 30 000 kr. Det sammanlagda medelsbehovet för nästa budgetår uppgår sålunda till omkring $(19\,400 + 75\,700 + 30\,000 =)$ 125 100 kr.

Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti. I årets statsverksproposition (IX ht 1959 s. 27—29) har under förevarande anslagsrubrik föreslagits, att till täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti för budgetåret 1959/60 anvisas ett förslagsanslag av 300 000 kr. Samtidigt har uttalats, att frågan om garantiramarnas storlek nästa budgetår beträffande såväl lån avseende yttre och inre rationalisering, jordbruksegnahemslån och driftslån som lån avseende uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål samt lån avseende trädgårdsnäringsens rationalisering bör upptagas i särskild proposition angående jordbrukets rationalisering, m. m.

Y r k a n d e n. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958 och 7/2 1959) hemställer, att statlig kreditgaranti under budgetåret 1959/60 får beviljas med sammanlagt 58 500 000 kr. med fördelning å ändamål enligt vad följande sammanställning utvisar.

	Lämnad garanti 1957/58	Garantiram 1958/59	Förslag 1959/60
Yttre rationalisering	8 232 570	10 000 000	12 000 000
Inre rationalisering	9 084 330	15 000 000	13 000 000
Jordbruksegnahemslån m. m.	18 833 530	20 000 000	20 000 000
Driftslån	5 481 750	6 000 000	6 000 000
Lagerhuslån m. m.	4 000 000	4 000 000	5 500 000
Trädgårdsnäringsens rationalisering	519 100	2 000 000	2 000 000

Motiv. Under de senaste 5 åren har statlig lånegaranti för yttre rationalisering beviljats med ca 8 miljoner kr. årligen. Under budgetåret 1957/58 har statlig garanti för lån till yttre rationalisering lämnats med ca 8,2 miljoner kr. Efterfrågan på dylik lånegaranti har dock varit större än som nyssnämnda siffror utvisar. Svårigheter att erhålla kredit m. m. torde även detta år medfört, att åtskilliga ansökningar om garanti ej fullföljts. Styrelsen anser det i hög grad önskvärt, att insatserna för att främja den yttre rationaliseringen ökas. Med hänsyn härtill bör enligt styrelsen ramen för lånegaranti för yttre rationalisering för budgetåret 1959/60 höjas till 12 miljoner kr.

Vad beträffar den statliga lånegarantigivningen till inre rationalisering har jordbruksanslagsutredningen föreslagit, att den nuvarande garantiramen 15 miljoner kr. för budgetår bibehålles. Detta garantiutrymme har icke utnyttjats helt de gångna åren. Styrelsen finner sig därför, såsom förut berörts, kunna föreslå, att denna garantiram för nästa budgetår bestämmes till 13 miljoner kr. Styrelsen har vid denna beräkning utgått från att avdikningslån även i fortsättningen kommer att stå till förfogande för finansiering av vissa torrläggningsföretag.

Efterfrågan på jordbruksegnahemslån och driftslån har under det sista budgetåret kunnat tillgodoses inom angivna ramar. Lånegaranti har sålunda under budgetåret 1957/58 beviljats till jordbruksegna-

hemslån med omkring 18,8 miljoner kr. och för driftslån med omkring 5,5 miljoner kr. Nedgången torde till stor del bero på begränsad tillgång på lånemedel. Styrelsen föreslår, att lånegarantiramarna för jordbruksegnahemslån och driftslån oförändrat bestämmas till 20 miljoner kr. resp. 6 miljoner kr.

I likhet med vad som gäller för innevarande budgetår bör Kungl. Maj:ts äga befogenhet att om förhållandena ger anledning därtill, medgiva jämkning i fördelningen av maximibeloppen beträffande lån för yttre och inre rationalisering, jordbruksegnahemslån samt driftslån.

Rörande behovet av kreditgaranti för *l a g e r h u s* anför styrelsen, att den för budgetåret 1957/58 medgivna ramen å 4 miljoner kr. helt utnyttjats. Av den för innevarande budgetår fastställda ramen å samma belopp har redan disponerats 400 000 kr. Till styrelsen har därjämte inkommit ansökningar avseende anläggningar, som avses bli färdigställda under budgetåret, till en beräknad anläggningskostnad av 985 000 kr. Enligt en av Svenska lantmännens riksförbund bland de till förbundet anslutna föreningarna i juni månad 1958 företagen undersökning framgår, att styrelsen under tiden intill den 30 juni 1959 kan vänta ytterligare ansökningar om lånegaranti för anläggningar, som senast vid nämnda tidpunkt beräknas bli färdigställda, med en sammanlagd anläggningskostnad av 10 940 000 kr. Vidare kan enligt nämnda undersökning väntas inkomma ansökningar rörande anläggningar, som under nästa budgetår beräknas bli färdigställda, för en sammanlagd anläggningskostnad av 12 450 000 kr. Styrelsen erinrar i sammanhanget om att det belopp å 2 miljoner kr., som enligt Kungl. Maj:ts beslut den 20 augusti 1956 ställdes till Sveriges potatisodlares riksförbunds disposition av influtna införselavgifter på matpotatis för att användas till främjande av odling, lagerhållning och distribution av matpotatis och som bl. a. utnyttjats för utlämnande av bidrag till uppförande av anläggningar för sortering och lagring av matpotatis, nu är förbrukat eller disponerat. Enligt styrelsens mening föreligger ytterligare behov av dylika anläggningar, varför en viss ökning av anspråken på lånegaranti för berörda ändamål kan vara att vänta. För att tillgodose nu redovisade och eventuellt ytterligare uppkommande behov av statlig lånegaranti fram till den 1 juli 1960, beräknas en garantiram av omkring 9 miljoner kr. vara behövlig. Utöver det belopp å 3 600 000 kr. av den för innevarande budgetår medgivna ramen, som återstår att disponera, erfordras således en lånegarantiram för lagerhus för budgetåret 1959/60 av 5 500 000 kr.

Beträffande lån till *t r ä d g å r d s n ä r i n g e n s r a t i o n a l i s e r i n g* föreslår styrelsen oförändrad garantiram om 2 miljoner kr. Under budgetåret 1957/58 har lånegarantier beviljats för ett sammanlagt belopp av 519 100 kr. Ansökningar, avseende rationaliseringsåtgärder för en sammanlagd kostnad av ca 640 000 kr., var vid budgetårets utgång under behandling.

I förevarande sammanhang torde vidare få anmälas *lantbruksstyrelsens* förut omförmälda skrivelse den 29 september 1958 om bemyndigande för

styrelsen att i vissa fall besluta om eftergift av statens fordran på grund av garantiåtagande. Beträffande bakgrunden till framställningen anför styrelsen följande.

Det visar sig ofta påkallat att lantbruksnämnden, då exekutivt förfarande övergår fastighet som svarar för garantilån, uppträder som spekulant på fastigheten vid den exekutiva auktionen för att eventuellt själv förvärva fastigheten om det visar sig nödvändigt för att skydda statens garantiåtagande. Om det visar sig att fordran för garantilånet icke kommer att bli täckt genom de bud som avgives vid auktionen kan det i vissa fall vara för statsverket förmånligt att inrop göres för nämndens räkning. En förutsättning härför är i allmänhet att nämnden har grundad anledning antaga, att nämnden sedermera skall kunna avyttra fastigheten till minst samma pris som det nämnden betalar för densamma vid auktionen. Det förekommer givetvis då och då att av lantbruksnämnd sålunda förvärvad fastighet av nämnden efter viss tids innehav försäljes med vinst. Statsverket kan då — till ett belopp motsvarande skillnaden mellan det pris, till vilket nämnden inköpt fastigheten och den köpeskilling nämnden erhållit vid fastighetens försäljning — täcka förlust, uppkommen på grund av lånegarantien.

Enligt av styrelsen till nämnderna utfärdade anvisningar skall kostnader för förvärv av fastighet till skyddande av garantiåtagande belasta jordfonden och redovisas på en särskild titel HN, Fastigheter, förvärvade till skyddande av garantiåtaganden. Efter försäljning av sådan fastighet skall HN-titeln utjämnas beträffande varje särskilt engagement. Uppkommer därvid vinst på titeln skall densamma överföras till riksstatsanslaget IX C 12, Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti. Uppstår däremot förlust, skall nämnden begära medel hos styrelsen till ersättande av densamma. Efter anvisning av medel sker utjämning genom att anvisat belopp i nämndens räkenskaper avföres å titeln IX C 12 och omföringsvis gottskrives titeln HN.

Styrelsen ifrågasätter huruvida inte i fall då lantbruksnämnd till skyddande av garantiåtagande inropat fastighet vid exekutiv auktion och där efter försålt densamma till högre pris än det nämnden erlagt vid auktionen, den fordran som staten på grund av garantiåtagandet erhållit hos låntagaren bör kunna eftergivas med ett belopp högst motsvarande vinsten. För låntagaren, som genom ett ekonomiskt misslyckande tvingas att lämna sin fastighet, måste det nämligen te sig obilligt, att statens fordran utkräves hos honom till sitt fulla belopp, oaktat täckning delvis erhållits för förlusten på grund av garantiåtagandet. En direkt vinst föreligger i det fallet då försäljningspriset för fastigheten efter avdrag av de kostnader, som kan ha föranletts av nämndens innehav av fastigheten, överstiger det pris nämnden betalat för denna. Eftergift av statens fordringsrätt bör enligt styrelsen avse i första hand upplupna räntor på fordringen och i andra hand fordringens kapitalbelopp. Styrelsen understryker, att eftergift av fordran icke generellt bör medgivas enbart därför att en vinst uppkommit vid försäljning i den ordning, som nyss nämnts och erinrar härvid om statens risktagande och om det administrativa arbete, som lånegarantiverksamheten medför. Frågan om eftergift av fordran bör i stället prövas efter omständigheterna från fall till fall. Under återopande av det anförda hemställer

styrelsen om bemyndigande att pröva och avgöra frågor rörande eftergift av fordran på grund av garantiåtagande i sådana fall, då fastighet, som till skyddande av garantiåtagandet förvärvats av lantbruksnämnd, av denna försäljes med vinst och staten som garantigivare därigenom kunnat helt eller delvis erhålla täckning för den på grund av lånegarantien uppkomna förlusten.

I remissyttrande den 16 oktober 1958 har *riksräkenskapsverket* meddelat, att framställningen icke givit anledning till erinran från ämbetsverkets sida. Enligt *statskontorets* mening bör frågan om eftergift av kronans fordringar i anledning av infriade kreditåtaganden icke bedömas på sätt lantbruksstyrelsen förorddat med utgångspunkt från den reella eller formella vinst kronan eventuellt kan göra på exekutivt inropad fastighet. Ämbetsverket kan därför ej förorda lantbruksstyrelsens framställning. Emellertid synes Kungl. Maj:t lämpligen av riksdagen böra utverka bemyndigande att eftergiva fordringar av det slag varom här är fråga. Statskontoret föreslår i sådant hänseende, att Kungl. Maj:t begär samma befogenheter beträffande dessa fordringar, som enligt riksdagens skrivelse den 13 juni 1940, nr 373, gäller med avseende å lån från statens utlåningsfonder m. m. (SFS 1940: 677).

Statens avdikningslånefond. Beträffande utlåningen ur förevarande lånefond gäller för innevarande budgetår att lån må beviljas intill ett sammanlagt belopp av 3 500 000 kr. Till förstärkning av fonden har för samma budgetår anvisats ett investeringsanslag å 1 500 000 kr.

Y r k a n d e n. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958 och 7/2 1959) hemställer,

1. att det sammanlagda belopp, som skall få utlånas från avdikningslånefonden under budgetåret 1959/60 bestämmas till 4 500 000 kr. samt

2. att som kapitaltillskott till fonden under nämnda budgetår anvisas ett investeringsanslag av 600 000 kr.

M o t i v. 1. Under budgetåret 1957/58 har lån från fonden beviljats till 134 torrlägningsföretag med sammanlagt 4 499 970 kr. Vid utgången av samma budgetår fanns hos styrelsen inneliggande 122 ansökningar om lån från fonden representerande ett lånebelopp av i runt tal 5 800 000 kr. Under innevarande budgetår beräknas till styrelsen inkomma ansökningar, utöver redan inneliggande, avseende ett belopp av 4 000 000 kr. Vid ingången av budgetåret 1959/60 skulle det balanserade lånebehovet sålunda uppgå till 6 300 000 kr. (= balansen per den 1/7 1958, 5 800 000 + 4 000 000 — under budgetåret 1958/59 tillgängligt lånebelopp 3 500 000). Då balansen vid ingången av innevarande budgetår, enligt tidigare gjord preliminär beräkning, utgjorde 8 600 000 kr., har en ej obetydlig minskning av det balanserade lånebeloppet ägt rum under sistförflutna budgetår. Minskningen torde emellertid enligt styrelsen inte vara ett uttryck för att behovet av lånemedel till torrlägningsverksamheten skulle ha totalt sett minskats i motsvarande grad utan torde till viss del ha samband med att jordbrukarna på grund av skör-

deskador m. m. uppskjutit åtgärder, som är behövliga och eljest skulle ha genomförts. Den sedan en lång följd av år på grund av bristande medelstillgång förefintliga eftersläpningen i lånegivningen, som i allmänhet uppgår till minst 2 år, torde också ha föranlett, att framställningarna om stöd till igångsättande och genomförande av företag fått anstå. Enär avdikningen är en nödvändig förutsättning för detaljdränering och därmed också för rationellt brukande av berörda jordar anser styrelsen det synnerligen angeläget, att jordbrukarna får möjlighet att genomföra dikningsföretag på sådan jord, som bedömes för framtiden bli bibehållen för jordbruksproduktion, och att allt för långa dröjsmål undvikas. Med hänsyn till att det balanserade lånebehovet alljämt motsvarar nära dubbelt så stort belopp som den för innevarande budgetår medgivna låneramen och till det latent lånebehov, som, enligt vad förut anförts, föreligger hos jordbrukarna, anser styrelsen behövt, att låneramen för budgetåret 1959/60 bestämmas till samma belopp, som fram till innevarande budgetår årligen fått användas, d. v. s. 4 500 000 kr.

2. Vid ingången av innevarande budgetår förefanns å avdikningslånefonden en behållning av 1 650 000 kr., vartill kom i lantbruksstyrelsen förefintlig kontant behållning av ca 270 000 kr. samt investeringsanslaget för budgetåret 1958/59 å 1 500 000 kr. Kapitalåterbäringen under budgetåret beräknar styrelsen till 2 500 000 kr. Det under innevarande budgetår för utbetalning disponibla beloppet uppgår sålunda till omkring 5 920 000 kr. Utbetalningarna från fonden under budgetåret 1958/59 beräknas till 4 500 000 kr. Fondens behållning vid ingången av budgetåret 1959/60 kan därför enligt styrelsen uppskattas till omkring 1 420 000 kr. Kapitalåterbäringen under budgetåret 1959/60 uppskattar styrelsen till 2 500 000 kr. Det under sistnämnda budgetår för utbetalning av lån disponibla beloppet kommer således att uppgå till omkring 3 920 000 kr. Utbetalningarna under budgetåret 1959/60 beräknas till lägst 4 500 000 kr. Med hänsyn härtill finner styrelsen att fonden — om låneramen bestämmas till förut angivet belopp — bör tillföras ett investeringsanslag för budgetåret 1959/60 av 600 000 kr.

Jordfonden. Under jordfonden har för innevarande budgetår anvisats ett investeringsanslag av 3 500 000 kr. Fondens totala belopp uppgick vid utgången av budgetåret 1957/58 till 52 678 259 kr. I årets kapitalbudget (jordbruksdepartementet s. 17—18) har jordfonden såsom förut anförts, upptagits med ett beräknat belopp av 8 000 000 kr.

Y r k a n d e. *Lantbruksstyrelsen* (skr. 20/8 1958) hemställer, att till fonden för budgetåret 1959/60 anvisas ett investeringsanslag av 6 000 000 kr. Till stöd för sin framställning anför styrelsen i huvudsak följande.

Jordfondens kassamässiga behållning var vid utgången av budgetåret 1957/58 2 642 076 kr. Denna behållning beräknas dock i sin helhet vara disponerad, ehuru dispositionerna ännu icke lett till utbetalning. Någon disponibel behållning förelåg sålunda ej vid utgången av budgetåret 1957/58. Till förfogande vid innevarande budgetårs början stod alltså ett belopp av omkring 3 500 000 kr.

Under budgetåret 1957/58 disponerades genom lantbruksnämndernas beslut 17 874 869 kr. Till följd av försäljningar, utarrenderingar m. m. inflöt under samma tid till fonden kontanta medel å tillhopa 14 746 262 kr. Under kalenderåret 1957 förvärvades 2 696 ha åker och 15 089 ha skogsmark, var emot avyttrades 2 357 ha åker och 8 263 ha skogsmark. Under senaste åren har inköpssummorna överstigit försäljningssummorna med i genomsnitt drygt 4,5 milj. kr. per år.

Särskilt under det nyss tilländalupna budgetåret har förmärkts starka tendenser till ökning av verksamheten med den aktiva inköspolitik. Vid början av budgetåret 1957/58 stod till förfogande en odisponerad behållning om 3 500 000 kr. Redan i oktober månad 1957 hade emellertid denna behållning tagits i anspråk av nämnderna genom dispositioner. I och med att så skett hade styrelsen i fortsättningen möjlighet att anvisa medel till nämnderna för nya fastighetsinköp endast i den mån inkomster genom försäljning av jordfondsfastigheter kunde beräknas komma att inflyta under budgetåret. Under vissa perioder då utbudet av fastigheter i marknaden varit större har det — med hänsyn till ovissheten om hur stora inkomster som kommer att inflyta — ej kunnat undvikas att nämnderna fått avhålla sig från fastighetsinköp, som skulle ha varit önskvärda för rationaliseringsverksamheten.

Det ligger i sakens natur att förhandlingar om överlåtelse av mark m. m. tar åtskillig tid i anspråk. En viktig faktor att räkna med är också att man i varje enskilt fall måste anpassa överlåtelse efter köparnas aktuella ekonomiska situation och önskemål. Det händer exempelvis inte så sällan att vederbörande jordbrukare vill vänta en tid, exempelvis tills hans barn övertar jordbruket. På senaste år har också ett par andra fördröjande faktorer gjort sig allt mer märkbara. En avsevärd eftersläpning förekommer på sina håll genom att lantmäteriförrättningarna tar flera år. Än mer återhållande har dock åtgärderna på kreditmarknaden varit. Kreditrestriktionerna har haft så starka verkningar att även de som fått statlig lånegaranti i rätt stor utsträckning dock icke kunnat få ut lånen i kreditinrättningarna. Vad sålunda i åtskilliga fall förekommit är att lantbruksnämnden träffat avtal om försäljning och lämnat köparen lånegaranti, men att denne dock icke kunnat genomföra förvärvet.

Vid bedömningen av frågan om verksamhetens fortsatta omfattning bör understrykas, att den aktiva inköpsverksamheten icke medför att staten skaffar sig varaktiga markinnehav. Det är ju i stället fråga om en jordförmedlingsverksamhet i syfte att rationalisera det enskilt ägda jordbruket. Denna erfarenhet visar att den aktiva inköps- och försäljningsverksamheten är ett mycket gott instrument för främjande av den yttre rationaliseringen och särskilt värdefullt därför att det möjliggör frivilliga strukturförändringar. Frekvensen av utbud på fastigheter har på senare tid blivit mycket stor, vilket torde vara en naturlig följd av den pågående avflyttningen från jordbruk, som ger alltför dåligt ekonomiskt utbyte. Det framstår som synnerligen angeläget att åtgärderna för att bygga upp bärkraftiga och livskraftiga jordbruk sättes in innan avflyttningen från jordbruken gått alltför långt. Styrelsen anser det därför högst angeläget att verksamheten på detta område effektiviseras.

XIII. Departementschefen

Yttre rationalisering, m. m.

De av 1947 års riksdag fastställda riktlinjerna för jordbrukspolitiken syftade bland annat till att de, som ägnade sig åt rationell jordbruksdrift på s. k. basjordbruk, skulle uppnå inkomstlikställighet med jämförliga yrkesgrupper. Det härför uppställda stödprogrammet innehåller emellertid en begränsning av innebörd att stöd inte skall utgå för en produktion överstigande det totala inhemska konsumtionsutrymmet. Som ett led i programmet ingår jordbrukets s. k. yttre rationalisering eller strukturrationalisering. Härmed åsyftas sådan omgestaltning av brukningsenheternas storlek och ägoanordning, som är ägnad att förbättra de driftsekonomiska förutsättningarna samt att ge brukaren och hans familj full sysselsättning i det egna jordbruksföretaget. Statens medverkan i denna rationaliseringsverksamhet sker i ett flertal olika former.

Jordbrukets strukturrationalisering är ett arbete på lång sikt, varför det är naturligt att efter hand vunna erfarenheter och ändrade allmänna betingelser tid efter annan påkallar översyn av de bestämmelser som reglerar densamma. Ur såväl företagsekonomiska som samhällsekonomiska synpunkter är det angeläget att de statliga rationaliseringsorganen beredes möjlighet att väl tillvarata uppkommande tillfällen att genomföra yttre rationaliseringsåtgärder. Belysande härutinnan var redan en på initiativ av 1942 års jordbrukskommitté verkställd undersökning, som grundades på räkenskapsresultaten från de s. k. räkenskapskontrollerade jordbruken. Enligt denna undersökning låg produktionskostnaderna vid jordbruk med 10—20 ha åker relativt sett ej oväsentligt över kostnaderna vid brukningsenheter, som hade 20—30 ha åker. I anslutning härtill uttalade kommittén, att jordbruk i storleksgruppen 20—30 ha i stort sett motsvarade en jordbrukstyp, som även ur andra synpunkter fick anses önskvärd. Dessa s. k. normjordbruk ansågs då kunna bereda jämn sysselsättning åt två män med självständiga hushåll och därjämte åt kvinnlig arbetskraft i den utsträckning, som motsvarar vad en kvinna kan presteras i lantbrukshållningen. Enligt kommitténs mening borde man på längre sikt inrikta sig på att söka bilda jordbruk av denna typ framför allt inom slätthygderna i de södra och mellersta delarna av landet. I övriga landsdelar borde man däremot även på lång sikt räkna med något mindre jordbruk, vilket dock inte fick innebära att man där avstod från kravet på en successiv skärpning av rationaliseringsgraden. Avvägningen av jordbrukets prisstöd syntes kommittén under avsevärd tid framåt böra ske så att detta syftade till att bereda full lönsamhet åt basjordbruk, varför reglerna för den statsunderstödda rationaliseringsverksamheten borde avpassas därefter.

I propositionen nr 75 år 1947 rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken framhölls i fråga om vilka brukningsenheter, som borde anses vara i behov av yttre rationalisering, samt beträffande sättet för utfö-

rande av rationaliseringsåtgärder, att det givetvis inte var brukningsenheternas storlek i och för sig som borde vara avgörande utan den faktiska lönsamheten hos jordbruket samt de faktiska försörjningsmöjligheterna för innehavaren. Föredragande departementschefen uttalade, att han i viss mån delade jordbrukskommitténs uppfattning om fördelarna med tvåfamiljsjordbruken samt ansåg det önskvärt, att utvecklingen åtminstone i viss utsträckning skulle gå i den av kommittén angivna riktningen. Även vederbörande riksdagsutskott fann att normjordbruket ur flera synpunkter ägde företräden framför bas- eller familj jordbruket. Utskottet underströk emellertid, att dessa företräden var för handen blott om tillräcklig arbetskraft fanns att tillgå, samt stannade liksom departementschefen gjort för att statens rationaliseringsverksamhet borde i huvudsak inskränkas till att avse bildande av bärkraftiga brukningsenheter av basjordbrukets storlek. Utskottet framhöll i sammanhanget att det låg i såväl jordbruksnäringens som det allmännas intresse att befintliga rationaliseringsmöjligheter tillvaratogs.

I sitt år 1954 avgivna betänkande kom jordbruksprisutredningen in på spörsmålen rörande jordbrukets strukturrationalisering. I anslutning till frågan om riskerna för ett svårbemästrat produktionsöverskott pekade utredningen på vikten av att vid yttre rationaliseringsåtgärder fastigheternas areal om möjligt tillmättes så, att brukaren även efter eventuell omföring av viss jordbruksjord till skogsmark fick full och effektiv sysselsättning. Utredningen framhöll, att gränsen för vad som borde anses vara ett familj jordbruk genom mekaniseringens utveckling förskjutits uppåt. Hinder borde inte resas mot att man genom sammanläggning eller på annat sätt bildade fastigheter, på vilka mekaniseringens fördelar till fullo kunde utnyttjas.

Jordbruksanslagsutredningen har i det nyligen avlämnade betänkandet rörande statens stöd till jordbrukets inre rationalisering även för sin del velat fästa uppmärksamheten på önskemålet, att en jordbrukstyp av större storleksordning än basjordbrukets kan uppnås inom områden där naturliga betingelser härför föreligger. Utvecklingen har, framhåller utredningen, gått i denna riktning, vilket redan år 1956 föranledde viss ändring i kungörelsen 1948: 342 angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. (rationaliseringskungörelsen). Ändringen innebar, bland annat, att den statsunderstödda rationaliseringsverksamheten, om särskilda omständigheter föranleder detta, jämväl må inriktas på att nybilda eller förbättra större brukningsenheter än sådana, som huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlitan av främmande arbetskraft. Allting tyder på att en fortsatt utveckling mot större brukningsenheter måste äga rum och utredningen finner att densamma bör stödjas av statsmakterna.

För den enskilde brukaren är givetvis lönsamhetskravet avgörande vid hans ställningstagande till frågan om en storleksrationalisering. Såväl lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökningar som statistiska centralbyråns deklara-tionsundersökningar utvisar att arbetsinkomsten för bru-

kare av jordbruk med 20—30 ha åker ligger väsentligt över motsvarande inkomst i storleksgruppen 10—20 ha. I all synnerhet gäller detta i slättbygderna.

Både den enskildes lönsamhetskrav och allmänt jordbruksekonomiska skäl motiverar sådan ändring av målsättningen för jordbrukets fortsatta strukturrationalisering, att ökade anspråk ställs på brukningsenheternas storlek. Detta har också kommit till uttryck i den nyligen träffade överenskommelsen mellan statens jordbruksnämnd och jordbrukets förhandlingsdelegation rörande prissättningen på jordbrukets produkter för tiden den 1 september 1959—den 31 augusti 1965. Enligt särskild punkt i överenskommelsen bör nämligen efter sagda period bedömningen av inkomstlikställigheten i jordbruket anpassas till förhållandena inom normjordbruken på slättbygderna och inte, såsom för närvarande, inom basjordbruken. I anslutning härtill har jordbruksnämnden hos Kungl. Maj:t framhållit vikten av att från det allmännas sida vidtages åtgärder för att underlätta strävandena att, särskilt i slättbygderna, åstadkomma en storleksrationalisering i riktning mot normjordbruksgruppen. Kungl. Maj:t har i proposition denna dag föreslagit riksdagen att godkänna den träffade överenskommelsen.

För egen del ansluter jag mig till uppfattningen att staten bör medverka i strävandena att underlätta och främja den pågående utvecklingen mot större brukningsenheter. Självfallet bör statens medverkan liksom hittills ske under behörigt hänsynstagande till de skilda orternas naturliga produktionsförutsättningar och andra lokala förhållanden. Den välkända omständigheten, att ett stort antal brukare under de närmaste åren av åldersskäl kommer att frånträda sin gård och inte kan påräkna att få efterträdare, är givetvis ägnad att driva på den naturliga rationaliseringsprocessen. Det är av vikt att rationaliseringsorganens möjligheter att därvid leda utvecklingen i önskvärd riktning inte kringskäres genom snäva författningsbestämmelser.

Enligt rationaliseringskungörelsen skall lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas verksamhet för jordbrukets yttre rationalisering ha till uppgift att, där dylik rationalisering erfordras för att skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter, underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter genom sammanslagning eller komplettering med jordbruksjord eller skogsmark ävensom att i övrigt främja yttre rationalisering av brukningsenheter som inte är lämpade för sitt ändamål. Denna grundläggande bestämmelse bör alltjämt äga giltighet. Emellertid föreskrives vidare, att styrelsen och nämnderna för att tillgodose nämnda syfte skall verka för att bärkraftiga brukningsenheter bildas ävensom främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter, som ej är större än att de huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlitan-
ande av främmande arbetskraft. Den målsättning, som här kommer till uttryck, kan inte längre anses tidsenlig. Myndigheterna bör i stället åläggas att verka för att sådana brukningsenheter bildas, som normalt kan skötas av två män utan anlitan-
ande av arbetskraft utanför deras familjer och tillika

kan bereda samma arbetsinkomst som erbjudes inom jämförbara näringsgrenar. Det bör vidare åligga myndigheterna att främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter som ej är större än nu sagts. Ett jordbruk av denna beskaffenhet torde, under förutsättning av god brukningsintensitet, sedvanlig växtodling, tillfredsställande mekanisering samt blandad mjölk- och köttproduktion, i allmänhet tillhöra storleksgruppen med 25—45 ha åker. Det är givet, att den för visst jordbruk erforderliga arealen ofta nog inte kan uppnås i ett sammanhang utan att rationaliseringen får ske i etapper.

Liksom hittills bör det allmännas rationaliseringsverksamhet, om särskilda omständigheter föranleder därtill, tillåtas omfatta jämväl åtgärder, inriktade på att nybilda eller förbättra brukningsenheter som är större än det på angivet sätt definierade tvåfamiljsjordbruket. Beslut om ekonomiskt stöd till dylik åtgärd skall för närvarande underställas Kungl. Maj:ts prövning, och denna föreskrift torde böra gälla även för framtiden.

I strukturrationaliseringen får omarronderingsverksamheten alltmer ökad betydelse. Detta gäller ej minst för skogsbruket. Av skogsvårdsutredningens betänkande liksom av siffermaterial som lantmäteristyrelsen och lantbruksstyrelsen redovisat framgår att brister i arronderingsförhållandena föreligger, företrädesvis i de mellersta och norra delarna av landet, i fråga om ett stort antal brukningsenheter vilka tillsammans omfattar en betydande areal. Detta förhållande torde allvarligt hindra en förbättrad skogsvård och många gånger ett ekonomiskt skogsbruk över huvud taget. För såväl den enskilde skogsägaren som för samhällsekonomin måste det sålunda vara av stort intresse att genom olika slag av fastighetsreglerande åtgärder söka i största möjliga utsträckning undanröja dessa missförhållanden. Härför erfordras en ändamålsenlig utformning av de lagar och författningsbestämmelser, som skall tillämpas vid lösandet av fastighetsregleringsfrågorna. Denna lagstiftning överses för närvarande av 1954 års fastighetsbildningskommitté, vars betänkande i ämnet torde vara att förvänta inom något år.

Emellertid synes redan nu kunna vidtagas vissa åtgärder för att intensifiera verksamheten med storleksrationalisering, byten och omskiften m. m. av skogsmarken för att få till stånd en förbättrad skiftesutformning och skiftesförläggning. I likhet med lantmäteristyrelsen vill jag framhålla vikten av att fastighetsregleringarna får erforderlig omfattning redan före den ökning av skogsodlingsverksamheten och den utbyggnad av skogsvägnätet som kan väntas i åtskilliga trakter. I förenämnda syfte bör lantbruksnämnderna genom sin aktiva inköpspolitik och i samband med verksamheten med markbyten utnyttja de möjligheter som föreligger att inom ramen för nu gällande regler påskynda utvecklingen i angiven riktning. Jämsides härmed torde lantmateriets verksamhet på området än mer böra intensifieras. De personella resurserna vid berörda myndigheter bör i nämnda syfte omdisponeras.

Det bör vara en angelägen uppgift för såväl skogsvårdsstyrelserna som

lantbruksnämnderna och lantmäteriorganisationen liksom för skogsbrukets egna organisationer att på sätt framhållits i skogsvårdsutredningens betänkande i ökad utsträckning upplysa skogsägarna om fördelarna av en förbättrad fastighetsindelning och om de vägar som står till buds för att få en sådan till stånd.

I fråga om behovet av en förbättrad arrondering av skogsfastigheterna vill jag även framhålla, att det synes råda enighet om att de önskvärda åtgärderna rimligtvis bör ske utan att de enskilda skogsägarna betungas med alltför stora kostnader. I bland annat detta syfte har Kungl. Maj:t på föredragning av chefen för finansdepartementet i den till årets riksdag avgivna propositionen nr 44 med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen föreslagit viss omläggning av skogsbeskattningen. I propositionen föreslås sålunda undanröjande av de hinder som nuvarande skatteregler visat sig innebära mot frivillig medverkan i åtgärder för bland annat jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering. Vad angår det direkta ekonomiska stödet från statens sida synes detta enligt min mening böra utgå i samma former som hittills.

Skogsvårdsutredningen har i sitt betänkande jämväl behandlat spörsmålet om samverkan mellan skogsägare i skogsvårdsfrågor. Vad därvid anförts har i princip lämnats utan erinran av så gott som samtliga de remissorgan, vilka yttrat sig över denna del av utredningsförslaget. Det framstår för mig såsom uppenbart att en dylik samverkan ej blott är önskvärd utan i vissa fall nödvändig för ett rationellt skogsbruk. Detta senare gäller i första hand sådana områden där fastigheternas arrondering är bristfällig. Det bör i detta sammanhang framhållas att en samverkan inte utan vidare torde kunna ersätta en lämplig fastighetsindelning eller motverka olägenheterna av en bristfällig sådan. Däremot torde samverkan utgöra ett värdefullt komplement till en fastighetsreglering.

I 1947 års riksdagsbeslut uttalades, att kronan ej borde undandraga sig att, i den mån så kunde anses behövt, med sin mark medverka till den yttre rationaliseringen i enlighet med för varje annan markägare gällande principer. Någon ändring i detta riksdagsbeslut bör ej ifrågakomma. Kronoskogsmark skall sålunda ställas till förfogande då sådana förhållanden föreligger, att marken enligt gällande bestämmelser kunnat tagas i anspråk genom expropriation, därest densamma tillhört annan än kronan. Vidare kan det ibland även ligga i domänverkets eget intresse att medverka till den yttre rationaliseringen. Sådant intresse föreligger väl huvudsakligen där fråga är om markbyten i arronderingssyfte. Den i vissa områden önskvärda kompletteringen av brukningsenheter med skog synes också praktiskt taget helt kunna ske inom bondeskogsbrukets ram och med utnyttjande av de marktillgångar, som för närvarande finnes hos eller kommer att förvärfvas av lantbruksnämnderna.

Domänverkets medverkan i jordbrukets och bondeskogsbrukets yttre ra-

tionalisering har hittills varit obetydlig. En av anledningarna härtill är rådande meningsskiljaktigheter beträffande prissättningen på skog. För att om möjligt finna en samförståndslösning i denna fråga har överläggningar under senare tid ägt rum mellan domänstyrelsen och lantbruksstyrelsen. Någon lösning av prisfrågan har dock ej nåtts på denna väg. Då ifrågasvarande hinder i rationaliseringsverksamheten snarast bör undanröjas, vill jag föreslå, att slutlig ställning tages till frågan i detta sammanhang.

Domänstyrelsen har i en nyligen inkommen skrivelse uttalat sin i princip positiva inställning till markbyten såväl med lantbruksnämnd som enskild markägare. Detta finner jag vara betydelsefullt och vill understryka angelägenheten av att alla tillfällen till arronderingsförbättringar tillvaratages. Domänstyrelsen har emellertid funnit sig böra uppställa vissa villkor för genomförandet av markbyten, bland annat att bytesområdena äger samma avkastningsförmåga samt att de så långt möjligt är likvärdiga med avseende å skogstillgång och ur avsättnings-, belägenhets- och bonitetssynpunkt.

Vad gäller prissättningen har domänstyrelsen i nämnda skrivelse anført, att styrelsen anser grundvärderingen av skogsmark böra göras på basis av en diskonteringsfaktor, som motsvarar det sätt, på vilket skogarna i landet för närvarande skötes. Styrelsen hävdar, att denna på bland annat tekniska och biologiska grunder beräknade diskonteringsfaktor motsvarar 3,5 procent i södra och mellersta Sverige samt 3 procent i Norrland. Emellertid är styrelsen beredd att med hänsyn till gällande låneränta för köparna av domänverksmark justera det med tillämpning av sagda diskonteringsfaktor erhållna »nominella värdet» till ett »kursvärde». Det aktuella »kursvärdet» motsvarar för normalskog ett avkastningsvärde beräknat efter en diskonteringsfaktor av 4 1/4 procent. Domänstyrelsen påpekar, att domänverket tillämpar samma värderingsprinciper såväl vid försäljning som inköp av skogsmark. Styrelsen anser sig endast då det gäller interna markbyten mellan lantbruksnämnderna och domänverket kunna överväga att tillämpa en annan prisnivå, därest nyssnämnda särskilda bytesvillkor är uppfyllda.

Lantbruksstyrelsen å sin sida har föreslagit, att erforderlig omplacering av skogsmark mellan jordbruket och domänverket skall få äga rum till marknadspris. Med sådana priser avser styrelsen de genomsnittspriser, som skogsmark betingar vid lantbruksnämndernas fastighetsförvärv från enskilda jordbrukare eller vid överlåtelse jordbrukare emellan. Dessa priser synes enligt lantbruksstyrelsen i genomsnitt för landet ha motsvarat ett avkastningsvärde för skogen kapitaliserat efter cirka 5 1/2 procent.

Vid ställningstagande till värderingsfrågan finner jag mig böra utgå från den allmänna princip härom som uttalades av departementschefen i propositionen nr 75 till 1947 års riksdag, nämligen att den, som genom det allmännas biträde erhåller skog till komplettering av sin fastighet, ej bör åtnjuta något bidrag av allmänna medel för att nedbringa anskaffningskostnaden under det värde skogen objektivt sett har med hänsyn till den avkastning, som kan påräknas av densamma. Såväl lantbruksstyrelsen som

domänstyrelsen synes i sina framställningar jämväl utgå från nämnda princip. Gentemot domänstyrelsens metod att utifrån bland annat skogens väntade avkastning och en köpares räntekostnader vid kreditgivning från domänverket beräkna värdet ställer lantbruksstyrelsen ett i lantbruksnämndernas verksamhet erfarenhetsmässigt fastställt marknadsvärde, utformat inom ramen för gällande lagstiftning. Såsom domänstyrelsen påpekat, är emellertid kretsen av spekulanter genom gällande jordlagstiftning begränsad. Detta förhållande tenderar att hålla priserna på skogsmark nere under den nivå, vid vilken de antagligen skulle ha legat vid fri konkurrens. Ur principiell synpunkt är enligt min mening inte något att erinra mot domänstyrelsens värderingsmetodik, till vilken jämväl storskogsbruket i övrigt synes ansluta sig. Denna innebär sålunda, att avkastningsvärdet beträffande normalskog för närvarande beräknas efter en diskonteringsfaktor av $4\frac{1}{4}$ procent eller samma räntesats som gäller för den s. k. normalräntan vilken som bekant fastställs på grundval av de genomsnittliga räntekostnaderna för statens upplåning under en viss period. När särskilda skäl föreligger, bör dock Kungl. Maj:t kunna överväga en jämkning i värderingsresultatet. I detta sammanhang bör erinras om möjligheterna att lämna köparen kredit. De möjligheter härtill, som erbjuder sig då lantbruksnämnd står som förmedlare, är desamma som de, vilka förefinnes vid nämndernas fastighetsförsäljningar i allmänhet. Jag återkommer i det följande till utformningen av reglerna härom. Då försäljning av kronomark sker direkt till den enskilde jordbrukaren har domänstyrelsen, såsom enligt den tidigare givna redogörelsen framhållits av styrelsen, möjligheter att i särskilda fall förlänga amorteringstiden avsevärt utöver den eljest maximala å 10 år.

Mot domänstyrelsens förklaring, att styrelsen i vissa bytesfall, där värderingsfrågan är av underordnad betydelse, är beredd att tillämpa en annan prisnivå, har jag intet att erinra. Vad däremot angår de av samma styrelse uppställda villkoren för byten i övriga bytesfall förutsätter jag, att desamma skall tillämpas liberalt och under hänsynstagande till omständigheterna i varje särskilt fall. Det ena bytesområdets underlägsenhet i ett avseende bör sålunda inom rimliga gränser få kompenseras av fördelar i andra avseenden. Belägenhetssynpunkten torde exempelvis endast i undantagsfall böra hindra en eljest för båda parter förmånlig bytestransaktion.

I samband med riksdagsbehandlingen av riksdagens år 1957 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m. har domänstyrelsen i infortrat yttrande i fråga om domänverkets skogsarrondering föreslagit, att styrelsen skulle lämnas bemyndigande att under vissa förutsättningar för kronans räkning ingå i och svara för s. k. avtalsbyten d. v. s. sådana markbyten, som ej sker jämlikt jorddelningslagstiftningen. Riksdagen har överlämnat förslaget för Kungl. Maj:ts prövning. Ur skogsbrukets och skogsvårdens synpunkt bör förrättningar rörande markbyten ej draga ut på tiden alltför länge. Redan två vegetationsperioders uppehåll i skogsvårds- och avverkningsarbeten vållar betydande olä-

genheter, inte minst med hänsyn till önskemålet om en jämn sysselsättning. Då erforderliga förrättningsåtgärder, bland annat skogsvärderingar, ofta kan bli omfattande och tidskrävande är det ur nyss anförda synpunkter viktigt, att den totala tidrymden för slutande av ifrågavarande avtal ej i onödan förlänges genom att ärendena måste underställas Kungl. Maj:t och riksdagen. Redan nu kan domänstyrelsen, om ägora inte tillhör skilda socknar eller andra förvaltningsområden, ingå frivilliga ägoutbyten enligt jorddelningslagen berörande områden av samma storleksordning, som vid vanligen förekommande avtalsbyten. Med hänsyn till de anförda skälen för en ökning av domänstyrelsens befogenheter i avseende å markbyten, vill jag emellertid föreslå bifall till styrelsens förevarande förslag. Som förutsättning för utnyttjandet av ett bemyndigande härutinnan torde, såsom styrelsen jämväl föreslagit, böra gälla att vederbörande lantbruksnämnd och fastighetsbildningsmyndighet tillstyrker markbytet samt att redogörelse för genomförda markbyten årligen ingives till Kungl. Maj:t.

Vad härefter beträffar den av riksdagen i detta sammanhang upptagna frågan om domänverkets markfond är jag för min del beredd medverka till att det allmännas markpolitik bedrivs efter sådana linjer, att det rörande markfondens handhavande fattade riksdagsbeslutet kan praktiskt fullföljas. Enligt sistnämnda beslut äger Kungl. Maj:t för inköp av skogsmark och inlösen av vissa ströängar disponera de såsom tillgång i statens domäners fond redovisade kontanta medlen. Genom beslut av riksdagen år 1958 har beslutanderätten beträffande förvärv av sådan tomtmark, som är avsedd att inom en närliggande framtid tagas i anspråk uteslutande för arbetar- eller förmansbostäder, på vissa villkor delegerats från Kungl. Maj:t till domänstyrelsen. I infordrat yttrande har domänstyrelsen anhållit om bemyndigande att under vissa förutsättningar själv taga markfonden i anspråk för inköp av fastigheter upp till 100 000 kronors värde ävensom om en utökad delegation av rätten att försälja kronomark. Någon sådan ytterligare delegation av inköpsrätten finner jag emellertid ej för närvarande kunna tillstyrka. Frågan om delegation av rätten att försälja kronans fasta egendom har förelagts årets riksdag i propositionen 1959: 53, till vilken jag här torde få hänvisa. Propositionen har numera bifallits av riksdagen.

I detta sammanhang torde böra uppmärksammas, att i kungörelsen 1948: 366 angående den statliga jordbruksegnahemsverksamheten med däri gjorda ändringar återfinns vissa bestämmelser som i väsentliga drag korresponderar med vad som är stadgat i rationaliseringskungörelsen om ekonomiskt stöd till yttre rationalisering. Sålunda föreskrives att den statliga jordförmedlingen och jordanskaffningen i främsta rummet skall inriktas på att underlätta förvärv av bärkraftiga jordbruk och stödjordbruk. Vidare föreskrives att stöd för förvärv av brukningsenhet, som är större än att den huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlitan av främmande arbetskraft, må lämnas endast om synnerliga skäl föranleder därtill. Dessa bestämmelser bör enligt min mening jämkas i huvudsaklig överens-

stämmelse med vad jag i det föregående föreslagit beträffande den yttre rationaliseringen. Möjligheten att lämna stöd vidgas sålunda upp till och med tvåfamiljsjordbruken.

Enligt kungörelsen 1948: 366 må lånegaranti för driftslån bland annat meddelas i samband med beviljande av garanti för jordbruksegnahemslån eller i samband med upplåtelse av kronan tillhörig jord till arrendeegnahem eller föreningsarrendejordbruk. Då särskilda omständigheter föranleder därtill, må garanti för driftslån jämväl lämnas i samband med att lånegaranti beviljas för yttre rationalisering genom förvärv av tillskotts jord. Med beaktande av vad jag tidigare anfört om angelägenheten av att den yttre rationaliseringen på allt sätt underlättas synes sistnämnda regel ej böra ges en alltför snäv tolkning. Det förhållandet, att lånegaranti inte sökes i nära anslutning till genomförandet av den yttre rationaliseringen, bör inte utan vidare hindra att garanti beviljas. Även en ansökan, som inkommit inom en med hänsyn till omständigheterna i fallet skälig tidsperiod, bör enligt min mening kunna upptagas till prövning.

Enligt nuvarande bestämmelser gäller, bland annat, att garanti för driftslån ej må avse högre belopp än 14 000 kronor. Garanti kan dock medges för högre belopp, om sökanden är sambruksförening eller sammanslutning för drivande av andelsladugård. Amorteringstiden bör ej överstiga 12 år. Då särskilda omständigheter föranleder därtill, må medges att amorteringen skall påbörjas först viss tid, längst två år efter första lyftningsdagen. Enligt min mening är nu nämnda maximibelopp ej längre fullt tillfredsställande. Stegrade kostnader för inventarier och ökad användning inom jordbruket av traktorer, specialredskap m. m. gör att tillräcklig driftskredit många gånger ej kan meddelas inom garantiramen. Utvidgningen av stödet till att omfatta även tvåfamiljsjordbruk medför givetvis även anspråk på större driftskrediter. Med hänsyn till det sagda bör maximibeloppet höjas till förslagsvis 20 000 kronor. I anslutning härtill bör bestämmelsen om amorteringstiden ändras till att avse högst 15 år eller, i fråga om sambruksförening och sammanslutning för drivande av andelsladugård, högst 20 år.

Överförande av sämre jordbruksmark till skogsmark

Av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen redovisade, i det föregående återgivna statistiska uppgifter för perioden 1951—1958 utvisar, att en relativt omfattande successiv nedläggning av åker skett i vårt land under senare tid. Enligt 1951 och 1956 års jordbruksräkningar skulle den sammanlagda arealen under sagda tid nedlagd åker uppgå till cirka 38 600 há och enligt en av jordbrukets utredningsinstitut nyligen gjord undersökning till cirka 48 700 ha. Såväl i det av de båda myndigheterna framlagda betänkan- det rörande överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark som i ett flertal remissyttranden framhålles emellertid, att den under perioden faktisk nedlagda åkerarealen torde vara avsevärt större. Att med någon högre grad av tillförlitlighet närmare ange storleken av den på senare tid ned-

lagda jordbruksjorden torde ej heller vara möjligt utan mycket ingående undersökningar. På grundval av kompletterande material som lantbruksstyrelsen ingivit i mars detta år kan arealen av den del av landets åker- och betesmarker, som för närvarande ligger obrukad, uppskattas till i runt tal 100 000 ha eller cirka 2,5 procent av den sammanlagda arealen av dylika marker.

En stor del av den ur jordbruksproduktionen hittills avförda arealen har planterats med skog. Enligt sistnämnda statistiska material kan den under åren 1951—1958 skogsodlade åkerarealen beräknas till sammanlagt cirka 32 000 ha. Inom lantbruksnämnderna utförda beräkningar ger vid handen att av den för närvarande obrukade eller svagt utnyttjade åkerarealen en sammanlagd markyta av cirka 330 000 ha lämpligen skulle kunna skogsodlas. Bland landets jordbrukare finnes också ett relativt stort intresse för överföring av jordbruksjord till skogsmark, särskilt i skogsbygderna och framför allt då i Norrland, vilket framgår av svar å enkäter gjorda av jordbrukets utredningsinstitut.

Spörsmålet om att nedlägga jordbruksproduktionen på viss mark och att i stället skogsodla där har varit föremål för riksdagens särskilda uppmärksamhet vid två tidigare tillfällen. Vid båda dessa har utgångspunkten varit riskerna för en på jordbrukets inkomststandard menligt inverkan överproduktion. Det första av de åsyftade tillfällena var vid utformningen år 1947 av riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken, varvid i riksdagsbeslutet bland annat inrymdes ett uttalande att det med hänsyn till sagda risker inte borde läggas hinder i vägen för en sådan utveckling av jordbruket som innebar en anpassning till de rådande betingelserna för näringen även om denna anpassning skulle medföra en minskning av jordbruksarealen. Man borde sålunda inte förhindra nedläggandet av driften på vissa ägor. I dåvarande läge ansågs det emellertid ej påkallat att vidtaga statliga åtgärder i direkt syfte att minska jordbruksproduktionen. Emellertid betonades det att åtgärder borde vidtagas för att motverka en överproduktion ifall riskerna för en sådan ryckte närmare. Om därvid verkan av den yttre rationaliseringen inte var tillfyllest borde i första hand tillgripas en minskning av importen av fodermedel samt i andra hand statlig bidragsgivning för främjande av plantering av skog på för jordbruksdrift mindre lämplig mark. 1955 års riksdag anslöt sig till ett yttrande av föredragande departementschefen i propositionen nr 198 angående principerna för prissättningen på jordbrukets produkter. Enligt yttrandet var förutsättningen för att man skulle kunna vidmakthålla den i 1947 års riksdagsbeslut avsedda inkomstnivån för jordbruksbefolkningen på längre sikt att det inte uppstod några pristryckande överskott. En produktionsminskning borde enligt detta yttrande främst åstadkommas på sätt som 1947 års riksdag anvisat, varvid bland annat möjligheterna att överföra sämre jordbruksjord till skogsmark borde ägnas uppmärksamhet.

Angeläget är att inte ett pristryckande produktionsöverskott dämpar takten i den fortsatta höjningen av jordbrukarnas inkomstnivå. De risker här-

för som kan föreligga i dagens situation förstärkes om genom bland annat fortsatt snabb driftsrationalisering, nya rön inom växtförädlingen och ett effektivare skydd mot växtsjukdomar den genomsnittliga produktiviteten inom näringen ökar hastigare än produktionsmedelsvolymen minskar. Givetvis gäller detta under förutsättning att avsättningsmöjligheterna i in- och utlandet inte samtidigt vidgas. Av allt att döma kommer produktiviteten att stiga inte oväsentligt under det framförliggande decenniet, vilket ur andra synpunkter betraktat är i hög grad önskvärt. De negativa verkningarna därav måste motverkas ej endast genom strukturrationaliseringen och en produktionsomställning till sådana jordbruksvaror, på vilka vi har underskott inom landet. Det synes mig därför befogat att staten mera aktivt än tidigare medverkar till en omföring till skogsmark av sådan åkermark som är av sämre beskaffenhet och därtill måhända mindre lämpligt belägen. Av det sagda framgår att en dylik åtgärd i väsentlig mån skall ses som en jordbruksekonomisk sådan och blott i andra hand som en skogsekonomisk. Härjämte talar nationalekonomiska skäl för att det från statens sida tillses att jord, som långsiktigt dragits ur jordbruksproduktionen ej förblir outnyttjad som produktionsmedel utan i stället planteras eller besås med skog.

Statens insats för främjande av skogsodling på sämre jordbruksmark har ingalunda varit ringa under de senaste åren men av nyss angivna skäl bör denna insats ökas. Jag vill betona vikten av att vederbörande myndigheter därvid iakttaga att skogsodlingen sker på ett sätt och i en omfattning som gagnar såväl den enskildes intresse som samhällets. Av lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens betänkande ävensom av resultaten från de kompletterande undersökningar, som därefter gjorts, kan utläsas att ovisshet och osäkerhet ej sällan föreligger i fråga om vad som är tillåtligt och vad som är ekonomiskt berättigat då det gäller skogsodling på jordbruksjord samt likaså beträffande möjligheterna att få sådan odling till stånd. Jag delar de båda styrelsernas uppfattning att en ändring härutinnan bör ernås och att det bör eftersträvas att inom ramen för gällande lagstiftning åstadkomma ett snabbare omförande till skogsmark av brukningsdelar, där jordbruksproduktionen nedlagts.

I förevarande betänkande har framförts vissa allmänna synpunkter på de frågor som sammanhänger med överföringen av jordbruksjord till skogsmark. Vidare har i betänkandet behandlats spørsmålet om sambandet mellan strukturrationalisering och markdisposition. Vad därvid anförts torde enligt min mening böra beaktas av respektive myndigheter såsom riktlinjer för den fortsatta verksamheten. Med anledning av vad som uttalats i ett flertal yttranden angående nödvändigheten av att hänsyn toges till de lokala intressena vill jag understryka betydelsen av att man vid behandlingen av hithörande frågor beaktar den verkan en omföring av vissa brukningsdelar till skogsmark kan få för bygden i dess helhet. Vid prövningen kan sålunda ej bortses från rådande förhållanden med avseende å exempelvis fastighetsindelning, naturvård, utvecklingstendenser inom andra näringsgrenar,

behov av tillfällig arbetskraft för skogsbruket och dylikt. I de fall då fastighetsförhållandena på grund av stark parcellering är sådana att laga skifte bedömes vara nödvändigt för att tillfredsställande indelning skall nås föreligger, såsom framhållits i ett yttrande av lantmäteristyrelsen, särskild anledning till försiktighet vid avgörandet av frågor om ändringar i markanvändningen.

Vid ställningstagande i det enskilda fallet till frågan om lämpligheten av att överföra i produktionen alltjämt utnyttjad jordbruksjord till skogsmark måste givetvis en avgörande faktor vara hur en dylik överföring ställer sig företagsekonomiskt för markägaren. I anledning härav vill jag något beröra spörsmålet om lönsamhetsrelationen under olika förutsättningar mellan skogsbruk och jordbruk. Det senaste årtiondets produktprisutveckling har, sett i stort, inneburit att skogsbrukets relativa lönsamhet väsentligt förbättrats. Ur rent företagsekonomisk synpunkt kan dock skogsbruket knappast konkurrera med jordbruket utan att arbetskraften är fullt rörlig. Det är alltså, sett uteslutande ur nyssnämnda synpunkt, inte fördelaktigt att skogsplantera på i jordbruksproduktionen insatta åkerarealer, förrän arbetskraft kan frigöras eller överföras till annan sysselsättning än den som är förbunden med produktionen på berörda åkermarker. Om man bortser från brukningsenheter som är eller övergår till att vara stödjordbruk har hittills i allmänhet blott större företag haft möjligheter därtill. Vid fastighetsrationalisering uppkommer emellertid ofta stor rörlighet även vid det mindre jordbruket. I varje fall vid en relativt omfattande sådan rationalisering följer mestadels krav på en förnyelse av byggnadsbeståndet, varigenom skogens konkurrenskraft ökar ytterligare. Enligt företagna undersökningar är skogsbruket under sådana förhållanden ekonomiskt överlägset jordbruket å arealer med en avkastningsförmåga av omkring 1 500 skördeenheter per ha och vid stenbunden mark eller dålig arrondering upp till 2 000 skördeenheter per ha. Detta gäller även vid förkrigstidens prisrelationer mellan jordbruks- och skogsprodukter. Jordbrukets konkurrenskraft om viss mark ökar dock något, därest marken kan användas till komplettering av andra brukningsenheter eller en extensiv betesdrift kan genomföras.

Lönsamhetsrelationen mellan jord- och skogsbruk beror även på den på allmänna kapitalmarknaden gällande räntefoten för sådana lån, varom det i dessa sammanhang kan bli fråga. En hög ränta försvårar visserligen den långsiktiga kapitalinvestering som skogsbruket utgör men jordbruket är väsentligt mera kapitalkrävande vid starten, då det för byggnader och maskiner m. m. krävs 10—20 gånger så stora kapitalresurser som vid skogsplantering. Om kapitalknapphet råder är följaktligen skogsdriften lättare att igångsätta än en normal jordbruksdrift på fastigheter med förhållandevis nergånget byggnadsbestånd.

Enligt min mening synes det ej vara något att erinra mot vad lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen anfört i fråga om formerna för de åtgärder,

som från statsmakternas sida bör vidtagas för att främja en intensifierad överföring av jordbruksjord till skogsmark. Med utgångspunkt från den i betänkandet uttalade grundprincipen att det självfallet ankommer på markägaren att — med de begränsningar, som anges i uppsikts- och skogsvårds-lagstiftningen — avgöra, om han skall använda sin mark för den ena eller andra produktionen, anser jag sålunda riktigt att ifrågavarande åtgärder i första hand bör inriktas på att genom en effektiv upplysnings- och rådgivningsverksamhet från vederbörande myndigheters sida stimulera till dylik överföring. I enlighet med styrelsernas förslag bör därjämte med hänsyn till det samhällsekonomiska intresset statens insats i form av bidrag till den för överföringen erforderliga skogsplanteringen förstärkas. Emedan en dylik ökad bidragsgivning i motsvarande utsträckning inte bör minska möjligheterna att tillgodose behovet av ekonomiskt stöd till återväxt-åtgärder på redan befintliga hagmarker och kalmarker, torde på sätt föreslagits i betänkandet medelsanvisningen under statens skogsförbättrings-anlag böra höjas. I årets statsverksproposition har jag därför förordat en förstärkning av nämnda anslag för budgetåret 1959/60 med ett belopp av 1 000 000 kronor så att för ändamålet skall stå till förfogande högst 2 200 000 kronor. Däremot är jag inte beredd tillstyrka de i vissa yttrandena framförda förslagen om ändrade grunder för bidrag och lån till ifrågavarande skogsodlingsåtgärder eller om nya former av ekonomiskt stöd till dylika åtgärder. Jag vill emellertid i anslutning härtill uttala att lån ur skogslånefonden bör, inom ramen för tillgängliga medel, på gällande villkor ställas till förfogande i den utsträckning som kan befinnas skälig.

I syfte att främja skogsplantering å sämre åkermark har jag i årets statsverksproposition förordat en uppräknig av den under skogsvårdsstyrelsernas omkostnadsanslag för budgetåret 1959/60 upptagna anslagsposten för frö- och plantförsörjningen med 300 000 kronor. Detta förslag till anslagsuppräknig har riksdagen nyligen bifallit.

I övrigt torde, framför allt genom en ökad insats från skogsvårdsstyrelsernas sida, kunna ske en ej oväsentlig utvidgning av den odling av skogsplanter, som bedrivs av enskilda jordbrukare och andra fastighetsägare. En övergång till en sådan specialodling kan också i vissa fall innebära fördelar ur ren rationaliseringssynpunkt framför allt för mindre jordbruk. Med hänsyn till det nu anförda anser jag mig också kunna biträda vad jordbruksanslagsutredningen föreslagit i fråga om att lantbruksnämnderna med medel ur rationaliseringsanslaget skall kunna stödja anordnandet av mindre plantskolor på enskilda fastigheter. Samma grunder bör därvid tillämpas som då nämnderna lämnar ekonomiskt stöd för annan specialproduktion. Planeringen av ett sådant plantskoleföretag bör emellertid alltid ske i samråd med skogsvårdsstyrelsen i länet och avse inte blott val av mark, odlingsmaterial och eventuella grundförbättringsåtgärder utan även ett klarläggande av odlingsformer, anläggningskostnader, produktionspriser och avsättningsförhållanden samt samarbetet med skogsvårdsstyrelsen.

Såsom anförts i betänkandet har såväl lantbruksorganisationen som skogsvårdsorganen uppgifter att fylla i samband med upplysnings- och rådgivningsverksamheten för främjande av skogsodling på sämre jordbruksmark samt verksamheten med beviljande av lån och bidrag i samma syfte. Det ankommer sålunda på lantbruksnämnden att bedöma huruvida marken bör utgå ur jordbruksproduktionen, medan övervägandena avseende åtgärder av rent skoglig karaktär — för närvarande med undantag för beviljandet av lån och bidrag — faller på skogsvårdsstyrelsens lott. Det torde i de flesta fall vara fördelaktigast om dessa bedömanden ej göres oberoende av varandra. Detta förhållande nödvändiggör samverkan mellan berörda myndigheter. Den formella grunden för en dylik samverkan finnes redan nu genom den i instruktionen för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna intagna föreskriften att vid lantbruksnämnds handläggning av ärenden, som berör skogliga frågor av större vikt, samråd skall äga rum med länsjägmästaren. Hittillsvarande samverkan synes också av uttalanden i ett flertal yttranden att döma i stort sett ha fungerat tillfredsställande. Så har dock inte alltid varit fallet, framför allt då fråga varit om åkermark, som inte längre utnyttjas såsom åker utan att detta av lantbruksnämnden kunnat anses som vanhävd, vilket ofta medfört, att skogsodling ej omedelbart kommit till stånd. Därigenom har orsakats vissa produktionsförluster. Hittills bedriven samverkan mellan berörda myndigheter synes därför böra utbyggas i syfte att kunna lämna markägarna all behöflig service och att få fram en positiv lösning i varje enskilt fall. Till spörsmålet härom återkommer jag i det efterföljande. I övrigt bör lantbruksnämndens och skogsvårdsstyrelsens löpande verksamhet i skogsodlingsfrågor samordnas samt uppdelas på de båda organen på sätt som lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen föreslagit i betänkandet. Samarbetet, som torde inledas redan vid det grundläggande fältarbetet, bör mera i detalj regleras genom gemensamma anvisningar från vederbörande centrala myndigheter till respektive länsorgan.

På sätt föreslagits i betänkandet bör skogsstyrelsen bemyndigas att till skogsvårdsstyrelse delegera beslutanderätten angående bidrag från skogsförbättringsanslaget till odlingsåtgärder i samband med överförande av jordbruksmark till skogsmark. Därigenom vinnes en administrativ förenkling, som leder till en snabbare handläggning av skogsodlingsärendena. Av samma skäl bör bemyndigande lämnas att i den utsträckning och på de grunder som Kungl. Maj:t finner skäligen från skogsstyrelsen till skogsvårdsstyrelse delegera jämväl beslutanderätten beträffande lån ur skogslånefonden. Däremot kan jag inte tillstyrka de i några yttranden framförda förslagen att delegeringen till skogsvårdsstyrelserna skulle utsträckas även till bidrag för andra ändamål än de nu behandlade. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de ändringar i nu gällande bidrags- och lånebestämmelser, som erfordras för genomförande av den sålunda förordade delegeringen.

I betänkandet rörande skogsodling på sämre jordbruksmark har vidare behandlats frågan i vad mån tillstånd att förvärva fastighet enligt jordförvärvslagen eller bolagsförbudslagen samt tillämpning av uppsiktslagen, kan eller bör påverkas av att vederbörande egendom innehåller eller utgöres av åkermark, som lämpligen borde överföras till skogsmark. Bortsett från det föreslagna tillägget till 2 § sistnämnda lag, till vilket jag återkommer i det följande, har jag inte något att invända mot vad styrelserna därvid anfört. Beträffande tillståndsgivningen enligt jordförvärvslagen vill jag emellertid — i anslutning till styrelsernas uttalande om önskvärdheten av att i nuvarande läge i ökad utsträckning ge ålägganden om skogsplantering — tillägga, att det i de allra flesta fall ej torde möta svårigheter att, då sådant tillstånd ges, föreskriva villkor om skogsodling. Särskilt vid sådana köp, varom här är fråga, kan det nämligen förutsättas, att köparen och nämnden i sak är ense om att åtgärden är ekonomiskt riktig. Samma förhållande torde i stort sett föreligga i det fall, då lantbruksnämnd såsom villkor för visst ekonomiskt stöd ställer krav på att en köpare av jordbruksegnahem eller tillskottsjord skall skogsodla visst område. I detta senare fall måste alltid förutsättas att markköparen och lantbruksnämnden i sak är helt ense och att villkoret således av köparen betraktas såsom ett resultat av en för honom ekonomiskt värdefull planering och icke som en tvångsåtgärd. Där villkor om skogsplantering kan komma att uppställas av lantbruksnämnd, bör nämnden inhämta skogsvårdsstyrelsens yttrande med förslag till åtgärder i ärendet, innan detta slutligt avgöres.

Jordförvärvslagens stadganden om prövningen av ansökan om förvärvstillstånd inrymmer, bland annat, även föreskrift att lantbruksnämnd, därest icke särskilda skäl föreligger, inom 2 månader skall meddela beslut i ärendet. Med hänsyn till förutsatta förhandlingar mellan köparen och nämnden samt nämndens skyldighet att inhämta skogsvårdsstyrelsens yttrande torde det möjligen i vissa fall uppkomma svårigheter för nämnden att i sådant ärende meddela beslut inom föreskriven tid. Det förhållandet att skogsvårdsstyrelse kan anse fältbesiktning erforderlig och därför blir beroende av sommarhalvåret för sitt yttrande torde få anses innebära sådant särskilt skäl för lantbruksnämnden att dröja med sitt beslut som i dylikt ärende kan godtagas.

Enligt den i 2 § första stycket uppsiktslagen införda undantagsbestämmelsen är nedläggande av jordbruk å brukningsenhet eller del därav ej att hänföra till vanhävd, om det med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter måste anses olämpligt att där driva varaktigt jordbruk. I betänkandet föreslås, att till nu nämnda undantagsbestämmelse skall göras ett tillägg av innebörd att till vanhävd ej heller skall hänföras sådant nedläggande av jordbruk som »eljest står i överensstämmelse med en ändamålsenlig utveckling av jordbruksnäringen». Jag finner för min del att någon sådan lagändring ej för närvarande bör genomföras. Den framtida utformningen av vanhävdslagstiftningen är för närvarande föremål för överväganden av 1958 års jordlagsutredning och

resultatet av denna utredning bör avvaktas. Vidare torde, såsom ett flertal remissmyndigheter uttalat, den nuvarande lydelsen av 2 § uppsiktslagen medge, att frågan om vanhävd bedömes ur något vidare aspekter än rena lönsamhetssynpunkter. Då det gäller att pröva om det kan anses olämpligt att varaktigt driva jordbruk å en brukningsenhet eller å viss äga, kan lantbruksnämnden taga hänsyn till inte blott jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet utan även till »övriga omständigheter». Detta kan å ena sidan leda till att t. ex. jordbruksdriftens samband med skogsbruket och det stöd, som den egna skogen kan utgöra, medför att ett icke lönsamt jordbruk bör upprätthållas (jfr prop. 1947: 78, s. 75). Å andra sidan torde t. ex. ett bedömande av att ett i och för sig lönsamt jordbruk med icke fullgod åkerjord på grund av brukningsenhetens arrondering och belägenhet kan befaras komma att inom en nära framtid sakna lämplig brukare, kunna leda till att lantbruksnämnden ej bör motsätta sig att jordbruket icke längre drives. Självklart måste bedömanden av dessa slag röna inverkan av frågan huruvida produktionsöverskott föreligger eller inte.

Vad angår vanhävdslagstiftningen i övrigt har i flera yttranden framförts förslag till ändringar i den nuvarande uppsiktslagen, i ett fall innebärande att lagen helt skall avskaffas. Även om den fortsatta överföringen av jordbruksjord till skogsmark i viss utsträckning är beroende av vanhävdslagstiftningens utformning och det sätt på vilket den tillämpas anser jag mig med hänsyn till det pågående arbetet inom jordlagsutredningen nu icke böra närmare ingå på dessa ändringsförslag.

En redogörelse har i betänkandet lämnats för de riktlinjer som tillämpas vid avvägningen av skogsvårdsåtgärdernas omfattning på fastigheter, som inköpts för rationaliseringsverksamheten, under den tid de är i lantbruksnämndernas ägo. Enligt styrelsernas mening bör samma riktlinjer följas även då fråga är om sådan jordbruksjord, som inte bör kvarstå i jordbruksproduktionen. Detta innebär i korthet att nämnderna givetvis har att taga ställning till, huruvida de bör skogsodla ifrågavarande jord, medan den är i nämndens ägo, eller låta det anstå åt den blivande köparen.

I ett par yttranden har ifrågasatts om inte vid försäljning av sådan fastighet, som ingår i lantbruksnämndernas så kallade rationaliseringsreserv, köpeskillingen på visst sätt skulle kunna reduceras, om skogsplantering skett före försäljningen. Enligt min mening måste detta i många fall anses skäligt om statsbidrag skulle ha kunnat utgå för skogsodlingen om denna utförts av den enskilde köparen. I enlighet med vad lantbruksstyrelsen anfört synes det också möjligt att inom ramen för nu gällande regler för bestämmande av försäljningspriset medge en dylik reduktion av köpeskillingen. Det formella tillvägagångssättet skulle därvid såsom lantbruksstyrelsen anfört bli det att på rationaliseringsanslaget sker en avskrivning av de överskjutande kostnader nämnden haft för fastigheten.

Inre rationalisering

Gällande bestämmelser i rationaliseringskungörelsen avviker i åtskilliga avseenden från de regler som angavs i kungörelsens ursprungliga lydelse år 1948. Efter hand som närmare erfarenheter vunnits rörande rationaliseringsverksamhetens bedrivande och behovet av att i olika situationer kunna ekonomiskt stödja verksamheten har, oftast på förslag av lantbruksstyrelsen, företagits en rad ändringar i kungörelsen. Därigenom torde den efter hand ha fått en utformning som medgett de stödbeviljande myndigheterna att handla på ett efter den aktuella situationen mera ändamålsenligt sätt. Samtliga ändringar, vilka avsett såväl den yttre som den inre rationaliseringen, ligger inom ramen för 1947 års beslut rörande riktlinjerna för jordbrukspolitiken.

Trots vidtagna ändringar kan rationaliseringskungörelsens bestämmelser i dagens läge inte anses fullt tidsenliga. I syfte att anpassa reglerna för statens medverkan i jordbrukets yttre rationalisering till utvecklingens krav har jag i det föregående framlagt vissa förslag. Bestämmelserna om den inre rationaliseringen har varit föremål för översyn av jordbruksanslagsutredningen, som därvid beaktat lantbruksnämndernas erfarenheter ävensom från riksdagens sida gjorda uttalanden. Jag ämnar här upptaga till behandling utredningens olika förslag.

Åtgärder för främjande av jordbrukets inre rationalisering bör ur såväl företagsekonomisk som samhällsekonomisk synpunkt bidra till en sund investeringsverksamhet inom jordbruket. Reglerna för statsstödet bör därför utformas så att sagda krav beaktas vid stödgivningen. Självfallet får reglerna i fråga inte hämma strukturrationaliseringen utan de bör stå i god överensstämmelse med riktlinjerna för denna. Rationaliseringskungörelsen uppfyller numera ej i alla avseenden dessa förutsättningar. Framför allt arealgränsen för statsbidrag till flertalet slag av inre rationaliseringsåtgärder hindrar önskvärda statliga insatser inom normjordbrukens ram. Detta bör särskilt uppmärksammas med hänsyn till att dessa jordbruk enligt vad jag tidigare anfört skall ligga till grund för avvägningen av prisstödet till jordbruksnäringen efter den 1 september 1965. Den nuvarande differentieringen av procentsatserna för statsbidrag torde vidare många gånger innebära att ej alltid de mest angelägna åtgärderna erhåller det effektivaste stödet. Helt allmänt kan sägas att angelägenhetsprövningen ävensom prövningen av de ekonomiska förutsättningarna för och konsekvenserna av de inre rationaliseringsåtgärderna ej erhållit en tillräckligt framskjuten ställning i den nuvarande kungörelsen.

Jordbruksanslagsutredningen har enligt min uppfattning beaktat nyssnämnda synpunkter vid utformandet av sina förslag. Dessa, för vilka en utförlig redogörelse lämnats i det föregående, synes sålunda ägnade att undanröja de brister som i angivna hänseenden är förenade med nu gällande bestämmelser. Med hänsyn härtill kan jag i allt väsentligt ansluta mig till vad utredningen förordat.

Jordbrukets rationalisering är — såväl i fråga om inre och yttre sådan som beträffande driftsrationalisering — såsom redan underströks i 1947 års riksdagsbeslut i första hand en jordbrukets egen uppgift. Initiativet till rationaliseringsåtgärder bör således i allmänhet komma från jordbrukarna själva. Det framstår härvid som betydelsefullt, att rationaliseringen inriktas på åtgärder som gagnar den enskilde jordbrukarens intressen och som samtidigt står i överensstämmelse med de samhällsekonomiska strävandena. Ej minst med hänsyn till den relativt snabba utveckling som är att förvänta på jordbrukets område i både strukturellt och tekniskt hänseende kommer i fortsättningen mer än tidigare stora krav att ställas på dem som har att göra bedömandena. Då fråga är om inre rationalisering gör sig dessa krav givetvis i särskilt hög grad gällande vid investeringsåtgärder, som fordrar en större insats av arbete och kapital och som är avsedda att fylla sitt ändamål under en relativt lång tidsperiod framöver. I dessa fall liksom vid andra åtgärder, vilka fordrar särskilda tekniskt-ekonomiska bedömanden, är det av värde att det allmänna bistår genom en ändamålsenlig rådgivnings- och upplysningsverksamhet.

Såsom jordbruksanslagsutredningen anfört bör det därför vara en betydelsefull uppgift för lantbruksnämnderna att lämna råd och upplysningar i investeringsfrågor berörande den inre rationaliseringen. Nämnderna bör enligt min mening i ökad utsträckning i frågor om investeringar för inre rationalisering, oavsett om vederbörande jordbrukare kan beräknas erhålla statligt ekonomiskt stöd eller ej, på begäran bistå med råd och anvisningar samt i mån av behov med planering och teknisk projektering. Någon ändring i gällande gränsdragning mellan den upplysningsverksamhet som bedrivs av hushållningssällskapen och den som lantbruksnämnderna handhar vill jag inte ifrågasätta i detta sammanhang. Det framstår emellertid som fullt klart att ett intimt samarbete bör råda i dessa frågor mellan sällskap och nämnder.

Jordbruksanslagsutredningens förslag innebär i vissa hänseenden en utvidgning av möjligheterna att erhålla bidrag till inre rationaliseringsåtgärder men samtidigt en skärpning av bidragsvillkoren. Härjämte präglas förslagen av en strävan att i görligaste mån samordna det rationaliseringsstöd som nu utgår jämlikt olika författningar.

Beträffande de allmänna förutsättningarna för statligt ekonomiskt stöd till jordbrukets inre rationalisering delar jag jordbruksanslagsutredningens uppfattning att en strängare bedömning härvidlag bör komma till stånd. Vad utredningen anfört om att investeringsåtgärden för att statsstöd skall komma i fråga skall kunna bedömas bli av bestående nytta för jordbruket samt vara räntabel kan jag således biträda. Såsom redan anförts, beräknas en avsevärd nedgång i antalet brukningsenheter äga rum under framförliggande årtionde. Under dessa betingelser framstår det som självklart att varje beslut om

statsstöd måste föregås av ingående överväganden rörande brukningsenhets och jordbruksjordens framtida användning.

Av den jordbruksjord som friställes till följd av nedläggningen tages endast en mindre del helt ur produktionen. Huvudparten användes för förstärkning av ofullständiga brukningsenheter eller uppgår i nybildade enheter. Detta minskar riskerna för felinvesteringar om åtgärderna planeras på sådant sätt, att de kan komma till nytta även efter en genomförd yttre rationalisering. I fråga om statligt ekonomiskt stöd till dylika till den brukade jorden i huvudsak hänförliga investeringar bör det därför vara till fyllest att i förevarande avseende som förutsättning för understöd uppställa att marken i fråga kan antagas bli under överskådlig tid nyttjad som jordbruksjord. Ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar i anslutning till ett brukningscentrum torde däremot inte utan vidare kunna antagas komma till fortsatt användning inom jordbruket sedan brukningsenheten en gång nedlagts. Bedömningen av stödfrågan måste därför i dessa fall även omfatta brukningsenheten som sådan och dennas förutsättningar att kvarstå såsom självständig enhet. Kan det inte bedömas som uppenbart, att den befintliga eller planerade brukningsenhet, varå åtgärden skall utföras, kommer att på lång sikt bestå som självständigt jordbruk bör således statligt ekonomiskt stöd — bortsett från vissa i det följande angivna undantag — ej komma i fråga. Det bör jämväl beaktas om det ur allmänt jordbruksekonomisk synpunkt eller ur lokaliseringssynpunkt är önskvärt att brukningsenheten består.

Som allmän förutsättning för ekonomiskt stöd bör vidare gälla att den planerade investeringen skall vara räntabel, d. v. s. att kostnaden för investeringen ej överstiger det beräknade ekonomiska utbytet av densamma. Vid bedömningen härav får givetvis eventuellt utgående statsbidrag ej frånräknas kostnaderna. Räntabilitetsprövningen skall vidare normalt avse förhållandena vid brukningsenheten sådan denna är beskaffad vid tidpunkten för statsbidragets beviljande. Inför nära förestående yttre rationalisering bör dock prövningen kunna avse förhållandena efter det den yttre rationaliseringen genomförts. Förutsättningen för bidrag i dylika fall bör dock, såsom jordbruksanslagsutredningen anfört, vara att de tilltänkta inre rationaliseringsåtgärderna måste genomföras om oekonomisk drift eller värdeförstörrelse skall förhindras under den tid som återstår till dess strukturrationaliseringen fullgjorts.

Att de ekonomiska synpunkterna bör väga lika tungt vid investeringar inom jordbruket som inom näringslivet i övrigt framstår som självklart. En investering som saknar tillräckligt ekonomiskt underlag snarare stjälper än hjälper en stödsökande jordbrukare. Nuvarande höga kostnadsläge och jordbrukarnas många gånger redan höga skuldsättning innebär att en felinvestering, även i och för sig ej särskilt stor, kan få ödesdigra verkningar. Det är därför av den allra största vikt att tillräcklig omsorg nedlägges på den ekonomiska bedömningen i varje enskilt fall. De av jordbruksanslagsutredningen förordade investeringskalkylerna bör härvidlag bli ett värde-

fullt hjälpmedel. Jag biträder därför i princip utredningens förslag att som ytterligare förutsättning för ekonomiskt statsstöd som regel skall gälla, att — därest åtgärdens lönsamhet ej framstår såsom uppenbar — en dylik kalkyl har upprättats. Det bör emellertid framhållas, att uteslutande kalkylresultaten ej under alla omständigheter skall vara utslagsgivande för om ekonomiskt statsstöd skall beviljas eller ej. Kalkylernas främsta värde ligger enligt min uppfattning däri att man framtvingar klara ekonomiska bedömanden i de enskilda fallen där nu många gånger ett mera schablonmässigt förfaringsätt brukar tillämpas. Genom kalkylerna erhålles vidare underlag för jämförelser mellan skilda investeringsalternativ, något som i dagens läge måste tillmätas den största betydelse med hänsyn till nödvändigheten av att jordbruksdriften å de enskilda gårdarna erhåller den inriktning som i beaktande av de lokala förutsättningarna och marknadsläget för jordbrukets olika produkter ger de bästa resultaten. I detta sammanhang vill jag även framhålla gentemot de remissinstanser som hävdad att kalkylerna skulle komma att verka hämmande på rationaliseringsarbetet, att kravet på kalkyl ingalunda får ses som en statsmakternas åtgärd med syfte att begränsa det statliga stödets omfattning utan som ett medel att minska riskerna för att investeringar som saknar ekonomiskt berättigande, kommer till utförande. Från jordbruksanslagsutredningens sida har denna mening understrukits därigenom att i betänkandet förordats — till vilket förslag jag ansluter mig — att nämnderna bör biträda med upprättandet av kalkyler oavsett om statsstöd kan påräknas för åtgärden eller ej.

I vissa remissyttranden från lantbruksnämnder har uttalats farhågor för, att uppgörandet av investeringskalkyler skulle komma att belasta nämndernas tjänstemän i sådan grad att andra arbetsuppgifter kan komma att bli eftersatta om inte en förstärkning av lantbruksnämndernas personalresurser samtidigt kommer till stånd. Jag kan ej dela dessa farhågor. Den krympning av den statliga stödgivningen som skett beträffande nyodling, betesförbättring och stenröjning under senare år och som av jordbruksanslagsutredningen förutsatts skola komma att krympas ytterligare under de närmaste åren torde — även om viss omdisposition mellan avdelningarna för yttre och inre rationalisering gjorts i syfte att förstärka personalresurserna vid de förra — utan tvivel komma att medföra sådana lättnader i arbetsbelastningen att arbetet med de föreslagna investeringskalkylerna — vilka för övrigt bör utformas så enkelt som omständigheterna i fallet kan anses medge — väl bör rymmas inom nuvarande personalram. Någon personalförstärkning för detta arbete är jag således inte beredd tillstyrka.

Enligt gällande bestämmelser må ekonomiskt statsstöd i undantagsfall beviljas även brukningsenhet som befinnes sakna möjlighet att bestå som självständig brukningsenhet på lång sikt, nämligen om viss förbättringsåtgärd är oundgängligen erforderlig för att jordbruksdriften å brukningsenheten skall kunna uppehållas till dess den kan bli sammanlagd med annan fastighet. Jordbruksanslagsutredningen har uttalat sig för att en viss undantagsregel alltjämt bör förefinnas i kungörelsen. Mot den av utredningen

föreslagna utformningen av regeln har jag intet att erinra. Utan hinder av de förut angivna allmänna förutsättningarna för statsstöd till inre rationaliseringsåtgärder bör således ekonomiskt stöd i form av lånegaranti och statsbidrag av vederbörande lantbruksnämnd i undantagsfall kunna beviljas i fall då investeringsbehovet är trängande och då samtidigt brukaren till följd av sin ålder, nedsatt arbetsförmåga eller andra speciella personliga omständigheter svårigen kan vinna sin utkomst genom annan sysselsättning. Beslut i dylika ärenden bör såsom utredningen anfört på lämpligt sätt anmälas till lantbruksstyrelsen. Det bör ankomma på styrelsen att utfärda erforderliga anvisningar för lantbruksnämndernas tillämpning av nu angivna principer.

Då särskilt ömmande omständigheter eller annan orsak föranleder därtill bör stöd till inre rationalisering kunna medges även i andra fall än nyss sagts. Med hänsyn till angelägenheten av en ytterst restriktiv tillämpning av sistberörda undantagsregel bör dock avgörandet i sådant ärende tillkomma Kungl. Maj:t. Finner lantbruksnämnd i visst fall omständigheterna vara sådana att bidrag rimligen bör utgå men anser sig nämnden på grund av gäuande bestämmelser förhindrad att besluta om sådant bidrag bör sålunda ärendet med nämndens tillstyrkan kunna överlämnas för prövning av Kungl. Maj:t. Anser sig nämnden inte kunna tillstyrka att stöd utgår bör nämnden givetvis avslå ansökan.

Beträffande spörsmålet om vilka inre rationaliseringsåtgärder som bör kunna erhålla finansiellt statsstöd ansluter jag mig helt till vad jordbruksanslagsutredningen härutinnan föreslagit. Jag förordar sålunda att statsstöd i princip skall kunna utgå till alla slag av åtgärder som av lantbruksnämnd bedöms medföra en inre rationalisering av den stödsökandes brukningsenhet och som ej är att hänföra till underhållsåtgärder. Denna princip var grundläggande redan i 1947 års beslut. Medan den nuvarande rationaliseringskungörelsen lämnar en i huvudsak uttömmande uppräkningslista på inre rationaliseringsåtgärder som skall kunna komma i fråga för statsstöd, skall emellertid enligt utredningsförslaget bedömningen härav i första hand ankomma på vederbörande lantbruksnämnd. Den i rationaliseringskungörelsen nu förefintliga uppräkningslistan av stödbara åtgärder torde närmast vara föranledd av önskemålet att åstadkomma en relativt klar avgränsning mellan vad som i stödhänseende skall hänföras till åtgärder för inre rationalisering och till rationalisering av driftförhållandena. Med den erfarenhet på området som nämndernas personal numera besitter torde en dylik gränsdragning inte längre erbjuda nämnvärda svårigheter. I betraktande härav och då en enbart exemplifierande uppräkningslista av stödbara åtgärder måste vara till fördel för nämnderna genom den större möjlighet de får att själva bedöma huruvida en åtgärd bör stödjas, tillstyrker jag, att i rationaliseringskungörelsen införas bestämmelser enligt utredningens förslag. Såsom utredningen påpekat bör det ankomma på lantbruksstyrelsen att utfärda anvisningar rörande

de gränsdragningen gentemot såväl driftsrationaliseringen som den rationalisering som sker på skogsnäringens och trädgårdsnäringens områden.

Av vad jag sålunda förordat följer att principiellt alla inre rationaliseringsåtgärder på jordbruksfastigheter bör kunna komma i fråga för statsstöd. Denna regel bör gälla för såväl enskild ägare eller brukare av jordbruksfastighet som sambruksförening och annan sammanslutning med syfte att driva andelsladugård, anlägga jordbruksväg, utföra torrläggning eller genomföra fastighetsreglering eller med annat liknande syfte. Därmed torde jämväl de stödbehov kunna bli tillgodosedda som avses dels i riksdagens skrivelse 1956: 167 angående fördelning av kostnader för anordningar i korsning av järnväg och ägoväg eller annan ej allmänneligen befaren väg med huvudsaklig betydelse för jordbruksfastighets driftsförhållanden, dels i lantbruksstyrelsens förutberörda skrivelse den 31 december 1958 om statsstöd till fårsambetesförening. Däremot kan jag ej förorda det förslag som av lantbruksstyrelsen framförts i skrivelse den 16 augusti 1957 om möjlighet att bevilja statligt stöd enligt rationaliseringskungörelsens bestämmelser rörande den inre rationaliseringen jämväl till sådan delägare i en jordbruksväg som inte innehar jordbruksfastighet. De samordningsproblemen det här är fråga om bör i stället kunna upptagas och lösas vid de överläggningar på länsplanet vartill jag återkommer i det följande.

Såsom förut antytts kan det i betraktande av det jordbruksekonomiska läget inte anses välbetänkt att med statligt stöd främja åtgärder för nyodling, stenröjning och betesförbättring. Tillkommer dylika åtgärder närmast i avsikt att uppnå ett bättre utnyttjande av de tekniska produktionsmedlen och därigenom möjliggöra en produktionskostnadsänkning bör emellertid invändning av nyssnämnda art ej med samma skärpa kunna göras gällande. Det torde till och med i vissa fall vara angeläget att genom inre rationalisering i form av exempelvis arronderingsförbättrande nyodling eller stenröjning skapa ökade förutsättningar för rationell maskindrift. Upprättade investeringskalkyler får i dylika fall bli avgörande för om åtgärden skall stödjas eller ej. De av jordbruksanslagsutredningen anförda synpunkterna på denna stödfråga, vilka synpunkter jag i likhet med övervägande antalet remissinstanser biträder, bör kunna tjäna lantbruksnämnderna till vägledning. I övrigt bör det ankomma på lantbruksstyrelsen att tillse att lantbruksnämndernas stödgivning på området erhåller en tidsenlig inriktning ävensom att enhetliga principer tillämpas inom de olika nämnderna.

Jordbruksanslagsutredningen har föreslagit, att såsom förutsättning för lånegaranti till inre rationalisering skall gälla, att behov härav kan anses föreligga. Därest sökt lån endast avser mindre belopp eller det eljest är uppenbart att lånegarantin inte kan anses utgöra en förutsättning för att åtgärden skall kunna komma till stånd bör således enligt utredningens garanti ej beviljas. Detta förslag kan jag tillstyrka.

Som förutsättning för statsbidrag till inre rationalisering gäller enligt nuvarande regler att bidrag endast må beviljas, där-
est brukarens ekonomiska ställning ej är så god, att han inte är i behov
av bidrag för att utföra åtgärden samt att brukningsenheten som regel ej
innehåller mer än 20 ha åker samt till åker omräknad ängs- och betesmark.
Bestämmelsen om behovsprövning tillämpas efter senaste höjning av fas-
tigheternas taxeringsvärden i flertalet fall så att bidrag ej utgår om den be-
hållna förmögenheten överstiger 80 000 kronor. Därjämte beaktas från fall
till fall den sökandes inkomstförhållanden, försörjningsbörd och lik-
viditet, investeringsåtgärdens omfattning, behovet av ytterligare åtgärder
etc. I fråga om torrläggning tillämpas i allmänhet en liberalare behovspröv-
ning än eljest. Arealgränsen, som gällt sedan år 1947, är så avvägd att in-
om densamma faller de s. k. basjordbruken, d. v. s. enfamiljsjordbruk i
storleksgruppen 10—20 ha åker.

Jordbruksanslagsutredningen föreslår, att arealgränsen slopas och ersät-
tes med en bestämmelse som — därest förutsättningarna för statsbidrag i
övrigt uppfylles — medger att bidrag beviljas till brukningsenheter av
högst den storlek som kan anses representera ett normalt tvåfamiljsjord-
bruk. Utredningen anknyter härvid till vissa tankegångar som utvecklades
redan av 1942 års jordbrukskommitté. Till vad utredningen sålunda föror-
dat vill jag uttala min anslutning. Som en förutsättning för statsbidrag bör
hädanefter sålunda gälla att brukningsenheten ej får vara större än att
den normalt kan skötas av två män utan anlåtande av arbetskraft utanför
deras familjer. Vid prövningen härav skall det normala arbetskraftsbehovet
vara vägledande. Såsom utredningen anfört får således en på kortare sikt
genomförd minskning av användningen av arbetskraft ned till nyssnämnda
nivå inte åberopas som skäl för bidrag.

Utredningen föreslår vidare, att den nuvarande bestämmelsen om behovs-
prövning skall ersättas med en mera preciserad regel. Nyssnämnda be-
stämmelse får nämligen anses vara för allmänt hållen för att vara tillfreds-
ställande efter ett genomförande av den föreslagna ändringen i regler-
na avseende företagsstorleken. En lämplig gräns för behovsprövningen är
enligt utredningen vad som gäller i fråga om skattefritt belopp vid taxe-
ring till statlig förmögenhetsskatt. Detta belopp, som för närvarande utgör
80 000 kronor, bör dock enligt utredningen ej anges i rationaliseringskun-
gårelsen utan endast i av lantbruksstyrelsen utfärdade anvisningar. I fö-
rekommade fall bör enligt utredningen förmögenhetsprövningen komplet-
teras med en prövning av sökandens inkomstförhållanden. Sistnämnda pröv-
ning bör därvid ske med utgångspunkt från sökandens genomsnittliga in-
komster under de senaste tre åren. Vad utredningen föreslagit härutinnan
biträder jag. Således förordar jag att som ytterligare förutsättning för stats-
bidrag skall gälla att bidragsmottagaren, eller om han är gift makarna till-
sammans, varken äger förmögenhet av sådan storlek, som medför skyldig-
het att gälda statlig förmögenhetsskatt, eller har sådana inkomster att bi-
drag till åtgärden framstår som opåkallat. I den taxerade förmögenheten in-

går, vad sökandena har inestående å skogskonto. I de fall de inre rationaliseringsåtgärder, vartill statsbidrag sökes, är förbundna med en storleksrationalisering må lantbruksnämnden vid bedömningen av sökandens förmögenhetsställning utgå från ställningen före eller efter sistnämnda rationalisering, alltefter vad som befinnes fördelaktigast för att underlätta den sammans genomförande. — Det skall ankomma på lantbruksstyrelsen att vid eventuella ändringar av gränsen för förmögenhetstaxeringen ändra anvisningarna för lantbruksnämnderna.

Liksom för närvarande bör möjlighet förefinnas att oaktat de eljest gällande förutsättningarna rörande sökandens personliga förhållanden och brukningsenhetens storlek inte är för handen bevilja bidrag om det uppenbart framstår som ett allmänt intresse av betydelse att åtgärden kommer till stånd. I nära anslutning till nuvarande bestämmelser bör dock som ytterligare förutsättning i sådant fall gälla att åtgärden berör ett större antal brukningsenheter eller står i samband med genomförande av yttre rationalisering. Såsom hittills bör beslut om bidrag i dylikt fall underställas lantbruksstyrelsens prövning.

Vad gäller statsbidragens storlek biträder jag jordbruksanslagsutredningens förslag att — bortsett från stöd till ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar för jordbruksdriften — högre procentsats än 25 normalt ej bör tillämpas. Den bidragsprocent som nu är föreskriven för bland annat täckdikning skall således i fortsättningen gälla för stöd till alla former av inre rationalisering utom nyssnämnda byggnads- och anläggningsverksamhet. För exempelvis torrläggning, nyodling, betesförbättring och stenröjning medför sålunda förslaget att stödets storlek nedgår från för närvarande normalt 40 procent till högst 25 procent. I betraktande av bidragens karaktär av stimulansbidrag och då desamma i enlighet med vad som förordats i det föregående som regel endast skall kunna utgå till fullt räntabla investeringsåtgärder synes skäl ej längre förefinnas att i normalfallen bibehålla en så hög procentsats som 40.

Ävenså ansluter jag mig till utredningens motiv till och förslag om ändrade regler för bidrag till uppförande eller förbättring av ekonomibyggnader eller andra fasta anläggningar för jordbruksdriften. För dylika byggnader eller anläggningar må bidrag sålunda beviljas högst med ett belopp motsvarande 25 procent upp till ett sammanlagt kostnadsbelopp av 5 000 kronor samt 15 procent av överskjutande kostnad. Bidraget — däri inberäknat även tidigare beviljat rationaliseringsbidrag — bör dock ej normalt få för en och samma brukningsenhet överstiga 8 000 kronor. I förhållande till nuvarande regler innebär de föreslagna bestämmelserna å ena sidan en skärpning genom att för delkostnaderna mellan 5 000 och 15 000 kronor bidraget beräknas efter 15 i stället för efter 25 procent och å andra sidan en utvidgning genom att det maximala bidraget höjes från 7 000 kronor till 8 000 kronor. De nya reglerna medför att en något större sammanlagd bygg-

nadsvolym inom en brukningsenhet kan stödjas och bidrager samtidigt till att öka ansträngningarna att hålla byggnadskostnaderna nere. Jag vill i sammanhanget understryka vad utredningen anfört om nödvändigheten att vid prövning av ansökningar rörande såväl statsbidrag som lånegaranti till förevarande ändamål ingående undersöka, vilka alternativa möjligheter som finnes att tillgodose föreliggande rationaliseringsbehov. Därvid bör uppmärksamheten inriktas på möjligheterna att välja det billigare och något kortsiktigare om- eller tillbyggnadsalternativet framför det oftast ekonomiskt mera betungande nybyggnadsalternativet. Över huvud taget är det med hänsyn till de snabba förändringarna inom jordbruket av vikt att vid planering av byggnadsåtgärder ett inte alltför långt tidsperspektiv anlägges.

Enligt jordbruksanslagsutredningen skall statsbidrag med högst 40 procent kunna utgå till inre rationalisering som sker i samband med storleksrationalisering av mera väsentlig omfattning. Utredningen har uttalat att bedömningen av hur stort ett marktillskott bör vara för att motivera ett förhöjt bidrag givetvis i viss utsträckning måste bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet, men att tillskottet i regel inte torde böra understiga ungefär 5 ha. Förslaget motiveras av önskemålet att med ett något större stöd kunna underlätta den yttre rationaliseringen och främja ett snabbare genomförande av mera omfattande, för en dylik rationaliserings nyttiggörande nödvändiga inre rationaliseringsåtgärder. I flera remissyttranden har förordats, att lantbruksnämnderna liksom enligt nu gällande bestämmelser bör ha möjlighet, att då särskilda omständigheter föranleder därtill bevilja bidrag med högre belopp utan avgränsning uppåt. Enligt min mening bör bidrag enligt den av utredningen föreslagna högsta bidragsprocenten innebära ett tillfredsställande stöd i sådana fall, varom här är fråga. Jag förordar sålunda att inre rationaliseringsåtgärder, som är föranledda av nyligen genomförd eller nära förestående yttre rationalisering av mera kapitalkrävande natur och av relativt sett mera väsentlig omfattning, skall på vissa villkor kunna stödjas med bidrag å upp till 40 procent.

Förhöjt statsbidrag bör enligt utredningen även kunna beviljas till uppförande eller förbättring av ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar för jordbruksdriften, då behovet av byggnaderna eller anläggningarna uppenbarligen förändrats genom sådan yttre rationalisering som nyss nämnts. Detta anser jag mig böra biträda. Jag förordar sålunda att statsbidrag i berörda fall bör kunna utgå med 25 procent på en något större del av byggnadskostnaderna än normalt. I överensstämmelse med utredningsförslaget bör denna delkostnad kunna anges till 10 000 kronor. Det maximala bidraget bör dock även i detta fall begränsas till 8 000 kronor.

I förevarande sammanhang torde få upptagas frågan om den bidragsgivning som genom lantmäteristyrelsen sker till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingsåtgärder i sammanhang med skiften och ägoutbyten. Enligt gällande lantmäteribidragskungörelse kan bidrag beviljas med högst 50 procent av den uppskattade kostnaden för nu nämnda slag av åtgärder. Bidrag

utgår utan behovsprövning och oberoende av fastighetsstorlek. Som förutsättning gäller dock för bidrag vid skifte bland annat att åtgärden skall vara till gagn ur jordbrukssynpunkt, och vid ägoutbyte bland annat att för rättningen avser att främja en rationell ägoanordning beträffande jordbruksfastighet.

Jordbruksanslagsutredningen föreslår, att nu omförmälda bidragsgivning — bortsett från bidrag till byvägar och skogsbilvägar — i fortsättningen skall ske enligt de i rationaliseringskungörelsen angivna grunderna för stöd till jordbrukets rationalisering. Beslutanderätten skall därvid överflyttas till lantbruksorganisationen. Utredningens förslag innebär i övrigt inte i sak någon väsentlig ändring i det nuvarande stödets omfattning. Emellertid förutsätter utredningen att i rationaliseringskungörelsen införes erforderliga särbestämmelser rörande förevarande bidragsgivning.

Enligt rationaliseringskungörelsen kan jämväl i sammanhang med skiften och ägoutbyten bidrag till jordbruksvägar och odling utgå enligt de grunder som i allmänhet gäller för dylikt stöd till inre rationalisering. Lantbruksnämnden kan i dessa fall medge bidrag även med högre procent än 50, då nämnden finner särskilda omständigheter föreligga. Även då eljest gällande förutsättningar i fråga om brukningsenhetens storlek och ägarens ekonomiska ställning ej är uppfyllda kan bidrag beviljas i vissa av de nu avsedda fallen. Lantbruksnämnds beslut i sådant ärende skall dock underställas lantbruksstyrelsens prövning. När det gäller utflyttning, kan bidrag till kostnader härför av lantbruksnämnd beviljas enligt reglerna om utjämningsbidrag i samband med storleksrationalisering. Bidraget avser härvid i allmänhet att täcka skillnaden mellan köpeskillingen för tillskotts jorden och det värde som tillskotts jorden kan anses äga för den brukningsenhet, till vilken den skall läggas. Vad nu sagts om köpeskillning gäller även bland annat vederlag som beslutats i samband med lantmäteriförrättning. Sagda regler tillämpas så, att en sakägare, som vid fastighetsreglering avhänder sig sin gamla gårdsplats för att bygga nytt brukningscentrum, kan inräkna kostnader för nybyggnaden i den honom tillkommande ersättningen för gårdsplatsen. Bidraget till sådan kostnad för bostads- eller ekonomibyggnader utgår alltså formellt till köparen av den gamla gårdsplatsen. På liknande sätt kan bidrag avse andra i anledning av utflyttning uppkommande behov av fasta anläggningar såsom elinstallationer, avloppsanläggningar, utfarts- och åtkomstvägar m. m. I alla dessa fall gäller dock, att bidrag inte får utgå till kostnad för anläggning av högre standard än motsvarande äldre anläggning hade.

De förslag till nya stödregler, som jag nu framlägger innebär i allt väsentligt samma möjligheter som nu för statlig ekonomisk medverkan i regleringsåtgärder, varom här är fråga. Vid sådant förhållande synes inte föreligga skäl att vid sidan av rationaliseringskungörelsen bibehålla särskilda regler för stöd på förevarande område. Det är angeläget att det samlade investeringsbehovet å en brukningsenhet kan bedömas i ett sammanhang och att alla med en fastighetsreglering förknippade kostnader för inre och yttre

rationalisering kan innefattas i en total kalkyl, vilken måste bli utslagsgivande för företagets genomförande helt eller delvis. Med hänsyn härtill och till vikten av att enhetliga principer tillämpas vid bidragsgivningen bör prövningen ske hos en och samma myndighet, nämligen lantbruksnämnden. Det bör också beaktas, att det endast är nämnderna som kan bevilja kreditgaranti — den vanligaste stödformen — för lån, som kan erfordras för den åtgärd som avses med bidraget och att även beslutet om beviljande av kreditgaranti bygger på den upprättade total kalkylen. Lantmäteristyrelsen har anfört, att en överflyttning av lantmäteriets bidragsverksamhet på förevarande område till andra myndigheter kan befaras medföra att de synpunkter lantmäteriet har att anlägga inte blir tillräckligt beaktade. Jag vill emellertid erinra om att lantbruksnämnd enligt gällande instruktion skall samråda med överlantmätaren i ärenden rörande fastighetsbildning. Sådant samråd bör självfallet vara obligatoriskt så snart fråga är om ekonomiskt stöd till åtgärd som är föranledd av lantmäteriförrättning.

Av vad jag sålunda anfört följer att jag i likhet med jordbruksanslagsutredningen anser, att lantmäteribidragskungörelsen bör kunna upphävas från och med den 1 juli 1959. I anslutning härtill bör i rationaliseringskungörelsen öppnas möjlighet för lantbruksnämnd att bevilja bidrag med högst 50 procent till inre rationaliseringsåtgärder, som har samband med mera omfattande fastighetsreglering, berörande ett större antal jordbruk, och detta oavsett vad i det föregående angivits beträffande brukningsenhets storlek och bidragssökandens personliga förhållanden eller åtgärdens vikt ur allmän synpunkt såsom förutsättning för erhållande av statsbidrag. Med hänsyn till den stora betydelsen av att underlätta genomförandet av fastighetsregleringar bör sänkning av gällande bidragsprocent för sådana slag av inre rationaliseringsåtgärder, som nu stöddes med bidrag från lantmäteriväsendets anslag, icke ifrågakomma. Såsom förutsättning för beviljande av ett 50-procentigt statsbidrag bör emellertid gälla, dels att det framstår som ett allmänt intresse av betydelse att fastighetsregleringen kommer till stånd, dels att åtgärden i fråga är erforderlig för att tillgodose ändamålet med sagda reglering.

Enligt bestämmelserna i lantmäteribidragskungörelsen föreligger även möjlighet att bevilja bidrag till vissa slag av väganläggningar som inte kan slöddas enligt rationaliseringskungörelsen, såsom byvägar och skogsbilvägar. Anordnandet av dylika vägar bör hädanefter kunna främjas med statsbidrag ur rationaliseringsanslaget därest vägbyggnaden är nödvändig i rationaliseringsssammanhanget. Därvid bör samma bidragsregler gälla som för övriga här berörda inre rationaliseringsåtgärder.

Det synes mig inte uteslutet, att omständigheterna i enstaka fall kan vara sådana att det framstår som angeläget att kunna bevilja kraftigare ekonomiskt stöd än vad som kan utgå enligt de hittills föreslagna nya bidragsreglerna. Enligt gällande bestämmelser kan sålunda lantbruksnämnd, när så befinnes skäligt på grund av särskilda omständigheter, medge bidrag

utan begränsning till visst procenttal. Enligt min mening bör möjlighet förefinnas även i fortsättningen att vid bidragsgivningen undantagsvis bevilja bidrag med ytterligare förhöjt belopp. Beslut i sådant fall bör dock förbehållas Kungl. Maj:t. Finner lantbruksnämnd fall som nu sagts vara för handen, bör ärendet överlämnas till Kungl. Maj:ts prövning.

Statsbidrag bör — såsom jordbruksanslagsutredningen föreslagit — ej utgå med så ringa belopp, att det ej utgör verklig stimulans. Lägre bidrag än 300 kronor bör som regel knappast ifrågakomma. Bestämmelse härom bör dock inte införas i rationaliseringskungörelsen, utan det torde få ankomma på lantbruksstyrelsen att utfärda anvisningar om saken.

Sedan länge har statligt ekonomiskt stöd utgått i särskild ordning till torrläggning av jordbruksjord. Bestämmelserna rörande sådant stöd, varom beslut endast kan meddelas av lantbruksstyrelsen, återfinns i kungörelserna 1939:431 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag och 1939:432 angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond.

Före den nuvarande rationaliseringskungörelsens tillkomst beviljades statliga lån till inre rationaliseringsåtgärder inom jordbruket jämlikt bestämmelser meddelade i en rad olika kungörelser och med anlitande av medel under, bland annat, ett flertal för skilda ändamål inrättade utlåningsfonder. I samband med att det nuvarande systemet med statlig garanti för på allmänna kreditmarknaden upptagna lån infördes, upphörde emellertid långivningen ur det stora flertalet av dessa fonder. Så blev emellertid inte fallet med långivningen ur statens avdikningslånefond. Beträffande anledningen härtill uttalade föredragande departementschefen i propositionen nr 149 till 1948 års riksdag, att torrlägningsföretagen hade sådan speciell karaktär att lån till dessa företag i vart fall tills vidare borde utlämnas ur avdikningslånefonden. Enligt departementschefens uppfattning borde emellertid övervägas om inte också sistnämnda låneverksamhet senare kunde ersättas med kreditgarantigivning.

Ett skäl till att nyssberörda ändring av stödform hittills inte ägt rum synes väsentligen vara att den nu förefintliga särskilda förmånsrätten för lånen ur statens avdikningslånefond inte utan vissa nackdelar i bland annat rent administrativt hänseende ansetts kunna göras tillämplig å lån beviljade av enskilda kreditinrättningar mot statlig garanti. Sagda nackdelar har jordbruksanslagsutredningen funnit så vägande såväl för den enskilde som det allmänna att den — ehuru positiv till tanken att ersätta långivningen ur statliga utlåningsfonder med kreditgarantisystem — inte ansett sig böra framlägga förslag till avveckling av avdikningslånefonden. Såsom anförts i en till utredningsbetänkandet fogad reservation och även framhållits i remissyttranden är emellertid en övergång till ett statligt kreditgarantisystem jämväl för avdikningsåtgärder förenad med betydande fördelar. De tidigare antydda svårigheterna av närmast teknisk art bör därför enligt min

mening inte förhindra en dylik övergång. Jag anser det betydelsefullt ur jordbruksekonomisk och även finansiell synpunkt att beträffande den inre rationaliseringsverksamhet, som nu stödjes med medel ur avdikningslånefonden, tillämpas samma bedömningsgrunder och samma administrativa former som gäller för övriga slag av inre rationaliseringsåtgärder. Under denna motivering ansluter jag mig till den i nämnda reservation framförda och av ett flertal remissinstanser, däribland 1956 års fondutredning, biträdda uppfattningen att avdikningslånefonden bör avvecklas per den 1 juli detta år och att behovet av lån för ändamålet i stället bör tillgodoses med lån mot statlig garanti, beviljad enligt bestämmelserna i rationaliseringskungörelsen. Före nämnda dag beviljade men ännu ej utbetalade lånebelopp bör utgå ur den kvarstående behållningen i fonden. Där lånegaranti sökes av sammanslutning mellan delägare i ett torrlägningsföretag, kan möjligen komma att uppstå vissa praktiska svårigheter vid ordnandet av erforderlig säkerhet. Frågan om att på grund härav vidtaga särskilda lagstiftningsåtgärder, avseende till exempel uttaxeringsrätt för dylik sammanslutning på sätt 1956 års fondutredning ifrågasatt, överväges emellertid. Vad i förenämnda reservation anförts rörande formerna i övrigt vid garantiverksamheten synes kunna tjäna som vägledning för nämnderna.

Vid genomförande av vad jag sålunda föreslagit synes ej anledning finnas att bibehålla särskilda regler och anslag för torrlägningsbidragen. I likhet med jordbruksanslagsutredningen anser jag att bidrag från och med utgången av detta budgetår inte bör utlämnas enligt bestämmelserna i kungörelsen 1939:431 angående villkoren för statsbidrag från statens avdikningsanslag utan i stället utgå enligt de i rationaliseringskungörelsen intagna bestämmelserna om bidrag till inre rationalisering. Jag vill även erinra om att i årets statsverksproposition (IX ht p. 15) beräkningen av anslagsbehovet under reservationsanslaget Bidrag till jordbrukets rationalisering skett med hänsynstagande till att medelsbehovet för den verksamhet som hittills finansierats med anlitanade av statens avdikningsanslag under nästa budgetår bör täckas med medel ur förstnämnda anslag.

Såsom förutsättning såväl för bidrag som för lån till torrläggning gäller att företaget skall vara ur allmän och enskild synpunkt nyttigt och önskvärt. Vid bedömande härav skall enligt uttryckliga föreskrifter bland annat beaktas att genom företaget icke uppstår sådana skador eller olägenheter med avseende å naturvärden med mera, att företaget på den grund ej bör komma till utförande. Då ifrågavarande stödverksamhet skall inrymmas under rationaliseringskungörelsen, synes där böra mera allmänt erinras om att lantbruksnämnd vid bedömande av fråga, huruvida rationaliseringsåtgärd bör stödjas, skall taga skäligen hänsyn till åtgärdens inverkan på förefintliga natur- eller kulturvärden.

Vad beträffar beslutanderätten i ärenden angående statsstöd åt torrlägningsverksamheten uttalade föredragande departementschefen i propositionen 1948:149 att, allteftersom närmare erfarenhet vanns, i betydande utsträckning borde kunna uppdragas åt lantbruksnämnderna att fatta be-

slut i ärenden av angivna slag. En överflyttning av flertalet torrlägningsärenden från lantbruksstyrelsens till lantbruksnämndernas handläggning har med godkännande i princip av 1951 års riksdag (prop. 31; JoU 20; rskr. 255) numera genomförts. Enligt av styrelsen för nämnderna utfärdade anvisningar äger dessa i allmänhet att bevilja lånegaranti och bidrag till torrlägningsföretag som berör färre brukningsenheter än 10, varvid enheter vars kostnader ej överstiger 2 000 kronor dock inte medräknas. Lantbruksstyrelsen beviljar sålunda lån och bidrag ur statens avdikningslånefond respektive statens avdikningsanslag numera som regel endast till företag, som är större än nyss angivits, samt därjämte i fall då fråga är om invallningsföretag, vattenavledningar och kombinerade diknings- och kloakledningsföretag.

Enligt min mening bör, i anslutning till vad föredragande departementschefen i den förut nämnda propositionen 1951: 31 anfört därom, lantbruksnämndernas beslutanderätt i torrlägningsärenden nu utvidgas så att avgörandet som regel skall ligga hos nämnderna. Beslut om ekonomiskt stöd till torrlägningsföretag, vilka är av mera omfattande eller kostnadskrävande beskaffenhet eller som berör allmänna intressen av större betydelse, bör dock underställas lantbruksstyrelsens prövning. Erforderliga övergångsbestämmelser torde få utfärdas av Kungl. Maj:t.

I detta sammanhang får jag i anledning av framställningar från NORR Gerdsbo och Hörnsjöfors invallningsföretag rörande fråga om statsbidrag till kostnader i samband med översvämningar erinra om att bidrag till dylika kostnader kan beviljas i den mån desamma ej avser underhållsåtgärder. Avgörandet härom ankommer sålunda i första hand på vederbörande lantbruksnämnd, som i enlighet med vad jag nyss anfört, jämväl har möjlighet att underställa ärendet lantbruksstyrelsen.

Driftsrationalisering

En mäktig hävstång för att höja jordbrukets produktivitet har varit driftsrationaliseringen. Av största betydelse härvidlag är att den i jordbruket selsatta arbetskraften erhållit en ökad produktiv förmåga genom att under efterkrigsperioden skett en intensiv mekanisering och förenkling av många arbetsmoment. Avkastningen inom näringen har i viss omfattning ökat tack vare förbättringar i fråga om utsäden, brukning, gödsling och ogräsbekämpning. Att den synliga stegringen i hektarskördarna likväl varit svagare under tiden efter än före andra världskriget torde främst bero på de ogynnsamma klimatiska förhållandena under ett flertal odlingssäsonger. Inom djurskötseln har avkastningen förbättrats genom avelsarbete och lämpligare sammansättning av fodermedlen.

När man bedömer effekten av driftsrationaliseringen hittills samt värdet av fortsatt sådan kan man inte bortse från sambandet med utvecklingen på den yttre och inre rationaliseringens område.

Driftsrationaliseringen torde under senare år endast i begränsad utsträckning ha lett till en ökad produktion vid de enskilda jordbruksföretagen. Däremot har den på många håll medfört att företagets produktion kunnat vidmakthållas på en oförändrad nivå samtidigt som en betydande inskränkning skett av arbetskraften. Vid de större jordbruken har en minskning ägt rum i antalet anställda, vid de mindre har den anställda arbetskraften och de medhjälpande familjemedlemmarna i stor utsträckning utgått ur jordbruksproduktionen och flyttat över till annan verksamhet. Arbetet har genom detta kommit att i allt högre grad falla på brukarna själva. Det har beräknats att för närvarande ungefär två tredjedelar av arbetsinsatsen i jordbruket utföres av brukarna samt att som följd av den fortsatta rationaliseringen i olika former och avtappningen av arbetskraft motsvarande andel vid mitten av 1960-talet kommer att vara inemot fyra femtedelar.

Genom mekaniseringen har ibland arbetsbesparingen blivit så stor att svårigheter uppstått att finna full sysselsättning inom brukningsenheten. Detta har mångenstädes föranlett en strävan att utvidga jordbruken och att intensifiera driften genom inre rationalisering. För vissa brukare har mekaniseringen framstått som för dyrbar, då den i huvudsak skulle ha medfört en förkortning av deras egen arbetstid och denna ej kunnat nyttiggöras genom annan inkomstförstärkande sysselsättning på eller utom fastigheten. För denna kategori jordbrukare är åtgärder på den yttre och inre rationaliseringens område en förutsättning för att den skall kunna tillgodogöra sig driftsrationaliseringens fördelar.

Den omfattande nedläggningen av mindre jordbruk torde till viss del vara en konsekvens av driftsrationaliseringens krav. En fortsatt intensiv driftsrationalisering av vårt jordbruk förutsätter att brukningsenheterna har en företagsekonomiskt sett ändamålsenlig storlek och arrondering. Att döma av brukarnas växande andel av den totala arbetsinsatsen i jordbruket torde den begränsning i utrymmet för driftsrationalisering som framför allt småbruket hittills mött, framdeles komma att gälla även arealmässigt större jordbruksföretag.

Med utgångspunkt härifrån kan det ifrågasättas, om icke tyngdpunkten i de driftsrationaliserande åtgärderna vid jordbruksföretag med traditionell produktion borde läggas på de produktionshöjande i stället för de arbetsbesparande åtgärderna. Här möter emellertid den avgörande invändningen, att det totala avsättningsutrymmet för jordbruksprodukter är begränsat. Driftsrationaliseringen ökar givetvis risken för produktionsöverskott vid bestående avsättningsförhållanden. Det sätt varpå strukturomvandlingen hittills utvecklats och de stora behov av arealutvidgningar, som föreligger vid de bestående jordbruksföretagen, tyder emellertid på att — om ej särskilda åtgärder vidtages bland annat med bistånd från statsmakterna — några mera omfattande produktionsresurser inte kommer att tagas ur produktionen under det närmaste årtiondet. Det sagda leder till att den fortsatta driftsrationaliseringen väsentligen bör inriktas på åtgärder som pres-

sar produktionskostnaderna och på så sätt vidgar lönsamhetsmarginalen för jordbrukarna. Enligt min uppfattning är det i hög grad angeläget att en sålunda inriktad driftsrationalisering främjas och påskyndas.

Genomföres åtgärder för att underlätta och främja den yttre och inre rationaliseringen bör resultatena härav utnyttjas genom lämpligt utformade driftsrationaliseringsåtgärder, delvis under statlig medverkan. De förslag, som jag framlagt till statliga åtgärder på den yttre och inre rationaliseringens område, syftar till att främja uppnåendet av mera ändamålsenliga jordbruk som kan ge försörjning åt upp till två familjer. Genom sagda åtgärder skapas även vidgade förutsättningar för en fortsatt driftsrationalisering. Härvidlag har de organ som handhar upplysningsverksamheten på jordbrukets område och då särskilt lantbruksstyrelsen och hushållningssällskapet en angelägen uppgift att fylla. Förutsättningen för att denna upplysning skall kunna bli effektiv är emellertid att den stödjer sig på rön från en forskning, som är lämpligt inriktad med hänsyn till de föreliggande lönsamhetsproblemen. Den jordbruksekonomiska forskningen bör söka fastställa de slag av åtgärder, som i olika lägen ger den största lönsamhetsförbättringen och därvid bidra till anvisningar om, var behovet av åtgärder är särskilt stort.

För att uppnå en höjd produktivitet och lönsamhet per brukningsenhet är det angeläget att bevara och stärka de bättre jordarnas växtkraft, att utnyttja ett fullgott utsäde ävensom att tillämpa en effektiv brukning, vattenhushållning, gödsling, ogräsbekämpning och likaså effektiva åtgärder mot växtsjukdomar. Härvid kräves kontinuerliga ansträngningar från forskningens och upplysningens sida. För att säkra skördens tillvaratagande och kvalitet även under år med ogynnsam väderlek måste de maskin- och lagringstekniska frågorna ägnas uppmärksamhet. På husdjursskötselns område och särskilt för den arbetskrävande mjölkproduktionen blir i samband med tillämpandet av kortare arbetstid de arbetsorganisatoriska frågorna av central betydelse. En arbetsförenkling bör eftersträvas jämsides med en användning av bättre djur, med en bättre hushållning och sammansättning av fodret samt med en ändamålsenligare och samtidigt relativt sett billigare utformning av byggnaderna. Samfälliga ansträngningar från olika grenar av jordbruksforskningen, en lämpligt utformad upplysnings- och projekteringsverksamhet samt utvidgad samverkan mellan jordbrukarna för att skapa gemensamma anläggningar kommer här att erfordras.

Enligt min åsikt framstår det i det föreliggande jordbruksekonomiska läget såsom nödvändigt att takten i driftsrationaliseringen ej stagnerar utan att den tvärtom ökar. Lika nödvändigt är att denna rationalisering får en såväl företagsekonomiskt som jordbruksekonomiskt sett ändamålsenlig inriktning och utformning. Driftsrationaliseringen ankommer givetvis liksom andra rationaliseringsåtgärder i första hand på jordbrukarna själva och deras organisationer. Den statliga insatsen bör i fortsättningen liksom hit-

tills huvudsakligen ske på forskningens, undervisningens och upplysningens områden. Vad gäller undervisningen torde det få anses önskvärt att större utrymme lämnas för ämnet driftsekonomi på såväl det högre som det lägre stadiet. I syfte att snarast åstadkomma en förstärkning av resurserna för driftsekonomisk rådgivningsverksamhet har i årets statsverksproposition framlagts förslag om att visst belopp under hushållningssällskapens omkostnadsanslag skall avdelas för anlåtande av vid lantbruksförbundets driftsbyrå befintlig expertis för biträde med verksamhet av nyssnämnt slag inom sällskapens ram. För närvarande pågår utredningar rörande såväl jordbruksforskningen som undervisningen och upplysningsverksamheten inom jordbruket. Betänkanden i ifrågavarande ämnen förväntas under innevarande och nästa år.

Organisationsfrågor

I avvaktan på de utredningar som bedrivs inom skilda administrativa områden som berör jordbrukets rationalisering och de överväganden beträffande samordningen som därefter torde böra ske synes det angeläget att redan nu åtgärder vidtages för att göra denna administration smidigare och effektivare. Detta synes främst nu böra åstadkommas genom ett intimare och mera fast organiserat samarbete mellan de skilda organ som helt eller delvis har att syssla med jordbrukets rationaliseringsfrågor. Ett intensivare samarbete är erforderligt inte blott på länsplanet utan även centralt.

Behovet av samarbete på det regionala planet uppmärksammades i viss mån redan i samband med 1947 års riksdagsbeslut. I propositionen 1947: 75 uttalades sålunda, att vid behandlingen av frågor, som är av betydelse även ur andra synpunkter än jordbrukets, representanter för övriga inom lantbruksnämndens verksamhetsområde befintliga organ bör ha tillfälle att delta i lantbruksnämndens överläggningar. Nämnden beredes härigenom möjlighet att tillgodogöra sig den sakkunskap som de olika länsorganens representanter besitter samtidigt som dessa erhåller tillfälle att framföra sina synpunkter på de behandlade frågorna. I propositionen diskuterades jämväl frågan om att knyta de sakkunniga fastare till lantbruksnämnden genom att göra dem till ledamöter. Särskilt berörde denna diskussion problemet rörande överlantmätarens ställning i sammanhanget. Därvid framhölls dock, att enär många av de fastställelseärenden överlantmätaren har att handlägga kunde beräknas vara föranledda av lantbruksnämndens ingripanden för främjande av den yttre rationaliseringen det inte borde komma i fråga att överlantmätaren såsom nämndledamot deltog i beslut om åtgärder, vilkas lämplighet han själv sedan skulle ha att bedöma. Med hänsyn härtill stannade man för att vare sig överlantmätaren eller någon annan av de sakkunniga borde beredas ställning som ledamot i nämnden. Där emot infördes i instruktionen för lantbruksnämnderna en föreskrift om att nämnden skall samråda med överlantmätaren i ärenden rörande fastighets-

bildning. I anslutning härtill har i lantmäteriinstruktionen stadgats att lantbruksnämnd skall beredas tillfälle giva sin mening till kända beträffande förrättning eller åtgärd, som ur jordpolitisk synpunkt kan antagas vara av intresse för nämnden i dess verksamhet för jordbrukets rationalisering, innan överlantmätaren meddelar fastställelsebeslut eller avger yttrande till ägodelningsdomare eller ägodelningsrätt rörande fastighetsbildning. Vidare stadgas i sistnämnda instruktion, att det skall åligga överlantmätaren att på anmodan av bland annat lantbruksnämnd verkställa utredningar och avgiva utlåtanden i ärenden som är föremål för handläggning i nämnden. Överlantmätaren skall därjämte, då så påkallas, deltaga i nämndens sammanträden samt i övrigt medverka i arbetet för en ändamålsenlig lokalisering och planläggning av bebyggelsen liksom också för jordbrukets rationalisering. Han skall slutligen, i den utsträckning förhållandena medgiver, tillhandahålla bland annat lantbruksnämnd sådana uppgifter rörande fastighetsindelningen, som kan antagas vara av intresse för nämndens verksamhet.

Det må i samband härmed nämnas att i lantbruksnämndernas instruktion infogats en allmän bestämmelse om att vid nämndens handläggning av fråga av större vikt som berör annan länsmyndighets arbetsområde en representant för sådan myndighet skall beredas tillfälle att deltaga i nämndens överläggningar. Särskilt har därvid angivits att samråd skall äga rum med länsjägmästaren i ärenden som rör skogliga spörsmål av större vikt. Vad gäller samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse finnes härutöver inga föreskrifter meddelade. Emellertid har lantbruksstyrelsen på senaste tid i samråd med skogsstyrelsen rekommenderat nämnderna att regelmässigt underrätta länsjägmästaren om sina sammanträden och därvid överlämna föredragningslista. Länsjägmästaren har alltså tillfälle att, därest han så finner erforderligt, bevista dessa sammanträden och giva sin mening till kända i ärenden som även är av skogligt intresse samt om han har en avvikande uppfattning låta anteckna detta till protokollet. Intet finnes för närvarande stadgat om att lantbruksdirektören eller överlantmätaren har möjlighet närvara och yttra sig vid skogsvårdsstyrelsens prövning av spörsmål som har någon anknytning till jordbrukets yttre eller inre rationalisering. I fråga om samarbetet mellan lantmäterimyndigheterna och skogsvårdsstyrelsen har över huvud inga regler utfärdats eller någon fast praxis utformats.

I några län har under senare år kommit till stånd ett efter vissa riktlinjer på personliga initiativ grundat samråd av mera informell art mellan lantbruksnämnden, hushållningssällskapet och överlantmätaren samt i viss mån skogsvårdsstyrelsen. Enligt uppgift är berörda parter ense om värdet av detta samråd och de resultat som framkommit därav.

Ett samarbete mellan lantbruksnämnd och hushållningssällskap organiserades redan vid lantbruksorganisationens tillkomst genom att i vederbörande kungörelse bestämdes, att hushållningssällskapets sekreterare är självskrivnen ledamot av nämnden och lantbruksdirektören av sällskapets förvalt-

ningsutskott. Härjämte förordnades i kungörelsen 1947: 929 om statsbidrag till avlönande av vissa befattningshavare hos hushållningssällskap, m. m., att som villkor för statsbidrag bland annat skall gälla, att hushållningssällskap, då så ske kan utan att sällskapets egna arbetsuppgifter eftersättes, på hemställan av lantbruksnämnden i området skall biträda nämnden med sådana arbetsuppgifter, som ankommer på nämnden. Av betydelse för samarbetet mellan de två nämnda organen är vidare att för närvarande landshövdingen är ordförande i båda.

En samordnande uppgift åvilar länsstyrelsen inom området för jordbrukets rationalisering. Enligt instruktionen har länsstyrelsen att följa verksamheten inom de statliga myndigheter i länet, vilkas arbetsuppgifter berör till länsstyrelsens ämbetsbefattning hörande frågor, däribland lantbruksnämnden, samt att befordra samarbete och samråd mellan myndigheterna även som med kommunala myndigheter, företrädare för menigheter och sammanslutningar såsom exempelvis hushållningssällskapet och skogsvårdsstyrelsen.

Det samråd som förekommer på länsplanet mellan de organ som har att syssla med frågor rörande jordbrukets rationalisering torde till stor del ske genom underhandskontakter mellan vederbörande chefstjänstemän eller de befattningshavare som närmast svarar för ärendena. Enligt vad jag funnit är emellertid dessa kontakter och det författningsmässigt grundade samarbetet ej tillfyllest för att tillgodose de krav utvecklingen ställer på en samlad, effektiv insats från organens sida när det gäller jordbruksnäringens fortsatta framåtskridande. Samrådet är ofta alltför sporadiskt och beroende av vederbörande tjänstemäns personliga intresse. Samhällets insatser för den fortgående rationaliseringen av jordbruks- och skogsnäringen och därmed för den successiva höjningen av näringsutövarens inkomststandard får inte splittras till förfång för berörda parter. Härjämte måste tillses att den statliga eller statsunderstödda administrationen inom området fungerar så ändamålsenligt som möjligt med fullt utnyttjande av tillgängliga personella resurser. Detta gäller särskilt i fråga om åtgärder för yttre rationalisering av jordbruks- och skogsfastigheter men är även av vikt för inre rationalisering och driftsrationalisering. Såsom förut nämnts kan för övrigt sagda tre slag av rationalisering inte ses skilda från varandra utan måste betraktas som integrerande delar av en samlad insats för förbättring av produktionsförutsättningarna på en fastighet eller inom en viss trakt. Behovet av framförallt regional samverkan har också framhållits av jordbruksanslagsutredningen liksom av lantmäteristyrelsen och lantbruksstyrelsen samt andra remissinstanser. Den administrativa uppbyggnaden av verksamheten för ökad skogsodling på sämre jordbruksmark förutsätter såsom jämväl skogsstyrelsen anfört ett fast organiserat samarbete mellan skogsvårdsstyrelse och lantbruksnämnd.

Utifrån mina nyss angivna synpunkter har jag kommit till den slutsatsen att åtgärder bör vidtagas för att stärka samarbetet mellan de åsyftade

organen såväl med avseende på de beslutande instanserna som de närmast berörda enskilda befattningshavarna. I syfte att uppnå detta och för att överbygga den nuvarande organisatoriska splittringen bör landshövdingen inom länsrådets ram med regelbundna mellanrum sammankalla överlantmätares, lantbruksdirektörens, länsjägmästarens och hushållningssällskapets sekreterare till överläggningar och planeringar i ärenden rörande rationaliseringsåtgärder inom jordbrukets och skogsbrukets område samt därmed sammanhängande spörsmål. Med hänsyn till den betydelse jordbrukets rationaliseringsprocess har för samhällsekonomin bör en person med allmän-ekonomisk erfarenhet kunna kallas till sammanträdena.

Alltefter de aktuella ärendenas art och innehåll bör därjämte kunna kallas annan chefstjänsteman inom de statliga länsförvaltningarna eller jämförbara organ liksom också företrädare för av de föreliggande ärendena intresserade kommuner, sammanslutningar och enskilda.

Till behandling vid dessa överläggningar bör särskilt upptagas planläggningen av större åtgärder som berör flera av de deltagande myndigheterna respektive organisationerna. Till dessa ämnen kan bland annat hänföras lantbruksnämndernas inköspolitik i syfte att lägga upp rationaliseringsreserver. Dessa kan nämligen komma till användning även i lantmäteriets fastighetsregleringsverksamhet, eller inom områden där företagsstorlek och arronderingsförhållanden fordrar gemensamma initiativ från lantmäterimyndighet, lantbruksnämnd och kanske skogsvårdsstyrelse. Omföring av åker till skog kan på sina håll fordra gemensamma överväganden liksom byten av skogsmark mellan jordbrukare, lantbruksnämnd, skogsbolag och domänverket.

Det synes mig angeläget att ett utbyggt samarbete kommer till stånd ävenledes på det centrala administrativa planet. Behovet härav har också antytts av jordbruksanslagsutredningen i dess betänkande berörande den inre rationaliseringen. Beträffande denna samverkan mellan de centrala myndigheterna torde det vara tillräckligt att departementschefen — i den utsträckning och i de former han finner lämpligast — till gemensamma överläggningar sammankallar företrädare för berörda ämbetsverk. Det fast organiserade samråd som för närvarande förekommer mellan lantmäteristyrelsen och lantbruksstyrelsen därigenom att generaldirektören och chefen för förstnämnda myndighet personligen eller genom annan som han sätter i sitt ställe äger deltaga i lantbruksstyrelsens behandling i plenum av ärende som berör lantmäteriet, bör givetvis bestå. En möjlighet att effektivera samarbetet inte blott mellan de båda sist omnämnda myndigheterna utan även med andra förut angivna centralorgan som synes böra övervägas är att vissa befattningshavare vid ifrågavarande organ utses som kontaktmän.

Utöver utbyggandet av samrådet mellan de regionala och centrala organen på rationaliseringsområdet bör ett förbättrat utnyttjande av de personella resurserna för framför allt strukturrationaliseringen kunna åstadkommas i

skilda avseenden. Bland annat torde åtskilligt kunna vinnas om genom viss omorganisation inom lantmäteriet förrättningspersonal kan särskilt avdelas för att handha sådana förrättningar för yttre rationalisering som ej skulle omgående komma till stånd därest de skulle åvila den ordinarie organisationsenheten. Det är nämligen av stor betydelse för strukturrationaliseringen att de nödvändiga lantmäteriförrättningarna kommer till utförande så snabbt och smidigt som möjligt. För att åstadkomma viss effektivisering i dessa hänseenden har lantmäteristyrelsen under senaste tiden påbörjat en förändring av förfogandelantmätareorganisationer till specialorganisationer för yttre rationalisering av jordbruks- och skogsfastigheter. Denna omorganisation av verksamheten bör enligt min mening fortsättas.

Ävenledes i syfte att bättre utnyttja de personella resurserna bör vederbörande överlantmätare vid förekommande behov ställa lantmäteripersonal till förfogande för föredragning inom lantbruksnämnden i ärenden, vilka i större utsträckning inrymmer lantmäteritekniciska spørsmål eller, som har särskild anknytning till av lantmäterimyndighet organiserade större fastighetsregleringar.

Åtskilligt annat torde kunna göras för att inom lantmäteriets organisation underlätta verksamheten för jordbrukets yttre rationalisering. Med sikte på att inom ett år framkomma med förslag med bland annat detta syfte arbetar för närvarande en särskilt tillkallad utredning, 1956 års lantmäterikommitté, som därvid även anlitar expertis från statens organisationsnämnd. Det är min förhoppning att en proposition i ämnet skall kunna föreläggas riksdagen snarast efter det utredningens kommande betänkande remissbehandlats. Årets riksdag har beslutat inrätta en befattning som byrådirektör inom lantmäteristyrelsens administrativa byrå med förklaring att den nya tjänstens innehavare bör syssla dels med sådana inom styrelsen förekommande organisatoriska spørsmål, som hör samman med det pågående utredningsarbetet inom 1954 års fastighetsbildningskommitté och 1956 års lantmäterikommitté, dels — och i första hand — med frågor rörande rationalisering av lantmäteriadминистраtionen för effektivast möjliga utnyttjande av tillgänglig personal och utrustning samt rörande förenkling inom ramen för gällande lagstiftning av det tekniska förrättningsförfarandet. Vissa resultat av en inom lantmäteristyrelsen i samma syfte redan nu pågående verksamhet lär kunna redovisas för Kungl. Maj:t i sådan tid att de kan beaktas vid utarbetandet av 1960 års statsverksproposition.

Innevarande års riksdag har vidare medgivit en ökad medelsanvisning till inköp av ny teknisk utrustning inom lantmäteriet. Av det anvisade beloppet skall cirka 120 000 kronor avses för anskaffande av ett större stereoinstrument till distriktsorganisationens centralkontor. Enligt ett av riksdagen godkänt uttalande i statsverkspropositionen bör ifrågavarande instrument ej användas enbart i lantmäteriets egen fotogrammetrisk verksamhet utan, efter vederbörligt samråd, även utnyttjas för lantbruksnämndernas och rikets allmänna kartverks räkning i den utsträckning dessa myn-

digheter skäligen kan anses ha behov därav. Överhuvud synes det av värde att en intimare samverkan i framtiden åvägbringas mellan de tre nyss berörda statliga myndigheterna, när det gäller nyttiggörandet av den fotogrammetriska teknikens möjligheter för strukturrationaliseringen. Detta spörsmål och frågan om formerna för samarbetet i förevarande avseende torde böra upptagas vid gemensamma överläggningar mellan nämnda myndigheter.

Ett annat medel att påskynda och förenkla genomförandet av en mångfald fastighetsregleringar — främst i fråga om skogliga arronderingar — är ett snabbare upprättande av ekonomiska kartor i de delar av landet, bland annat Kopparbergs län och det inre av Norrland, där bristen på lämpliga sådana kartor är kännbar. Emellertid måste möjligheterna till ett tidigare färdigställande av ekonomiska kartor för angivna trakter bedömas i samband med kartverkets övriga arbetsuppgifter. Såsom jag anförde i 1959 års statsverksproposition har inom ämbetsverket påbörjats en översyn av långtidsplanerna för den officiella kartläggningen. Genom beslut tidigare denna dag har Kungl. Maj:t uppdragit åt kartverket att fullfölja denna översyn och att efter samråd med, bland andra, lantmäteristyrelsen, lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen inkomma med av utredningen föranledda förslag. Därest så befinnes möjligt bör delförslag framläggas vid sådan tidpunkt att de kan medtagas vid Kungl. Maj:ts prövning av kartverkets anslagsäskanden för budgetåret 1960/61.

Ett led i åtgärderna för förstärkning av lantmäteriets personella resurser har varit att till distriktsorganisationens centralkontor anknäta en jägmästare med uppgift att lämna central rådgivning och handledning i frågor om skogsvärderingar, som är nödvändiga för lantmäteriets genomförande av skogliga fastighetsregleringar samt att delvis företaga centrala bearbetningar. Behovet av dylik skoglig expertis i samband med lantmäteritekniska arbetsuppgifter synes bestå på längre sikt men denna verksamhet bör nära förbindas med den som jag i det efterföljande föreslår skall komma till stånd å en skoglig sektion inom lantbruksstyrelsens rationaliseringsavdelning. Av lantmäteristyrelsen väckt förslag om inrättande av ett antal tjänster som skogstekniker inom lantmäteristaten kan jag inte biträda. Såsom jag återkommer till i ett följande avsnitt bör vid lantbruksnämnderna finnas skogsmästare som skall verkställa värderingar samt förhandla om inköp, byten och försäljningar av skogsmark. Jag vill förorda att dessa skogsmästare skall i erforderlig utsträckning kunna tagas i anspråk också för sådana arbetsuppgifter av nyssnämnt slag som faller inom lantmäteriets arbetsområde.

Återstående organisatoriska spörsmål, som berör skogsvårdsstyrelserna och skogsstyrelsen och avser skogsarronderingsfrågor och vad därmed sammanhänger, bör finna sin lösning i samband med det slutliga ståndpunktstagandet till de förslag rörande personalkadern m. m. inom skogsvårdsstyrelserna som 1955 års skogsvårdsutredning framfört och som för närvarande är under övervägande inom jordbruksdepartementet.

Jag torde härefter få övergå till att behandla olika organisatoriska frågor som berör lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna och i anslutning härtill även upptaga de förslag som i berört avseende framförts av lantbruksstyrelsen i anslagsskrivelse för budgetåret 1959/60.

Helt allmänt torde kunna konstateras att vissa organisatoriska åtgärder är påkallade för att effektivisera lantbruksorganisationen i dess verksamhet för jordbrukets rationalisering samt skogsbrukets omarronderingar. Frågan om lantbruksnämndernas arbetsuppgifter och personella utrustning har också under senare år aktualiserats i ett flertal sammanhang, bland annat av 1958 års riksdagsrevisorer, som i sin berättelse uttalat sig för en översyn av lantbruksorganisationens uppgifter och utformning såväl centralt som regionalt.

Såsom jag anmälde i propositionen nr 39 till 1958 års B-riksdag har alltsedan våren samma år inom lantbruksstyrelsen pågått vissa undersökningar rörande möjligheterna att effektivisera lantbruksnämndernas organisation och verksamhet, särskilt i fråga om storleksrationalisering och arronderingsförbättring av jordbruks- och skogsfastigheter ävensom rörande därmed sammanhängande frågor. Dessa undersökningar fortgår alltjämt och omfattar numera även lantbruksstyrelsens byråindelning och personaluppställning. Vissa framkomna undersökningsresultat kan föranleda ställningstaganden i detta sammanhang medan andra torde komma att framläggas för 1960 års riksdag. Vad angår organisatoriska förändringar inom lantbruksstyrelsen synes en begränsning av antalet byråer inom styrelsen möjlig. Beträffande rationaliseringsavdelningen torde bland annat böra prövas om ej — i nära överensstämmelse med riksdagsrevisorernas nyligen avgivna förslag — en ändrad ärendesindelning kan leda till att behandlingen av frågor rörande yttre respektive inre rationalisering kan koncentreras till två särskilda byråer med underordnade sektioner och avdelningens övriga ärenden till en allmän rationaliseringsbyrå.

I anslutning härtill torde böra erinras om den pågående utredningen rörande frågan om sammanslagning av de båda lantbruksnämnderna i Kalmar län. Denna utredning avser för övrigt jämväl en prövning av förutsättningarna för en sammanföring av hushållningssällskapen och skogsvårdsstyrelserna i samma län till var för sig en enhet. Förslag i ämnet beräknas kunna framläggas för 1960 års riksdag.

De förslag rörande lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas organisation som jag här framför ansluter sig till av styrelsen framlagt bedömningsmaterial och gjorda framställningar. Förslagen rymmes väl inom en utgiftsram som motsvarar de för detta ändamål för innevarande budgetår till styrelsens och nämndernas förfogande ställda anslagsmedlen.

Med hänsyn till arbetsuppgifternas nuvarande och förväntade fördelning bör, i överensstämmelse med ett tidigare redovisat uttalande av lantbruksstyrelsen, en successiv, i vissa län tämligen omfattande överflyttning ske av såväl teknisk som annan arbetskraft från lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering till avdelningarna för yttre rationalise-

ring. De förslag som i det föregående framlagts till ändrade regler för statsstödet till den inre rationaliseringen kan i och för sig inte antagas leda till något ökat personalbehov. Däremot ökar personalbehovet inom de avdelningar i nämnderna som har hand om yttre rationaliseringen, om nämnderna på önskvärt sätt skall kunna stå jordbruket till tjänst i den kommande strukturomvandlingen. Det torde vara ändamålsenligt att genom kortare kurser fortbilda den överflyttade personalen i vissa spörsmål rörande den yttre rationaliseringen.

Andra organisatoriska förändringar inom lantbruksnämnderna som nu torde böra genomföras är indragande av ett antal å nämndernas lantbruksingenjörsavdelningar befintliga tjänster. I sin anslagskrivelse för budgetåret 1959/60 har lantbruksstyrelsen i anledning av den förut omnämnda översynen föreslagit, att från och med sagda budgetår antalet lantbruksingenjörer i Ae 21 skall minskas från 10 till 5 samt antalet ingenjörer i reglerad befordringsgång från 6 till 3. Samtliga berörda tjänster är för närvarande vakanta. I enlighet med styrelsens förslag bör tjänsterna slopas från och med den 1 juli 1959. En fortsatt granskning av arbetsuppgifternas beräknade framtida omfattning samt av möjligheterna till omfördelning av uppgifterna har visat att ytterligare indragningar kan ske inom lantbruksingenjörsavdelningarna av befattningar som beräknas vara vakanta vid ingången av budgetåret 1959/60. Dessa ytterligare indragningar, likaledes per den 1 juli 1959, bör avse följande tjänster, nämligen 2 såsom lantbruksingenjör i Ao 25, 1 såsom lantbruksingenjör i Ae 21, 1 som ingenjör i reglerad befordringsgång samt 6 tekniker i lönegrad A 10. Slopandet av angivna lantbruksingenjörstjänster kommer att innebära att bland annat vissa lantbruksingenjörsavdelningar måste svara för på dylik avdelning ankommande uppgifter även inom angränsande län. Samtidigt därmed bör även vissa uppgifter överflyttas till avdelningarna för inre rationalisering, vilket får anses vara i överensstämmelse med de författningsändringar rörande avdikning som jag förut förordat.

I sitt betänkande rörande jordbruks förstärkande med skog föreslog 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning, att vid lantbruksorganisationen skulle inrättas 3 jägmästartjänster, varav 1 i numera lönegrad A 26 hos lantbruksstyrelsen samt 2 i lönegrad A 25 respektive A 23 hos lantbruksnämnderna. Samtidigt borde enligt sagda utredning hos nämnderna tillskapas 28 tjänster som skogstekniker i lönegrad A 15. Även lantbruksstyrelsen har under senare år hemställt om förstärkning av såväl styrelsen som lantbruksnämnderna med skogligt utbildad personal. I anslagsäskandena för innevarande budgetår, vilka anknöt till nyssnämnda utredningsförslag, framförde lantbruksstyrelsen sålunda förslag om inrättande vid styrelsen av 1 befattning som överjägmästare i Be 1 och av 1 jägmästartjänst i Ae 25, vilka jämte 1 kontorsbiträde i reglerad befordringsgång skulle ingå i en föreslagen nyinrättad skoglig sektion inom styrelsen. Vidare anhöll styrelsen då om 20 nya tjänster som skogstekniker i Ae 15 för handläggning av

vissa skogliga arbetsuppgifter vid nämnderna. Av styrelsen gjorda framställningar i ämnet har hittills inte biträttats i vidare mån än att en viss medelsförstärkning med tillhoppa 64 000 kronor skett under lantbruksorganisationens anslagsposter till ersättningar åt sakkunniga. Beloppet i fråga utnyttjas numera i sin helhet för att tillgodose nämndernas behov av skoglig arbetskraft. För lantbruksstyrelsens del har motsvarande behov alltsedan år 1952 tillgodosetts genom att styrelsen med anlitanande av tillgängliga medel mot arvode anställt 1 jägmästare. Arvodet till denne utgår för närvarande enligt styrelsens beslut med belopp motsvarande lönen i lönegrad Bg 1.

I sina petita för budgetåret 1959/60 begränsar sig lantbruksstyrelsen till att föreslå inrättandet av 1 tjänst som överjägmästare i Be 1 samt av 17 assistentbefattningar vid lantbruksnämnderna, varav 6 i lönegrad Ae 17 och 11 i reglerad befordringgång. Samtidigt föreslår styrelsen, att 12 nu å personalförteckningen för nämnderna uppförda lantbruksinstruktörstjänster i Ae 12 skall indragas. Den särskilda medelsanvisningen för avlöande av skoglig expertis vid nämnderna kan enligt styrelsen därjämte upphöra. Inom lantbruksnämnderna finnes redan sammanlagt 20 tjänstemän med skogsmästarutbildning anställda. 3 av dem har befordrats till lantbruksassistenter medan de övriga ännu ej fått sina löne- och anställningsförhållanden tillfredsställande reglerade. Av de förenämnda 20 tjänstemännen med skoglig utbildning är flertalet verksamma i norrlandslänen, där 2 å 3 skogsmästare finnes vid varje nämnd.

I sitt utlåtande nr 13 uttalade jordbruksutskottet vid 1958 års A-riksdag bland annat att det borde tillses att lantbruksorganisationen har personal i erforderlig utsträckning för värderingar samt förhandlingar om inköp, byten och försäljningar av skogsmark. Däremot borde enligt utskottets mening nämnderna inte tilldelas arbetskraft för förvaltning av skogsfastigheter eller för skogsvårdsåtgärder utan borde dylika uppgifter i största möjliga utsträckning överlåtas på skogliga organisationer och förvaltningar efter avtal från fall till fall. Vad jordbruksutskottet sålunda uttalat godkändes av riksdagen. Då jag ansluter mig till angivna uppfattning tillstyrker jag att en stabilisering sker av anställningsförhållandena för lantbruksstyrelsens och lantbruksnämndernas skogligt utbildade personalgrupp. Vid prövningen av lantbruksstyrelsens hösten 1957 gjorda yrkanden om personalförstärkingar för här behandlade ändamål fann jag mig ej beredd taga ställning i ämnet till följd av att övervägandena i frågan om jordbruksförstärkande med skog ännu inte var slutförda. I det föregående har jag framlagt vissa förslag, vars genomförande kommer att medföra en ökad skogskomplettering av jordbruksfastigheter. För att denna verksamhet skall leda till ändamålsenliga resultat och effekten därav skall bli den av statsmakterna åsyftade är det uppenbarligen erforderligt med nyssnämnda skogliga personal inom lantbruksorganisationen. Denna har en stor uppgift att fylla även i arbetet med en avsevärt intensifierad omarronderingsverksamhet berörande skogsfastigheter.

Ej minst sist omförmälda arbetsuppgift fordrar en målmedvetet inriktad central planering och förhandlingsverksamhet. Med hänsyn till uppgiftens vikt och omfattning anser jag mig böra — i anslutning till 1951 års jordbruksrationaliseringsutrednings betänkande och ett av lantbruksstyrelsen tidigare framfört yrkande — föreslå att en skoglig sektion inrättas inom lantbruksstyrelsen med i slutlig utformning 1 jägmästare i lönegrad Be 1, vilken är densamma som den sist omnämnde jägmästaren i lantbruksstyrelsen, 2 jägmästare i lönegrad Ae 23, 1 ritkunnig kontorist i Ae 9 samt 1 biträde i reglerad befordringsgång. Sektionen bör uppbyggas successivt under budgetåret 1959/60, varvid den ena jägmästartjänsten i den lägre lönegraden bör besättas först senare under budgetåret. Tillskapandet av sektionen får ej föranleda någon ökning av lantbruksorganisationens avlöningsanslag utan utgifterna för densamma bör som jag avser att närmare redovisa i ett efterföljande avsnitt kompenseras genom besparingar på andra håll inom organisationen. Den nya sektionen bör inordnas i den byrå som handhar ärendena rörande yttre rationalisering, men sektionschefen bör vara självständig föredragande i de till sektionen hörande ärendena.

Genom tillkomsten av en skoglig sektion inom lantbruksstyrelsen erhåller vederbörande lantbruksdirektörer ett värdefullt bistånd och i vissa avseenden någon avlastning i de frågor som gäller skogsarrondering och skogskomplettering. Arbetet inom sektionen bör intimt samordnas med motsvarande verksamhet inom lantmäteriets sektor. Det torde vara möjligt för sektionens personal, som bör bistå lantmäteristyrelsen med ifrågavarande slag av arbetsuppgifter i all skälig utsträckning, att i samarbete med den till lantmäteristatens förfogande stående jägmästaren samt självfallet de skogliga myndigheterna göra koncentrerade insatser för förbättring av fastighetsförhållandena i olika skogstrakter.

De 17 befattningar, som enligt vad jag nu föreslagit bör från och med den 1 juli 1959 inrättas vid lantbruksnämnderna, bör vara placerade i lönegrad Ae 15. Tjänsteinnehavarna bör benämnas assistenter. För sagda tjänster bör endast komma i fråga personal med skogsmästarkompetens eller särskilt kvalificerad personal som genomgått skogsskola och därefter meddelats viss vidareutbildning. Assistenterna skall även stå till förfogande för fullgörande av inom lantmäteriet förekommande arbetsuppgifter av enahanda slag som de handlägger vid lantbruksnämnderna. Sammalunda skall förhållandet vara med den tillfälliga skogliga arbetskraft som nämnderna därjämte utnyttjar sig av. Assistenterna och den tillfälliga arbetskraften bör omplaceras mellan de olika länen, alltefter arbetsbördans växlingar och behov av en samlad personalinsats.

Alltsedan budgetåret 1943/44 har å riksstaten anvisats medel för bestriktande av kostnaderna för verksamheten vid den jämlikt beslut av 1943 års riksdag (prop. 120; JoU 30 och 53; rskr. 377) inrättade jordbrukets upplysningsnämnd. Under budgetåren 1952/59 har medelsanvisningen skett under anslagsrubrikerna Jordbrukets upplysningsnämnd: Avlöningar och Jordbrukets upplysningsnämnd: Omkostnader. I årets statsverksproposi-

tion har någon anslagsanvisning icke föreslagits under nyssnämnda rubriker. Däremot har jag i sagda proposition under lantbruksstyrelsens avlöningsanslag uttalat, att frågan om den av upplysningsnämnden bedrivna verksamheten skulle upptagas till prövning i den i sammanhanget förebådade särskilda propositionen angående jordbrukets rationalisering m. m. Jag återkommer nu till denna fråga.

Enligt instruktionen för jordbrukets upplysningsnämnd (SFS 1943:766, ändrad 1949:506) har nämnden till uppgift att sprida kännedom om de resultat, som uppnås vid statliga och statsunderstödda forsknings-, försöks- och provningsanstalter på jordbrukets och trädgårdsodlingens områden. Denna uppgift skall nämnden söka fylla bland annat genom regelbunden publicering av populärt avfattade sammanfattningar av sådana vid anstalterna verkställda undersökningar som är av praktiskt värde för jordbruket eller trädgårdsnäringen ävensom genom pressinformation. Nämnden skall vidare verka för att till forsknings-, försöks- och provningsverksamheten knutna tjänstemän står till förfogande såsom föredragshållare vid exempelvis undervisningskurser och jordbrukardagar ävensom i övrigt ägna uppmärksamhet åt de möjligheter, som finns att genom film och radio sprida upplysning angående jordbruket och trädgårdsodlingen berörande spörsmål och problem. Även televisionen tages numera i anspråk i detta syfte.

Jordbrukets upplysningsnämnd står under överinseende av lantbruksstyrelsen. Ledamöterna av nämnden, för närvarande 10, förordnas av Kungl. Maj:t. Bland nämndens ledamöter ingår personer verksamma vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, statens maskinprovningar, Sveriges utsädesförening, institutet för husdjursförädling i Wiad, hushållnings-sällskapen, livsmedelsindustrin, Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag, Sveriges radio och Tidningarnas telegrambyrå. Utöver dessa personer kommer så nämndens av Kungl. Maj:t förordnade ordförande. Nämndens kansli består av 1 sekreterare i Ae 23, 1 assistent i Ae 19 och 1 kanslibitråde i Ae 7.

I sin anslagsskrivelse för nästa budgetår har upplysningsnämnden ånyo framfört tidigare gjorda yrkanden att medel skall anvisas dels för anlitan-de tillfälligt eller på deltid av särskild sakkunnig på trädgårdsodlingens område, dels för anställande av ett kontorsbiträde i reglerad befordrings-gång. Nämnden framhåller att den, för att på ett tillfredsställande sätt kunna fullgöra sin främsta uppgift att snabbt sprida kännedom om upp-nådda forsknings-, försöks- och provningsresultat, erfordrar ytterligare per-sonalförstärkning. Med hänsyn till rådande budgetära läge har emellertid nämnden begränsat sig till sagda förslag.

I anslutning härtill bör nämnas att lantbruksstyrelsen senast i anslags-skrivelsen för budgetåret 1959/60 understrukit behovet av upplysningsverk-samhet på olika områden även från styrelsens sida liksom också kravet på att erforderliga medel härför finns att tillgå.

Av stor betydelse för upplysningsverksamheten är att jordbrukets upp-lysningsnämnd fristående och självständigt kan taga standpunkt och fatta

beslut i alla inom nämnden väckta eller för nämnden aktualiserade frågor rörande upplysning på jordbrukets och trädgårdsnäringsens områden och därjämte på sätt som för närvarande sker kan vara förmedlare av forskningens och försöksverksamhetens rön. Såväl upplysningsnämndens som lantbruksstyrelsens förenämnda intressen och behov bör emellertid effektiva och med mindre kostnader kunna tillgodoses genom att nämnden i personellt och kameralt hänseende sammanföres med lantbruksstyrelsen. Därigenom skapas ej blott ökade personella resurser för den verksamhet för information på jordbrukets område, varom här är fråga, utan därjämte förkortas avståndet mellan jordbruksforskningen och näringens praktiska utövare. Under lantbruksstyrelsen sorterar nämligen sådana i upplysningens tjänst direkt verkande organ som hushållningssällskapen och samtliga statsunderstödda lantbruksundervisningsanstalter. Lantbruksstyrelsens arbete för jordbruksnäringens främjande genom fortsatt rationalisering och produktivitetsökning fordrar en god informationstjänst riktad via alla moderna upplysningsmedel till den enskilde jordbrukaren och trädgårdsodlaren.

En avsevärd del av arbetstiden för upplysningsnämndens personal upptages nu av uppgifter av rent administrativ och kameralt natur, vilket ofta är fallet inom mycket små organisationsenheter. Det medför därför en betydande kapacitetsökning om nämndens befattningshavare befrias från flertalet av dessa arbetsuppgifter genom en överflyttning i stort av desamma å lantbruksstyrelsens nuvarande personal för dylika uppgifter. Därvid kan bland annat nämndens medel till tillfällig arbetskraft inbesparas. Genom att upplysningsnämndens personal sammanföres med lantbruksstyrelsens vinnes bland annat att nämnden på ett helt annat sätt än tidigare får möjlighet att utnyttja den särskilda sakkunskap i olika hänseenden som finnes representerad bland styrelsens personal. Exempelvis kan nämndens tidigare uttalade behov av sakkunskap på trädgårdsodlingens område tillgodoses därigenom.

Med stöd av vad jag nu anfört förordar jag, att den nyss skisserade sammanföringen av jordbrukets upplysningsnämnd med lantbruksstyrelsen i personellt och kameralt hänseende kommer till stånd den 1 juli detta år. Till nämndens förfogande skall lantbruksstyrelsen ställa personal i erforderlig utsträckning. En befattningshavare skall utses att vara nämndens sekreterare och tillika styrelsens pressombudsman. De statliga kostnaderna för nämndens verksamhet skall bestridas med medel ur lantbruksstyrelsens anslag. En liknande organisationsform finns på ett flertal håll inom statsförvaltningen.

Antalet ledamöter i nämnden bör alltjämt bestämmas av Kungl. Maj:t, som även förordnar ordförande och övriga ledamöter.

För att stärka förbindelserna med de viktigaste institutionerna på jordbruksforskningens område bör inom dessa utses kontaktmän med upplysningsnämnden.

Anslagsfrågor

Jag övergår härefter till att behandla de i detta sammanhang föreliggande anslagsfrågorna.

Vad först angår lantbruksstyrelsens avlöningsanslag föranleder vad jag i det föregående föreslagit om inrättande av en skoglig sektion en uppräknig av anslaget med 50 000 kronor. Jag har härvid såsom redan tidigare antytts förutsatt, att en av de föreslagna jägmästar-tjänsterna i Ae 23 inte besättes förrän under senare hälften av nästa budgetår. Inrättandet å sagda sektion av en befattning som biträde i reglerad befordringsgång motväges i kostnadshänseende delvis av den besparing som inom styrelsen kan göras som följd av att årets riksdag beslutat slopa den hittillsvarande statliga kontrollen av mjölkstandardiseringen. Vidare bör en tjänst som förste byråingenjör i Ae 24 å jordförbättringsbyrån och en tjänst som byggnadskontrollant i Ae 19 å byggnadsbyrån kunna indragas. Förstnämnda tjänst, vilken inrättades från och med budgetåret 1953/54, har på grund av svårigheter att finna lämplig innehavare hittills ej varit besatt. De med tjänsten förenade arbetsuppgifterna har enligt förordnande av Kungl. Maj:t hittills fullgjorts av en lantbruksingenjör. Tjänsten i Ae 19 är för närvarande vakant. I beaktande av att lantbruksingenjörens tjänstgöring inom styrelsen kommer att bestå tills vidare synes avlöningsmedel för denna tjänst, i likhet med vad tidigare skett beträffande 2 lantbrukskonsulenter, tills vidare böra beräknas under styrelsens avlöningsanslag. På motsvarande sätt bör medel för en byggnadskonsulenttjänst i Ae 21 överföras från nämndernas till styrelsens avlöningsanslag.

Ett bifall till vad jag nyss föreslagit innebär, att lantbruksstyrelsens avlöningsanslag å ena sidan uppräknas med 100 800 kronor och å andra sidan sänkes med 47 200 kronor. Nettoökningen kompenseras dock nästan helt genom att lantbruksnämndernas avlöningsanslag nedräknas med 50 800 kronor. Överflyttningen av kostnaderna för jordbrukets upplysningsnämnd till styrelsens anslag bör vidare föranleda en höjning av avlöningsanslaget med 58 200 kronor, varav 3 000 kronor avses för ersättningar till ledamöterna i nämnden.

Några personalförändringar vid styrelsen utöver dem jag förut berört är jag för närvarande ej beredd förorda. Det av styrelsen föreslagna utbytet av en kontorsbiträdestjänst i Ae 5 mot en motsvarande tjänst i Ao 5 kan jag dock biträda liksom styrelsens förslag beträffande löneklassregleringar och reglerad befordringsgång samt tjänstetidsbefordran, vilket medför en med 27 200 kronor ökad anslagsbelastning. Till kompensation för höjda folkpensionsavgifter bör 17 400 kronor upptagas å en ny anslagspost.

De utgiftsökningar och kostnadsminskningar jag föreslagit i det föregående innebär tillsammansantagna en höjning av lantbruksstyrelsens avlöningsanslag med 156 400 kronor. Genom att byråchefstjänsten å styrelsens sociala byrå kommer att hållas vakant under nästa budgetår, kan dock anslagshöjningen begränsas till 120 100 kronor.

Å lantbruksstyrelsens personalförteckning bör uppföras följande tjänster, nämligen 1 jägmästare i Be 1, 2 jägmästare i Ae 23, 1 förste byråsekreterare i Ae 23 och 1 kontorsbiträde i Ao 5. Samtidigt bör från förteckningen avföras 1 tjänst som förste byråingenjör i Ae 24.

Under lantbruksstyrelsens omkostnadsanslag bör med hänsyn till medelsbelastningen å ena sidan anslagsposten till sjukvård uppräknas med 3 000 kronor och å andra sidan anslagsposten till publikationstryck nedräknas med 2 000 kronor. Under hänvisning till det framförda förslaget om inrättande av en skoglig sektion bör vidare anslagsposten till expenser höjas med 4 500 kronor samt anslagsposten till reseersättningar bibehållas vid oförändrat 137 000 kronor. Under en ny anslagspost, benämnd Upplysningsverksamhet, torde anvisas ett belopp av 60 000 kronor. Ur denna post bör kostnader till direkt informationsverksamhet och till anordnande av upplysningskampanjer — t. ex. sådana som hänför sig till driftsrationaliseringen och till åtgärderna för skogsodling å sämre jordbruksmark — täckas.

De anslagsförändringar som här föreslagits, vilka även innefattar överföringar av utgifter av omkostnadskaraktär från upplysningsnämndens anslag, innebär en höjning av lantbruksstyrelsens omkostnadsanslag för nästa budgetår med tillhoppa 55 500 kronor.

I fråga om personalförändringar som berör lantbruksnämndernas avlöningsanslag har jag i det föregående föreslagit att från och med nästa budgetår inrättas 17 assistenttjänster i Ae 15. Samtidigt kan 12 befattningar som lantbruksinstruktör i Ae 12 indragas. Nettokostnaden härför kan beräknas till 122 300 kronor. Samtidigt bör medelsanvisningen under anslagsposten till avlöningar av skoglig expertis nedräknas från nu 64 000 kronor till 35 000 kronor. För att bestrida arvoden till sådan lantmätpersonal, som i enlighet med det föregående biträder inom lantbruksnämnderna, erfordras inte någon höjning av anslagsposten Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. Tvärtom kan posten med hänsyn till medelsåtgången under senare år sänkas med 30 000 kronor.

Mina förslag till indragning av befattningar inom lantbruksingenjörsavdelningarna ger en besparing på 320 000 kronor. Härjämte bör anslaget nedräknas med 50 800 kronor, motsvarande lönen för de båda tjänsterna som lantbruksingenjör och byggnadskonsulent, vars löner föreslagits skola från och med nästa budgetår bestridas från lantbruksstyrelsens avlöningsanslag.

I anledning av lantbruksstyrelsens förslag om lantbruksdirektörernas löneställning vill jag erinra om att Kungl. Maj:t i en den 10 april 1959 dagtecknad proposition, nr 152, angående statstjänstemännens löner under år 1959 m. m. på föredragning av chefen för civildepartementet föreslagit en uppflyttning av samtliga lantbruksdirektörstjänster från Ao 26 till Bo 1. Härjämte bör i anslutning till vad jag i det föregående förordat angående överflyttning av personal från lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering till avdelningarna för yttre rationalisering 5 tjänster som

lantbruksinstruktör i Ao 12 ändras till tjänster som förste lantbruksinstruktör i Ao 13. Den av sistberörda förslag föranledda kostnadsökningen skall rymmas inom anslagets ram. Mot förslaget, att 4 kontorsbiträdestjänster i reglerad befordringsgång skall utbytas mot motsvarande antal tjänster i Ao 5, har jag ej något att invända. Jag kan ävenledes tillstyrka den av styrelsen förordade överföringen av ett belopp motsvarande grundlönen för 9 kontorsbiträden från ordinarie- till icke-ordinarieposten. Vidare bör anslaget på grund av beräknade löneklassförändringar, reglerad befordringsgång och tjänstetidsbefordringar uppräknas med 133 300 kronor. Såsom en ny post bör därjämte uppföras ett belopp av 71 300 kronor till kompen-sation för höjda folkpensionsavgifter.

I samband med att några lantbruksnämnder flyttar under nästa budgetår beräknas viss besparing kunna göras under avlöningsanslaget på grund av att nämnderna i de nya lokalerna inte behöver hålla sig med personal för egna telefonväxlar utan i stället kan mot erläggande av andel i inträdesavgift och årliga driftskostnader utnyttja för flera myndigheter och institutioner planerade gemensamma sådana växlar. Enligt vad jag erfarit kan denna besparing för nästa budgetår beräknas till 12 000 kronor. Som jag kommer att föreslå under omkostnadsanslaget bör motsvarande belopp i stället upptagas under detta anslag att användas för erläggande delvis av nyssnämnda andel i inträdesavgifter.

Vid bifall till vad jag sålunda föreslagit bör lantbruksnämndernas avlöningsanslag för nästa budgetår minskas med 114 900 kronor.

Å lantbruksnämndernas personalförteckning bör tjänsterna som lantbruksdirektör uppflyttas till Bo 1, 5 tjänster som lantbruksinstruktör i Ao 12 utbytas mot samma antal tjänster som förste lantbruksinstruktör i Ao 13 samt antalet kontorsbiträdestjänster i Ao 5 ökas med 4. Från förteckningen bör samtidigt avföras 2 lantbruksingenjörstjänster i Ao 25 och 6 lantbruksingenjörstjänster i Ae 21.

Under lantbruksnämndernas omkostnadsanslag bör å ena sidan de under avlöningsanslaget föreslagna minskningarna av personalen på lantbruksingenjörsavdelningarna föranleda en sänkning av anslagsbehovet. Å andra sidan bör tillses att den intensifiering av lantbruksnämndernas verksamhet för jordbrukets yttre rationalisering, som kommer till stånd, inte hämmas av brist på omkostnadsmedel. I betraktande av sistberörda förhållande är jag inte beredd att för nästa budgetår föreslå en nedräkning av förevarande omkostnadsanslag, men däremot en överföring av ett belopp å 50 000 kronor från reseersättningsposten till posten till övriga expenser. I enlighet med vad jag anfört under lantbruksnämndernas avlöningsanslag bör vidare posten uppräknas med 12 000 kronor, avsett att användas för bestridande av vissa nämnders andelar i inträdesavgifter för gemensamma telefonväxlar. Vid bifall till vad jag sålunda förordat bör lantbruksnämndernas omkostnadsanslag för nästa budgetår uppföras med ett belopp av 2 971 500 kronor.

För innevarande budgetår står ett belopp av 46 000 kronor till förfogande för utgifter under *Lantbruksnämndernas utrustningsanslag*. För att effektivisera arbetsinsatsen vill jag föreslå en till 70 000 kronor ökad medelsanvisning för ändamålet. Sist angivna belopp bör till helt övervägande del disponeras för nyanskaffning av instrument och apparater.

Med återopande av vad jag anfört i årets statsverksproposition (IX ht s. 10) bör under en ny anslagsrubrik benämnd *Lantbruksnämnderna: Utbildningskurser för viss personal* anvisas ett reservationsanslag av 20 000 kronor att av lantbruksstyrelsen disponeras för anordnande av kurser och konferenser av informatorisk karaktär för fortbildning av lantbruksnämndernas tjänstemän. Anslaget bör i första hand avses för information av sådan personal vid nämnderna, som skall ha att tillämpa de föreslagna nya reglerna för statlig ekonomisk medverkan i jordbrukets rationalisering, samt för fortbildning av tjänstemän som skall överflyttas från lantbruksnämndernas avdelningar för inre rationalisering till sysselsättning med den yttre rationaliseringen. I andra hand bör anslaget utnyttjas till kurser anordnade av lantbruksstyrelsen bland annat för byggnadskonsulenterna samt för föredragandena i låne- och bidragsärenden.

Från anslaget bör bestridas ersättningar till kursledare och lärare samt kostnader för anskaffande av kompendier och annan kursmateriel. Sedan ett flertal år tillbaka har medel till enahanda ändamål vid bland annat lantmäteriväsendet, kartväsendet och veterinärväsendet anvisats under särskilda i riksstaten upptagna reservationsanslag.

I anslutning till vad som anförts i den förenämnda till årets riksdag angivna propositionen nr 152 angående statstjänstemännens löner under år 1959 m. m. har vid beräkningen av de i det föregående angivna anslagen för nästa budgetår hänsyn icke tagits till de kostnadsökningar som blir följden, därest de i propositionen framlagda förslagen i fråga om lönenivå, lönegradsändringar m. m. godkännes av riksdagen.

Ur reservationsanslaget *Bidrag till jordbrukets rationalisering*, vartill 9 000 000 kronor äskats i årets statsverksproposition, bör enligt Kungl. Maj:ts bestämmande få tagas i anspråk ett begränsat belopp för bestridande av sådana kostnader för planeringsåtgärder, som hittills bestritts ur det senast å riksstaten för innevarande budgetår uppförda förslagsanslaget *Lantbruksnämnderna: Kostnader för särskilda planeringsåtgärder*. Likaledes torde Kungl. Maj:t av förstnämnda anslag få disponera dels ett belopp av högst 100 000 kronor för bidrag till vissa undersökningar rörande äldre torrläggningens företag samt för åtgärder, ägnade att gagna torrläggningens verksamheten i dess helhet, dels erforderliga medel till bestridande av kostnader för slutförande av pågående utredning rörande torrläggning av vissa marker vid Hjälmarén och i Kvismaredalen. Till dessa ändamål har medel hittills utgått ur förslagsanslaget *Statens avdikningsanslag*, vilket en-

ligt förslag i senaste statsverkspropositionen successivt skall avvecklas och för nästa budgetår utnyttjas endast för infriande av tidigare gjorda utfästelser om bidrag ur anslaget.

Beträffande de ramar, inom vilka statlig lånegaranti till yttre och inre rationalisering samt till jordbruksegnahemslån och driftslån må beviljas, gäller för nu löpande budgetår enligt riksdagens beslut, att den totala under budgetåret beviljade garantisumman för de båda förstnämnda ändamålen högst må utgöra 10 000 000 kronor respektive 15 000 000 kronor, medan för de båda senare ändamålen motsvarande ramar fastställts till 20 000 000 kronor respektive 6 000 000 kronor. Kungl. Maj:t äger rätt att om förhållandena ger anledning därtill medge jämkning inbördes mellan de angivna garantiramarna. För nästa budgetår har lantbruksstyrelsen förordat oförändrade maximala garantisummor för jordbruksegnahemslån och driftslån, medan däremot sagda maximisumma för yttre rationalisering förordats höjd med 2 000 000 kronor till 12 000 000 kronor samtidigt som ramen för inre rationalisering föreslagits sänkt med samma belopp till 13 000 000 kronor.

I likhet med lantbruksstyrelsen anser jag, att den för utlämnande av lånegarantier till yttre rationalisering fastställda garantiramen bör höjas för att därigenom skall möjliggöras en ökad statlig medverkan på berörda område. Då storleksrationaliseringen i fråga om såväl jordbruksmark som skogsmark kommer att ställa betydligt högre krav på statens bistånd till kreditanskaffning genom lånegarantier, finner jag för min del en dylik höjning inte böra understiga 4 000 000 kronor. Jag föreslår därför att garantiramen i fråga för nästa budgetår fastställs till 14 000 000 kronor. Beträffande lånegarantierna till inre rationalisering kan jag godtaga styrelsens beräkning, som leder fram till ett kreditgarantibehov av 13 000 000 kronor, ehuru jordbruksanslagsutredningen på samma beräkningsgrunder kommit till att detta behov för budgetåret 1959/60 bör angivas till 15 000 000 kronor. Emellertid bör enligt mitt förut framlagda förslag från och med nästa budgetår den långivning som nu äger rum med anlitande av medel ur statens avdiktning-lånefond upphöra och ersättas med det för inre rationaliseringsåtgärder i övrigt tillämpade kreditgarantisystemet. Till följd härav bör man enligt min uppfattning räkna med att anspråk på lånegarantier för inre rationalisering under budgetåret 1959/60 kommer att öka med cirka 2 000 000 kronor och att därför ifrågavarande garantiram för sagda budgetår bör fastställas till 15 000 000 kronor. Garantiramarna för jordbruksegnahemslån och driftslån bör tills vidare hållas oförändrade vid 20 000 000 kronor respektive 6 000 000 kronor.

I detta sammanhang torde vidare inhämtas riksdagens beslut i avseende på garantiramarnas storlek dels för lån till uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål, dels för lån till trädgårdsnäringens rationalisering. Beträffande förstnämnda kreditändamål har jag redan i propositionen nr 35 till årets riks-

dag angående åtgärder för kvalitetsförbättring av matpotatis uttalat mig för en vidgning av ramen från för närvarande 4 000 000 kronor till för nästa budgetår 5 000 000 kronor i syfte att skapa förbättrade möjligheter att tillgodose framkommande önskemål om statligt bistånd till anordnande av sorterings- och lagerutrymmen såväl för matpotatis som för frukt och grönsaker. Riksdagen har nyligen godkänt ett av jordbruksutskottet i dess utlåtande nr 12 gjort uttalande, varigenom utskottet ansluter sig till vad jag sålunda anför. I fråga om ramen för lånegarantier till trädgårdsnäringens rationalisering har lantbruksstyrelsen föreslagit en oförändrad garantiram för budgetåret 1959/60 av 2 000 000 kronor. Häremot har jag intet att erinra.

Under jordfonden har för innevarande budgetår anvisats ett investeringsanslag av 3 500 000 kronor. Såsom framgår av vad jag anför i det föregående är det i hög grad angeläget, att fondmedel i tillfredsställande omfattning finnes tillgängliga för den fortsatta yttre rationaliseringen av såväl jordbruks- som skogsfastigheter, däri inberäknat lantbruksnämndernas medverkan till förstärkning av vissa jordbruk med skog. Jag föreslår därför, att jordfonden för nästa budgetår erhåller ett kapitaltillskott av 8 000 000 kronor.

Lantbruksstyrelsen har hemställt om bemyndigande att pröva och avgöra frågor rörande eftergift av fordran på grund av garantiåtagande i sådana fall då fastighet, som till skyddande av dylikt åtagande förvärvats av lantbruksnämnd, försäljes med vinst och staten som garantigivare därigenom kunnat helt eller delvis erhålla täckning för den på grund av lånegarantin uppkomna förlusten. Styrelsens förslag har biträttts av riksräkenskapsverket, medan statskontoret förordat att bemyndigande att eftergiva fordringar av förevarande slag i stället bör utverkas för Kungl. Maj:t som därvid bör erhålla samma befogenheter som enligt beslut av 1940 års riksdag (rskr. 373) gäller med avseende å lån från bland annat statens utlåningsfonder (SFS 1940: 677). Vad lantbruksstyrelsen föreslagit föranleder i princip inga erinringar från mig. Emellertid torde, såsom statskontoret framhållit, skäl kunna förefinnas för att även i andra fall än de av styrelsen upptagna medge eftergift av på grund av garantiåtagande uppkommen fordran. Jag förordar därför, att av riksdagen inhämtas bemyndigande för Kungl. Maj:t att biträda ackord och eljest eftergiva statens rätt på grund av garantiåtagande för lån avseende jordbrukets yttre och inre rationalisering samt för jordbruksegnahemslån och driftslån. I sammanhanget må erinras att enahanda bemyndigande förelåg för Kungl. Maj:t före den 1 juli 1948 i fråga om bland annat lån utlämnade ur den dåvarande egnahemslånefonden, d. v. s. i huvudsak den långivning som nu sker med lånegarantier till jordbruksegnahem.

Med hänsyn till vad lantmäteristyrelsen anför i sin skrivelse den 31 januari 1959 kan jag godtaga att sådana expensutgifter, vilka är föranledda av den i lantmäteriiinstruktionen införda skyldigheten för distriktslantmä-

tare att taga initiativ till åtgärder som kan främja en ändamålsenlig fastighetsindelning, hädanefter får bestridas från anslagsposten till kostnader i samband med lantmäteriförrättningar. Det rör sig här om expensutgifter, vilka främst i form av kostnader för anskaffning av fotogrammetriskt material uppkommer vid förberedande arbeten i anledning av sådana förrättningar, varom formella ansökningar ännu inte föreligger. Det torde enligt min mening vara förenat med betydande fördelar, om anskaffning av fotobilder kan ske och viss förplanering göras, innan sådan ansökning om förrättning föreligger. Bland annat undvikes extraarbete och tidsutdräkt för rekvisition av erforderliga bilder, om materialet finnes tillgängligt, när ansökningen inkommer. De fotogrammetriska metoderna erbjuder för lantmäteriet möjligheter till besparingar av tid och kostnader vid jordbrukets och skogsbrukets fastighetsreglering. Dessa möjligheter bör såvitt möjligt tillvaratagas.

I enlighet med styrelsens uttalande bör användningen av anslagsposten givetvis i princip begränsas till sådana utgifter, som återföres till statsverket genom de ersättningar, som utgår för förrättningar och uppdrag. Styrelsen bör utfärda särskilda anvisningar med innebörd att särskilt tillstånd att utnyttja anslagsposten för berörda ändamål skall inhämtas från styrelsen. Innan dylikt tillstånd ges, skall styrelsen ingående pröva inte endast behovet i och för sig av utgiften utan även sannolikheten för att avsedda förrättningar och uppdrag kommer till stånd.

I förevarande sammanhang kan även nämnas, att lantmäteristyrelsen i skrivelse den 3 oktober 1957 hemställt, att domstolsjurister måtte förordnas att biträda vid äganderättsutredningar under vissa pågående laga skiften i Kopparbergs län. Med hänsyn till angelägenheten av att ifrågavarande skiftesverksamhet påskyndas, bör anlitan av sakkunniga biträden för de av styrelsen föreslagna åtgärderna ske i all den utsträckning som befinnes möjlig. För egen del har jag inte något att erinra mot att den under anslaget Bidrag till kostnader i samband med lantmäteri- och vägförrättningar m. m. upptagna anslagsposten till bidrag till vissa förrättningskostnader m. m. användes till att bestrida kostnaderna för anlitan av domstolsutbildade jurister. Emellertid synes det inte erforderligt att för angivna äganderättsutredningar anlita vid domstolsväsendet för närvarande anställd personal.

I årets statsverksproposition underställde Kungl. Maj:t riksdagen vissa av lantmäteristyrelsen utarbetade förslag till ändringar i lantmäteritaxan. Förslagen avsåg vissa punktvisa höjningar av sakersättningstarifferna för avstyckningar, tomtmätningar, upprättande av grundkartor m. m. och innebar en ungefärlig avgiftshöjning med 7 à 9 procent. Förslagen kunde enligt vad som uttalades i propositionen i vissa delar möjligen komma att medföra att den för s. k. legala förrättningar i huvudsak gällande genomsnittsnivån av 40 procents kostnadstäckning något överskreds. Riksdagen har förklarat sig ej ha något att erinra mot den föreslagna taxehöjningen (JoU 1, p. 120; rskr. 9). I enlighet med vad som uttalades i statsverkspropositionen (IX ht

s. 8) bör även en viss höjning ske av lantbruksnämndstaxan. Höjningen bör vara av sådan art att statsverket tillföres ett inkomstillskott av cirka 200 000 kronor.

Ersättning enligt lantbruksnämndstaxan utgår dels enligt saktaxa, dels enligt en lägre och en högre tid ersättningstariff. Saktaxan och den lägre tid ersättningstariffen är avsedda att ge en 40-procentig självkostnadstäckning, medan den högre tid ersättningstariffen avses motsvara den beräknade självkostnaden utan subvention. Grunderna för taxan har senast underställts 1957 års riksdag, varvid ersättningsbeloppen jämkades med hänsyn till de på grund av prisutvecklingen stegrade kostnaderna för verksamheten. Samtidigt erhöll Kungl. Maj:t riksdagens medgivande att i fortsättning en företaga de justeringar av taxenivån, som kunde föranledas av den allmänna kostnadsutvecklingen. En höjning av lantbruksnämndstaxan bör lämpligen kunna avse utgående ersättningar i samband med företrädesvis torrläggning. Vid nuvarande taxenivå kan ungefär hälften av inflytande taxekomster härledas från torrlägningsföretag. För planläggning av sådana företag som helt eller huvudsakligen avser jordbrukets rationalisering, utgår sakersättning med vissa för olika arealer fastställda grund- och tilläggsbelopp samt därutöver med ett rörligt belopp utgörande 1 procent av den beräknade kostnaden för företagets utförande till och med 100 000 kronor samt 0,6 procent för kostnad därutöver. För planläggning av torrläggning i andra fall än nu sagts utgår ersättning enligt tid ersättningstariff.

Den avsedda taxejusteringen bör enligt min mening ske genom uppräknings av nyssnämnda grund- och tilläggsbelopp samt av procentsatserna för beräkning av de rörliga ersättningsbeloppen. Någon sådan jämkning i taxebestämmelsernas utformning bör inte göras som kan utgöra ett hinder för eller försvåra jordbruksnäringens fortsatta rationalisering och produktionsförbättring. Enligt vad jag inhämtat bör en förhöjning med 10 procent av grund- och tilläggsbeloppen i förening med en förhöjning av de för de rörliga ersättningarna angivna procenttalen till 1,5 respektive 1 procent resultera i ett inkomstillskott av minst storleksordningen 200 000 kronor. Genom ändringen erhålles en något större självkostnadstäckning än för närvarande. Eftersom den för lantbruksnämndstaxan gällande subventionsgraden tidigare prövats av riksdagen torde jämväl förevarande taxenäring böra underställas riksdagen. Därest denna ej har något att erinra mot förslaget torde det böra ankomma på lantbruksstyrelsen att senare till Kungl. Maj:t inkomma med detaljförslag till ändring i taxebestämmelserna.

Slutligen vill jag erinra om att lantmäteristyrelsen i sin förutberörda skrivelse den 31 januari i år uttalat, att då fråga är om åtgärder, som avser rationalisering av jordbruks- och skogsfastigheter, nedsättning av normalt utgående ersättningar enligt lantmäteritaxan bör kunna medges därest en strikt tillämpning av taxans ersättningsbestämmelser skulle innebära, att den uttagna ersättningen påtagligt överstiger den ersättning som svarar mot arbetskostnaden för förrättningen och avsedd subventionsgrad. Att taxan kan resultera i en viss överkompensation sammanhänger med att de däri ingåen-

de sakersättningstarifferna är avvägda mot bakgrunden av den förrättningsmetodik, som tillämpas då fråga är om enstaka förrättningar under normala förhållanden, under det att i rationaliseringsverksamheten ofta är lämpligt att tillämpa kombinerade förrättningsförfaranden. Vid sådant förhållande har jag intet att erinra mot de av lantmäteristyrelsen anförda principerna för nedsättning av ersättningsbeloppen i här förevarande fall.

XIV. Departementschefens hemställan

Under återopande av vad jag i det föregående anført hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1) godkänna de framlagda förslagen rörande den framtida inriktningen och utformningen av den statliga verksamheten med jordbrukets rationalisering;

2) godkänna de framlagda förslagen till vissa organisatoriska förändringar i syfte att främja jordbrukets fortsatta rationalisering m. m.;

3) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningarna för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna, vilka angivits i det föregående, ävensom att upphäva personalförteckningen för jordbrukets upplysningsnämnd;

4) fastställa följande avlöningsstat för lantbruksstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	1 261 800
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	18 400
3. Ersättningar till sakkunniga, <i>förslagsvis</i>	21 000
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	1 216 900
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	400 200
6. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	17 400
Summa kronor	<u>2 935 700</u>

5) fastställa följande avlöningsstat för lantbruksnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	5 580 700
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	174 000
3. Arvoden till ortsombuden, <i>förslagsvis</i>	276 000
4. Ersättningar till sakkunniga, <i>förslagsvis</i>	95 000
5. Ersättningar till täckdiknings- och cementeringsförmän, <i>förslagsvis</i>	100 000
6. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	4 597 300
7. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	1 615 200
8. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	71 300
	Summa kronor 12 509 500

6) å riksstaten för budgetåret 1959/60 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till *Lantbruksstyrelsen*: *Avlöningar* ett förslagsanslag av 2 935 700 kronor;

b) till *Lantbruksstyrelsen*: *Omkostnader* ett förslagsanslag av 402 000 kronor;

c) till *Lantbruksnämnderna*: *Avlöningar* ett förslagsanslag av 12 509 500 kronor;

d) till *Lantbruksnämnderna*: *Omkostnader* ett förslagsanslag av 2 971 500 kronor;

e) till *Lantbruksnämnderna*: *Utrustning* ett reservationsanslag av 70 000 kronor;

f) till *Lantbruksnämnderna*: *Utbildningskurser för viss personal* ett reservationsanslag av 20 000 kronor;

7) å kapitalbudgeten för budgetåret 1959/60 under Diverse kapitalfonder till *Jordfonden* anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor;

8) medgiva, att under budgetåret 1959/60 statlig kreditgaranti må beviljas, *dels* för lån avseende yttre rationalisering intill ett belopp av 14 000 000 kronor, för lån till inre rationalisering intill ett belopp av 15 000 000 kronor, för jordbruksegnahemslån m. m. intill ett belopp av 20 000 000 kronor och för driftslån intill ett belopp av 6 000 000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att, om förhållandena skulle ge anledning därtill, medgiva jämkning i sagda fördelning, *dels* för lån avseende uppförande av lagerhus m. m. för jordbruksändamål intill ett belopp av 5 000 000 kronor, *dels* för lån avseende trädgårdsnäringens rationalisering intill ett belopp av 2 000 000 kronor;

Kungl. Maj:ts proposition nr 148 år 1959

9) bemyndiga Kungl. Maj:t att biträda ackord och eljest eftergiva statens rätt på grund av garantiåtagande för lån avseende jordbrukets yttre och inre rationalisering samt för jordbruksegnahemslån och driftslån;

10) medgiva, att Kungl. Maj:t vidtager de föreslagna ändringarna i lantbruksnämndstaxan.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Henriksson

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Utdrag av statsrådsprotokollet den 17 april 1959	3
I. Inledning	3
II. Riktlinjer för jordbrukspolitiken	7
1947 års allmänna målsättning	7
1947 års beslut rörande den yttre rationaliseringen	11
1947 års beslut rörande den inre rationaliseringen, m. m.	15
III. Gällande bestämmelser för statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m.	18
IV. Jordbruksanslagsutredningens betänkande angående statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering	27
Lantbruksnämudernas allmänna uppgifter för den inre rationaliseringen	27
Allmänna förutsättningar för statlig ekonomisk medverkan	28
Rationaliseringsåtgärder, vilka bör kunna erhålla finansiellt statsstöd	30
Förutsättningar för lånegaranti och statsbidrag till inre rationalisering	32
Statsbidragens storlek	35
Statsbidrag till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader i sammanhang med skiften och ägoutbyten	41
Statsbidrag och lån till vissa torrlägningsföretag	43
Anslagsfrågor	47
V. Yttranden över jordbruksanslagsutredningens betänkande	51
VI. Övriga framställningar berörande jordbrukets inre rationalisering	83
Statsstöd till byggande av jordbruksvägar i vissa fall	83
Statsstöd till försambetesförening	85
Bidrag i vissa fall ur statens avdikningsanslag till kostnader i samband med översvämningar	86
Ändrade bestämmelser rörande amortering av lån från statens avdikningslånefond	87
Ändrade bestämmelser rörande amortering av driftslån till sambruksföreningar	89
Statsstöd till kostnader för breddnings- eller andra ändringsåtgärder i korsning av järnväg och ägoväg	91
VII. Vissa av lantmäteristyrelsen väckta frågor	94
Vissa ändringar i lantmäteribidragskungörelsen	94
Betydelsen av lantbruksnämndernas aktiva inköpspolitik för lantmäteriets medverkan i verksamheten för den yttre rationaliseringen ..	99
Samarbetet mellan lantmäteriets distriktsorganisation och lantbruksnämnderna, m. m.	101
VIII. Lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens betänkande angående överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark	105
Statistiska uppgifter m. m.	106

Allmänna synpunkter	112
Sambandet mellan strukturrationalisering och markdisposition	117
Behovet av skogsplantor vid ökad överföring av jordbruksjord till skogsmark	119
Finansieringen av skogliga åtgärder m. m.	124
Samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse	126
Överföringen av jordbruksjord till skogsmark och jordlagstiftningen ..	131
Åtgärder å lantbruksnämndernas fastighetsinnehav	139
IX. Yttranden över lantbruksstyrelsens och skogsstyrelsens betänkande angående överförande av sämre jordbruksjord till skogsmark	140
X. Vissa spörsmål vid yttre rationalisering berörande kronomark, m. m. ..	163
Allmänt om domänverkets ställning till den yttre rationaliseringen ..	164
Prissättningen vid överlåtelse av kronoskog	166
Ämbetsverkens förslag till prisfrågans lösning	167
XI. Vissa frågor rörande skogsarrondering och skoglig samverkan	173
Skogsvårdsutredningens betänkande	174
Yttranden över skogsvårdsutredningens betänkande	179
XII. Lantbruksstyrelsens anslagsskrivelse för budgetåret 1959/60, m. m.	187
Lantbruksstyrelsen: Avlöningar	187
Lantbruksstyrelsen: Omkostnader	190
Lantbruksnämnderna: Avlöningar	193
Lantbruksnämnderna: Omkostnader	200
Lantbruksnämnderna: Utrustning	201
Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti	202
Statens avdikningslånefond	205
Jordfonden	206
XIII. Departementschefen	208
Yttre rationalisering, m. m.	208
Överförande av sämre jordbruksmark till skogsmark	216
Inre rationalisering	224
Driftsrationalisering	237
Organisationsfrågor	240
Anslagsfrågor	252
XIV. Departementschefens hemställan	260